

DET KONGELIGE
NÆRINGS- OG HANDELSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 22

(2001-2002)

Et mindre og bedre statlig eierskap

*Tilråding fra Nærings- og handelsdepartementet av 19. april
2002, godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Innledning og sammendrag

1.1 Bakgrunn for meldingen

I Regjeringens politiske plattform, Sem-erklæringen, heter det følgende om statens eierskapspolitikk:

«Det statlige eierskapet i norsk næringsliv er omfattende, organisert på en rekke ulike måter og med ulike formål. I mange tilfeller oppstår det konflikter mellom statens roller som eier og kontrollmyndighet. I dag er ofte både eierskapet og kontrollmyndigheten for statlige selskaper samlet i samme departement. For å unngå rollekonflikter bør det statlige eierskapet samles i ett departement.

Samarbeidsregjeringen går inn for at staten rydder opp i sitt eierskap i næringslivet og definerer hva man vil med eierskapet i hvert enkelt tilfelle. Statens fremtidige eierskap må begrenses til selskaper av forvaltningsmessig karakter og selskaper der eierskapet har en klar politisk begrunnelse. Slike begrunnelser for direkte offentlig eierskap kan være å ivareta økonomisk virksomhet markedet ellers ikke kan løse, f. eks. særlige infrastrukturoppgaver, forvaltning av viktige fellesverdier, hovedkontorfunksjoner og forsknings- og utviklingsinnsats.

Statlige virksomheter skal ikke tilby produkter og tjenester på rene markedsmessige vilkår som private kan gjøre like godt eller bedre. Offentlig eide selskaper har ofte dårligere avkastning på investert kapital og skaper mindre verdier enn tilsvarende private selskaper. I de fleste tilfeller kan fellesskapets interesser ivaretas like godt eller bedre gjennom utformingen av lovverk, rammebetingelser og utøvelse av kontrollmyndighet. Der det ikke foreligger spesielle begrunnelser for statlig eierskap bør staten derfor selge seg ut av virksomhetene.

For flere statsselskaper vil det være positivt å få private inn på eiersiden, og å få mulighet til å skaffe seg strategiske partnere. Delprivatisering og børnotering vil derfor være aktuelle virkemidler.

- Samarbeidsregjeringen vil:
- fremme sak for Stortinget med forslag til retningslinjer for statlig eierskap.
 - fremme en proposisjon for Stortinget med forslag om fullmakt til å redusere det statlige eierskapet der staten har direkte eierandeler.
 - samle det statlige eierskapet i ett departement.»

St.meld. nr. 18 (1998-1999) Bedrifter hvor staten v/Nærings- og handelsdepartementet har eierinteresser inneholdt en redegjørelse for utviklingen av de enkelte eierinteressene i perioden 1993-1997, som ledd i fireårige redegjørelser for Stortinget. Del II i denne meldingen inneholder en tilsvarende redegjørelse for selskaper knyttet til Nærings- og handelsdepartementet for perioden 1998-2001. På grunn av den samordnende rolle Nærings- og handelsdepartementet nå skal utøve i forvaltningen av Regjeringens eierskapspolitikk, er det også gitt en slik redegjørelse for selskaper som er tilknyttet andre departementer.

Regjeringen legger med dette fram for Stortinget en melding om en samlet politikk for statens eierskap i næringsvirksomhet.

1.2 Sammendrag

1.2.1 Eierskap og verdiskaping

For å bidra til det norske velferdssamfunnet er det viktig at næringsvirksomhet eies og drives på en måte som over tid best bidrar til den samlede verdiskaping i landet. Det er i denne forbindelse ikke noe mål i seg selv at staten eier næringsvirksomhet. Statens eierskap i næringslivet bør også vurderes ut fra et makt- og demokratiperspektiv. Det er et mål for Regjeringen å hindre unødig maktkonsentrasjon, herunder konsentrasjon av eiermakt.

Flere studier fra inn- og utland peker på at erfaringene med statlig eide bedrifter er blandede. En del studier trekker frem mulige konflikter mellom fordelingspolitikk og bedriftsøkonomi som i prinsippet lett kan oppstå når staten driver næringsvirksomhet. I Regjeringens arbeid med institusjonell rolleutforming legges det vekt på å skape større klarhet rundt og avstand mellom statens eierrolle på den ene side og statens ulike myndighetsroller på den annen side.

Hverken forskning eller erfaring gir klare svar på hvilke type eiere som er best egnet til å sikre langsiktig lønnsomhet og konkurransedyktighet. Det synes imidlertid å være grunnlag for å hevde at et bredt mangfold, kombinasjoner av eiere og eiertyper skaper et godt miljø for høy verdiskaping gjennom et aktivt marked for eierskap.

Det synes også å være forholdsvis godt dokumentert at aktiv eierstyring påvirker lønnsomheten positivt. God eierstyring forutsetter en kombinasjon av kapital og kompetanse. Det synes å være belegg for å hevde at det gjennomgående er slik at de eiere som eier direkte framfor indirekte bidrar mer til effektiv eierstyring og derigjennom økt lønnsomhet.

Kravene til omstilling og restrukturering i selskaper, dvs. tiltak som krever eierens aktive medvirkning, øker både i omfang og tempo i takt med en utvikling i retning av stadig mer globale markeder innenfor de fleste bransjer. Dette medfører at ikke bare kompetanse og kapital er viktige forutsetninger for en god eier, men også i økende grad evne til å ta beslutninger raskt nok.

Private eiere vil i utgangspunktet ha bedre forutsetninger enn staten for å møte disse kravene og for å opptre som en god eier. Regjeringen er prinsipielt av den oppfatning at det bare er grunnlag for staten å eie næringsvirksomhet, dersom dette er et virkemiddel for å oppnå spesifikke og uttalte mål, eller det er en del av en fornuftig plassering av statens sparing, hensyntatt avkastning og risiko. I denne meldingen vil statens totale sparing og formuesforvaltning i liten grad bli omtalt. Hovedoppmerksomheten vil rettes mot eierskap i enkeltvirksomheter.

På denne bakgrunn er det Regjeringens syn at forholdene bør legges til rette for at det private eierskapet styrkes, og at statens omfattende eierskap i Norge reduseres. Det må også være attraktivt for utenlandske investorer å investere i Norge. I vurderingen av hvordan og i hvilket omfang det statlige eierskapet bør reduseres, må det blant annet tas nødvendige hensyn til selskapenes forretningsmessige utvikling og til ivaretagelsen av statens verdier.

1.2.2 Forutsetninger for privat eierskap i Norge

Om lag tre fjerdedeler av sparingen i Norge skjer på statens hånd. Målt i internasjonal sammenheng har Norge tradisjonelt få og små private eiermiljøer. Dette gjelder så vel institusjonelle som personlige eiere. Kapasiteten for norskeid kapital i kapitalmarkedet er begrenset både for første- og annenhåndsomsetning av verdipapirer. Det offentlige eierandel på Oslo Børs var ved utgangen av januar 2002 i underkant av 40 pst.

For å styrke det private eierskapet i Norge, vil det først og fremst være viktig at det føres en økonomisk politikk og en næringspolitikk som gir gode, forutsigbare og stabile rammebetingelser for å drive næringsvirksomhet.

Det er enkelte forhold som i særlig grad vil kunne ha direkte betydning for utvikling av det private eierskapet i Norge. Dette gjelder for det første skattepolitikken. I en verden hvor kapitalen er mobil vil forutsigbarhet og konkurransedyktige skatteregler ha betydning både for omfanget av kapital som blir plassert i næringsvirksomhet, og for hvor plasseringen skjer. Dette er hensyn som må balanseres mot en rekke andre hensyn som skattesystemet skal ivareta; for eksempel fordelingshensyn. Regjeringen har oppnevnt et utvalg for å vurdere endringer i inntekts- og formuesskatten. Utvalget ledes av Arne Skauge og skal levere sin innstilling innen utgangen av år 2002. Skauge-utvalget er særlig bedt om å vurdere muligheten for å redusere satsforskjellene mellom arbeid og kapital slik at dagens delingsmodell kan fjernes helt eller delvis. Endringer i formuesbeskatningen skal vurderes i sammenheng med gjennomgangen av skattereglene for øvrig. Ved utformingen av skattereglene vil hensynet til effektiv ressursbruk, fordeling og enkelhet stå sentralt. I tillegg er utvalget bedt om å legge vekt på det internasjonale perspektivet, bl.a. er det bedt om å se nærmere på om det forhold det norske skattesystemet er godt nok tilpasset at særlig kapitalen, men også arbeidskraften, er blitt mer mobil over landegrensene. I Sem-erklæringen heter det at norsk eierskap må styrkes gjennom nedtrapping av formuesskatten. Samarbeidsregjeringen vil følge dette målet i tiden som kommer.

Det er en hovedutfordring å styrke kapitaltilgangen til norske bedrifter og nyskappingsprosjekter. Økt tilgang på risikovillig norsk kapital og et bedre fungerende egenkapitalmarked er avgjørende for at norsk næringsliv skal være i stand til å utnytte nye ideer og næringsmuligheter. Regjeringen vil legge forholdene til rette for økt privat sparing som et viktig virkemiddel for nyetableringer og større privat eierskap i næringslivet. Et egnet tiltak kan være å overføre ansvaret for deler av pensjonssparing fra Folketrygden til private pensjonsfond. Pensjonskommissjonen under ledelse av Sigbjørn Johnsen vil bl.a. drøfte ulike alternativer for fondering av pensjonsytelsene. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med konkrete forslag til oppfølging av disse spørsmålene.

1.2.3 Staten som myndighet og eier

Staten har mange oppgaver og roller. Det er derfor viktig at staten skiller sine ulike roller, slik at den har nødvendig legitimitet enten den opptrer som eier, politikk-utformer eller tilsynsmyndighet. Staten må som eier opptre profesjonelt i forhold til medinvestorer og långivere. Som myndighet og tilsyn må staten opptre uavhengig i forhold til eierrollen.

Det bør ikke kunne stilles spørsmål ved om staten, når den opptrer i sin rolle som eier av virksomhet som driver i konkurranse med andre, favoriserer sine egne virksomheter gjennom sin rolle som politikktutformer eller regulerings- og tilsynsmyndighet.

Samtidig finnes det politikkområder hvor staten mest effektivt kan nå sine formål ved selv å eie virksomheter, dvs at statens eierskap fungerer som et virkemiddel innen sektoren. Dette er velkjent gjennom for eksempel eierskapet i AS Vinmonopolet.

Det kan være samfunnsmessige formål som begrunner et statlig eierskap også der hvor eierskapet i seg selv ikke er et sektorpolitisk virkemiddel. Eksempler på slike formål kan være å sikre at grunnrenten som oppstår ved høsting av naturressurser tilfaller samfunnet. Eierskap alene eller i kombinasjon med andre virkemidler kan være egnet til å oppnå dette. Et annet formål vil kunne være å bidra til at sentrale kompetansemiljøer, som hovedkontorfunksjoner og forsknings- og utviklingsmiljøer innenfor sentrale sektorer for fremtidig verdiskapning, forblir og utvikles videre i Norge. Et tredje formål kan være forsvars- og sikkerhetspolitiske hensyn.

For alle selskaper må det vurderes om andre virkemidler enn eierskapet, som for eksempel tjenestekjøp og reguleringsinstrumenter, kan gi en mer effektiv realisering av formålene. Bruk av andre virkemidler muliggjør en rendyrking av eierrollen til forretningsmessig styring, eventuelt også privat eierskap.

Regjeringen har hatt en bred gjennomgang av selskaper som staten eier helt eller delvis, med unntak av de selskaper som eies indirekte gjennom Petroleumsfondet, Folketrygdfondet, Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) og Selskapet for industrivekst SF (SIVA) m.m. I gjennomgangen drøftes om det fremdeles er en tilstrekkelig god begrunnelse for at staten fortsatt skal være eier. Statlige virksomheter skal ikke tilby produkter og tjenester på rene markedsmessige vilkår, som private kan gjøre like godt eller bedre. Der det ikke kan gis en god begrunnelse for et fortsatt statlig eierskap, bør staten redusere sin eierandel eller privatisere virksomheten helt. I alle statseide selskaper som på viktige områder av sin virksomhet konkurrerer med private, må staten i særlig grad legge vekt på å opptre korrekt og ryddig i rollen som eier og aksjonær. Det betyr at forvaltningen må være innrettet slik at det i prinsippet ikke kan stilles spørsmål ved om staten blander sine ulike roller sammen. Det betyr videre at staten må legge til grunn alminnelig aksepterte prinsipper for god eierskapsutøvelse, slik at både selskapene det gjelder og staten som eier har tillit i markedet. Dette skaper også et godt grunnlag for de enkelte selskaperes utvikling, og derigjennom også en positiv utvikling av statens verdier.

1.2.4 Et mindre omfattende statlig eierskap

Regjeringens holdning er at privat eierskap til næringsvirksomhet best bidrar til økt verdiskapning og at dette således bør styrkes. I Norge, hvor staten både relativt og absolutt eier mye i forhold til sammenlignbare land, er det særskilte grunner til å redusere det statlige eierskapet. Blant annet er det grunn til å tro at et mindre omfattende statlig eierskap vil kunne være fordelaktig for fornyelsen av en liten åpen økonomi som den norske. I de fleste tilfeller kan felles-

skapets interesser ivaretas like godt eller bedre gjennom utformingen av lovverk, rammebetingelser og utøvelse av kontrollmyndighet. Der det ikke foreligger spesielle begrunnelser for statlig eierskap bør staten avvikle sitt eierskap.

Begrunnelsen og behovet for statlig eierskap vil endres over tid. Tydeligst er dette for de virksomheter som har utviklet seg fra offentlig forvaltning, for eksempel innenfor kommunikasjonsnæringene, hvor utviklingen fra offentlige etater til dagens kommersielle selskaper har foregått i de fleste land. Andre eksempler er selskaper innenfor forsvarsindustrien, hvor aktiviteten tradisjonelt var langt sterkere knyttet til nasjonale forsvars- og sikkerhetspolitiske forhold. Staten bør derfor løpende etterprøve formålet med sitt eierskap i de enkelte selskaper og revurdere behovet for å holde på eierandeler når omstendighetene rundt virksomheten endres.

Det er et avgjørende skille mellom på den ene siden å ha en prinsipiell holdning til behovet for å opprettholde en statlig eierandel i et selskap, og på den andre siden tidspunkt, form og gjennomføring av en eventuell reduksjon i eierandelen. Regjeringen vil legge til grunn at reduksjoner i statens eierandeler skjer på en måte som ivaretar aksjeverdiene, og som samtidig kan bidra til en positiv utvikling for de berørte selskapene. Dette kan blant annet innebære at for enkelte selskaper kan det være fordelaktig å selge statens andeler til en eller flere industrielle eiere. I andre selskaper kan det være en bedre løsning at den statlige eierandelen reduseres ved fusjon/oppkjøp. I atter andre selskaper kan alternativet være å selge aksjer over børs på ordinær måte.

Gjennomgangen av selskapene viser også at flere store virksomheter hvor statens eierskap har sektorpolitiske mål er inne i utviklingsprosesser hvor de i økende grad kommer i konkurranse med private virksomheter. Dette gjelder for eksempel Posten BA, NSB BA, NRK med videre. Regjeringen legger til grunn at staten i sin forvaltning av selskapene må opptre slik at det ikke skapes konkurransevridninger mellom de offentlig eide selskapene og private virksomheter som de konkurrerer mot. Herunder vil det løpende måtte vurderes om dette bør ha konsekvenser for organiseringen og forvaltningen av disse selskapene.

1.2.5 En bedre organisering og forvaltning av det statlige eierskapet

Forholdet til Stortinget

Etter Grunnloven § 19 er det Kongen (Regjeringen) som forvalter statens eiendom. Når det gjelder beslutninger som i vesentlig grad vil endre statens engasjement er det imidlertid Stortinget som fatter avgjørelsene. Eksempler på slike beslutninger vil være alle tiltak som krever utgiftsbevilgning, så som kjøp av aksjer, men det gjelder også for salg av statens aksjer og for flere andre typer disposisjoner en eier må ta stilling til.

Forvaltning av eierskapet i de enkelte selskaper

Det er etter Regjeringens syn hensiktsmessig og riktig å videreføre den oppryddingen som allerede er påbegynt med å skille statens roller som eier og myndighetsutøver. Dette vil gi staten større legitimitet i utøvelsen av de ulike rollene. Det vil også gi grunnlag for en mer helhetlig statlig eierskapspolitikk.

På grunnlag av den brede gjennomgangen som er foretatt av selskaper som staten eier helt eller delvis, videreføres det arbeidet som er påbegynt med å samle forvaltningen av de statlige eierinteressene i Nærings- og handelsdepartementet. Etter at Samarbeidsregjeringen tiltrådte, har forvaltningsansvaret for Statens Bankinvesteringsfond (Den norske bank), SAS AB, SIVA SF, Statkraft SF og Grødegaard AS blitt overført til Nærings- og handelsdepartementet. Spørsmålet om overføring av forvaltningen av selskaper som i dag har vesentlige sektorpolitiske formål og oppgaver vil bli videre vurdert ut fra utviklingen i selskapene og etter som om eierskapet fortsatt skal være et viktig virkemiddel i sektorpolitikken.

Andre forvaltningsmodeller utenfor departementene

Meldingen drøfter videre hvorvidt det vil være hensiktsmessig å legge forvaltningen av hele eller deler av statens eierskap ut av departementene, til et eller flere forvaltningsselskaper. I denne vurderingen er det tillagt særlig vekt at Regjeringen uansett vil være konstitusjonelt ansvarlig overfor Stortinget når det gjelder forvaltningen av det statlige eierskapet. Regjeringen vil etter en samlet vurdering ikke foreslå å flytte den eierskapsutøvelsen som i dag ligger i departementene til et eget forvaltningsorgan.

Prinsipper for godt eierskap

Selv om det legges til grunn at det statlige eierskapet i enkeltelskaper skal reduseres, vil staten fortsatt være en betydelig eier og aksjonær. Det vil kunne ta lang tid inntil staten ikke lenger er dominerende aktør på Oslo Børs. Måten staten utøver sitt eierskap på har virkninger på statens egne aksjeverdier, men også utover dette. Dersom de selskaper hvor staten er en dominerende eier prises uforholdsmessig lavt i markedet, vil det kunne bidra til lavere relativ prising for norske aksjer, og således også øke egenkapitalkostnadene for norske bedrifter, samt gjøre norsk næringsliv mindre attraktivt å investere i.

Det er derfor viktig at staten opptrer slik at det statlige eierskapet oppfattes som forutsigbart i kapitalmarkedene. Derfor er det i denne meldingen lagt sterk vekt på å få frem de prinsipper og retningslinjer staten vil følge i utøvelsen av sitt eierskap. I fagterminologien kalles dette «Corporate Governance», og omtales her som «prinsipper for godt eierskap». Formålet med prinsippene er å fremme effektiv og forsvarlig eierstyring.

Både internasjonalt og i Norge er det arbeidet mye med hva som bør være gode prinsipper for eierstyring. Regjeringen legger til grunn at statens forvaltning av sitt eierskap i enkeltelskaper bør bygge på følgende 10 hovedprinsipper:

Boks 1.1 10 prinsipper for godt eierskap

1. Aksjonærer skal likebehandles.
2. Det skal være åpenhet knyttet til statens eierskap i selskapene.
3. Eierbeslutninger og vedtak skal foregå på generalforsamlingen.
4. Staten vil, eventuelt sammen med andre eiere, sette resultatmål for selskapene, styret er ansvarlig for realiseringen av målene.

5. Kapitalstrukturen i selskapet skal være tilpasset formålet med eierskapet og selskapets situasjon.
6. Styresammensetningen skal være kjennetegnet av kompetanse, kapasitet og mangfold ut fra det enkelte selskapets egenart.
7. Lønns- og insentivordninger bør utformes slik at de fremmer verdiskapingen i selskapene og fremstår som rimelige.
8. Styret skal ivareta en uavhengig kontrollfunksjon overfor selskapets ledelse på vegne av eierne.
9. Styret bør ha en plan for eget arbeid og arbeide aktivt med egen kompetanseutvikling. Styrets virksomhet skal evalueres.
10. Selskapet skal være bevisst sitt samfunnsansvar.

Statens eierinteresser i enkeltselskaper

I meldingens del II gjennomgås statens eierskap i enkeltselskaper. Hvert enkelt selskap beskrives, og rammene for statens eierskap omtales. Det gis en vurdering av statens eierskap i selskapet. I disse vurderingene drøftes det om de hensyn og begrunnelser som ligger til grunn for statens eierskap i det enkelte selskap fortsatt er gyldige, og om Regjeringen bør legge opp til å endre dagens eierandel.

Del I
Et mindre og bedre statlig eierskap

2 Eierskapets betydning for verdiskapingen

Det overordnede målet i næringspolitikken er å bidra til økt verdiskaping. Økonomisk teori og erfaring indikerer at egenskaper ved eierne har betydning for bedrifters bidrag til verdiskapingen. I det følgende vurderes egenskaper ved ulike eiertyper opp mot kapitalmarkeds-, kapitalforvaltnings- og eiersituasjonen i Norge.

2.1 Teori og erfaring om eierskap som drivkraft i næringsutviklingen

Næringspolitikken tilrettelegger grunnlaget for verdiskaping i samfunnet. Eierskap kan være av stor betydning for verdiskapingen fordi ulike eiere vil ha ulik kompetanse, styringsevne og målsettinger. Det er særlig tre faktorer knyttet til eierskap som kan medføre at verdiskapingen i et foretak ikke blir så stor som ønsket:

- Interessekonflikter mellom eierne: En eller flere eiere kan forsøke å berike seg på bekostning av andre eiere på en slik måte at det reduserer den totale verdiskapingen i bedriften.
- Manglende kompetanse: Det er ikke opplagt at en eier av en bedrift alltid er en kompetent eier. Mindre kompetente eiere reduserer verdiskapingen.
- Manglende eierstyring: Eieren kan ofte ikke observere og heller ikke kontrollere ledelsens aktivitet direkte. Videre kan eierene mangle kunnskap om hva de beste driftsbeslutningene vil være. Derfor har ledelsen en informasjonsfordel som de kan benytte til å forfølge egne målsettinger.

Drøftinger av eierskapets betydning for lønnsomhet baseres ofte på den såkalte prinsipal-agent teorien. En bedrifts eier (prinsipalen) og bedriftens ansatte, deriblant ledelsen (agenten), kan ha forskjellige målsettinger. Ledelsen kan for eksempel søke ekspansjon og økte markedsandeler utover det som er lønnsomt. Dette er en hovedgrunn til at eierform har betydning for verdiskapingen i et foretak. Eiernes ønske om høyest mulig avkastning på investert kapital, og dermed effektiv drift av foretaket, kan være i konflikt med ledelsens mål med driften. Svake eiere kan lede til mindre effektiv drift og svakere bedriftsøkonomisk lønnsomhet.

Graden av interessekonflikt, kompetanse og eierstyring vil være forskjellig for ulike typer eierskap. Skal en vurdere betydningen av eierskap for verdiskapingen i en bedrift, er det derfor nyttig å gruppere ulike bedrifter etter type eierskap. Flere dimensjoner kan være relevante i en slik sammenheng:

- En er eierens identitet – norsk eller utenlandsk, privat eller offentlig, personlig eller institusjonell.
- En annen dimensjon er i hvilken grad eieren aktivt deltar i produksjonen i og ledelsen av bedriften. Eierne kan enten stå helt på utsiden av foretaket, eller utgjøre en del av foretakets medarbeidere. Bruk av opsjoner og aksjer som avlønning bidrar til å forene medarbeideres og eiernes interesser.
- En tredje dimensjon er eierkonsentrasjon, dvs. hvor stor andel av bedriften som er eid av den eller de største eieren(e) i foretaket.
- En fjerde dimensjon vil være hvorvidt målsettingen eierne har for driften

er høyest mulig bedriftsøkonomisk lønnsomhet (kommersielle foretak), eller om eierne i tillegg har andre målsettinger (for eksempel å levere en billig tjeneste eller å opprettholde et tilbud som ikke er lønnsomt i seg selv).

Eierne av en bedrift kan være en person eller en institusjon. En institusjonell eier kan være en stat, en kommune, et pensjonsfond, et livsforsikringsselskap eller et privat ikke-finansielt foretak; utenlandsk eller nasjonalt. Når eieren er personlig vil det normalt være ett beslutningsledd mindre mellom eiere og ledelse enn dersom eierskapet forvaltes av institusjoner. Dette trekker i retning av at personlige eiere gir større lønnsomhet enn institusjonelle eiere fordi eierstyringen bedres. Videre kan institusjonelle eiere ha kryssende interesser dersom de for eksempel eier deler av et konkurrerende foretak. På den annen side kan institusjonelle eiere være mer kompetente eiere enn det mange privatpersoner er. At privat direkte eierskap gir større lønnsomhet enn institusjonelt eierskap, er for øvrig et av de mest robuste resultater i internasjonal og norsk forskning om eierstyring.

Det utenlandske eierskapet på Oslo børs består i første rekke av porteføljeinvesteringer. Porteføljeeierne kan f. eks. være utenlandske pensjonsfond som hver for seg utøver liten kontroll. Slike eiere markerer helst sin motvilje mot et selskap ved å selge sine aksjer, og sin tilslutning til virksomheten ved å kjøpe aksjer.

Aktive eiere har normalt direkte insentiver og mulighet til å forfølge lønnsomhetsmål. I små og mellomstore bedrifter deltar ofte eiere aktivt i ledelsen eller produksjonen i bedriften, og bruker normalt mye tid og ressurser på å styre virksomheten (en såkalt innsidееier). En eller flere ansatte i ledelsen kan i prinsippet bli omgjort til aktive eiere ved innføring av avlønningsformer som utstedelse av aksjer eller opsjoner. Aktive eiere kan styre virksomheten til passive eieres ugunst. Både norsk og internasjonal forskning tyder på at når andelen aktive eiere er lav vil en økning i det aktive eierskapet øke lønnsomheten, mens det vil redusere lønnsomheten dersom graden av aktivt eierskap i utgangspunktet er høy.

I selskaper med et konsentrert eierskap kan eierene ha bedre evne og vilje til å kontrollere ledelsen. Når eierne har god kompetanse vil økt konsentrasjon normalt øke lønnsomheten, men store majoritetsaksjonærer kan også krenke småaksjonærers interesser. Konsentrasjon i eierskapet har en uklar virkning på lønnsomhet. Internasjonal forskning finner som regel at økt konsentrasjon i eierskapet øker lønnsomheten, men en norsk studie ¹⁾ kan tyde på at denne effekten avtar på et gitt konsentrasjonsnivå.

I forhold til kategoriseringen av eiere som er omtalt overfor er det klart at staten ikke kan utøve noe direkte «personlig» eierskap, i det alle som utøver eierrollen vil gjøre det på vegne av fellesskapet. Videre vil grunnlaget for aktiv eierstyring normalt være svakere for staten enn for andre, i det den ikke vil være så nær markedene og selskapets daglige beslutninger. En særlig utfordring for staten vil være å kunne ta beslutninger raskt, og at statens krav til åpenhet i beslutningsprosesser, herunder evt Stortingsbehandling, kan skape

¹⁾ Bøhren, Øyvind & Bernt Ødegaard (2000): Corporate Governance and economic performance in Norwegian Listed firms, Report 11-2000. Norwegian School of Management BI: Sandvika.

utfordringer i forhold til tredjeparter. Dette er forhold som tilsier at staten generelt vil være mindre egnet enn private eiere til å bidra til økt verdiskaping via sitt eierskap.

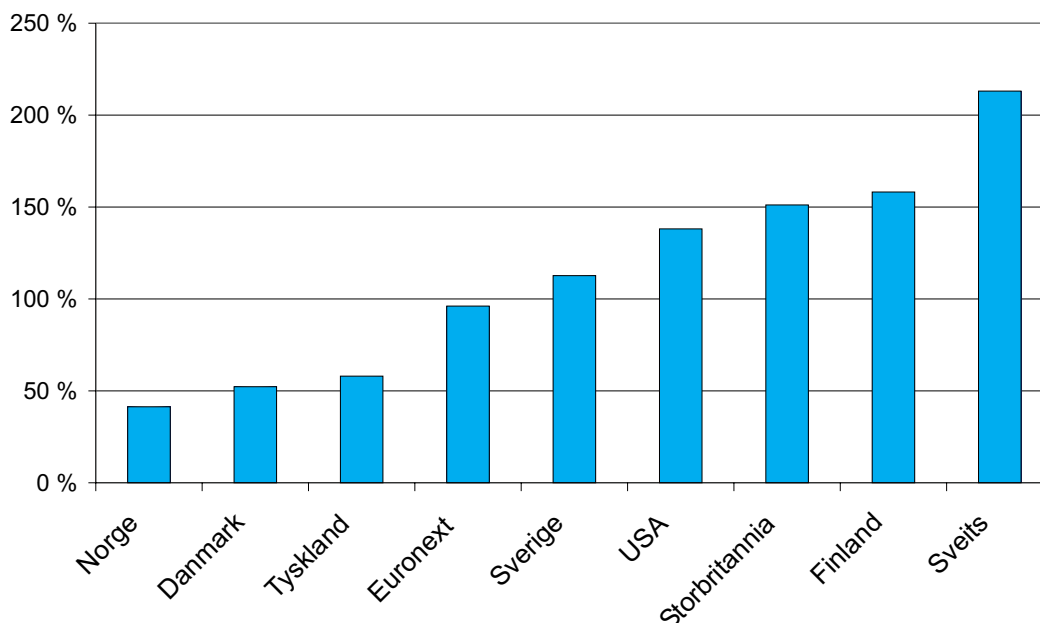
2.2 Det norske kapitalmarkedet

Kapitalmarkedet har to hovedfunksjoner:

- Å bidra med kapital til næringslivet, ved at bedriften utsteder nye gjelds- og eierbeviser som investorene kjøper.
- Å omfordele risiko mellom aktører, ved å la dem kjøpe og selge ulike typer verdipapir.

Kapitalmarkedet skal på denne måten bidra til å gjøre den løpende ressursbruken i økonomien mest mulig effektiv. Bedrifter som er finansiert gjennom aksjer, obligasjoner eller sertifikater, blir fortløpende vurdert av investorer (herunder potensielle nye investorer) og långivere. Eksisterende eiere av verdipapirer får mulighet til å flytte kapitalen mellom ulike investeringer. Gjennom aksjemarkedet vurderes til enhver tid en bedrifts verdi. Prisingen av eierskapet til selskapene kan også gi grunnlag for restrukturering gjennom oppkjøp, fisjoner eller fusjoner, med sikte på en mer effektiv bruk av den investerte kapitalen.

Børsen er en viktig kilde til egenkapital og dermed verdiskaping. Norge har et relativt lite egenkapitalmarked gjennom børs sammenlignet med andre land. Målt i forhold til BNP utgjorde den samlede børsverdien i Norge per 31.12.2001 under 50 pst. Tilsvarende andel for Sverige, USA, Storbritannia, Finland og Sveits lå godt over 100 pst. figur 2.1.

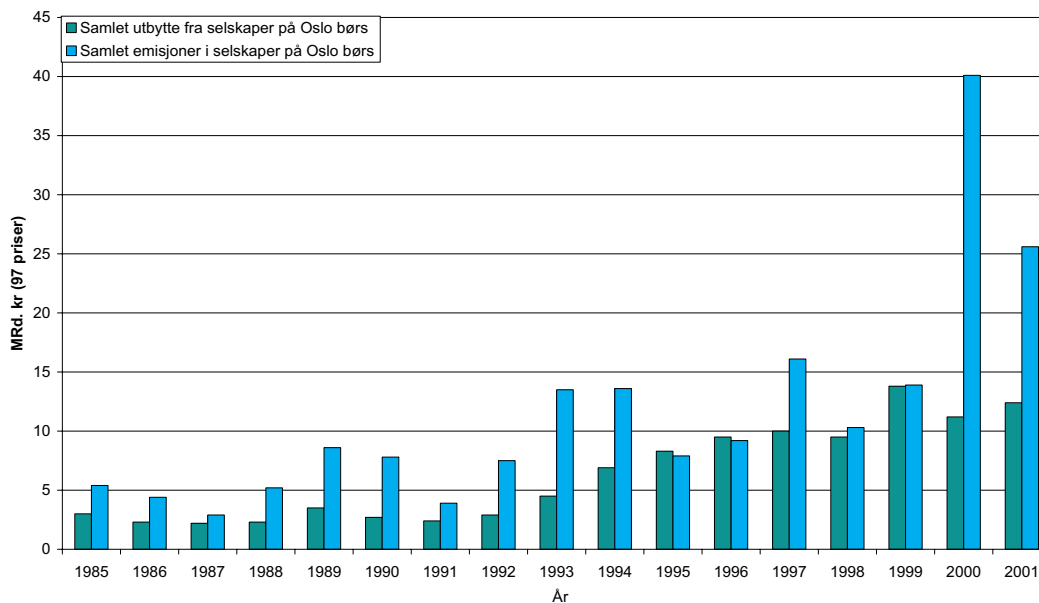
Figur 2.1 Børsverdi i pst. av BNP

Kilde: Oslo Børs

Aksjemarkedet bidrar til å hente inn ny kapital til selskaper som trenger det. Videre kan aksjemarkedet gjennom spredningssalg av aksjer overføre eierskap fra en lukket til en åpen eierkrets. Dette øker likviditeten i annenhåndsomsetningen av selskapets aksjer, og gir en mer effektiv prising av selskapet. Økt interesse for selskapet bedrer også muligheten for senere emisjoner av nye verdipapirer. Nye aksjer utstedes i forbindelse med at et selskap ønsker å utvide sin aksjekapital. Rammene for slike kapitalutvidelser (emisjoner) bestemmes av selskapenes generalforsamlinger. Ved en nyemisjon tilføres selskapet kapital, enten med direkte oppgjør i kontanter eller ved at selskapet mottar verdier mot utstedelse av aksjer.

Aktiviteten i førstehåndsmarkedet, der det utstedes nye aksjer, kan måles ved å se på emisjonsvolumet på Oslo børs. Figur 2.2 viser en oversikt over kontantemisjonene med innbetaling blant selskapene notert på Oslo Børs i perioden 1985-2001 (faste 1997-tall). Tallene inkluderer offentlige og private emisjoner i aksjer og grunnfondsbevis, emisjoner rettet mot selskapets egne ansatte, aksjeutstedelser i forbindelse med innløsning av opsjoner og utbytteemisjoner. Tallmaterialet inkluderer også emisjoner foretatt i forbindelse med børsnotering. Tallene er eksklusive fondsemisjoner og emisjoner i forbindelse med konvertering av obligasjoner til aksjekapital og oppkjøp. Den viser dermed bare ny risikokapital som har blitt stilt til rådighet for de børsnoterte selskapene i perioden.

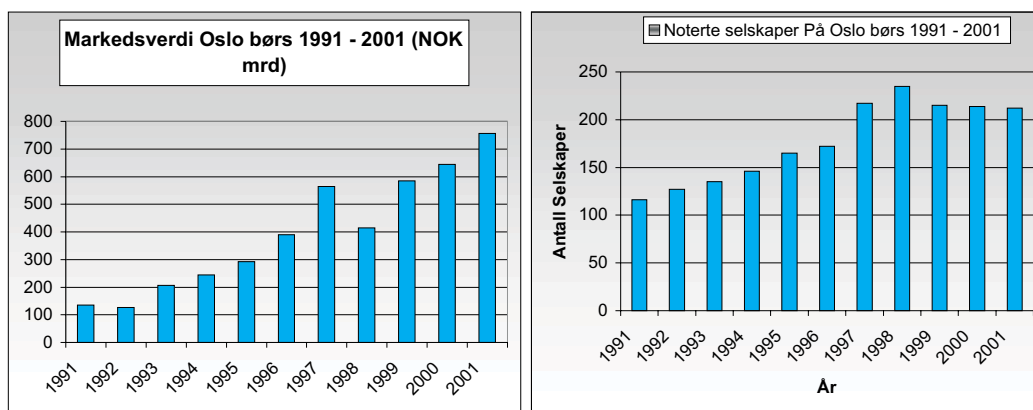
Figur 2.2 viser at tilførselen av risikokapital har vært sterkt økende i denne perioden. Tilførselen av kapital til selskaper ved Oslo Børs har i perioden 1985 til 2001 klart oversteget hva som er tatt ut i utbytte fra de samme selskapene. Akkumulert i perioden ble 107,4 mrd kroner betalt ut i samlet utbytte fra alle de børsnoterte selskapene, mens selskapene under ett i samme periode ble tilført en brutto kapital på 195,9 mrd. kroner. Det gir en netto tilførsel av kapital på 88,5 mrd kroner (alle tall i faste 1997-priser). I alle år, unntatt 1995 og 1996 har emisjonsvolumet ligget klart over tilsvarende utbytt nivå. Det er langt flere selskaper som betaler utbytte enn som henter inn ny egenkapital, fordi de fleste børsnoterte selskapene i perioden har tjent penger og selv skaffet nødvendig kapital til drift og utvikling gjennom tilbakeholdt overskudd.

Figur 2.2 Kontantemisjoner og utbytte. 1985-2001. Norske aksjer og grunnfondsbevis notert på Oslo Børs. Alle tall i faste mrd 1997-kr

Kilde: Oslo Børs, for 1997-2001 er tallene prisjustert av Nærings- og handelsdepartementet.

Figur 2.3 viser markedsverdiene ved Oslo Børs i perioden 1991-2001 samt antall noterte selskaper på børsen. Den samlede markedsverdien ved Oslo Børs har økt fra vel 100 mrd kroner i 1991 til 757 mrd kroner ved utgangen av 2001. Ved utgangen av 2001 var det notert 111 selskaper på hovedlisten, 79 selskaper på SMB-listen, og 22 grunnfondsbevis – totalt 212 selskaper. Av de 212 selskapene var 186 definert som norske selskaper, mens 26 var utenlandske. Til sammenligning var 116 selskaper notert på Oslo Børs i 1991. Antall selskaper notert på Oslo Børs økte jevnt inntil for to år siden. I 1997 ble hele 56 nye selskaper registrert, mens 11 selskaper ble tatt av børs.

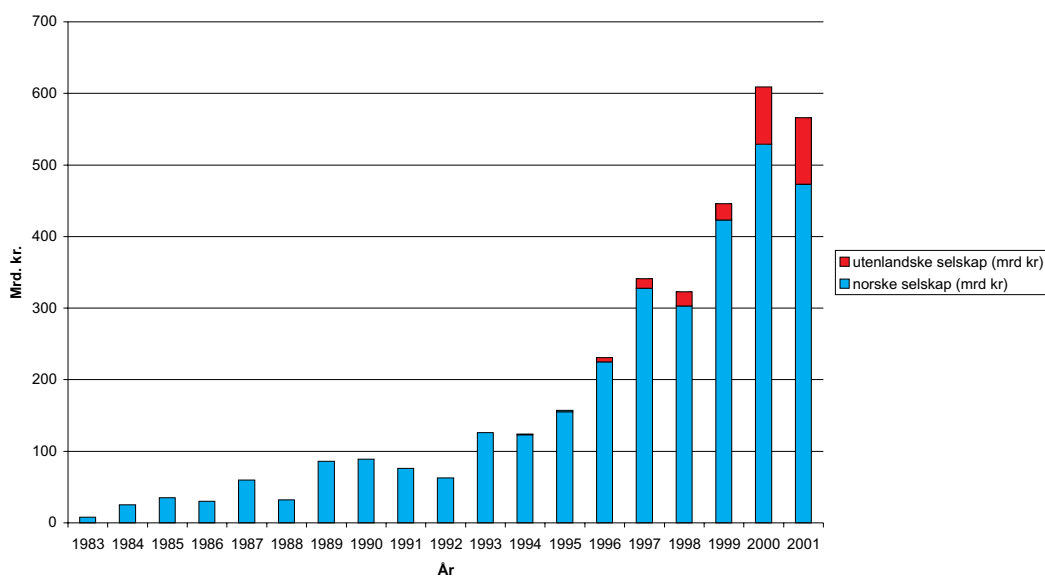

Figur 2.3 Markedsverdier og antall noterte selskaper på Oslo Børs. 1991-2001

Kilde: Oslo Børs

Kjøp og salg av eksisterende verdipapirer omtales som annenhåndsomsetning. Likviditeten i annenhåndsmarkedet for aksjer er av stor betydning for investorenes interesse for aksjer, fordi få investorer vil foreta en investering de ikke også kan komme seg ut av på en eller annen måte. Et likvid marked for en aksje gir effektiv prising av selskapets verdi, og som regel lavere risiko-premie for utstedere.

Figur 2.4 viser utviklingen i annenhåndsmarkedet ved Oslo Børs i perioden 1983-2001. Den viser at det norske aksjemarkedet har blitt betydelig mer likvid de senere årene. Dagsomsetningen er nå i størrelsesorden 2 mrd kroner. I år 2000 var samlet omsetning vel 609 mrd kr. Av en samlet omsetning på 566 mrd kr i 2001 utgjorde omsetningen på hovedlisten 542 mrd kr, derav om lag 93 mrd kr i utenlandske selskap.

Figur 2.4 Omsetning av aksjer og grunnfondsbevis notert på Oslo Børs. 1983-2001.

Kilde: Oslo Børs

Omsetningshastigheten måler gjennomsnittlig omsetning per måned i forhold til markedsverdien ved årets slutt. En omsetningshastighet på 100 pst. innebærer at hver aksje i gjennomsnitt blir solgt en gang i løpet av et år. I 1991 var den gjennomsnittlige omsetningshastigheten for norske aksjer og grunnfondsbevis på Oslo Børs 48,1 pst. I 1997 var dette forholdstallet steget til 71,3 pst., noe som er høyt i internasjonal målestokk. Selskapene notert på SMB-listen hadde i 1997 den gjennomsnittlig høyeste omsetningshastigheten med 125 pst. Selskapene på industrilisten hadde til sammenligning en omsetningshastighet på 65 pst. I 1998 var den gjennomsnittlige omsetningshastigheten på 63 pst., mens den for perioden 1999-2001 lå relativt høyt med hhv 88 pst., 96 pst. og 86 pst.

2.3 Eierskap i Norge

Eierne spiller en viktig rolle som tilretteleggere og pådrivere for bedriften i ulike utviklingsfaser. Den raske omstillingstakten i internasjonalt næringsliv

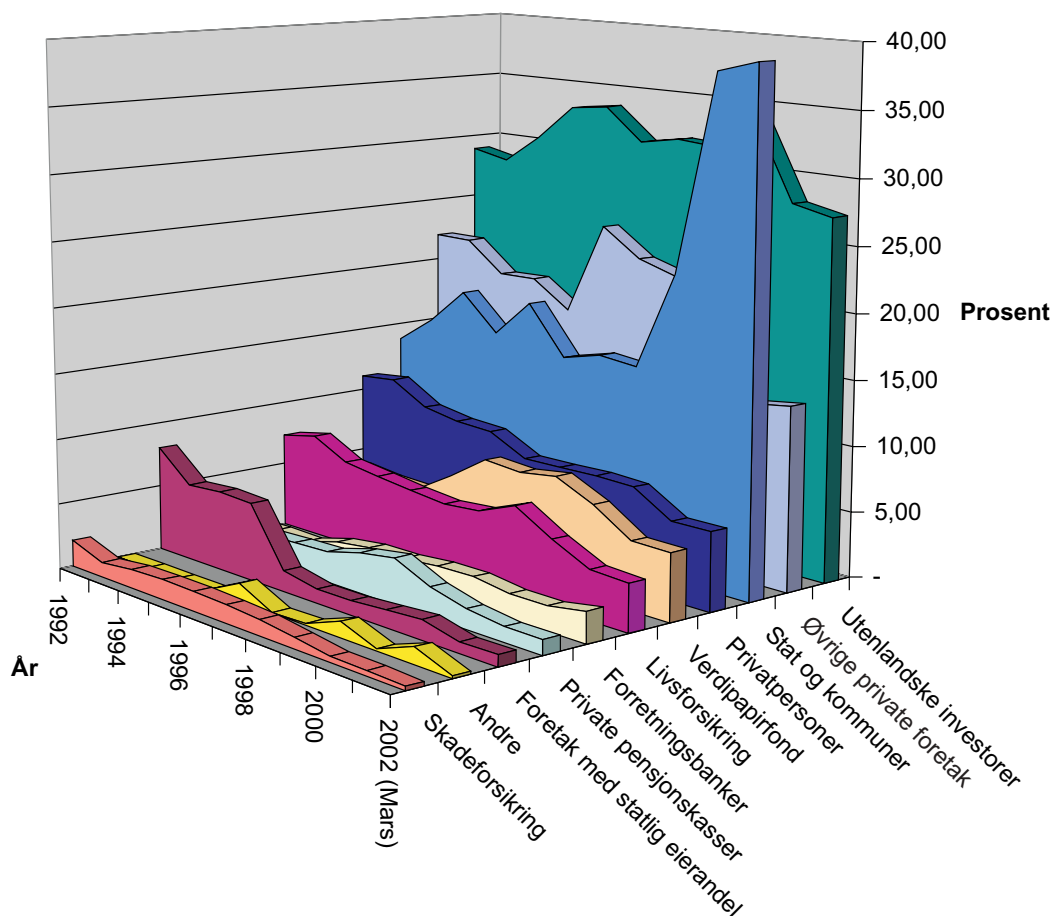
gjør at den relative betydningen av å lykkes med kontinuerlig restrukturering i norsk næringsliv øker. Dette er også viktig for å skape grunnlag for ny vekst. Dette er samtidig den fasen der eiernes bidrag til verdiskapingen kan være viktigst.

De fleste norske bedrifter er ikke børsnoterte. Slike bedrifter i Norge har i hovedsak et innenlandsk eierskap, og representerer alt fra små familieeide bedrifter til store unoterte private (og offentlig eide) bedrifter.

Eiendelene til norske ikke-finansielle aksjeselskaper hadde i følge ligningsregnskapet en bokført verdi på over 3.000 mrd kroner ved utgangen av 1999. Langsiktige investeringer og driftsmidler til varig eie og bruk utgjorde om lag to tredeler av de bokførte. De resterende er knyttet til aksjeselskaperes omsetning av varer og tjenester eller kortsiktige plasseringer. I løpet av 1999 økte den samlede bokførte verdi av eiendelene med 315 mrd kr. Aksjeselskapene var finansiert med en samlet gjeld på 1.878 mrd kroner og en samlet bokført egenkapital på 1.184 mrd kroner (Kilde: SSB).

Finansnæringens Hovedorganisasjon anslår i en artikkel om statlig eierskap at totalverdiene det offentlige eier i næringslivet i Norge utgjør verdier for 842 mrd kroner ved utgangen av 2001. Dette tilsvarer en eierandel på vel 42 pst. av verdiene i næringslivet.

Eierskapet i de børsnoterte bedriftene ser annerledes ut enn eierskapet i bedrifter som ikke er børsnoterte. Figur 2.5 viser en oversikt over aksjonærstrukturen på Oslo Børs i perioden 1992 til 2001.

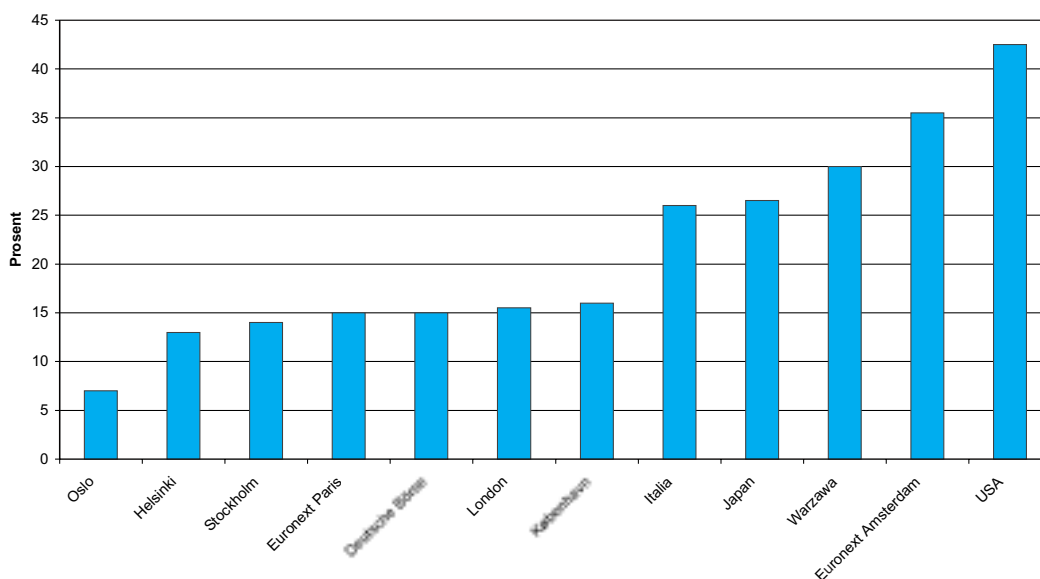
Figur 2.5 Oversikt over aksjonærstrukturen på Oslo Børs. 1992-2001.

Kilde: Oslo Børs

Figur 2.5 viser at utenlandske eiere har økt sin eierandel i børsnoterte selskaper frem til 1995, og at eierandelen deretter har ligget rundt en tredjedel. Per 31.01.2002 var andelen på 27,5 pst. Økningen i den utenlandske eierandelen til i underkant av 1/3 av det totale eierskapet er ikke et særnorsk fenomen. Både i Norge og internasjonalt har det vært en utvikling i retning av større institusjonell sparing, og at institusjonene fordeler investeringene over flere land enn før bl.a. for å redusere risikoen. Andre børser i Europa har derfor opplevd en tilsvarende utvikling. I 1998 økte beholdningen av utenlandsk direkte investert kapital med 30 mrd. kroner til om lag 195 mrd. kr. I samme periode økte beholdningen av norsk direkte investert kapital i utlandet (ekskl. petroleumsfondet) med 35 mrd. kroner til om lag 240 mrd. kroner (Kilde: Norges Bank).

Gruppen privatpersoner og gruppen andre selskaper enn finansielle og statlige har økt verdien av sine aksjeinvesteringer, men deres relative eierandeler er redusert. Per 31.01.2002 eide privatpersoner 6,2 pst. av selskapsverdiene notert på Oslo Børs. Dette er en svært lav andel sammenlignet med andre

land. Figur 2.6 sammenligner innenlandske privatpersoners eierandeler ved utvalgte børser.

Figur 2.6 Oversikt over innenlandske privatpersoners eierandeler ved utvalgte børser.

Kilde: Oslo Børs

Andelen institusjonelle investorer (banker, aksjefond, forsikringselskaper, pensjonskasser m.m.) økte sin andel noe i siste halvdel av 1990-årene. Dette skyldes i hovedsak økt sparing i aksjefond. Per 31.01.2002 utgjorde verdipapirfondenes andelen av eierskapet på børsen 5,2 pst. Folketrygdfondets aksjeportefølje utgjør om lag 20 mrd kroner fordelt på ulike selskaper som er børsnoterte i Norge.

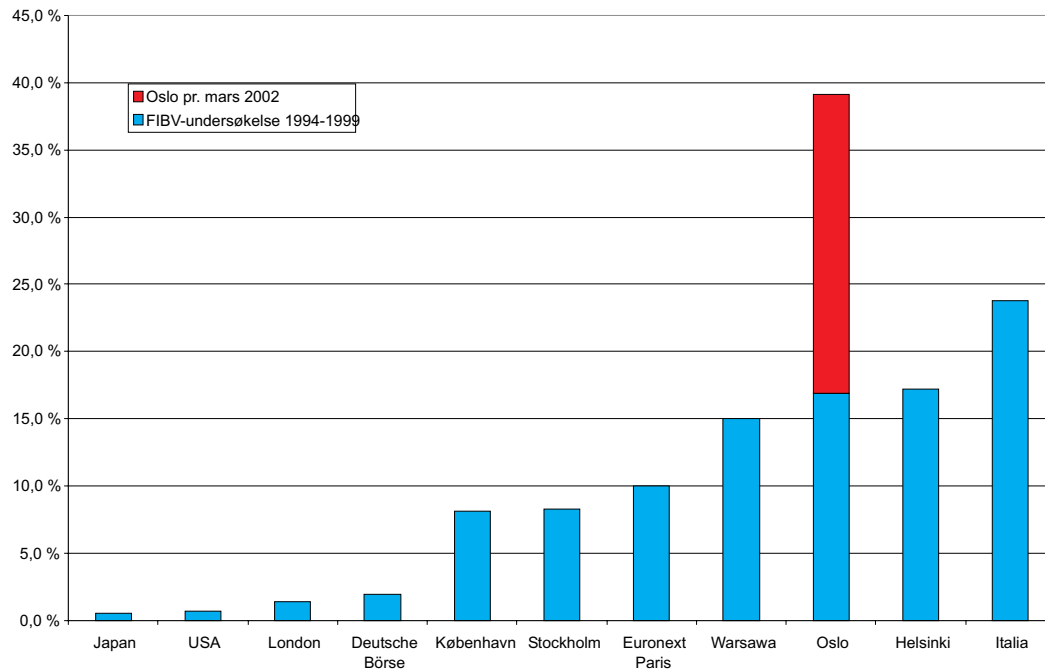
I år 2000 falt den relative eierandelen til institusjonelle investorer og andre private investorer ved Oslo Børs. Det må ses i sammenheng med bl.a. børsnoteringen av Telenor.

Etter en økning i den offentlige eierandelen på slutten av 1980-tallet hadde det offentlige i perioden 1994-2001 en stabil eierandel på rundt 15 pst. av verdiene i de børsnoterte selskapene. Etter børsnoteringen av Telenor ASA i 2000 og Statoil ASA i 2001 har det offentlige økt sin eierandel på børsen til 37,4 pst. per 31.01.2002. Tallene inkluderer både statlig eierskap, kommunalt eierskap og trygdeforvaltning m.v.

Figur 2.7 viser det offentliges eierandel ved Oslo Børs per januar 2002 sammen med andre lands offentlige eierandel ved andre utvalgte børser i Europa, USA og Japan (1994-1999).

Figur 2.7 viser at myndighetenes eierandeler i børsnoterte selskaper i USA, Japan, Storbritannia og Tyskland er meget beskjedne. Italia og Finland har offentlige eierandeler på mellom 15-25 pst. mot over 35 pst. i Norge. Det offentliges høye eierandel ved Oslo Børs, sammenlignet med de fleste andre land, skyldes i stor grad statens høye eierandel i et fåtall store selskaper. Staten har store direkte aksjeposter i de børsnoterte selskapene Statoil (81,78 pst.), Telenor (77,68 pst.), Raufoss (50,27 pst.), Kongsberg Gruppen (50,001 pst.), DnB (47,3 pst.), og Norsk Hydro (43,82 pst.). Den samlede markedsver-

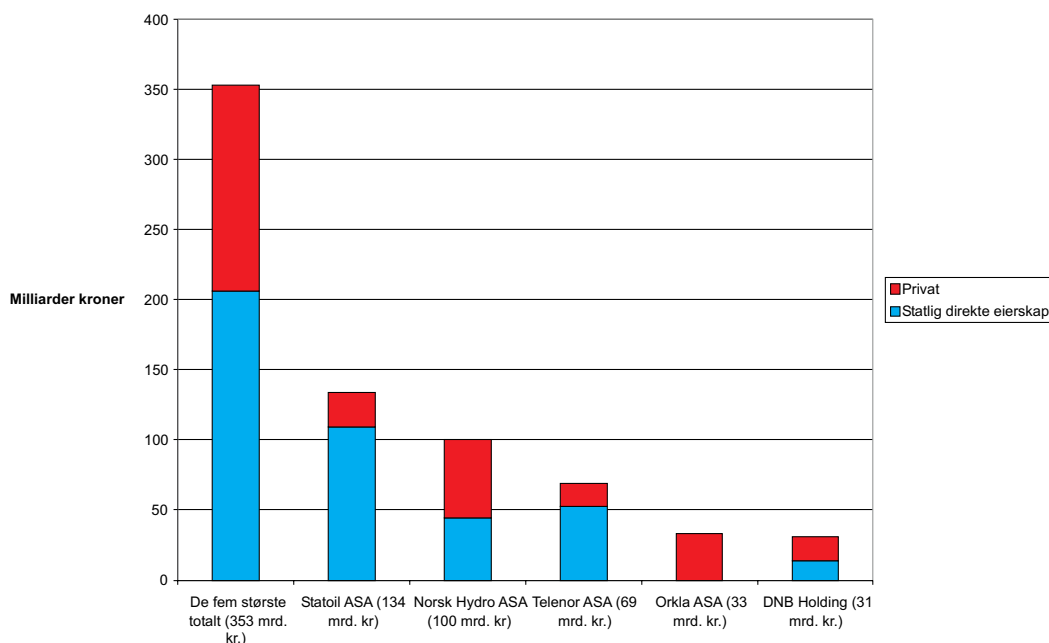
dien av disse selskaper, målt ved sluttkursen til selskapenes aksjer ved utgangen av år 2001, var på 341,6 mrd kr. Statens andel av en slik beregnet børsverdi utgjorde 224,9 mrd kroner på samme tid (verdier utregnet av NHD).

Figur 2.7 En sammenligning av det offentlige eierandel ved utvalgte børser.

Kilde: Oslo Børs

Figur 2.8 viser markedsverdien for de fem største selskapene på Oslo børs ved utgangen av 2001. Av de fem største selskapene ved Oslo Børs er fire av dem delvis statseide gjennom et direkte eierskap. De nevnte selskapene står for nesten halvparten av børsens samlede markedsverdi.

Figur 2.8 Oversikt over markedsverdien av de 5 største selskapene ved Oslo Børs per 31.12.2001. Summerte tall til sammenligning.

Kilde: Oslo Børs (utregninger foretatt av Nærings- og handelsdepartementet)

De fire største utenlandske selskapene notert ved Oslo Børs er betydelig mindre målt i verdi. RCCL var per 31.12.2001 størst med 10,7 mrd. kroner i markedsverdi. Amersham var nest størst med 9,4 mrd. kroner i markedsverdi. Stolt-Nielsen og Frontline hadde hhv 8,8 mrd. kroner og 5,9 mrd. kroner i markedsverdi per 31.12.2001.

Med unntak av Statkraft SF, Statnett SF, NRK AS, NSB BA, Posten BA, Norsk Tipping AS og Cermaq ASA, er alle de statsdominerende selskaper med en bokført egenkapital over 1 mrd. kroner børsnoterte. Cermaq ASA har nylig inngått en intensjonsavtale om å fusjonere med børsnoterte Fjord Seafood ASA.

2.3.1 Utenlandske eiere

Spare- og egenkapitalutvalget (NOU 1995:16) viste til OECD-undersøkelser som kunne tilsi at eiere i bedriftenes hjemland kan ha større tilbøyelighet til å ta nasjonale hensyn i beslutninger om etablering og nedlegging eller i beslutninger om lokalisering av nøkkelfunksjoner innen en bedrift. Dette kunne skyldes at de i større grad blir påvirket av et nasjonalt miljø eller av nasjonale politiske myndigheter. Skånland-utvalget mente dette kunne være særlig aktuelt i situasjoner hvor internasjonale konsern ønsker å gjennomføre kapasitetsreduksjoner. Det hevdet også at bedriftens ledelse, forskningsaktiviteter og andre sentrale funksjoner kan bli lokalisert dit eierne befinner seg. Skånland-utvalget refererer til OECD-undersøkelsene som gir visse indikasjoner på at enkelte strategifunksjoner og de viktigste FoU-funksjoner ofte lokaliseres til morselskapets hjemland. Ifølge utvalget understreker rapportene imid-

lertid at datagrunnlaget for å trekke disse konklusjonene er dårlige, og at det finnes viktige unntak (bl.a. innen farmasi og bioteknologi). Nyetableringer av utenlandske eiere vil på den annen side, ifølge utvalget, føre til økt sysselsetting gitt at etableringen ikke fører til nedleggelse av en tilsvarende eksisterende norsk virksomhet. Når det gjelder utenlandske oppkjøp mente Skånland-utvalget at det ikke er mulig å si noe generelt om sysselsettingen over tid vil være større eller mindre enn i en situasjon med fortsatt norsk kapital.

Bergo-gruppens utredning, «I Norge- for tiden? Konsekvenser av økt internasjonalisering for en liten åpen økonomi» (NOU 1996:17) hevdet at motivet bak direkte investeringer over landegrensene trolig i større grad er knyttet til markedsadgang. Da spiller skatteforskjeller, tollbarrierer og tilpasninger til lokale preferanser inn. Andre motiver kan være best mulig tilgang på kompetent arbeidskraft, underleverandører, kunder eller politisk velvilje. I teorien skiller man mellom såkalte eierspesifikke fordeler, lokaliseringsfordeler og internasjonaliseringsfordeler.

En svensk undersøkelse fra 1999 viser at lokalisering av hovedkontorer og strategiske markedsfunksjoner kan være knyttet til global ekspansjon og behovet for fysisk nærvær til kundene i eksportmarkedene. Det er således vanskelig å finne sikre holdepunkter for betydningen av lokaliseringen av hovedkontor. En diskusjon av hovedkontorfunksjoner er gitt i kap 4.

En viktig side ved utenlandske investeringer kan være overføring av teknologi og kunnskap. Effektene kan også være indirekte ved at utenlandske investeringer medfører sterkere innenlandsk konkurranse.

En undersøkelse foretatt av SNF i 1999 finner ikke vesentlige forskjeller mellom utenlandsk og norsk eierskap mht. ledelse, regionale ringvirkninger og FoU-satsing. Undersøkelsen viser at tre fjerdedeler av majoritetseide utenlandske aksjeselskaper (på og utenfor børs) var innen handel og tjenesteyting (1996). Bedriftene oppgir særlig ønsket om å være lokalisert i nærheten av virksomhetenes kjernemarked som en viktig lokaliseringsfaktor. Fusjoner og oppkjøp er den vanlige etableringsstrategien. De utenlandske datterselskapene hadde vanligvis norsk ledelse.

I undersøkelsen er det vurdert om utenlandsk eierskap bidrar til færre regionale, næringsmessige ringvirkninger i form av vare- og tjenestekjøp. For de undersøkte bedriftene er det ikke noe som tyder på vesentlige forskjeller mellom utenlandsk eller nasjonalt eide bedrifter med hensyn til innkjøp lokalt/regionalt. Det er videre undersøkt om utenlandsk eierskap bidrar til å tappe bedriftene for FoU-ressurser og kompetanse. I enkelte av de undersøkte selskapene har det vært eksempler på økt konsentrasjon av FoU-virksomhet utenfor Norge, men hovedtendensen er at det skjer vesentlig FoU-aktivitet ved det norske foretaket.

Eiernes nasjonalitet vil kunne ha betydning bl.a. for lokalisering av nøkkel-funksjoner som ledelse og forsknings- og utviklingsaktiviteter. Fysisk nærhet kan dessuten ha betydning for informasjonstilgangen forut for strategiske beslutninger.

For øvrig vises det til gjennomgangen i kap. 2.2 når det gjelder betydningen av utenlandsk kapital som viktig kilde til egenkapital for norsk næringsliv.

2.3.2 Undersøkelser av det offentlige som eier

En undersøkelse gjennomført ved Handelshøyskolen BI og presentert i boka «Rikdommens problem»²⁾ finner at privat eide bedrifter gjennomgående er mer lønnsomme enn offentlig eide bedrifter. Undersøkelsen omfatter selskaper som har levert regnskap til Brønnøysund-registeret (ekskl. statsforetak). Undersøkelsen søker å korrigere for bedriftsstørrelse og nærings sammensetning. Oljeselskaper, finansselskaper og enkelte offentlige monopolbedrifter er videre holdt utenfor analysen. Det betyr at flere store selskaper omtalt i denne meldingen ikke inngår i analysen.

På oppdrag for Nærings- og handelsdepartementet har det blitt foretatt en analyse av avkastningen i utvalgte selskaper og sammenlignet disse med internasjonale konkurrenter i samme sektorer. Analysen har brukt CFROI (Cash Flow Return on Investment) som er et kontantstrømsbasert måltall som kan utledes av historiske regnskapstall.

Nærings- og handelsdepartementet har også fått gjennomført en studie med et bredere perspektiv. Denne studien har bl.a. vurdert verdiparametere som verdiutvikling, markedsprising, strategisk posisjonering og utvikling, finansielle parametre som lønnsomhet, vekst, avkastning og kapitalstruktur, samt operasjonelle parametre som kompetanse og effektivitet.

Staten har lang erfaring med å eie betydelige andeler i børsnoterte selskaper. Etter børsnoteringen av Telenor ASA og Statoil ASA har omfanget av direkte statlig eierskap i børsnoterte bedrifter økt vesentlig. Børsnotering av store statlige bedrifter kan være et egnet virkemiddel for å få en markedsprising av verdiene før evt ytterligere reduksjoner i statlige eierandeler gjennomføres. Dette gjelder uavhengig av om dette skjer som ordinære aksjesalg eller gjennom strategiske transaksjoner. Samtidig innebærer det at selskapene blir sterkere og mer direkte eksponert for markedets løpende krav til konkurransedyktighet. Regjeringen vil på generell basis vurdere børsnotering av ytterligere statsbedrifter som et egnet instrument i eierutøvelsen også fremover.

Nærings- og handelsdepartementet forvalter alle statens direkteide aksjer på Oslo Børs, bortsett fra aksjene i Statoil ASA. Statens aksjer i DnB eies gjennom Statens Bankinvesteringsfond. Nærings- og handelsdepartementet analyserer og følger jevnlig opp de selskaper departementet har eierandeler i, herunder de børsnoterte. Dette gjøres både i form av interne analyser og ved hjelp av analyser fra uavhengige private miljøer.

CFROI-undersøkelsene nevnt over viser at gjennomsnittlig årlig avkastning i perioden 1997-2001 for de fem børsnoterte selskapene staten er medeier i, og som forvaltes av Nærings- og handelsdepartementet, samlet sett var på linje med totalmarkedet, og med sammenliknbare og konkurrerende selskaper. Det er likevel store variasjoner mellom selskapene i porteføljen.

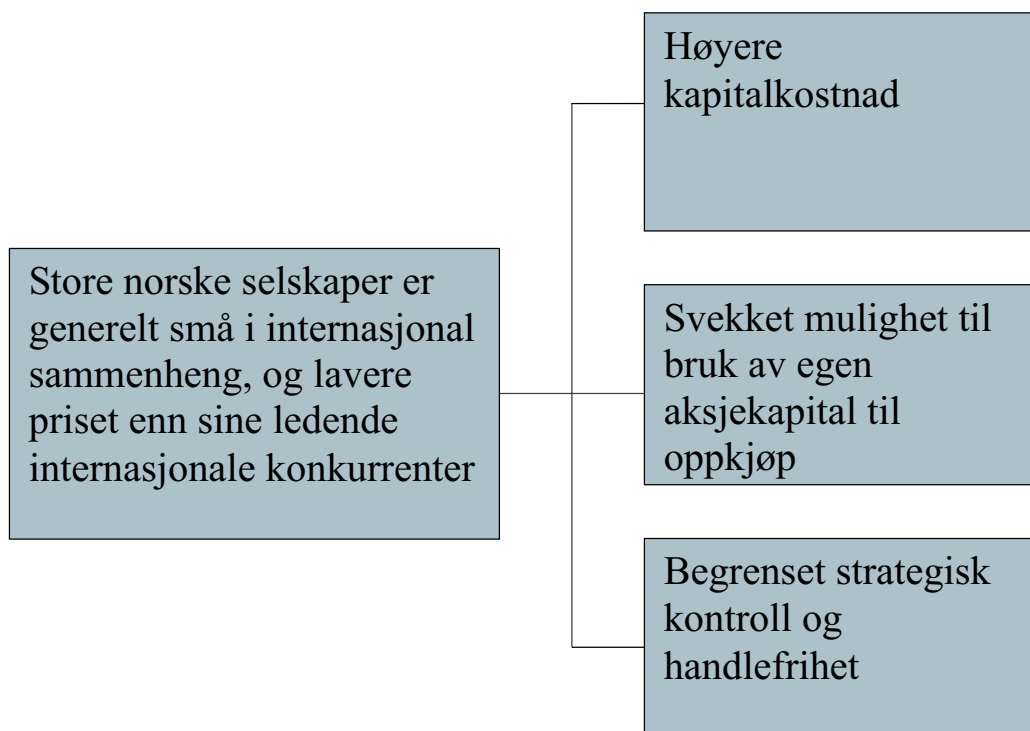
Den gjennomsnittlige årlige avkastningen på Nærings- og handelsdepartementets portefølje av børsnoterte selskaper har i perioden vært på 5,4 pst. sammenlignet med 5,3 pst. for Oslo Børs og 8,1 pst. for MSCI (Morgan Stanley Company Index). I forhold til internasjonale selskaper eller selskaper som arbeider innenfor samme sektor internasjonalt, som det er naturlig å sammenligne med, viser disse undersøkelsene at avkastningen gjennomgående har

²⁾ Kjell Roland, Victor D. Norman og Torger Reve (2001): Rikdommens problem, Universitetsforlaget: Oslo

vært noe svakere for de selskapene som er med i undersøkelsen. Utvalget av selskaper er likevel for lite til å kunne trekke klare konklusjoner.

2.3.3 Om markedsvurderingen av selskaper basert i Norge

Selv om de analyserte selskapene samlet synes å ha noe svakere resultater enn sammenliknbare og konkurrerende selskaper internasjonalt, har det ikke vært mulig å dokumentere at porteføljen av statlig eide selskaper systematisk har gjort det dårligere på løpende drift. Derimot har børsnoterte selskaper, som velger finansiering i norsk valuta, en utfordring i perioder hvor det er lavere rentenivå internasjonalt enn i Norge.

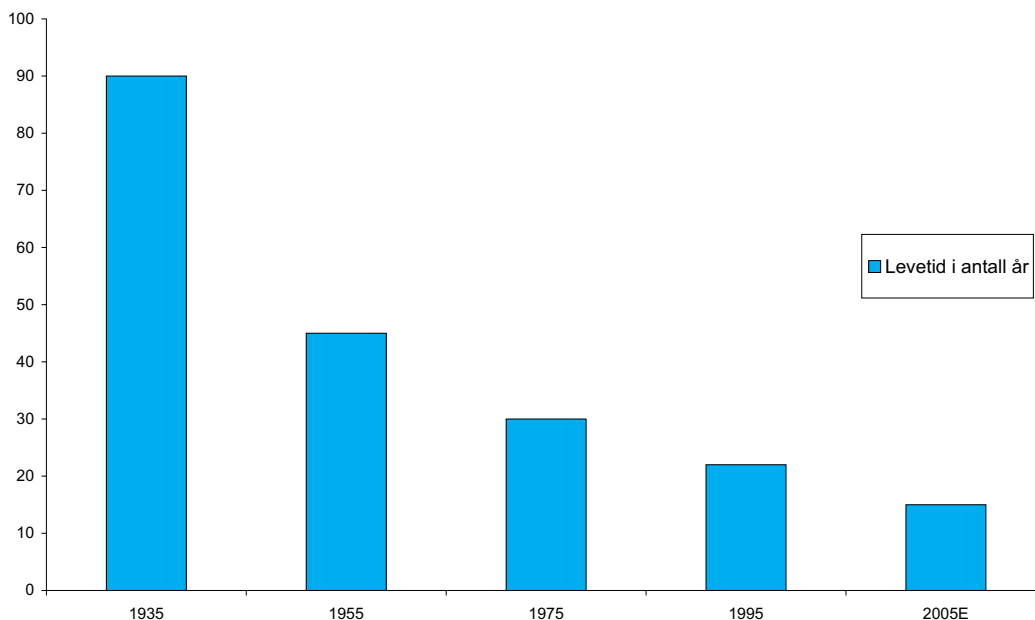
Figur 2.9 Konsekvenser av lav prising

Undersøkelsene som departementet har innhentet indikerer at norske selskaper generelt er lavere verdsatt enn sammenliknbare og konkurrerende selskaper internasjonalt. Dette kan ha forskjellige årsaker i de ulike selskaper. For noen kan det reflektere en lavere forventning til fremtidige vekstmuligheter, eller at selskapene har en stor del av sine inntekter i modne markeder med lav forventet vekst og høy konkurranseintensitet. Begrensede muligheter til å utvikle sin strategiske posisjon i samme takt som internasjonale konkurrenter kan trekke i samme retning. Vurderinger som kapitalmarkedene gjør av rammebetingelser for næringslivet likeså. Høyere kapitalkostnader i perioder med et høyere rentenivå kan også bidra til lavere prising. I tillegg er norske selskaper generelt små målt i internasjonal sammenheng. Det kan heller ikke utelukkes at det internasjonale kapitalmarkedets oppfatning av statens eierskapsutøvelse og øvrige rammebetingelser for næringslivet påvirker markedsvurderingen av selskaper basert i Norge.

I sum kan ovennevnte føre til en del store utfordringer for selskaper i Norge, inkl. de med et statlig eierskap, med fokus på restrukturering og strategisk utvikling. Blant annet vil selskaper som er relativt sett lavere priset enn konkurrentene ha et relativt sett svakere finansielt grunnlag for å benytte aksjer som oppgjørsmiddel i en transaksjon.

2.3.4 Selskapers levetid

Trenden med hurtigere omstillinger har også ført til at bedriften som organisasjonsmessig enhet også hele tiden må omstille seg. Gjennom økt konkurransepress er derfor også bedrifters levetid betydelig redusert de siste årene, som følge av stadig hyppigere oppkjøp og restrukturering. Beregninger foretatt av Forbes viser at implisitt levetid for de største bedriftene i USA (Standard & Poors 500) har falt fra en gjennomsnittlig levetid per selskap på 90 år i 1935 og ned til 22 år i 1995. Denne utviklingen er forventet å fortsette, og stiller både selskaper og eiere overfor økte krav til omstilling.

Figur 2.10 Implisitt levetid

Kilde: Forbes

2.3.5 Strategiske utfordringer

Utgangspunktet for staten som eier vil være å bidra til å sikre en god utvikling for selskapene. Dette vil øke aksjonærverdiene i dem. Ansvar for dette delegeres i hovedsak til selskapenes styrende organer. Enkelte større beslutninger, som for eksempel kapitalutvidelser, fusjoner, vedtektsendringer med videre, krever eiernes eksplisitte medvirkning. Dette gjør at staten må vurdere selskapenes strategiske utvikling.

Analysene som det er vist til over gir et blandet bilde med store forskjeller mellom selskaper og bransjer når det gjelder verdiutvikling og avkastning. På enkelte områder indikerer analysene at noen selskaper kan være relativt sett lavere verdsatt enn internasjonale konkurrenter. Dette kan som nevnt gi sel-

skapene høyere kapitalkostnad og en mindre strategisk fleksibilitet i strukturspørsmål.

Raskere omstillingstakt og kortere levetid for bedriftene stiller også økte krav til eierne, både kompetansemessig og finansielt. Dette vil også ha konsekvenser for staten som eier. Statseide børsnoterte selskaper har hatt resultater på linje med private selskaper, men det er en særlig utfordring for staten å tilfredsstille kravene til en god eier for selskaper i markeder med høy endringstakt. Børsnotering er ett viktig bidrag til økt legitimitet, troverdighet og disiplinering. Utøvelse og organisering av statens eierskap er omhandlet i kapittel 5.

2.4 Kapitalforvaltning og Eiermiljøer i Norge

Norge hadde helt frem til 1980-tallet en relativt streng kredittregulering med tilhørende lavrentepolitikk. Norge var et av de siste land i Europa som deregulerte sitt finansmarked.

Antall finansinstitusjoner i de ulike delene av finansmarkedsnæringen er siden 1960-tallet kraftig redusert. I 1960 var det f. eks. 597 sparebanker i Norge, mens det tilsvarende tallet i hhv 1980 og 2000 var 322 og 130. Antall forretningsbanker har i løpet av de siste 40 år blitt redusert fra 68 til 13, mens tallet på verdipapirfond på den annen side har skutt i været til 338 registrerte i år 2000. Konsolidering av finansnæringen har skjedd gjennom sammenslåinger og oppkjøp, samt ved at for eksempel lokale brannkasser og sparebanker hver for seg har gått sammen i større konstellasjoner. Ordningen med generalagentur har blitt opphevet. Utenlandskeide skadeforsikringsselskaper har blitt omdannet til filialer.

Konsolideringen av finansmarkedsnæringen i Norge har ledet til større institusjoner innen alle markedssegmentene i finansmarkedsnæringen. En tilsvarende utvikling har skjedd i utlandet i samme periode. Internasjonalt har utviklingen i den senere tid også skjedd gjennom en konsolidering på tvers av landegrensene. De siste 5-10 år har det innen bank og forsikring blitt etablert pan-nordiske foretak. Det har vært en sterkt økende grad av internasjonalisering i næringen.

EØS-avtalen av 1992 (som trådte i kraft 1.1.1994) har ledet til ytterligere konkurranseutsetting av finansmarkedsnæringen. Innen kredittmarkedet for store bedrifter er det i dag et nordisk og delvis europeisk marked. Det har vært et omfattende lovarbeid, bla gjennom Banklovkommisjonen, for å sikre at lovgivningen for finansnæringen er i tråd med de krav som følger av EØS-avtalens krav og bestemmelser.

Tabell 2.1 viser antall institusjoner i banksektoren for utvalgte land samt den konsolidering av næringen som har vært gjennomført på 1990-tallet. Tabellen indikerer også den ulike størrelsen på næringen mellom de utvalgte landene.

Tabell 2.1: Antall institusjoner og transaksjoner i banksektoren

	Antall institusjoner ¹⁾			Antall transaksjoner ²⁾			
	199 0	199 5	199 7	199 1-92	199 3-94	199 5-96	199 7-98
USA	27	23	22	1	1	1	1
	897	854	140	354	477	803	052
Storbri- tannia	665	560	537	71	40	25	17
Frankrike	786	593	567	133	71	50	36
Tyskland	4	3	3	71	83	36	45
	721	487	577				
Sveits	499	-	394	47	59	28	22
Italia	1	-	909	122	105	93	55
	067						
Finland	498	352	341	51	16	7	7
Sverige	498	112	124	38	23	8	8
Norge	165	148	154	23	24	9	5

¹⁾ Institusjoner som tar imot innskudd. Det inkluderer forretnings- og sparebanker og andre typer av gjensidige og kooperative banker.

²⁾ Transaksjoner er her enten fusjoner eller oppkjøp. Tallet er klassifisert etter sektoren til målselskapet, og gjelder slutført eller pågående avtaler tom 30. oktober 1998.

Kilde: BIS 1996 og 1999.

Ved utgangen av 2000 hadde livsforsikringsselskapene i følge statistikk en samlet forvaltningskapital på 368 mrd. kr, mot 361 mrd. kroner ved utgangen av 1999. Aksjehandelen i balansen til selskapene har hatt en klar økning i senere år, bl.a. som følge av livselskapenes økte adgang til å plassere pensjonsmidler i aksjer. Livsforsikringsselskaper i Norge har krav om kapitaldekning i tråd med BIS-regelverket for banker. Ved utgangen av 2001 hadde livselskapene i gjennomsnitt en kapitaldekning på 13,2 pst., og samtlige selskaper tilfredsstilte kravet på 8 pst. kapitaldekning. Alle livselskaper med investeringsvalg tilfredsstilte kapitaldekningskravet ved utgangen av 2001, med en gjennomsnittlig kapitaldekning på 17,4 pst.

Den samlede forvaltede kapitalen i de tre største skadeforsikringsselskapene (If Skadeforsikring, Gjensidige NOR og Vesta) var ved utgangen av 2000 på 37,6 milliarder kroner. Dette er 2,3 pst. høyere enn ved utgangen av 1999. Plasseringer i kortsiktige aksjer og fondsandeler utgjorde 18 pst. av samlet forvaltet kapital. Den samlede forvaltningskapitalen til de utenlandske filialene var til sammenligning 20 mrd. kroner ved utgangen av 2000.

I 1999 besluttet Storebrand og Skandia å samle sin skadeforsikringsvirksomhet i et nytt felleseid nordisk svenskregistrert selskap «If Skadeforsikring». Senere har If Skadeforsikring slått seg sammen med finske Sampos skadedel. Sammenlignet med de største skadeforsikringsselskapene i Europa

(Allianz, AXA, Generali, CGNU og Royal Sun Alliance) er de nordiske skadeaktørene små.

Ved inngangen til 2002 var det i følge Kredittilsynet fem store blandede finanskonsern i Norge innen bank- og forsikring. Disse var DnB, Gjensidige Nor, Nordea, Sparebank1-gruppen og Storebrand. Fra 1. januar 2002 ble Norske Liv fusjonert med Vesta Liv til et datterselskap av Tryg Baltica i Nordea-konsernet. Vår Bank og Forsikring gikk inn i Sparebank1-gruppen høsten 2000.

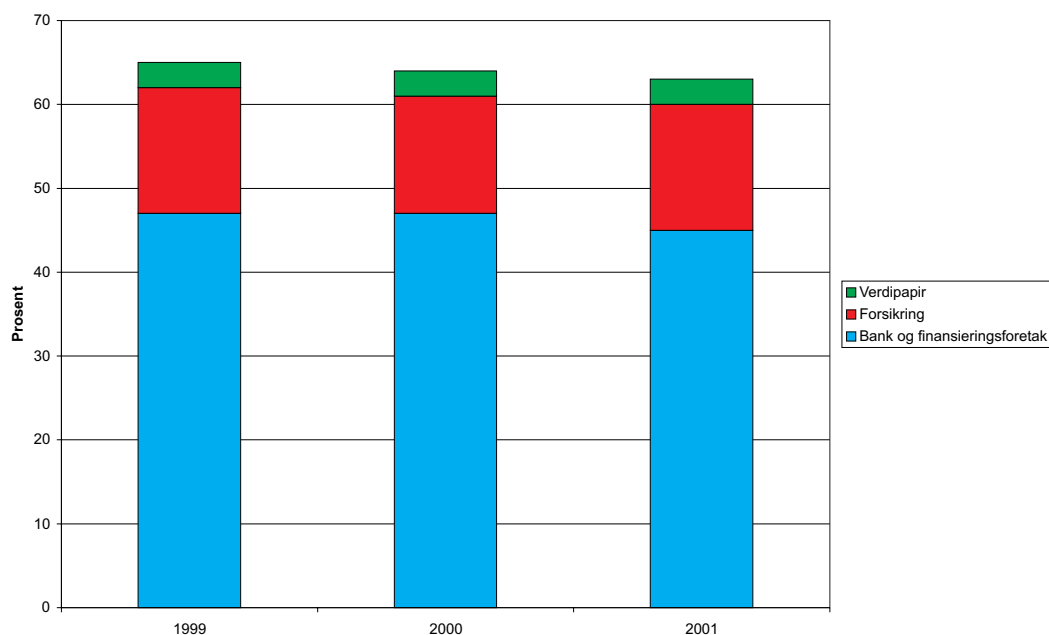
De blandede konsernene er ulike når det gjelder i hvilke markeder de har hovedtyngden av sine aktiviteter. Bortsett fra Gjensidige NOR, hvor både bank og forsikring utgjør en vesentlig andel av konsernets samlede forvaltningskapital, har de blandede konsernene en klar hovedtyngde innenfor enten bank eller forsikring. Konsernene hadde ved utgangen av 2001 en samlet forvaltningskapital på ca. 1.500 mrd. kr. Samlet forvaltningskapital i finansiell sektor, inkludert utenlandske filialer i Norge, var ca. 2.420 mrd. kr. I tillegg til finansieringsforetakene som inngår i konsernene, har DnB, Nordea og Gjensidige NOR en eierandel i Eksportfinans og dermed i Kommunekreditt på noe over 20 pst. hver. Bank1Oslo (Sparebank1-gruppen) har en eierandel på 4 pst. Tabell 2.2 viser markedsandelene for blandede finanskonsern i Norge i perioden 1999-2001 som andel av forvaltningskapitalen i total finansiell sektor.

Tabell 2.2: Markedsandel for blandede finanskonsern av total finansiell sektor i pst. 1999-2001

	2001	2000	1999
DnB	18,7	19,6	20,5
Gjensidige Nor	15,2	15,3	16,2
CBK/Vesta/Nordea	12,0	12,3	11,1
Sparenbanken 1/samarbeidende sparebanker	9,9	10,6	8,9
Storebrand	6,7	7,3	7,6
Sum finanskonsern	62,5	65,5	65,9
Finansiell sektor	100	100	100

Kilde: Kredittilsynet

Figur 2.11 viser markedsandelen for norske blandede finanskonsern som andel av total finansiell sektor i perioden 1999 – 2001 (Kredittilsynet).

Figur 2.11 Markedsandel for blandede finanskonsern

Tabell 2.3 viser markedsandeler for blandede finanskonsern ved utgangen av år 2001 fordelt på de ulike delsegmentene i finansbransjen. Markedsandelene er beregnet som andel av forvaltningskapitalen. Tabellen viser bl.a. at DnB er størst når det gjelder bank og verdipapirer, mens Storebrand er størst når det gjelder livsforsikring. Gjensidige Nor er også store når det gjelder skadeforsikring og verdipapirfond.

Tabell 2.3: Markedsandel for blandede finanskonsern pr. 31.12.2001 – fordelt på bransjer

	Ban k	Fina ns- fore- tak 1)	Ver di- papir de	Ska de	Liv	Su m kon- sern
DnB	23,1	5,2	20,9	0	19,7	18,
Gjensidige Nor	14,8	11,3	20,5	25,8	15,2	15,
CBK/Vesta/ Nordea	14,9	7,3	9,2	13,0	6,2	12,0
Sparebank 1/Sam- arbeidende spareban- ker	14,1	1,3	10,0	4,2	3,2	9,9
Storebrand	2,2	0,1	10,0	5,5	27,8	6,7
Sum finanskonsern	69,1	25,2	70,6	48,5	70,5	62,
Total marked 2)	100	100	100	100	100	100

1) Forvaltningsselskaper for verdipapirfond

2) I total marked inngår utenlandske institusjoners filialer i Norge med unntak av livsforsikring. Utenlandske institusjoners grenseoverskridende virksomhet i Norge er ikke inkludert.

Kilde: Kredittilsynet

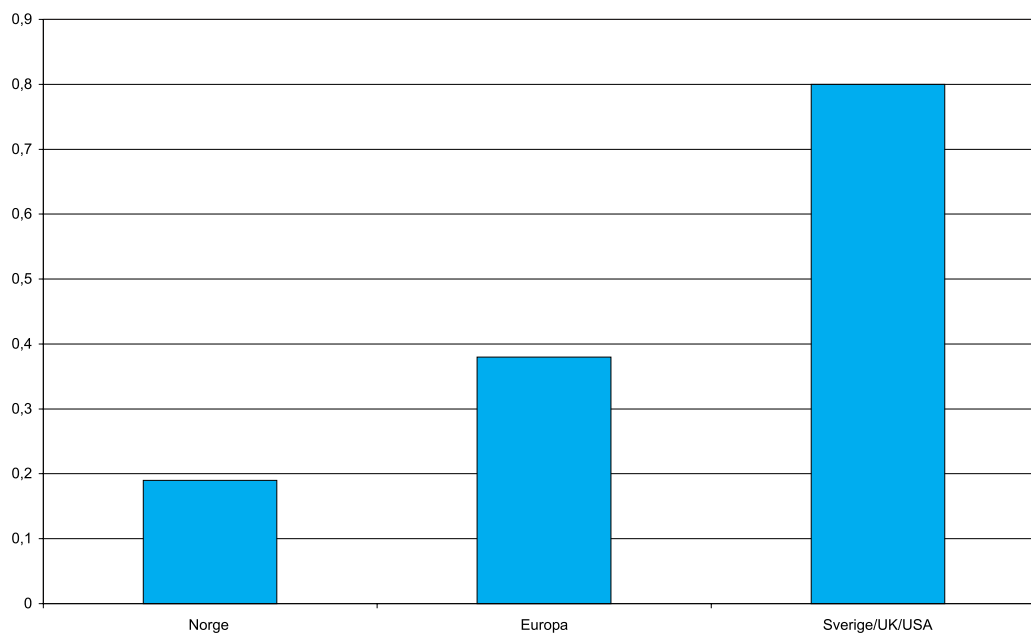
Finansmarkedsmiljøet i Norge har vært og er fremdeles relativt lite blant annet sammenlignet med våre naboland. Utenlandsandelen har økt betydelig i alle delene av finansmarkedet. I tillegg til Nordea Bank (tidligere CBK) er også Fokus Bank (Den Danske Bank) nå utenlandsk eiet. Bergensbanken ble i juli 2001 omgjort til filial av Handelsbanken, etter å ha vært heleid datterselskap siden 1999. Norges største finansforetak, DnB, har offentliggjort kjøp av Skandias kapitalforvaltningsvirksomhet (Skandia Asset Management). Merita Nordbankens kjøp av Kreditkassen, og senere UniDanmark, har gjort Nordea til Nordens klart største forretningsbank. Også SEB, Danske Bank, FöreningsSparbanken (som bla. eier 25 pst. av Sparebank 1-Gruppen) og Handelsbanken har de senere år vokst gjennom oppkjøp. Sammenlignet med de aller største bankene i Europa (Deutsche Bank, UBS, Hypo Vereinsbank, ABN AMRO, HSBC Holding, Credit Suisse og CAG) – alle med samlet forvaltningskapital på godt over 3.500 mrd. kroner – er både de nordiske og norske finansinstitusjonene relativt små. Jevnt over har de likevel høye markedsandeler i hjemlandene sammenlignet med de europeiske storbankenes markedsposisjoner i sine hjemland.

2.5 Kapital og eierskap tilpasset en bedrifts utvikling

Gjennom de ulike fasene i en bedrifts utvikling, vil behovene for kapitaltilgang og eierkompetanse endres. For å sikre en god næringsutvikling er det derfor nødvendig med et mangfold av eiere, eiertyper og eiermiljøer. En bedrift i oppstartsfasen vil ha helt andre behov enn et mer modent børsnotert selskap. Analysen av bedrifters «levetid» (jf kap 2.4), viser også betydningen av at eierskapet bidrar til nødvendig omstrukturering. En bedrifts utvikling kan i denne sammenheng tenkes delt inn i tre ulike faser 1) oppstartsfasen, 2) driftsfasen 3) endringsfasen. Det kan gi mening også å kommentere tilgang på egenkapital og ulike segmenter av kapitalforvaltningsnæringen i forhold til disse fasene.

Oppstartsfasen for en bedrift er kjennetegnet av at en må ha tilstrekkelig tilgang på finansiell kapasitet, nettverk og kompetanse i flere ledd. I denne fasen er det avgjørende at det eksisterer gode møteplasser mellom de ulike aktørene; for eksempel i form av inkubator-selskaper. I Norge har tilgangen på såkornkapital tradisjonelt vært beskjeden. Dette har bl.a. vært bakgrunnen for at staten selv har bevilget midler til ulike såkornfond (START og fem regionale såkornfond) som sammen med privat risikovillig kapital skal danne grunnlag for kapitaltilgang i såkornfasen. De halvstatlige fondene går inn i risikoprojekter med høy forventet lønnsomhet. Et mål med fondene er å tilføre prosjekter en kombinasjon av langsiktig statlig kapital og relevant kompetanse. Staten har i tillegg en rekke virkemidler knyttet til næringsutvikling for bedrifter i oppstartsfasen, bla gjennom SIVA, SND mfl. Regjeringen vil vise til at Nærings- og handelsdepartementet har igangsatt en egen gjennomgang av hele det statlig finansierte virkemiddelapparatet mot næringslivet.

Figur 2.12 viser private equity og venture-investeringer i Norge, Europa og Sverige/UK /USA som andel av BNP for 2000. Andelen i Norge på under 0,2 pst. av BNP er et relativt beskjedent tall sammenlignet med gjennomsnittet i Europa og i land med et historisk godt utviklet finansmiljø som Sverige/UK/USA. Disse landene har en andel på 0,8 pst. Europagjennomsnittet er av EVCA (European Venture Capital Association) beregnet til 0,38 pst.

Figur 2.12 Privat equity og ventureinvesteringer i Norge, Europa og Sverige/UK/USA som andel av landenes bruttonasjonalbudsjett

Kilde: McKinsey & Company – EVCA

De siste årene har det vært en sterk økning i antall private equity (PE)selskaper. Det er i dag i følge EVCAs årbok for 2001 rundt 40 PE-selskaper i Norge. Gjennomsnittsstørrelsen på ventureselskapene sammenlignet med tilsvarende utenlandske aktører er i følge statistikken til EVCA relativt beskjedne. SND Invest AS er ett av Norges største venturefond med en bokført egenkapital på 2,380 mrd. kroner ved utgangen av 2001. Tabell 2.4 viser en oversikt over hhv kommittert og faktisk investert venturekapital i Norge sammenlignet med andre nordiske og europeiske land. Tabellen illustrerer at denne næringen i Norge er relativt liten i omfang.

Tabell 2.4: Kommittert og faktisk investert venturekapital fordelt på utvalgte land 1999-2000. Mill. EU-RO. Antall investeringsprosjekter i 2000 til sammenligning

	1999		2000		Antall investeringer
	Kommitert	Investert	Kommitert	Investert	
Norge	147	265	497	296	256
Sverige	990	1 277	3 629	2 300	702
Finland	628	249	570	384	398
Storbritannia	9 870	11 501	17 662	13 180	1 980
Frankrike	4 278	2 817	7 481	5 304	2 994
Tyskland	3 812	3 159	6 114	4 767	3 012

Kilde: EVCA Yearbook 2001

Tall fra EVCAs årbok fra 2001 viser at kapital til såkorn og oppstart relatert til total kapital investert av PE-selskaper i Norge økte fra 6,9 pst. i 1996 til 35,2 pst. i 2000. Et særtrekk ved det norske private equity-markedet er at institusjonelle investorer (banker, forsikringselskaper og pensjonsfond) utgjør en liten andel av markedet. Aggregerte tall for Europa i 2000 viser at institusjonelle investorer sto for 58,8 pst. (diagram s. 49) av kommittert private equity, mens andelen i Norge var om lag 23 pst. (NHDs utregning etter tabell s. 73). I Sverige utgjorde i år 2000 kommittert kapital fra pensjonsfond i størrelsesorden 1 mrd. euro, mens denne type kapital i all hovedsak var fraværende for Norges del. Et annet særtrekk ved norske ventureinvesteringer er fraværet av transnasjonal syndikert kapital som til sammenligning i Sverige utgjorde i overkant av 20 pst. av samlet investert beløp i år 2000 (EVCA årbok, s. 84 og 86).

Ut fra perspektivet om ulike kapitalkilder og Eiermiljøer i en bedrifts utviklingsfaser vil Eiermiljøene i en «driftsfase» være mangfoldige. Som de viktigste kildene til egenkapital og eiere vil det åpne kapitalmarkedet gjennom Børs være viktig, supplert med ulike former for privat eierskap gjennom familieeide bedrifter, partnerskap mfl.

Restruktureringsfasen, når kravene til lavere enhetskostnader, store investeringer eller strategisk posisjonering gjør at det kreves betydelig omstrukturering av virksomheten, stiller både selskaper og eiere overfor store utfordringer. Dette kan omfatte salg av enkeltelskaper, nedleggelse, fusjoner osv. Stadig større endringstakt, også i de næringer der de statseide bedriftene opererer, gjør restruktureringsfasen til en stadig større utfordring. Dette stiller store krav til at også aksjonærer må ta aktiv del i strukturutvikling når dette er fornuftig, påkrevet eller nødvendig. For å sikre vekst og verdiskaping i norsk næringsliv er det viktig at kapitalmarkedet fungerer også på dette området. Dette kan for eksempel skje gjennom Børs, gjennom aktive direkte

eiere eller gjennom etablerte fondskonstruksjoner (såkalt private equity fonds).

En gjennomgang av venturekapitalmarkedet i Norge kan indikere at det er rom for økte private equity-investeringer i Norge. Dette vil kunne bidra til å møte fremtidens utfordringer og konkurransesamfunn gjennom en nødvendig omstillingstakt. Venturekapital utgjør en viktig funksjon i det norske kapitalmarkedet, og bidrar med både kompetanse og kapital i en viktig utviklingsfase for bedrifter og prosjekter. Selv om den norske venturenæringen har vokst kraftig de siste 10 årene, er næringen fortsatt relativt liten. I gjennomsnitt er venturekapitalen i Norge investert per selskap relativt lav og mindre i gjennomsnitt enn i andre land. Det bør legges til rette for å videreutvikle gode kapitalforvaltnings- og industrielle miljøer i Norge.

2.6 Fremtidige utfordringer

Det er en sentral oppgave å utvikle norsk næringsliv til å bli mer lønnsomt og attraktivt å investere i, både for norske og utenlandske investorer.

Private eiere vil i mange tilfeller både ha bedre insentiver, kompetanse og evne til å fatte nødvendige beslutninger raskt enn en statlig eier. En vesentlig reduksjon i statlige eierandeler vil likeså reise spørsmålet om å opprettholde norsk eierskap på dagens nivå, dersom det ikke utvikles sterkere private eier- og forvaltningsmiljøer i Norge.

Utenlandske direkte og indirekte eiere kan stimulere til å videreutvikle norsk næringsliv i mer internasjonal retning gjennom sine kunnskaper, sine ressurser, og som aktive industriiere. Utenlandske investorer sprer risiko og kan øke effektiviteten i kapitalmarkedet. Det må derfor fortsatt være attraktivt for utenlandske investorer å investere i norsk næringsliv. Et bredt mangfold av Eiermiljøer er nødvendig for å støtte opp under norsk næringsliv i bedriftenes ulike utviklingsfaser. En oppbygging av gode private Eiermiljøer i Norge, i kombinasjon med redusert statlig direkte eierskap, vil bidra positivt.

Staten er i dag en svært dominerende eier, og det er et mål å redusere andelen statlig eierskap i norsk næringsliv. Regjeringen legger opp til at en slik reduksjon vil skje gradvis, både gjennom ulike former for nedsalg og gjennom reduserte statlige eierandeler som følge av fusjon, oppkjøp og lignende. Staten vil demed i lang tid fremover være en stor eier i Norge, og derigjennom være en viktig del av Eiermiljøet i Norge. Det er et mål på lenger sikt at den private kapitalen, både gjennom direkte eie og gjennom institusjonelle forvaltere, skal være den klart dominerende på Eiersiden i Norge.

God likviditet i aksjene notert på børsen er viktig for å oppnå en effektiv prising. Redusert direkte statlig eierandel i store børsnoterte selskaper kan bidra til å øke likviditeten og derved være et grunnlag for en bedre verdivurdering av aksjen. Et mer spredt eierskap reduserer også den maktkonsentrasjon som i dag finner sted på statens hånd. Et mer spredt eierskap, bl.a. gjennom et bedre utviklet kapitalforvaltningsmiljø, bidrar dermed til å gi grunnlag for en bedre markedsprising.

Regjeringen ønsker å utvikle et mer slagkraftig privat Eiermiljø i Norge. I tillegg til å styrke det private eierskapet er det nødvendig å forbedre utøvelsen av det statlige eierskapet. Oslo Børs har ekspandert sterkt i de senere år.

Regjeringen ønsker at det norske kapitalmarkedet skal kunne utvikle seg videre, bl.a. med Oslo Børs som en sentral markedsplass, i parallell med reduksjonen i statlige direkte eierandeler i næringslivet. Flere store selskaper, der staten er dominerende eier, vil kunne bli børsnotert i tiden som kommer. Stortinget har bl.a. samtykket til børsnotering av Cermaq. Fjord Seafood ASA, Domstein ASA og Cermaq ASA offentliggjorde den 20. mars i år en intensjonsavtale om å fusjonere sine havbruksvirksomheter. Avtalen innebærer at det sammenslåtte selskapet, der staten vil få noe under 40 pst. eierandel, vil være børsnotert (se for øvrig omtale i del II).

3 Forutsetninger for privat eierskap i Norge

De viktigste virkemidlene for å utvikle et sterkere privat eierskap i Norge er av overordnet karakter; i form av stabile og gode rammebetingelser for næringslivet. I det følgende omtales mer spesifikke tiltak som kan sikre et sterkere privat eierskap: skattepolitikk, stimulering av privat sparing og fondering av Folketrygden. Utgangspunktet er et historisk bakteppe der eierskaps-situasjonen i Norge sammenlignes med situasjonen i andre nordiske land.

3.1 Historiske utviklingstrekk – sammenligning med andre nordiske land

Utenlandsk kapital var frem til 2. verdenskrig svært dominerende på mange områder i norsk økonomi. Den norske staten var finansielt svak og landet som sådan var relativt fattig. Norge hadde heller ikke sterke eiermiljøer og enkelt-personer med store familieformuer, slik som for eksempel i Sverige.

I begynnelsen av forrige århundret opplevde Norge en oppgangskonjunktur som varte i over 20 år, fra 1897 til 1920. En avgjørende faktor bak denne oppgangen var innføring av elektrisitet som ny energikilde. Dette innebar både utbygging av store anlegg for kraftproduksjon og utvikling av ny industri som kunstgjødselproduksjon, metallproduksjon og elektroteknisk industri. Ny teknologi (blant annet Søderberg-elektroden) ga grunnlag for sterk vekst innen eksisterende næringer som treforedlings- og hermetikkindustrien. De sterkeste private eiermiljøene i Norge var innen skipsfarten. Oppbyggingen av nye næringer og ekspansjon innenfor eksisterende næringer innebar et kapitalbehov som klart oversteg innenlandsk sparing. Industrifinansieringen i denne perioden kom derfor i stor grad i form av kapitalimport fra utlandet. Samme år som unionsoppløsningen i 1905 ble Norsk Hydro stiftet som et nasjonalt symbol på en ny tid. Selskapet ble opprettet med i hovedsak norsk, svensk og fransk kapital.

Under første verdenskrig hadde Norge store overskudd på handelsbalansen med utlandet, vesentlig som følge av store inntekter fra skipsfarten. Dette bidro til at norske investorer fikk et finansielt grunnlag til å erverve utenlandske bedrifter, og den relative andelen av utenlandsk eid industri falt. Det ble drøftet hjemkjøp av norsk industri, og Stortinget vedtok Industrikonsepsjonsloven av 1917.

Da høykonjunktoren gikk mot slutten vokste tendenser til proteksjonisme og stagnasjon. I mellomkrigsårene var det imidlertid ny vekst i utenlandsk eierskap i norsk næringsliv. Dette skyldes mer utenlandsk overtakelse av etablerte norske selskaper enn nyetablering av virksomhet. Statlige inngrep i økonomien ble forsterket for å møte problemene med knapphet på en del varer. Blant annet ble importmonopolet på korn etablert i 1928, som forløper til Statens Kornforretning. Pengepolitikken etter første verdenskrig var preget av bestrebelsene på å gjenopprette gullstandarden, og ledet til mangel på kreditt. Dette førte til opprettelsen av flere statsbanker. Depresjonen på 1930-tallet ledet til en rekke reguleringslover i landbruket, og samvirkeformen som

eierform fikk stor oppslutning. Vertikal integrasjon i næringskjeden ble et viktig stikkord. Boligbygging i samvirkeform ble også populært, og skjøt særlig fart i ettertidskrigen.

Under gjenreisningen etter 2. verdenskrig var det ikke utenlandske investeringer av betydning i Norge. Det samlede utenlandske eierskapet ble i stedet kraftig redusert ved at staten bl.a. overtok tysk eid kapital i norske selskaper. Viktigste i denne sammenheng var statens overtakelse av den tyske eierandelen i Norsk Hydro. Etter krigen ble sikring av nasjonalt eierskap i ressursbearbeidende virksomheter, bl.a. i naturressursbaserte næringer, anført som et motiv for statlig eierskap.

Fra midten av 1950-årene begynte utenlandske investeringer igjen å vokse. Gradvis liberalisering av verdenshandelen utover i 1950- og 60-årene gjorde det generelt mer interessant å etablere eksportrettet virksomhet i Norge. Parallellt forgikk en sterk vekst i det norske hjemmemarkedet som bidro til investeringer i hjemmemarkedsorienterte bedrifter. Utover i 1950-årene åpnet myndighetene for en kraftig ekspansjon innen kraftkrevende industri. Dette ville ikke vært mulig uten betydelig tilførsel av utenlandsk kapital, men statlige industriforetak ble også etablert i denne periode som Norsk Jernverk, Syd-Varanger og Norsk Koksverk.

Fra midten av 1960-årene har en stor del av de utenlandske nyinvesteringene i Norge vært konsentrert rundt petroleumsvirksomheten. Norske finansmarkeder og norsk næringsliv hadde ikke alene hatt mulighet til å dekke det betydelige behovet for kompetanse og kapital som var nødvendig i denne nye næringen. I 1972 vedtok Stortinget opprettelsen av Statoil som det sentrale forretningsmessige instrument for å forvalte den norske stats oljeformue. Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) ble opprettet med virkning fra 1. januar 1985, for å unngå et for dominerende Statoil på norsk sokkel. De fleste av Statoils utvinningstillatelser på norsk kontinentalsokkel ble delt i en direkte økonomisk andel til staten og en økonomisk andel til Statoil. Staten økte også sin eierandel i Norsk Hydro AS til 51 pst. i forbindelse med at selskapet valgte å være med på utviklingen i Nordsjøen, herunder fastlandsbasert petrokjemisk industri. Etter oppkjøpet av Saga Petroleum AS ble statens eierandel i Norsk Hydro vannet ut til 43,82 pst.

I dag forvaltes SDØE-andelene av det nyopprettede heleide statlige selskapet, Petoro AS.

De siste tiårene har statlig regulering av markedene i økende grad skjedd ved andre virkemidler enn ved eierskap. Dette har i noen grad ført til at stats-eid næringsvirksomhet har blitt omorganisert slik at virksomhetene har fått tilsvarende rammebetingelser som privat næringsvirksomhet. Nye markeder er blitt åpnet for private tilbydere. Samtidig har det skjedd en internasjonalisering av økonomien i en rekke vestlige land. En internasjonaliseringen av mange selskaper og en økning i fusjoner og direkte oppkjøp over landegrensene har stilt privat og offentlig eierskap i Norge i et nytt lys og overfor nye utfordringer. Forholdene har endret forutsetningene for eierskap, og mange av de tidligere politiske målene om å skjerme ulike sektorer fra konkurranse er ikke lenger relevante.

De samme historiske drivkreftene som har ligget bak utviklingen i offentlig eierskap i Norge, finner man igjen i mange andre vesteuropeiske land. I

Danmark har omfanget av offentlig eierskap vært moderat og i hovedsak begrenset til samferdsels- og petroleumssektoren. De har ikke noen skarpt formulert politikk på området, og dette er ikke et sakfelt som har skapt politiske strider de senere årene.

I Finland var det offentlige eierskapet lenge meget omfattende. Dette var delvis resultat av en aktiv næringspolitikk tidlig på 1900-tallet. Etter 2. verdenskrig ble det etablert statlige selskaper i forbindelse med betaling av krigserstatning til Sovjetunionen. Mye av eierskapet ble senere opprettholdt i forbindelse med østhandelen, men det ble også satset offensivt utover dette for å skape store og effektive «lokomotiver». Det er i dag bred politisk enighet i Finland om at offentlig eierskap i næringslivet bør reduseres.

I Sverige eier staten aksjer direkte vesentlige andeler i 59 selskaper. Markedsverdien av de børsnoterte selskapene var ved utgangen av 3. kvartal 2001 i underkant av 140 mrd. svenske kroner. Näringsdepartementet i Sverige forvalter de fleste selskapene med statlig eierskap, men departementet har også reguleringsoppgaver. Begrunnelsen for å konsentrere eierskapet i Sverige til færre departementer var å bedre forutsetningene for å utøve en enhetlig eierpolitikk, og utforme tydelige mål og retningslinjer for foretakene. Dette er forutsatt å gjøre dialogen mellom eieren og foretaksledelsen lettere. Det er også i sterkere grad enn tidligere skilt mellom eierspørsmål og reguleringsansvar innen regjeringskontorene, for å sikre staten en aktiv eierpolitikk.

Norge har et langt mer omfattende offentlig eierskap enn EU-landene. Offentlig eide selskaper i 1997 i Norge utgjorde 29,1 pst. av bruttoproduktet av samlet næringsvirksomhet i Norge når finansiell sektor holdes utenfor. Gjennomsnittet for EU-landene i 1998 var på 8,5 pst. Ingen av EU-landene lå høyere enn 13,5 pst. i 1998³⁾ (Kilde: Rikdommens problem kap 8). Finansnæringsens Hovedorganisasjon anslår i en artikkel om statlig eierskap at totalverdiene det offentlige eier i næringslivet i Norge utgjør 842 mrd kroner ved utgangen av 2001, som tilsvarer en eierandel på vel 42 pst. av de samlede verdier i næringslivet.

3.2 Stabile og forutsigbare rammebetingelser for næringslivet – en politikk for å fremme et aktivt og økt privat eierskap

Regjeringen ønsker å føre en stabil og forutsigbar næringspolitikk som grunnlag for å øke verdiskapingen. Næringspolitikken skal være innrettet for verdiskaping med langsiktige og stabile rammebetingelser. Rammebetingelsene skal være generelle og like for aktørene i næringslivet.

Regjeringen vil føre en fremtidsrettet næringspolitikk der ressursinnsatsen gir god avkastning for samfunnet. Næringspolitikken må stimulere til lønnsomme investeringer og nødvendige omstillinger. Samtidig må politikken innrettes slik at omstillingskostnadene blir lavest mulig. Et eksempel på dette er Regjeringens forslag om opphevelse av ervervsloven. Det er videre viktig at den offentlige virkemiddelbruken bidrar til nødvendige endringer i næringsstrukturen og i produksjonen. Dersom strukturbevarende næringsstøtte,

³⁾ Tallene er hentet fra: Kjell Roland, Viktor D. Norman og Torger Reve (2001): Rikdommens problem. Universitetsforlaget: Oslo

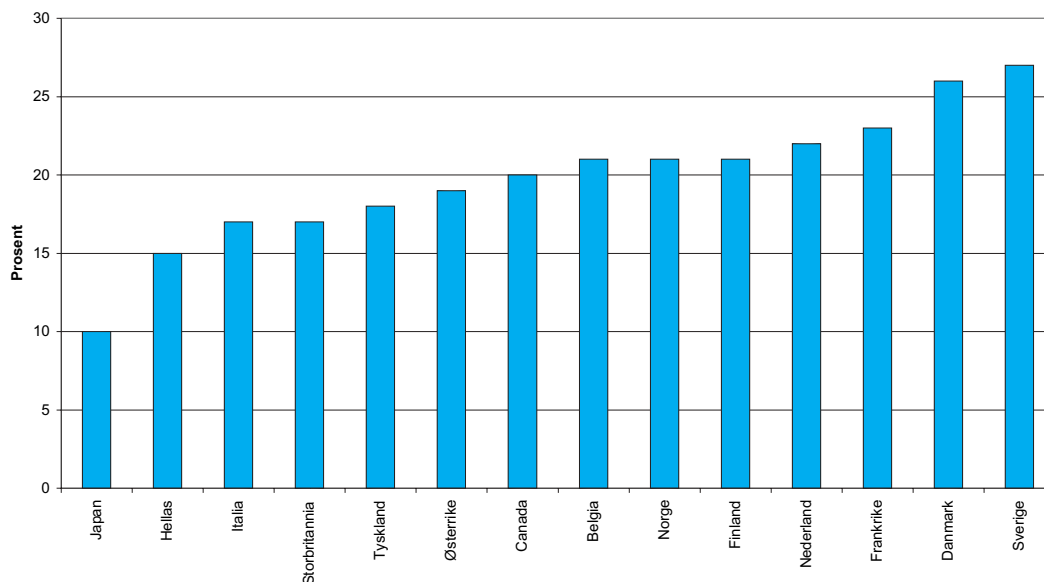
skjerming fra internasjonal konkurranse, bruk av markedsrett eller beskyttende reguleringer hindrer en kontinuerlig og hensiktsmessig omstilling, kan omstillingsprosessene senere bli langt mer smertefulle.

Verdiskapingen i næringslivet påvirkes i stor grad av den generelle økonomiske politikken. Det viktigste bidraget den økonomiske politikken kan gi for å sikre høy verdiskaping i næringslivet, er en jevn og balansert økonomisk utvikling. Utjevning av svingningene i økonomien bidrar til bedre utnytting av ressursene og mindre usikre rammebetingelser for næringslivet. Det er også viktig at den økonomiske politikken baseres på langsiktige vurderinger av offentlige inntekter og utgifter, slik at man unngår den usikkerheten og de omstillingskostnadene som følger av drastiske omlegginger av den økonomiske politikken.

Regjeringen legger vekt på at det viktigste for å sikre en sunn økonomisk utvikling for norsk næringsliv er at den generelle økonomiske politikken bidrar til stabile og forutsigbare rammebetingelser, og at politikken er innrettet mot lav pris- og kostnadsvekst innenlands.

3.3 Skattens betydning for næringspolitikken

Figur 3.1 viser en oversikt over netto skattebelastning som andel av BNP i utvalgte land i Europa. De samlede norske skatte- og avgiftsinntektene i pst. av BNP ligger godt over gjennomsnittsnivået i EU, men under nivået i Danmark og Sverige og om lag på nivå med Finland. Land som det sammenlignes med er blant dem som har det høyeste skattenivået i Europa.

Figur 3.1 Oversikt over netto skatter i pst. av BNP. 1998

Kilde: OECD National Accounts 1988-98. Volume II og SSB/Statistiske analyser 45.

Regjeringen legger vekt på at næringslivet skal ha gode og forutsigbare skattemessige rammebetingelser, og at forholdene legges til rette for effektive kapitalmarkeder som bidrar til at kapitalen kanaliseres til lønnsomme prosjekter.

Det vises til at Stortinget etter forslag fra Regjeringen har vedtatt en rekke skattelettelser for inntektsåret 2002 som bedrer rammebetingelsene for næringsvirksomhet. Dette gjelder bl.a. fjerning av utbytteskatten, økte avskrivningssatser, avvikling av investeringsavgiften og innføring av en skattefradragsordning for FoU i små og mellomstore bedrifter.

I Sem-erklæringen har Regjeringen nedfelt ulike målsettinger i skattepolitikken. Blant annet på bakgrunn av partienes ønsker om en fornying og forbedring av skatte- og avgiftssystemet, har Regjeringen oppnevnt et utvalg ledet av Arne Skauge som skal foreta en bred vurdering av skatte- og avgiftssystemet og de bakenforliggende prinsippene.

Skauge-utvalget er særlig bedt om å vurdere muligheten for å redusere satsforskjellene mellom arbeid og kapital slik at dagens delingsmodell kan fjernes helt eller delvis. Endringer i formuesbeskatningen skal vurderes i sammenheng med gjennomgangen av skattereglene for øvrig. Ved utformingen av skattereglene vil hensynet til effektiv ressursbruk, fordeling og enkelhet stå sentralt. I tillegg er utvalget bedt om å legge vekt på det internasjonale perspektivet, bl.a. er de bedt om å se nærmere på om det norske skattesystemet er godt nok tilpasset at særlig kapitalen, men også arbeidskraften, er blitt mer mobil over landegrensene. Til slutt er utvalget bedt om å drøfte betydningen av stabilitet og forutsigbarhet i skatte- og avgiftspolitikken, og hvordan dette eventuelt kan forbedres både gjennom utformingen av regelverket og gjennom endringer i de institusjonelle rammene og beslutningsprosedyrene.

Skauge-utvalget skal levere sin innstilling innen utgangen av 2002. Det vises for øvrig til utvalgets mandat.

Etter Regjeringens vurdering er det viktig å stimulere til og legge forholdene til rette for økt kapitaltilgang fra aktive private eiere. Både kortsiktige og langsiktige aktive eiere vil ha som målsetting å investere i bedrifter som gir høyest mulig avkastningspotensial til en gitt risiko. Det er viktig at norske bedrifter har krevende eiere som setter krav til lønnsomhet og aktive eiere som tilfører bedriftene kunnskap og kompetanse. Familieeide bedrifter utgjør en viktig del av det aktive, private eierskapet i norsk næringsliv. Regjeringen mener det er viktig å legge forholdene til rette for videreføring av familieeide bedrifter. Det private kapitalmarkedet bør øke i omfang. Dette kan skje gjennom bedre rammebetingelser, herunder skatteendringer. Allerede nå bør det være klart at et sentralt mål må være å stimulere privat sparing som et virkemiddel for å få økt privat tilgjengelig kapital som kan kanaliseres til egenkapitalmarkedene. I denne sammenhengen vil bl.a. utformingen av formueskatten stå sentralt.

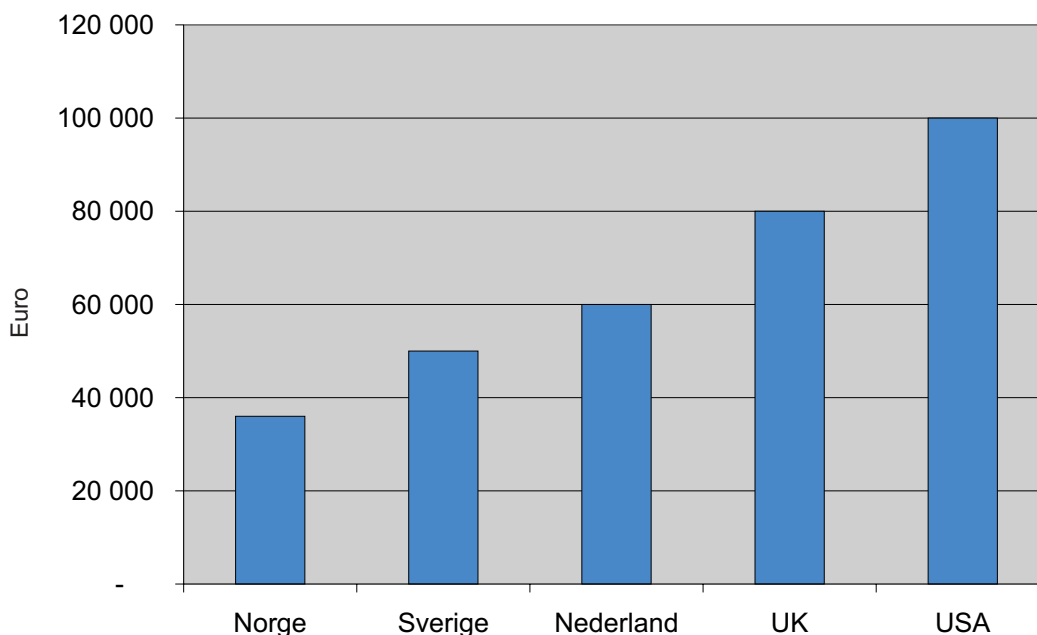
I Sem-erklæringen heter det at norsk eierskap må styrkes blant annet gjennom nedtrapping av formuesskatten. Regjeringen vil komme tilbake til dette spørsmålet som en del av gjennomgangen av skattesystemet.

3.4 Sparing i offentlig og privat sektor

I nasjonalregnskapet er sparing definert som inntekt fratrukket forbruk. Den samlede formuesoppbygging som skjer ved sparing vil både for et land og for enkeltgrupper foregå ved kombinasjoner av realinvesteringer og finansinvesteringer. En sektor som har positive finansinvesteringer over tid vil øke sine

bruttofordringer overfor andre sektorer eller bygge ned sin bruttogjeld. Netto fordringsoppbygging for et land kan kun skje overfor utlandet. Driftsbalansen overfor utlandet tilsvarer definisjonsmessig netto finansinvesteringene for landet som helhet (goodwill eller lignende kan gi visse avvik i begrepene).

Utviklingen i samlet sparing og investering blir bestemt av spare- og investerings-utviklingen i de ulike sektorene i økonomien. En inndeling er institusjonell sektorinndeling i nasjonalregnskapet. Der skilles det mellom offentlig forvaltning, finansinstitusjoner, private ikke-personlige foretak og husholdninger (inkl selvstendig næringsdrivende).

Figur 3.2 Privat finansformue per innbygger i utvalgte land.

Kilde: McKinsey & Company

Norge skiller seg fra de andre landene i OECD ved at en betydelig høyere andel av sparingen foregår i offentlig sektor, mens husholdningene sparer mindre enn i andre land. I tillegg har det meste av husholdningers sparing vært knyttet til investeringer i egen bolig. Dette har ført til at norske husholdninger har lave finansielle fordringer sammenlignet med andre land. Figur 3.2 viser privat finansformue per innbygger i utvalgte land. Som figuren viser er den private finansformuen per innbygger i Norge relativt beskjeden sammenlignet med land som Storbritannia og USA. En stadig større del av husholdningene sparer i egenkapitalinstrumenter (aksjer, verdipapirfond, livsfor-sikring) i stedet for tradisjonell banksparing.

Offentlig sektor i Norge har en meget sterk finansiell stilling sammenlignet med andre OECD-land. Norges særstilling må ses i sammenheng med statens store petroleumsinntekter, hvor en i nasjonalregnskapet ikke verdsetter og bokfører naturkapital så lenge olje- og gassforekomstene ikke er utvunnet og solgt. Norges petroleumsreserver har opplagt en stor formuesverdi. Det innebærer at tallene i nasjonalregnskapet for disponibel inntekt og sparing for Norge gjennomgående overvurderes. Det er særlig statens inntekt og sparing

som i prinsippet blir anslått for høyt i nasjonalregnskapet, fordi reduksjonen i samlet naturkapital egentlig burde komme til fratrukk i tallene.

Inntektene i tiden fremover fra sokkelen vil fra et tidspunkt gradvis avta, og dette vil stille store krav til finanspolitikken for å sikre en forsvarlig balanse i offentlige budsjetter, gitt de forpliktelser som påhviler Folketrygden. Inntektene fra sokkelen vil avta i tiden fremover. Dagens sammensetning av sparing i Norge betyr at spørsmålet om å sikre en tilfredsstillende kapitaldannelse har en annen karakter i Norge enn i andre industrielle land.

Tabell 3.1 viser hovedtallene i nasjonalregnskapet, deriblant utviklingen i landets sparing samlet og fordelt på sektorer. I perioden 1995-2000 har BNP økt fra vel 928 mrd kroner til 1.423 mrd. kr. Landets disponible inntekt har i samme periode økt fra 753 mrd kroner til 1.184 mrd kr. Den samlede sparingen har i perioden blitt 3-doblet fra 100 mrd. kroner i 1995 til vel 300 mrd. kroner i 2000. En stor andel av økningen utgjøres av omdanningen av nasjonalformue fra sokkelen til finansielle eierobjekter i regi av petroleumsfondet.

Tabell 3.1: Fordeling av sparing

	19 95	19 96	19 97	19 98	19 99	20 00
Statforvaltningen	41	76	94	64	89	23
	409	077	966	809	263	5 766
Kommunalforvaltningen	9	7	13	1	5	4
	344	762	669	558	795	163
Offentlige og private ikke- finansielle foretak	20	23	23	5	5	20
	400	239	240	852	284	249
Husholdninger (inkludert selvstendig næringsdrivende)	-	24	26	41	45	50
		063	347	017	048	276
Finansielle foretak	-	9	10	13	12	3
		369	867	056	272	745
Sum sparing for Norge	10	14	16	12	14	30
	0 538	0 510	9 089	3 176	7 094	5 873
Offentlig sparing i pst. av samlet sparing	50,	59,	64,	51,	64,	75,
	5	7	2	4	6	7
Posentvis sparing i for- hold til BNP	10,	19,	15,	11,	12,	21,
	8	8	4	0	3	5
Herav overskudd på drifts- regnskapet	30	65	61	9	48	20
	852	998	186	915	839	3 592

Kilde: SSB

Tabell 3.1 viser at den samlede sparingen på statens hånd er betydelig. Kommunal sektor hadde en positiv sparerate på midten av 1990-tallet. Denne er i den senere tid snudd til netto forbruk, mao. en negativ sparing. Husholdningene, inkl selvstendige næringsdrivende, har i samme periode økt sin nominelle sparing fra 24 mrd. kroner til vel 50 mrd. kr. Finansielle foretak har

redusert sin nominelle sparing i samme periode. Basert på bokført kapital nivået er relativt beskjedent på i underkant av 4 mrd. kroner i år 2000.

Tabell 3.2: Nasjonalregnskapstall. Produksjon, inntekt og sparing. Hovedrelasjoner. Mill kroner (løpende)

	19 95	199 6	199 7	199 8	199 9	199 0	200
Bruttonasjonalpro- dukt	92 8 745	1 016 589	1 096 170	1 114 827	1 197 457	1 423 864	1
- Formuesinntekt og lønn til utlandet, netto	11 869	11 692	10 950	8 332	13 371	13 503	13
= Bruttonasjonal- inntekt	91 6 876	1 004 897	1 085 220	1 106 494	1 184 086	1 410 362	1
- Kapitalslit	15 0 270	157 526	167 146	180 788	195 031	212 477	212
= Nasjonalinntekt	76 6 606	847 371	918 074	925 706	989 055	1 197 885	1
- Stønader, løpende overføringer til utlan- det, netto	13 051	9 741	9 796	11 484	11 111	12 989	12
= Disponibel inn- tekt for Norge	75 3 555	837 630	908 278	914 222	977 944	1 184 896	1
- Konsum i alt	65 3 017	697 120	739 189	791 046	830 850	879 023	879
= Sparing for Norge	10 0 538	140 510	168 089	123 176	147 094	305 873	305
- Kapitaloverførin- ger, netto	1 067	820	1 256	830	867	1 310	1
- Anskaffelser av patenter, lisenser mv, netto	-	-	558	-	450	-818	-818
- Netto anskaffelser av ikke-finansiell kapi- tal	69 686	74 512	107 903	133 091	98 255	102 281	102
= Netto finansinves- teringer for Norge	29 785	65 172	59 372	-10 745	47 522	203 100	203

Kilde: SSB

Tabellen viser at den offentlige sparingen utgjør over 50 pst. av landets samlede sparing. I år 2000 var den offentlige spareandelen på vel 75 pst. av den samlede sparingen. Som andel av BNP ser vi av tabellen at vel 1/10-del av verdiskapingen ble spart i 1995. I år 2000 var spareraten på 21,5 pst. Denne utvikling har en klar sammenheng med realiseringen av nasjonalformuen på sok-

kelen til finansiell kapital. Implisitt utgjorde det offentliges andel av spareraten på 21,5 pst. i år 2000 hele 16,3 pst.

En svært viktig kilde til egenkapital i næringslivet er sparingen som finner sted i bedriftene gjennom tilbakeholdt overskudd. I de siste ti årene har det vært en klar tendens til økt egenkapitalandel i industribedriftene. Dette kan imidlertid i minst like høy grad tilskrives et relativt lavt investeringsnivå som økning i tilbakeholdt overskudd.

Av nasjonalregnskapet ses videre at husholdningers samlede sparing utvikler seg positivt, fra vel 24 mrd. kroner i 1996 til vel 50 mrd. kroner i 2000. Andelen av den private finansformuen som faktisk kanaliseres direkte til aksjemarkedet er likevel lav. Ved utgangen av januar 2002 var privatpersoners andel av de samlede registrerte verdier ved Oslo Børs kun 6,2 pst.

Tabell 3.3 viser det gjennomsnittlige formuesregnskapet for husholdninger i Norge i perioden 1986-1999. Tabellen illustrerer at norske husholdninger har høy gjeldsbelastningen delvis som følge av beregnet negativ netto finanskapital. En stor del av formuen er bundet i realkapital. Norske husholdninger sparer likevel mer enn før både i form av bankinnskudd og i aksjer o.l. Blant annet økte bankinnskudd med om lag 16.000 kroner i gjennomsnitt fra 1998 til 1999. Andre plasseringer som aksjer og verdipapir økte med 22.400 kroner fra 1998 til 1999. Aksjer og verdipapir utgjorde i 1999 halvparten av finanskapitalen til husholdningene. Det er særlig husholdninger der hovedinntektstake- ren er mellom 45 og 54 år som sparer mye i aksjer, mens pensjonisthushold- ninger helst sparer i bank, i følge SSB.

Tabell 3.3: Formuesregnskap for husholdninger. Gjennomsnitt. 1986-1999. Kr

	1 986	1 988	1 990	1 992	1 994	1 996	1 997	1 998	1 999
Realkapital i alt (1)	1 47 900	1 74 200	1 82 900	2 00 300	2 02 000	2 26 400	2 32 000	2 40 200	2 41 900
Herav fast eien- dom og skog	9 5 600 100	1 19 300	1 32 300	1 56 700	1 54 700	1 69 700	1 71 500	1 82 800	1 82 000
Herav annen produksjonskapital	2 0 400	2 1 000	2 1 100	1 6 100	1 5 500	1 7 200	1 5 000	1 5 200	1 4 700
Herav annen konsumkapital	3 2 000	3 4 100	2 9 600	2 7 400	3 1 900	3 9 500	4 5 500	4 2 200	4 5 200
Brutto finanska- pital i alt (2)	1 35 800	1 64 100	1 76 300	1 72 900	1 92 800	2 17 000	2 34 800	2 84 200	3 22 500
Herav bankinn- skudd	8 9 900 700	1 11 600	1 23 600	1 27 500	1 29 700	1 36 400	1 37 000	1 45 800	1 61 700
Herav annen finanskapital	4 5 800	5 2 500	5 2 700	4 5 400	6 4 100	8 0 600	9 7 900	1 34 400	1 60 800
Gjeld (3)	2 17 800	2 71 600	2 84 200	2 88 200	2 81 500	3 16 200	3 35 600	3 53 900	3 83 500
Netto finanska- pital (2-3)	- 82 100	- 107 500	- 107 900	- 115 300	- 88 700	- 99 200	- 100 700	- 69 700	- 61 000
Netto formue (1+2-3)	6 5 900	6 6 800	7 5 000	8 5 000	1 13 400	1 27 200	1 31 300	1 70 500	1 80 900
Skattefri finans- kapital	3 5 400	3 7 600	3 7 900	-	-	-	-	-	-
Korreksjon for negativ nettoformue	8 1 900	1 18 500	1 29 700	1 24 000	1 21 100	1 37 600	1 47 600	1 59 400	1 79 200
Netto formue ved statsskattelik- ning	1 12 400	1 47 600	1 66 800	2 09 000	2 34 500	2 64 800	2 78 800	3 29 800	3 60 200
Nettoformue etter korreksjon	1 47 700	1 85 300	2 04 700	2 09 000	2 34 500	2 64 800	2 78 800	2 39 800	3 60 200

Tabell 3.3: Formuesregnskap for husholdninger. Gjennomsnitt. 1986-1999. Kr

	1 986	1 988	1 990	1 992	1 994	1 996	1 997	1 998	1 999
Formuesskatt i alt	1 200	1 800	2 200	1 800	2 300	2 800	3 000	2 700	3 000
Herav til kommuner	8 00	1 200	1 400	1 500	1 700	2 000	2 200	1 900	2 100
Herav til staten	4 00	6 00	8 00	4 00	6 00	7 00	8 00	8 00	9 00

Kilde: SSB

Finansdepartementet og Næringsdepartementet oppnevnte i 1988 en arbeidsgruppe under ledelse av Jarle Bergo for å vurdere tilgangen på risikovillig kapital til næringslivet. Arbeidsgruppen så blant annet på hvordan risikovillig kapital antas å være påvirket av omfanget av investeringer, nyskaping og utvikling. Gruppen drøftet særlig betydningen av ulike strukturelle og konjunkturelle forhold for tilbud og etterspørsel etter risikokapital. Gruppen så på mulige tiltak for å kunne bedre tilgangen på risikovillig kapital til industri og konkurranseutsatte næringer.

Eklund-utvalget ble oppnevnt i 1992 for å vurdere bedrifters finansieringsmuligheter. Gruppen analyserte hvorvidt foretakenes muligheter for å hente inn fremmedkapital hadde endret seg senere år, og om dette skyldtes finansmarkedenes funksjonsmåte, eller om det hadde å gjøre med inntjening og egenkapital i bedriftene. Arbeidsgruppen konkluderte med at det ikke så ut til å være mangel på tilbud av kapital til lønnsomme prosjekter.

I 1994 ble Skånland-utvalget oppnevnt for å vurdere utviklingen i sparingen og egenkapital-tilgangen til næringslivet i Norge, sammenlignet med andre land. Utvalget skulle blant annet vurdere om det var ønskelig med særlige tiltak for å påvirke omfanget av landets sparing, sparingen i de ulike sektorer og egenkapitaltilgangen til næringslivet, herunder for evt å kunne bedre egenkapitalmarkedets virkemåte. Utvalget skulle ta Folketrygdens stilling som bærebjelke i det samlede pensjonssystem for gitt. Skånland-utvalget antok at behandlingen av gjeldsrenter i det norske skattesystemet leder i retning av lavere sparing i privat sektor.

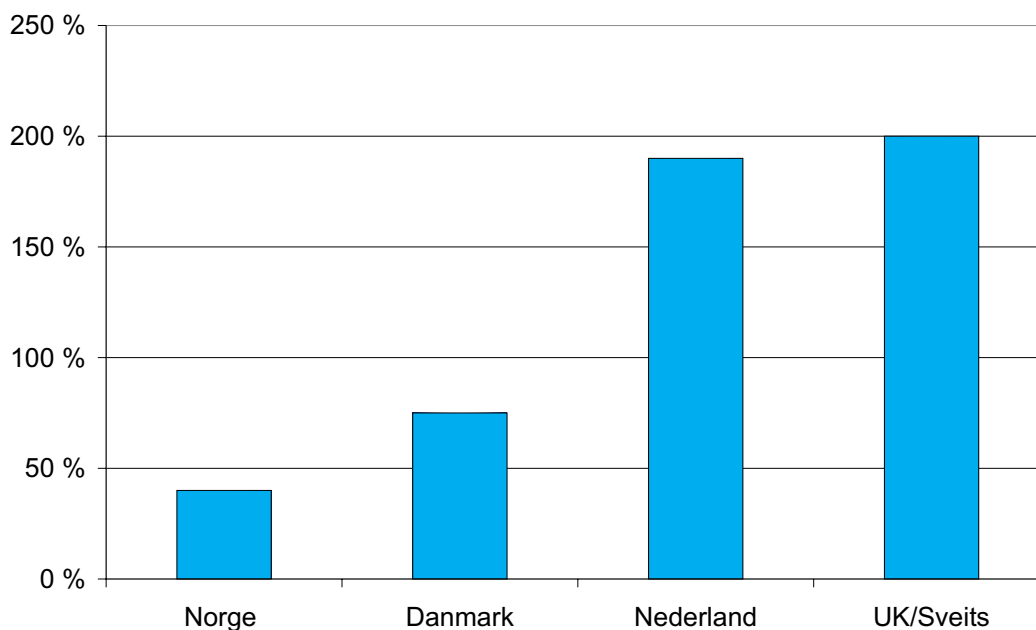
I lys av sparingens nåværende sammensetning og i en tid der statens samlede eierskap i næringslivet bør reduseres, finner Regjeringen det allerede nå formålstjenlig å stimulere den private sparingen. Særlig er Regjeringen opp-tatt av økt privat sparing som kan kanaliseres til egenkapitalmarkedet blant annet gjennom et økt privat eierskap i næringslivet.

3.5 Fondering av Folketrygden?

I 1993 ble Hylland-utvalget nedsatt for å se på private pensjonsordninger (NOU 1994:6). Den skattemessige behandlingen av private pensjonsordninger fikk størst oppmerksomhet i utvalgets arbeid, men utvalget foretok også noen generelle betraktninger omkring sparing. NOU 1998: 10 (Moland-utval-

get) Fondering av folketrygden ? inneholdt en bred gjennomgang av spørsmålet om fondering av Folketrygden. Pensjonskommisjonen under ledelse av Sigbjørn Johnsen skal avlegge sin innstilling 1.10.2003. Utvalget vil avlevere en prinsippskisse i 2002 som vil bli omtalt i nasjonalbudsjettet for 2003.

Utforming av pensjonsordninger får direkte innvirkning på kapitalmarkedet. Ved lov om foretakspensjon og lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold, som begge trådte i kraft 1. januar 2001, er regelverket for skattemessig gunstige kollektive pensjonsordninger i arbeidsforhold betydelig endret og modernisert. Lov om foretakspensjon vil etter en overgangsperiode avløse reglene om tjenstepensjoner fra 1968 og 1969 (TPES). Den nye loven gir blant annet bestemmelser om ytelsesbasert foretakspensjon, som er kjenne tegnet ved at pensjonsinnretningen garanterer pensjonsytelsen, som sammen med pensjon fra folketrygden skal utgjøre en bestemt del av medlemmets sluttlønn. Ordningen må være organisert gjennom forsikringsselskap eller pensjonskasse. Innskuddspensjonsordning kan opprettes i forsikringsselskaper, pensjonskasser, banker og forvaltningsselskaper for verdipapirfond. Individuelle pensjonsavtaler (IPA) er en individuell pensjonsordning som tilgode ses med skattefordeler. Individuell pensjonsavtale kan tegnes enten som pensjonsforsikring eller som pensjonssparing. Mens pensjonsforsikring bare kan tegnes i forsikringsselskap, kan pensjonssparing også tegnes i bank og forvaltningsselskap for verdipapirfond. I 2001 ble det i lys av ny lovgivning åpnet for engangsbetalte alderspensjonsordninger. Dette er en innskuddsordning med forsikringselement både i opptjenings- og utbetalingsperioden. Figuren under viser fondsbasert pensjonssparing som andel av BNP for utvalgte land. Som figuren viser er andelen i Norge beskjedent sammenlignet med Danmark, Nederland, Sveits og Storbritannia.

Figur 3.3 Fondsbasert pensjonssparing som andel av BNP

Kilde: McKinsey & Company

Regjeringen ønsker å sikre grunnlaget for et framtidig pensjonssystem som gir trygghet og rettferdig fordeling. Det er samtidig behov for å ha et pensjonssystem som er økonomisk opprettholdbart over tid. Spørsmålet om Folketrygdens rolle i fremtiden, og ulike opplegg for fondering av denne, vil være et sentralt spørsmål. Fondering av deler av folketrygdpensjonen vil kunne skape større trygghet blant folk for at det vil være økonomisk sikkerhet for de framtidige pensjonsutbetalingene. Fondering kan skje gjennom Petroleumsfondet, eller ved at det spares i private pensjonsfond.

Gjennom en tverrpolitisk kommisjon søker Regjeringen å sikre bred politisk oppslutning om det framtidige pensjonssystemet. Kommisjonen ledes av Sigbjørn Johnsen. Kommisjonen skal legge fram sin utredning for Finansdepartementet og Sosial- og helsedepartementet innen 1.10.2003. Pensjonskommisjonen har fått følgende mandat:

«Kommisjonen skal avklare hovedmål og prinsipper for et samlet pensjonssystem. Arbeidet skal ta utgangspunkt i de problemer og utfordringer dagens pensjonssystem står overfor. Et framtidig pensjonssystem må ivareta hensynet til langsiktighet, stabilitet og oversiktighet, og bidra til å møte utfordringer knyttet til en aldrende befolkning og tiltakende tidligpensjonering. Tidligere norske utredninger, samt utredninger og erfaringer fra pensjonsreformer i andre land, vil være viktig bakgrunnsmateriale for kommisjonen.

Aldringen av befolkningen kombinert med høyere ytelser vil føre til en sterk økning i pensjonsutgifter utover i dette århundret. Kommisjonen skal blant annet vurdere utviklingen i tidligpensjoneringen og behovet for slike ordninger i framtiden. Kommisjonen må avveie hensynet til at et framtidig pensjonssystem skal sikre eldre arbeidstakere valgfrihet med hensyn til pensjoneringstidspunkt, samtidig som rettighetene sikres for arbeidstakere som har behov for å trappe ned eller slutte.

En gjennomgang av pensjonssystemet må baseres på at man trekker opp hva som skal være statens ansvar og hva som kan omfattes av arbeidsmarkedsbaserte ordninger og individuelle ordninger. Et spørsmål som må vurderes, er om en fondering av pensjonsytelsene kan bidra til å sikre et bærekraftig pensjonssystem på sikt. Kommisjonen skal også vurdere forholdet til supplerende ordninger, samt hvilken betydning endringer i familie- og samlivsmønstre kan ha for utformingen av pensjonssystemet. Kommisjonen skal vurdere hvordan pensjonsordningene kan bidra til å ivareta fordelings- og likestillingshensyn.

Pensjonssystemet i Norge framstår samlet sett som komplisert, der regelverket for ulike ordninger griper inn i hverandre. Blant annet er samordningsregelverket mellom de offentlige tjenstepensjonsordningene og folketrygden omfattende. Kommisjonen må vurdere tiltak som kan bidra til forenklinger og gjøre et framtidig pensjonssystem mer oversiktlig.

Regelverket for folketrygdens uførepensjon og pensjoner til etterlatte er knyttet sammen med regelverket for alderspensjon. I den grad kommisjonen foreslår å endre folketrygdens alderspensjon må den også vurdere hvilke systemendringer dette gir for folketrygdens uføre- og etterlattepensjoner.

Eventuelle endringer vil måtte gjelde for framtidig opptjening av pensjon. Ved alternative utforminger av pensjonssystemet, bør kommisjonen derfor også utrede overgangsordninger.»

Med utgangspunkt i de problemer og utfordringer dagens pensjonssystem står overfor skal kommisjonen avklare hovedmål og prinsipper for et samlet pensjonssystem.

Det er en hovedutfordring å styrke kapitaltilgangen til norske bedrifter og nyskappingsprosjekter. Økt tilgang på risikovillig norsk kapital og et bedre fungerende egenkapitalmarked er avgjørende for at norsk næringsliv skal være i stand til å utnytte nye ideer og næringsmuligheter. Regjeringen vil legge forholdene til rette for økt privat sparing som et viktig virkemiddel for nyetableringer og større privat eierskap i næringslivet. Et egnet tiltak kan være å overføre ansvaret for deler av pensjonssparingen fra Folketrygden til private pensjonsfond. Pensjonskommisjonen vil bl.a. drøfte ulike alternativer for fondering av pensjonsytelsene. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med konkrete forslag til oppfølging av disse spørsmålene.

4 Statlig eierskap – mål og forholdet til andre statlige roller

Historisk sett har selskaper i stor grad blitt statseide som følge av tidsbestemte vurderinger og også beslutninger, og av tilfeldigheter. I senere tid har det funnet sted en omfattende teknologisk utvikling og liberalisering av markedene. Det ligger derfor ikke noen samlet og overordnet strategi bak dagens sammensetning og omfang av det statlige eierskapet. Det statlige eierskapet må derfor vurderes på ny. Fortsatt statlig eierskap vil i noen tilfeller være ønskelig ut fra samfunnshensyn. Det vurderes derfor på generell basis i hvilke tilfeller videreføringen av det statlige eierskapet er aktuelt og hvor stort eierskapet bør være. Vurderingen av enkeltselskaper foretas i del II.

Staten har oppgaver og roller som går utover eierrollen og som kan komme i konflikt med denne. Forholdet mellom eierrollen og andre statlige roller må håndteres på en tillitsvekkende og effektiv måte i de tilfellene der den statlige eierandelen skal videreføres.

4.1 Statens ulike roller

Staten har alltid hatt mange oppgaver og roller. Grovt sett kan staten dele sine oppgaver i tre adskilte funksjoner:

- Politisk organ/statsmyndighet, typisk et departement.
- Offentlig tilsynsmyndighet, som for eksempel Arbeidstilsynet, Statens Forurensningstilsyn og Konkurransetilsynet.
- Eier/forvalter av statlig eiendom og statlige aksjer.

De senere årene har man blitt mer oppmerksom på mulige uheldige konsekvenser av en sammenblanding av statens ulike roller. Dette gjelder særlig håndteringen av statens rolle som eier i forhold til andre roller som staten innehar: Gi lover/forskrifter, utforme skatter og avgifter, gi tilskudd, gi konseksjoner, føre tilsyn, være klageorgan og å være kunde i enkelte markeder. Stikkordsmessig snakkes det gjerne om statens rolle som henholdsvis eier og regulatør. Det kan være sterke og svake sider ved ulike organisasjonsløsninger. Det er særlig to hensyn som er relevante når staten eier selskaper og samtidig skal ivareta brede sektorinteresser på samme område:

- Statens legitimitet overfor omgivelsene;
- Effektivitet i løsningen av oppgavene.

	Politisk organ / Statsmyndighet	Eier	Tilsynsmyndighet
Statens roller er skilt	OED er delegert myndighet til å regulere sektoren gjennom konsesjoner, forskrifter med videre.	NHDs eierskapsavdeling forvalter statens eierskap i Statkraft SF.	NVE fører tilsyn med utnyttelsen av vannressursene. Konkurransemyndighetene fører tilsyn med konkurransen.
	SD er delegert myndighet til å regulere sektoren gjennom konsesjoner, forskrifter med videre.	NHDs eierskapsavdeling forvalter statens aksjer i Telenor ASA.	Post og teletilsynet fører tilsyn med sektoren.
Sammenblanding av roller	AADs statsforvaltningsavdeling har ansvaret for statsforvaltningens lokaliseringsbehov.	AADs statsforvaltningsavdeling eier Entra Eiendom AS.	Konkurransemyndighetene fører tilsyn med konkurransen. AADs konkurransepolitiske avdeling er ankeinstans.

Figur 4.1 Statens ulike roller

Ved utøvelsen av myndighets- og tilsynsfunksjoner skal staten normalt ikke ta hensyn til egne eierinteresser. Særlig gjelder dette der statlige selskaper opptrer i konkurranse med private. I disse situasjonene er det viktig at alle øvrige myndighetsbestemte rammebetingelser er like.

Arbeidet med organisering av statens forskjellige roller har derfor som mål å øke tiltroen til at staten opptrer nøytralt i myndighetsutøvelsen, innenfor rammen av en effektiv forvaltning.

Et viktig virkemiddel for å sikre legitimitet er EØS-avtalen. Gjennom denne har omgivelsene et operativt «verktøy» som kan brukes dersom det oppstår tvil om staten favoriserer statlig eide bedrifter. EØS-avtalen legger til rette for at eventuelle tvilstilfeller kan underlegges en grundigere vurdering. Dette bidrar både til å sikre tredjeparts interesser (for eksempel konkurrenter til det statlige selskapet), og til å fastsette en prosess for å håndtere tilfeller der noen fremsetter påstander om favorisering av statlig eide bedrifter.

Det bidrar til økt legitimitet at enkelte heleide statlige selskaper får private deleiere og børsnøteres.

Det bidrar til å gi legitimitet at tilsynsoppgavene ofte er lagt til direktorater, adskilt fra sentraladministrasjonen. Regjeringen har varslet en egen gjennomgang av tilsynsfunksjonene. Denne gjennomgangen vil bli ledet av Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

Så lenge staten har eierinteresser er det likevel neppe mulig å organisere staten slik at ikke noen kan eller vil reise tvil om statens nøytralitet i myndighetsutøvelsen. Uansett vil myndighets- og eierrollen møtes i regjering og Stor-

ting. Økt organisatorisk avstand mellom eier- og myndighetsrollen under regjeringsnivå kan likevel i noen grad bidra til å styrke tilliten til at det ikke foregår uheldige rolleblandinger, og til at det legges frem et best mulig beslutningsgrunnlag, for eksempel på regjeringsnivå.

Uavhengig av hvilke organisasjonsløsninger som velges, er det også av stor betydning hvordan staten opptrer i rollene som myndighetsutøver og eier. Åpenhet i utøvelsen av myndighetsrollen og eierrollen er viktig for legitimiteten. Det er uheldig dersom markedsaktørene har et inntrykk av at statlig eide bedrifter har en konkurranseulempa som følge av uklarhet omkring strategi, at ledelse er under spesielt politisk press, og så videre. Uforutsigbarhet og usikkerhet knyttet til statens eierbeslutninger for ett selskap kan dessuten ha direkte innvirkning på markedets tillit til andre statlige selskaper. Dette gjelder særlig for de børsnoterte selskapene der staten er medinvestor med private aksjonærer. Det kan også gjelde for andre selskaper som benytter internasjonale kapitalmarkeder på andre måter, for eksempel gjennom låne-markedet.

Et bidrag for å oppnå økt legitimitet kan være å endre myndighetsutøvelsen. Regjeringen har ikke vurdert disse mulighetene nærmere i arbeidet med meldingen, men stikkordsmessig nevnes forhold som: lover og saksbehandlingsregler ikke gir for stor mulighet for skjønnsutøvelse, økt delegasjon av myndighetsoppgaver til tilsyn/direktorater, som ikke har eieroppgaver, bruk av uavhengige klageorganer, med videre. Dette er forhold som vil bli hensyntatt i Regjeringens øvrige arbeid med disse områdene.

I de tilfellene hvor statlig eide selskaper skal ivareta andre mål enn forretningsmessig drift, kan selskapets legitimitet først og fremst sikres ved å ha åpenhet og ryddighet i forholdet mellom samfunnsoppgaver og enerettsområder. Tjenester som det offentlige betaler selskapet for, og som drives i konkurranse med private, bør tildeles etter anbudsprinsippet. Dette er viktig for blant annet å unngå mulig tvil om kryssubsidiering.

Ingen bestemmelser i EØS-avtalen forbyr statlig eierskap av bedrifter som utøver næringsvirksomhet. Tvert imot har avtalen bestemte regler som legger til grunn at slikt statlig eierskap finnes. EØS-avtalens regler kan imidlertid virke begrensende på hvilken måte eierskapet utøves eller for måten reguleringsmyndigheten utøves på i kombinasjon med eierskapet.

Roller som eier av en virksomhet på den ene siden, og rollene som reguleringsmyndighet, kjøper av offentlige tjenester og tilsynsmyndighet på den annen siden, kan reise spørsmål i forhold til EØS-avtalen. Avtalen inneholder for eksempel konkrete krav om uavhengige tilsynsorganer innen samferdssektorene. Utskillelsen av egne tilsynsorganer for blant annet tele-, post- og jernbanevirksomheter er i tråd med EØS-avtalen. Det følger av EØS-avtalen at offentlig eide virksomheter som konkurrerer med private selskaper ikke kan gis en preferert behandling som medfører konkurransevridning. Regjeringen vil fortsette arbeidet med å redusere rollekonfliktene forbundet med det statlige eierskapet.

4.2 Historisk gjennomgang av eierrollen – eierskap som virkemiddel

Staten er i dag en meget dominerende eier i norsk næringsliv. Begrunnelsene for det statlige eierskapet har variert og de har også delvis gått over i hverandre. Historisk sett har bedrifter blitt statseide som følge av tidsbestemte vurderinger, beslutninger og tilfeldigheter, og ikke som et resultat av en samlet og overordnet strategi. En fellesnevner for det statlige eierskapet har vært ønsket om å ivareta ulike samfunnsmessige eller politiske interesser.

Formålet med statlig eierskap har i mange tilfeller endret seg over tid, blant annet ved at selskaper i flere sektorer er omorganisert og tilpasset markeder med konkurranse. Samfunnsmessige hensyn er i økende grad ivaretatt gjennom konsesjonsbetingelser, beskatning og andre former for reguleringer. Den teknologiske utviklingen har på mange områder fremskyndet denne trenden. Et generelt trekk er at eierskapet er blitt mer forretningsmessig motivert. For enkelte selskaper er fortsatt samfunnshensyn dominerende. Dette gjelder blant annet helseforetakene.

Hovedbegrunnelsene for statlig eierskap har vært ønsket om kontroll med nøkkelressurser, korrigering av markedssvikt for blant annet å kunne utnytte stordriftsfordeler, fordelingshensyn, og hensynet til nasjonal og regional næringsutvikling.

Staten som eier har sikret langsiktig forvaltning og eierskap av viktige naturressurser. Sikring av naturressurser på statens hånd og tilgang på store inntekter – grunnrenten – har vært en av flere begrunnelser for statlig engasjement i Norsk Hydro og Statoil. Den politiske kontekst for statlig eierskap har likevel vært svært varierende.

Det har tradisjonelt vært et politisk ønske om at det offentlige skal eie slike bedrifter. Det økonomiske argument for statlig eierskap av selskaper som forvalter store naturressurser er i dag redusert som følge av at grunnrenten i stor grad hentes ut gjennom beskatning og i petroleumssektoren også via Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE). Det har også vært ansett som verdifullt i seg selv å ha muligheten til å kunne øve politisk innflytelse på drift og investeringer i bedrifter som har stor samfunnsøkonomisk betydning. Denne innflytelsen har de siste årene i praksis vært lite brukt.

Enkelte goder er av en slik karakter at de skal være tilgjengelige for enhver. Dette innebærer at utbyggingen av enkelte tjenester, som for eksempel post og telefoni, har vært ansett som en statlig oppgave. Det er isolert sett ikke bedriftsøkonomisk lønnsomt å gi et likeverdig tilbud til hver enkelt på grunn av spredt bosetting og store avstander. Konsesjonsvilkår kan likevel sikre at tjenestene gjøres tilgjengelige for alle. Ny teknologi og økt konkurranse gjør at disse målene i dag oppnås bedre gjennom lov, reguleringer, konsesjonsvilkår med videre, enn gjennom statlig eierskap av leverandøren.

Innenfor områder i helse- og utdanningssektoren og samferdselssektoren har det vært et mål å sikre et likt basistjenestetilbud til alle, uavhengig av betalingssevne. Slike fordelingshensyn spiller fortsatt en sentral rolle ved utforming av konsesjonsvilkår.

I en periode etter annen verdenskrig var tilgangen på utenlandsk kapital begrenset, blant annet på grunn av kapitalrestriksjoner mellom land. Et begrenset norsk privat kapitalmarked, samt et politisk ønske om industribygging, gjorde at staten bidro med langsiktig kapital til industriutvikling. Statens

rolle i industrireisningen etter andre verdenskrig må sees i lys av dette. Statens engasjement i Olivin ble i 1948 begrunnet med svikt i kapitalmarkedet i forhold til nyetablering og risikoinvesteringer. Andre eksempler er Årdal og Sunndal Verk (ÅSV), Norsk Jernverk og Ilmenittsmelteverket i Tyssedal. Ved at ÅSV ble en del av Norsk Hydro har staten også bidratt til omstrukturering innenfor sektoren.

Staten er i flere sammenhenger blitt eier som et virkemiddel i en sektorpolitikk. Det er blant annet dette som ligger til grunn for den statlige overtakelsen av sykehusene. Målet er å legge grunnlaget for en helhetlig styring av spesialisthelsetjenesten blant annet gjennom lovfesting av et tydelig statlig ansvar. Det statlige eierskapet skal også legge til rette for bedre utnyttelse av de ressursene som settes inn i sektoren og derved sikre bedre helsetjenester til hele befolkningen.

Hensynet til strategisk viktig produksjon og nasjonal næringsutvikling har medført et betydelig statlig engasjement innenfor virksomheter av til dels svært forskjellig karakter. Sikkerhets- og beredskapshensyn lå til grunn for statens engasjement i Raufoss Ammunisjonsfabrikker (nå skilt ut i det nordiske ammunisjonskonsernet NAMMO), Kongsberg Våpenfabrikk og Horten Verft. Disse engasjementene er i løpet av de siste tiårene blitt avviklet eller redusert. Det har også vært et politisk ønske at viktig produksjon skal foregå i Norge. Eksempler på dette er Norsk Jernverk og Norsk Koksverk. Gjennom eierskapet i blant annet Norsk Rikskringkasting og teatervirksomhet har staten søkt å ivareta kulturpolitiske mål. Viktigheten av et statlig engasjement innenfor den kulturpolitiske sektoren har endret seg i tråd med avreguleringen av kringkastingsmonopolet og fremveksten av private alternativ.

Statens overtakelse av aksjer i en rekke banker er en direkte følge av bankkrisen, og ikke et resultat av et bevisst ønske om at finansinstitusjoner skal være statseid. Med unntak av 47,3 pst. av aksjene i DnB Holding ASA er disse eierandelene nå solgt.

Utbygging og drift av enkelte tjenester er kostbart og ikke alltid bedriftsøkonomisk lønnsomt. NSB er et eksempel på at staten har påtatt seg viktige infrastrukturoppgaver gjennom direkte eierskap av en tjenesteprodusent.

Alkoholpolitikken er eksempel på at sektorpolitiske mål søkes realisert gjennom statlig eierskap i Vinmonopolet.

Ønsket om å bygge opp kompetanse innefor oljesektoren i Norge var en av faktorene som tilsa et statlig engasjement.

NOAH driver med håndtering av spesialavfall. Dette selskapet ble opprettet fordi det ikke fantes noe privat tjenestetilbud i Norge, og fordi internasjonale avtaler påla at det fantes et organisert nasjonalt system for behandling av miljøfiendtlig avfall.

I enkelte sammenhenger har det oppstått et midlertidig statlig eierengasjement som ledd i privatiseringsprosesser. Eksempler på dette er eierandelene i Rana Gruber (privatisering av Jernverks-konsernet) og Moxy Trucks (privatisering av Olivin).

Gjennom krigsoppgjøret i 1945 mottok staten aksjer i bl.a. Norsk Hydro som erstatning.

Systematisk nasjonalisering av norske bedrifter har ikke forekommet, med mulig unntak av opprettelsen av Vinmonopolet, Televerket og Norsk Rikskringkasting.

Det statlige eierskapet har vært omfattende, og gjennomgangen over er ikke komplett. Gjennomgangen viser historisk stor variasjon i begrunnelser for statlig eierskap. Regjeringen vil peke på at slike begrunnelser vil være tidsbestemte. Behovet for å eie har endret seg i tråd med den teknologiske og økonomiske utviklingen. Både produksjon og markeder er blitt mer uavhengige av landegrenser. Markedene fungerer bedre enn tidligere, og de offentlige reguleringene er bedre tilpasset enn før. Behovet for å bruke eierskap som sektorvirkemiddel er derfor redusert. Eierskap brukt for å opprettholde arbeidsplasser er i stor grad erstattet av andre virkemidler, som differensiert arbeidsgiveravgift og horisontale regionale støtteordninger i form av tilskudd og lån. I en del tilfeller har omstilling av statlige industrisatsinger også ført til omfattende offentlig finansierte omstillingstiltak (Sulitjelma, Mo i Rana, Kirkenes m. fl.). Innenfor noen områder, som for eksempel samferdsel, kan samfunnsmessige mål i større grad bli ivaretatt gjennom lover, forskrifter, konsesjonsvilkår, tilsyn og kjøp av tjenester gjennom anbud. Bedriftene går dermed over fra å være forvaltningsbedrifter, til å ha fokus på lønnsomhet og forretningsmessig drift, og gjerne videre til børsnotering.

Historien har vist at til tross for de gode intensjoner som lå til grunn for det statlige eierskapet, så har resultatene ikke alltid svart til forventningene. Så vel Norsk Jernverk, Horten Verft, Norsk Koksverk og Syd-Varanger er avvirket som en følge av manglende lønnsomhet. Det kan pekes på at målene med eierskapet ofte har vært uklare, og at statens oppfølging av sitt eierskap i perioder har gitt stor handlefrihet til selskapets ledelse og styre. Det er også slik at de fleste bedrifter har en begrenset levetid, og at det ikke er unaturlig at dette også vil gjelde bedrifter som staten måtte eie hele eller deler av. Mer overordnet har staten de siste ti årene utviklet bedre mekanismer for eierstyring, ytterligere forsterket gjennom børsnotering av noen av de største selskapene (Telenor og Statoil) i de senere år. Det må like fullt vurderes i hvert enkelt tilfelle om det fortsatt er gode grunner for at staten skal eie de enkelte eiendeler.

4.3 Videreføring av eierrollen som virkemiddel?

I det følgende skisseres hensyn som kan begrunne fortsatt statlig eierskap. En gjennomgang av de enkelte selskaper finnes i del II. Eierskapet er ett av flere mulige virkemidler som kan tas i bruk for å oppnå politiske mål. Andre virkemidler er ulike former for reguleringer, konsesjonsvilkår, kontraktsstyring med videre. Hvilket virkemiddel som er mest egnet for å ivareta statens mål vil variere.

4.3.1 Sektorpolitiske hensyn

Statlig eierskap kan i enkelte tilfeller begrunnes sektorpolitisk. I så fall er selskapene virkemidler innenfor et bestemt politikkområde. Spesifikke sektorpolitiske mål kan stille konkrete krav til det enkelte selskap om virkefelt og produkter, tilgjengelighet, kvalitet, service, priser på tjenester m.m. Vinmonopo-

let brukes for eksempel som et virkemiddel i alkohol- og edruskapspolitikken for å begrense og kontrollere tilgjengeligheten på alkohol.

Det er varierende oppfatninger av holdbarheten og relevansen bak disse begrunnelsene. Tidligere sektorpolitiske begrunnelser kan være endret over tid. Stortinget har for eksempel vedtatt at det ikke foreligger sektorpolitiske begrunnelser for en statlig aksjemajoritet i Telenor. I Norsk Medisinaldepot har staten solgt seg helt ut. Politiske mål blir i større grad skilt fra selve eierutøvelsen og forretningsrollen fremstår i dag som mer dominerende for statens utøvelse av eierskap i næringsvirksomhet enn tidligere.

Betydningen av eierskap for å regulere markedet gjennom forvaltningsbedrifter er redusert og i enkelte sektorer helt fjernet. Dette skyldes en oppløsning av rollekonflikter, samt utviklingen av virkemidler som bedre ivaretar politiske mål.

4.3.2 Norsk eierskap

Regjeringen ønsker å redusere omfanget av det statlige eierskapet i Norge. Staten vil likevel utgjøre en betydelig del av det norske eierskapet i mange år fremover. En norsk forankring innenfor viktige sektorer som havbruk, petroleum, kraftsektoren og finansnæringen er av betydning for den øvrige næringsvirksomheten i landet. En reduksjon av statens eierandeler vil derfor også måtte ta hensyn til styrken i de private eiermiljøene. Det er et mål å stimulere utviklingen av private eiermiljøer, og til at det private eierskapet skal utgjøre en større del av det norske eierskapet enn det gjør i dag.

Tradisjonelt har beredskaps- og sikkerhets hensyn vært ansett som viktige argumenter for et statlig eierskap. Også kontroll med viktig infrastruktur (totalforsvaret) har vært ansett som viktig. I dag spiller disse hensynene en mindre sentral rolle, men de kan fortsatt berettigede eierandeler i enkelte selskaper.

På Svalbard tilsier enkelte spesielle forhold et fortsatt statlig eierskap. Kings Bay AS og Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS er en viktig del av norsk næringsvirksomhet på Svalbard. Ut fra nasjonale hensyn er det ønskelig at Norge har en tilstedeværelse her som disse bedriftene er med på å sikre.

4.3.3 Naturressurser

Det er bred enighet om å ha politisk kontroll med anvendelsen av naturressurser. I forbindelse med utnyttelsen av viktige ressurser som vannkraft, fisk/havbruk, petroleum og gruvedrift er det i dag utviklet omfattende reguleringsordninger og tiltak (lover, konsesjonsvilkår, kvoter, skatteregler, miljørestriksjoner med videre) som ivaretar slike nasjonale hensyn. Disse ressursene er underlagt norsk jurisdiksjon, og er langt på vei uløselig knyttet til Norge. Staten vil dermed ha kontroll med dem uavhengig av eierskapet. Målsetningen om at grunnrenten skal komme befolkningen til gode, ivaretas i dag i stor grad av en gjennomgående høy beskatning. Behovet for statlig eierskap er derfor redusert.

4.3.4 Kompetansearbeidsplasser og hovedkontorfunksjoner

Den kunnskapskapitalen som ansatte, organisasjoner og forskningsinstitusjoner utgjør vil ha stor betydning for norsk næringslivs konkurransevne på

sikt. Gjennom en bedre skole og økt satsing på forskning legger Regjeringen opp til å forbedre forutsetningene for et kunnskapsbasert næringsliv.

Kunnskapskapital kjennetegnes ved at den lett kan deles med andre og eksporteres gjennom produkter, tjenester eller internt i store bedrifter. Kunnskapsbedrifter er preget av at de ansatte utgjør en stor del av selskapets verdi.

Mye av et selskaps kompetanse, inkludert forsknings- og utviklingsmiljøene, har tradisjonelt befunnet seg i tilknytning til selskapenes hovedkontorer. For et lite land som Norge er det viktig å stimulere disse miljøene, som i samspill med forskningsinstitutter, universiteter og høyskoler kan føre til en gjensidig styrking av hverandre. Statens viktigste bidrag for å oppnå dette vil være gjennom en helhetlig politikk som kan gjøre Norge til et attraktivt land å drive næringsvirksomhet i. I vurdering av kompetansesarbeidsplasser i forbindelse med hovedkontor bør det videre legges vekt på at i moderne selskapsorganisering vil ikke alltid hovedkontorene ivareta alle de funksjoner som er relevante i denne sammenheng. Det er en tendens i moderne selskapsorganisering å flytte kompetanse (FoU) og enkelte beslutningstyper nærmest mulig verdiskapingen. Dette innebærer at selskaper med flere divisjoner/satsningsområder vil kunne ønske å plassere de tilhørende kompetansesentrene i ulike land. Dette vil normalt være forretningsmessige avgjørelser som i første rekke tilligger selskapets styrende organer.

Statlig eierskap er ikke nødvendigvis et egnet virkemiddel for å sikre det som tradisjonelt er lokalisert i forbindelse med hovedkontorfunksjonene. Parallelt med denne utviklingen er det stor grad av sentralisering av enkelte funksjoner. Et eksempel på dette er sentralisering av innkjøpsfunksjonen som kan medføre store besparelser. Strategisk viktige beslutninger på konsernivå vil alltid fattes av selskapets styrende organer, som normalt er lokalisert i tilknytning til hovedkontoret.

For norsk næringsliv er det viktig at mange både små og store virksomheter har en tydelig norsk forankring og ledes fra Norge. Det er likevel slik at det kan være konflikt mellom det enkelte selskaps industrielle utvikling og målet om å ha konsernhovedkontor i Norge. Regjeringen vil veie disse hensynene mot hverandre ved utøvelsen av statens eierskap.

Et selskap som styres fra Norge vil normalt bli skattlagt i Norge. Dette innebærer at et selskap som har hovedkontor oftest vil være skattyter i Norge. Her kan andre faktorer være avgjørende, som selskapets domisil, antall styremøter i Norge osv. Det kan derfor også ut fra provenymessige betraktninger være grunn til at staten søker å tilrettelegge for hovedkontor for selskaper i Norge. Selskapet er også som regel børsnotert i det landet der hovedkontoret ligger, og mesteparten av aksjeomsetningen vil finne sted på hjemlandets børs.

I norsk nærings- og samfunnsliv er det trolig bred enighet om at det hadde vært ønskelig at hovedkontorer lokaliseres i Norge. Regjeringen vil peke på at det viktigste virkemiddelet for å oppnå og opprettholde dette er å lage attraktive rammebetingelser slik at bedriftene vil ønske å ha hovedkontor i Norge.

4.3.5 Økt konkurranse

Økonomisk teori viser at ulike former for markedssvikt i produktmarkedet medfører at høy bedriftsøkonomisk lønnsomhet i et foretak ikke nødvendigvis

gir høyest mulig samfunnsøkonomisk effektivitet (verdiskaping). Markeds-
svikt kan bestå i manglende konkurranse, stordriftsfordeler, negative
eksterne virkninger i produksjonen eller at produktet utgjør et fellesgode som
infrastruktur eller utdannelsesnivået i samfunnet. I noen tilfeller vil offentlig
eierskap kunne være et effektivt virkemiddel for å korrigere slike forhold.

I henhold til konkurranseloven § 3-11 kan Konkurransetilsynet gripe inn
mot bedriftserved, dersom tilsynet finner at vedkommende erverv vil føre til
eller forsterke en vesentlig begrensning av konkurransen. Konkurranseloven
gjelder for både privat og offentlig ervervsvirksomhet. Imidlertid må bestem-
melser som gis i medhold av konkurranseloven ikke stride mot stortingsved-
tak (krnl §1-4). Dette innebærer at salg av/nedsalg i statlige selskaper i prin-
sippet vil være gjenstand for vurdering etter konkurranseloven med mindre
det er Stortinget som fatter vedtak om det konkrete salget til en spesifikk kjø-
per.

I de tilfeller der det konkrete salget har vært forelagt Stortinget for god-
kjennelse har det ofte skjedd fordi særlige samfunnsmessige hensyn skulle
ivaretas. Konkurransetilsynet har i slike tilfeller vært trukket inn i saksbe-
handlingen for å gi en vurdering av de konkurransemessige sidene av salget
før saken har vært forelagt for Stortinget. Imidlertid vil tiden som Konkurran-
setilsynet får til disposisjon i slike tilfeller som oftest være betydelig kortere
enn fristene som følger av konkurranseloven. Videre kan det på det stadium i
prosessen som tilsynet kommer inn, være nødvendig med fortrolighet i saks-
behandlingen. De vil gjøre det vanskelig for Konkurransetilsynet å innhente
vurderinger fra andre markedsaktører som konkurrenter, kunder osv., noe
som utgjør en viktig del av totalvurderingen ved normal saksbehandling. Det
øker faren for at det gjennomføres transaksjoner som har uheldige konkurran-
semessige virkninger. Videre vil det oppstå en forskjellsbehandling i forhold
til bedriftserved der bare private aktører er involvert.

I de tilfeller der Stortinget gir fullmakter til salg eller nedsalg, vil Regjerin-
gen på bakgrunn av ovennevnte legge til grunn at salget skjer på en slik måte
at konkurranseloven kommer til anvendelse. Det innebærer at Konkurrans-
etilsynet kan gripe inn innen 6 måneder etter at det er inngått endelig avtale om
ervert. En slik behandlingsmåte sikrer likebehandling og ivaretagelse av
konkurransehensyn. Konkurransetilsynet får samme tid til disposisjon med
hensyn til å vurdere de konkurransemessige forhold som i andre bedrifts-
ervedssaker, og at et salg til en aktør som oppnår markedsrett ved oppkjøpet
kan stanses av tilsynet på samme måte som ved bedriftserved mellom private
parter. Ved eventuelle inngrep fra tilsynets side vil Arbeids- og administra-
sjonsdepartementet på vanlig måte være klageinstans.

Et hensyn som skal ivaretas ved salg/nedsalg er at staten skal oppnå en
best mulig pris ved salget. Generelt vil det være slik at en aktør som oppnår
markedsrett gjennom et bedriftserved, normalt vil være villig til å betale
mer for en virksomhet enn en aktør som ikke oppnår markedsrett ved ervert.
I saker etter konkurranseloven § 3-11 vil det naturlig nok være særlig aktu-
elt å gripe inn mot bedriftserved der kjøper oppnår markedsrett gjennom
ervert. Hensynet til selgerens gevinst ved salget vil aldri være et forhold
som vurderes opp mot dette. Regjeringen legger til grunn at tilsvarende må
gjelde ved salg av statlige virksomheter.

Å sørge for at konkurranseloven kommer til anvendelse på vanlig måte, vil bidra til å hindre at salg av statlige selskaper skjer slik at konkurransen blir svekket. Det er likevel ikke gitt at dette sikrer en konkurransemessig gunstig markedssituasjon. Hvis for eksempel konkurransen i utgangspunktet er begrenset fordi det statlige selskapet allerede er en dominerende aktør i markedet, vil dette antakelig være situasjonen også etter at selskapet er solgt. Når selskapet ikke lenger er i statlig eie, vil det kanskje kunne være mer tilbøyelig til å utnytte markedsmakt på en konkurranseskadelig måte. Konkurranseloven har ikke virkemidler som generelt kan løse et slikt problem, for eksempel ved å pålegge deling (fisjon) av en dominerende aktør.

For å ha troverdighet i utøvelsen av de ulike rollene staten har er det viktig å være tydelig i utøvelsen av disse rollene. Det følger av dette at det for eksempel aldri vil være en del av den løpende eierforvaltningen å vurdere om eierskapet bidrar til økt konkurranse. Det kan for statlig heleide virksomheter likevel være nødvendig å vurdere konkurransehensyn ved sentrale beslutningspunkter, som ved omdanning fra forvaltningsorgan til forretningsenhet eller ved vurdering av hel- eller delprivatisering. Vurderingene her vil blant annet omfatte for eksempel hvorvidt et selskap skal deles opp før de enkelte delene privatiseres helt eller delvis. Staten vil i slike tilfeller kunne stå overfor avveiningen mellom å redusere den forventede verdi av selskapet på den ene side og gevinster for samfunnet gjennom økt konkurranse på den andre siden.

Konkurransemyndighetene vil på bakgrunn av sin rolle løpende kunne anmode eiermyndigheten eller Regjeringen om å vurdere deling av statlige heleide bedrifter ut fra konkurransehensyn selv om det ikke er aktuelt å privatisere virksomheten.

4.3.6 Alternativ til statlig eierskap

Det må vurderes for hvert enkelt selskap om eierskap er det mest effektive styringsvirkemidlet staten har for å oppnå de aktuelle målene. Andre aktuelle virkemidler kan deles i to hovedgrupper.

Staten kan for det første styre sine egne selskaper ved hjelp av sin myndighet til å vedta lover og forskrifter, knytte betingelser til lovhjemlede konsesjoner og lignende på samme måte som overfor andre private rettssubjekter. En beslektet styringsform er at staten kan påvirke selskapene ved å knytte subsidier eller avgifter til bestemte handlingsmønstre.

En del mål kan trolig nås mer effektivt enn gjennom eierstyring ved at det gjennom konsesjonsvilkår stilles nærmere vilkår om tjenestetilbud og lignende. Dette er gjort blant annet ovenfor TV2, hvor det er gitt krav om tilgjengelighet, programtilbud, egenproduksjon etc. Et annet eksempel på dette er Postens enerett på distribusjon av brev, mot at selskapet oppretholder et basis-tjenestetilbud for hele befolkningen.

Et annet hovedalternativ er kontraktstyring. Staten kan styre sine selskaper ved å inngå avtaler på samme måte som overfor private selskaper. Den vanligste formen for slik kontraktsstyring er at selskapene inngår avtaler om å produsere en bestemt type vare eller tjenester, eventuelt til en bestemt pris overfor brukerne, mot vederlag fra staten. Slike avtaler vil kunne inngås på kommersielt grunnlag av selskap som kun har forretningsmessige målsettinger, mens de fra statens side brukes til å realisere sektorpolitiske målsett-

inger. Fordi tjenesten regelmessig vil være underlagt anbudsreglementet oppnås kostnadseffektivitet. Samtidig får man frem de reelle kostnadene ved ellers bedriftsøkonomisk ulønnsomme tjenester. Det bidrar også til en mest mulig effektiv ressursallokering. Et eksempel er at en rekke fly- og bussruter jevnlig legges ut på anbud for å sikre et bredt transporttilbud i alle deler av landet. Et annet eksempel er at Justisdepartementet betaler Telenor for å opprettholde kystradiotjenester og teletjenester på Svalbard.

Økt bruk av slike teknikker muliggjør også et tydeligere skille mellom rollen som leverandør (for eksempel som sektorpolitisk instrument) og eierrollen. En mulig modell vil innebære at eierenheten har hånd om forretningsmessige målsetninger (gjennom eierrådigheten), mens sektorpolitiske hensyn ivaretas av et annet sektordepartement gjennom reguleringer og kontraktsstyring. Slike teknikker gjør det også mulig å privatisere selskaper fordi ivaretagelsen av de politiske hensynene ikke lenger er knyttet til eierskapet.

Regjeringen vil arbeide videre med å avgrense formålene som skal realiseres gjennom eierskapet, og arbeide for økt bruk av andre virkemidler for å nå samfunnsmessige mål.

4.4 Behov for eierandeler ut fra ulike typer målsetninger

Nivået på eierandelen må tilpasses statens mål med eierskapet. Det er vesentlig for vurderingen av statlige eierdeler hva slags innflytelse som følger av ulike eierdeler i selskapet i henhold til selskaps-, børs- og verdipapirhandellovgivning. I det følgende omtales kort hva en eier oppnår av innflytelse i et selskap med noen aktuelle eierandeler. Slik innflytelse fra en eller flere eiere kan således også blokkeres med et mindretall som angitt i parentes.

100 pst.

Dersom bedriften har et lovbestemt monopol kan det ansees hensiktsmessig at staten eier denne 100 pst. Et eksempel på dette er Vinmonopolet. Dette kan også være en egnet andel dersom det er suverenitetshensyn som skal ivaretas.

90 pst. (11 pst.)

Dersom en aksjonær eier over 90 pst. av aksjekapitalen og stemmene i et aksjeselskap, kan vedkommende majoritetsaksjonær tvangsutløse de øvrige aksjonærene i selskapet. Tilsvarende gjelder adgangen til å ta konsernbidrag fra datterselskapet. 90-pst utgjør grensen for et skattekonsern.

67 pst. (34 pst.)

Vedtak om endring av, herunder tilføyelser til eller opphevelse av, et selskaps vedtekter forutsetter minst to tredeler av stemmene/aksjene. Det samme gjelder også beslutninger om fusjon eller fisjon, vedtak om forhøyelse/nedsettelse av aksjekapitalen, opptak av konvertible lån, vedtak om omdanning og vedtak om oppløsning. Dette er således en sentral grense. Dersom en aksjonær har mer enn en tredjedel av aksjene/stemmene, vil denne normalt ha negativ kontroll over mange av de vesentligste beslutningene i selskapet.

50 pst. (51 pst.)

Eksempel på beslutninger som fattes med alminnelig flertall er valg av styremedlemmer, godkjenning av årsregnskap og vedtak om utdeling av utbytte.

Ulike aksjeklasser

Enkelte lands aksjelovgivning, eller i særlovgivning i forbindelse med privatisering av statlige selskaper, opereres det med en egen aksjeklasse eller en enkelt aksje (golden share) med spesielle rettigheter for staten. Denne teknikken er blant annet benyttet i Frankrike og Storbritannia for å beholde en viss grad av statlig kontroll over et privatisert selskap. Staten kan for eksempel, gjennom en minoritetsposisjon eller en spesiell aksje, sikre seg rett til å nedlegge veto mot enkelte selskapsavgjørelser som vurderes å være i strid med nasjonale interesser. Dette kan gjelde aksjeoverdragelser av en viss størrelse og salg av anlegg m.v. Staten kan også sikre seg en rett til styrerepresentasjon. Aksjen kan eventuelt bli konvertert til en ordinær aksje etter et bestemt tidsrom.

Bruken av en gylden aksje kan i prinsippet medføre usikkerhet blant investorene. Det kan være vanskelig for utenforstående å få innsyn i statens inngripen. Dersom opplegget er forsiktig utformet og tidsbegrenset, kan et slikt opplegg være et mulig bedre virkemiddel for statlig kontroll enn alternative metoder som å begrense utenlandsk eierskap ved lovgivning og lignende. En rapport fra Verdensbanken peker på at når en stat sikrer seg en rett til gripe inn i de normale aksjetransaksjoner i et fungerende marked og blokkere visse beslutninger, vil dette kunne redusere ledelsens forretningsmessige handlerom og påvirke selskapets resultater negativt.

I Norge har det vært fremmet forslag om en tilsvarende gylden aksje, jf. Dok. nr. 8:48 (1997-98), i forbindelse med delprivatiseringen av Telenor. Det ble i Dok 8-forslaget blant annet foreslått en særskilt aksje som ga staten vetorett i visse helt sentrale spørsmål. Slike spørsmål kunne være hvor hovedkontoret skulle lokaliseres, utvidelse av aksjekapitalen, godkjenning av fusjoner og oppkjøp, lokalisering av forskningsavdelinger, utflytting av oppgaver til utlandet m.v. Forslaget fikk ikke tilslutning i Stortinget, og det i dag ingen statlige eide selskaper som har en slik aksje konstruksjon.

Oppsummering

Privat medeierskap, og i noen tilfeller børnotering, er brukt for å sikre en god industriell utvikling og en tilfredsstillende verdiutvikling for en rekke av de selskapene staten eier aksjer i. Som det fremgår over gir en eierandel på 34 pst. negativ kontroll over de viktigste beslutninger i selskapet. Samtidig gir dette i mange av selskapene godt rom for en åpen handel med en vesentlig andel av selskapenes aksjer. For børsnoterte selskaper vil en god likviditet i aksjen normalt ha en positiv virkning på verdivurderingen, noe selskapene og eierne vil være tjent med.

I selskaper der staten ønsker å ivareta særlige hensyn vil eierandelen kunne variere. Det vises her også til gjennomgangen av selskapene i del II. Dersom det ikke foreligger særlige hensyn staten ønsker å ivareta i de enkelte selskaper, vil Regjeringen i tråd med dagens praksis, løpende vurdere å

fremme forslag for Stortinget om fullmakt til å redusere statens eierandel i vedkommende selskap.

4.5 Et mer fokusert statlig eierskap

Regjeringen mener at en gjennomgang og vurdering av statens selskapsportefølje etter de retningslinjer som er trukket opp i denne meldingen, kan bidra til et redusert og forbedret statlig eierskap. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med forslag til fullmakter på grunnlag av Stortingets behandling av denne meldingen. Dynamikken i mange av de næringene de statlig eide bedriftene opererer er høy. Det gjør at det for å sikre statens mål med sitt eierskap, i tråd med dagens praksis, også kan bli aktuelt å fremme saker knyttet til det statlige eierskapet i enkeltselskaper.

5 En bedre organisering og forvaltning av det statlige eierskapet

Organiseringen og forvaltningen av eierskapet må tilpasses statens målsettinger med eierskapet og virksomhetenes egenart. I tillegg til effektivitetsvurderinger må staten også ta legitimitetshensyn når endringer vurderes. Det er uheldig med en organisering og forvaltning som gir inntrykk av rollesammenblanding. Dette gjelder i særlig grad for selskaper med statlig eierskap som opererer i markeder i konkurranse med andre. Selskaper hvor staten har eierinteresser må underlegges det samme konkurransepolitiske regelverk – og samme praksis for håndheving av regelverket – som andre selskaper.

Med dette utgangspunktet vurderes det bestående eierskapet, overflytning av selskaper til et eget eierskapsdepartement, et mulig skille av eierinteressene fra sentralforvaltningen og valg av selskapsform. Avslutningsvis har Regjeringen utformet ti prinsipper for en bedre forvaltning av de statlige eierandelene.

5.1 Fullmakter fra Stortinget til Regjeringen og eierdepartementet

Norsk rett gir Kongen (Regjeringen) stor frihet til å organisere sin virksomhet. Norsk lov er ikke til hinder for at et forvaltningsorgan kan behandle saker fra både private og offentlige instanser, også der disse står mot hverandre i enkeltsaker. Det er likevel enkelte rettslige regler og synspunkter som kan tenkes å ha betydning for spørsmålet om adgang eller frihet til samorganisering eller særorganisering av statlig eierskap. Det gjelder blant annet Grunnloven § 3 (den utøvende makt er hos Kongen) og § 12 (statsrådets sammensetning og sakenes fordeling), og forvaltningslovens regler om inhabilitet og taushetsplikt.

Etter Grunnloven § 19 er det Kongen (Regjeringen) som forvalter statens eiendom. Stortinget utøver således ikke noen direkte eierstyring. Det faller imidlertid ikke inn under statsrådets myndighet etter Grunnloven § 19 å selge statens aksjer i aksjeselskaper. Aksjesalg og vedtak om kapitalutvidelse må ha grunnlag i særskilt fullmakt fra Stortinget. Situasjonen er en annen når det gjelder salg av aksjer i andre selskaper som er eid av et statsaksjeselskap. Slike salg hører i alminnelighet under den forretningsmessige ledelse av selskapets virksomhet, og avgjøres av selskapets ledelse. Stortinget har imidlertid selv, ved behandlingen av Dok. nr. 7 (1972-73) i Innst.S. nr. 277 (1976-77) lagt til grunn at Stortinget har den reelle avgjørelsen når det gjelder beslutninger som i vesentlig grad vil endre statens engasjement i selskaper hvor staten er eneaksjonær. Dette betyr at enkelte typer beslutninger vil ta lengre tid for staten som eier enn for private eiere, og beslutningsprosessen blir mer åpen og omfattende.

5.2 Organisering av eierrollen

Regjeringen mener det er viktig at organisering av eierskapet bidrar til å styrke legitimiteten i forhold til omgivelsene. Dette gjelder både i forhold til andre statlige oppgaver, og i forhold til kapitalmarkedet og evt. deleiere i statlig eide selskaper (jf. omtalen av statens ulike roller i kap. 4.1). Det er viktig at eierrollen kan utøves på en slik måte at det gir grunnlag for best mulig forretningsmessig drift i de enkelte selskapene. Det store omfanget av det norske statlige eierskapet, og det forhold at stadig flere av selskapene blir børsnoterte, er en viktig begrunnelse for at staten bør sikre at eierskapet er organisert og forvaltet på en profesjonell og effektiv måte.

Det statlige eierskapet er i dag fordelt på en rekke departementer, hovedsakelig som følge av koblingen til det sektorpolitiske ansvar i det enkelte departement.

I Semerklæringen går Samarbeidsregjeringen inn for at det statlige eierskapet samles i ett departement, med den begrunnelse at det i mange tilfeller oppstår konflikter mellom statens roller som eier og kontrollmyndighet. Dette kan bidra til å etablere et klarere skille mellom rollene ved at statsråden for eierdepartementet blir konstitusjonelt ansvarlig for ivaretagelsen av eierrollen, mens andre statsråder blir konstitusjonelt ansvarlig for myndighets- og tilsynsrollene på sine respektive områder. Målet er derfor at en slik organisering vil bidra til å redusere de rollekonflikter som staten møter gjennom ulike roller som eier, tilsynsmyndighet og sektorpolitisk ansvarlig myndighet. Eierrollen og myndighetsrollen krever til en viss grad ulik fagkompetanse. Det kan tale for at staten i noen grad kan oppnå stordriftsfordeler og økt kompetanse i eieroppfølgingen ved å samle kunnskap og erfaring med eierspørsmål. Regjeringen legger for øvrig grunn til at økt profesjonalisering, blant annet som følge av en mer samlet utøvelse av eierskapet, i tillegg til kostnadsmessig effektivitet, gjennom en kompetansemessig styrking også vil kunne gi seg utslag i økt verdi av statens aksjeinnehav.

Etter at Samarbeidsregjeringen tiltrådte er forvaltningsansvaret for eierskapet i Statens Bankinvesteringsfond (Den norske Bank), SAS AB, SIVA SF, Statkraft SF og Grødegaard AS overført til Nærings- og handelsdepartementet. Helsedepartementet fikk fra årsskiftet eieransvaret for de fem regionale helseforetakene. Det er etter Regjeringens syn hensiktsmessig og riktig å videreføre den oppryddingen som allerede er påbegynt når det gjelder organiseringen av det statlige eierskapet.

I enkelte tilfeller kan det være hensiktsmessig å organisere statens eierandeler i et felles konsern. Det ble en bedre koordinering innen norsk aluminiumsvirksomhet da Hydro Aluminium overtok statlige Årdal og Sunndal Verk. Statkorn Holding (nå Cermaq) tok opp i seg og samordnet en rekke forskjellige selskapsinteresser staten sto som eier innen korn-, mel- og kraftforsektoren.

Regjeringen har vurdert om det vil være hensiktsmessig å legge statens eierinteresser til ett (eller noen få) forvaltningsorganer eller forvalterselskaper. Fordelene ved en slik omlegging kan være en større effektivitet i utøvelsen av eierskapet, presumtivt med mindre politisk innflytelse. Dette kunne, dersom det var mulig å finne en egnet konstruksjon, også av kapitalmarkedet bli oppfattet som positivt ved utøvelsen av det statlige eierskapet. En egen eier-

enhet vil også kunne representere et eget forvaltningsmiljø utenfor departementsstrukturen.

I hvilken grad Stortinget, statsråden eller departementet ville kunne avlastes for arbeid og ansvar gjennom opprettelsen av et statlig forvaltningsselskap, er det vanskelig å si noe entydig om. Dersom alle viktige statlige eierandeler ble etablert under et felles holdingselskap, kan en mulig konsekvens være at svært mange av de beslutninger som i dag legges frem for Stortinget, ikke lenger ville ha behov for det. Et departement vil kunne ha behov for arbeidsmessig avlastning og kompetansestyking ved gjennomføring av større markeds-transaksjoner etter at de prinsipielle og politiske beslutningene er truffet. Dette kan gjelde gjennomføringen av salg av statens aksjer i større bedrifter, børsintroduksjoner kombinert med statlig ned salg og tilsvarende store og arbeidskrevende operasjoner. Dette er situasjoner der det også med et statlig forvaltningsselskap vil være naturlig å innhente rådgivere. På samme måte som i private selskaper blir det i stor utstrekning benyttet frittstående rådgivere ved slike omfattende transaksjoner.

Regjeringen vil peke på at spørsmålet om demokratisk kontroll over de betydelige statlige eierinteressene er et viktig moment ved vurderingen av et eventuelt statlig forvaltningsselskap. For å kunne opprette et fungerende forvaltningsselskap vil det trenge vide forretningsmessige fullmakter til kjøp, salg og forvaltning av aksjeporteføljen. I tilsvarende grad vil Stortingets og departementets adgang til å påvirke virksomheten og omfanget av statens eierinteresser bli redusert. Det vil være uheldig, også i forhold til demokratiske prinsipper, om ansvaret for å treffe enkeltbeslutninger av denne type fjernes fra den statsråd som står konstitusjonelt ansvarlig. Til forskjell fra private selskaper vil også en holdingselskapsstruktur som dette bli mindre eksponert for den kontroll og åpenhet som ligger i oppfølging fra et kapitalmarked, kunder, leverandører med videre.

Regjeringen vil etter en samlet vurdering ikke foreslå å flytte den eierskapsutøvelsen som i dag ligger i departementene til et eget forvaltningsorgan.

5.3 Organisering av statlig næringsvirksomhet- valg av selskapsformer

Statlig eierskap kan organiseres i ulike juridiske selskapsformer, følgende former praktiseres i dag.

Heleide statsaksjeselskaper

Statsaksjeselskapene er organisert etter aksjeloven av 13. juni 1997 nr 44 om aksjeselskaper og lov av 13. juni 1997 nr 45 om allmenaksjeselskaper.

De alminnelige reglene i aksjelovgivningen gjelder som utgangspunkt også for statsaksjeselskaper. I tillegg inneholder aksjelovgivningen enkelte særregler for statsaksjeselskaper jf. aksjeloven/allmenaksjeloven § 20-4 til § 20-6, som bl.a. omhandler styrevalg, utbytte og Riksrevisjonens kontroll.

Deleide aksjeselskaper

Staten kan være aksjeeier sammen med private aksjeeiere. For slike deleide aksjeselskaper gjelder de alminnelige reglene i aksjelovgivningen fullt ut, dvs. uten at særreglene for statsaksjeselskaper i aksjeloven / allmennaksjeloven §§ 20-4 til 20-6 gjelder.

Statsforetak

Statsforetakene er organisert etter lov av 30. august 1991 nr 71 om statsforetak. Statsforetak er rettslig og økonomisk skilt ut fra staten og ikke underlagt Stortingets bevilgningsmyndighet. Organisasjonsformen er ganske lik aksjeselskapet, men skiller seg fra dette på noen sentrale punkter. Styreprotokollene skal oversendes eierdepartementet. Saker av vesentlig betydning for foretakets formål eller som i vesentlig grad vil endre virksomhetens karakter, skal forelegges departementet skriftlig før styret treffer vedtak. Organisasjonsformen kan bare anvendes for heleide statlige virksomheter og benyttes som regel i tilfeller der både forretningsmessige og sektorpolitiske hensyn skal ivaretas. Staten garanterer for alle kjente fordringshavere hvor fordring er inngått i aktsom god tro. Selskapets utestående fordringer kan avgrenses gjennom låne- og garantirammer.

ESA vurderer garantibestemmelsene i statsforetaksloven som konkurransevridende, og dermed i strid med EØS-avtalen. Som følge av dette vil Regjeringen foreslå å fjerne disse garantibestemmelsene. Eventuelle endringer i statsforetaksloven vil ikke endre statens ansvar for statsforetakenes inngåtte forpliktelser.

Særlovselskaper

Betegnelsen særlovselskap dekker en uensartet gruppe selskaper som har det til felles at de er organisert i henhold til en særskilt lov som er spesialutformet for den enkelte virksomhet, med utgangspunkt i aksjeselskaps- eller statsforetaksformen. Selskapene har fått beholde visse rettigheter etter tjenestemannsloven. Eksempler på særlovselskaper er Posten BA, NSB BA og Norsk Tipping AS.

I det formelle grunnlaget for mange av selskapene er det lagt opp til at viktige spørsmål av samfunnsmessig karakter skal behandles av politiske organer. Klarest kommer dette til uttrykk ved at det for mange av selskapene er tatt inn en § 10-bestemmelse i vedtektene. Den pålegger selskapene å legge viktige samfunnsmessige spørsmål frem for eieren i forkant av avgjørelse i styret, jf. statsforetakene.

Regjeringen vil fremme egen sak om omdanning av Posten BA og NSB BA til aksjeselskaper i tråd med Stortingets behandling av statsbudsjettet for 2002.

Valg av selskapsform

Selskaper som ikke lenger er pålagt konkrete og identifiserbare oppgaver bør gis en selskapsform som er tilpasset bedriftens formål og utfordringer. For flere statsforetak og særlovsselskaper kan det være riktig med omdannelse til aksjeselskap. På denne måten vil det oppnås en mer oversiktilig organisa-

sjonsstruktur for de offentlige eide selskapene. Eventuelle behov for styring kan tas inn i vedtektene. Omdannelse fra statsforetak til aksjeselskap gjør at uheldige konsekvenser som følge av låne- og garantirammer faller bort.

Omdannelse til AS vil kunne virke klargjørende for hvilke mål staten har med sitt eierskap i selskapet. Generelt kan en anta at det vil være større klarhet, og eventuelt bevissthet, knyttet til forholdet mellom staten og et statlig eiet selskap i tilfeller med aksjeselskapsorganisering. I så fall kan dette innebære at en er mer forsiktig med å gi slike selskaper styringssignaler eller oppgaver for å nå sektorpolitiske mål som alternativt kan oppnås gjennom reguleringer. For selskaper som opererer i konkurranse med private og utenlandske bedrifter, vil AS-formen kunne gi større handlefrihet til å delta i restruktureringsprosesser. Det er også en fordel at AS-formen er kjent internasjonalt.

Det er også innenfor statsaksjeselskapsformen stor variasjon med hensyn til i hvilken grad eierutøvelsen i selskapet benyttes som et sektorpolitisk virkemiddel. Det avgjørende skillet med hensyn til ulike selskapsformers betydning synes å gå mellom deleide selskaper og andre.

Overgang fra flere ulike selskapsformer, med til dels innfløkte særbestemmelser, til en velkjent organisasjonsform som aksjeselskap kan også være et selvstendig bidrag til forenkling av offentlig sektor.

5.4 Prinsipper for godt eierskap

Statens eierskap i norsk næringsliv har som vist i kap. 2 og del II et betydelig omfang. Selv om det er et mål å redusere omfanget av statens eierskap, vil staten også i fremtiden sitte med eierandeler i ulike typer selskaper. Det er en viktig utfordring å sikre at eierskapet forvaltes på en mest mulig effektiv måte.

Regjeringen ser det som et overordnet prinsipp at det statlige eierskapet, der det er forretningsmessig motivert, i størst mulig grad forvaltes etter samme retningslinjer som anvendes av private eiere. Utgangspunktet for prinsippene for godt eierskap i neste kapittel er debatten som har foregått de seneste 15-20 år om hvilke overordnede prinsipper selskaper bør styres etter, den såkalte corporate governance-debatten⁴⁾. Erfaringer fra privat sektor har etter Regjeringens syn viktige implikasjoner for hvordan staten bør opptre som eier og også for hvilke forventninger eieren bør ha til selskapet. Regjeringen vil i tillegg fremheve at statlig eierskap byr på særlige utfordringer som er blitt hensyntatt ved utformingen av de følgende 10 prinsippene. Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) vurderer å starte opp et arbeid rundt corporate governance og offentlig eierskap med norsk delfinansiering. Dette arbeidet er særlig viktig for Norge på grunn av vårt store statlige eierskap og vil kunne bidra til videreutvikling av vår eierrolleutøvelse. I Danmark har et offentlig utvalg nylig avgitt en rapport om god selskapsledelse⁵⁾.

⁴⁾ For en innføring i begrepet og tradisjonen anbefales Nørdbby-utvalgets rapport om Corporate Governance i Danmark (www.corporategovernance.dk). En del av tankegodset i dette kapitlet er hentet fra denne rapporten

⁵⁾ Nørdbby-udvalgets rapport om Corporate Governance i Danmark (2001). Anbefalinger for god selskapsledelse i Danmark. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen: København. (www.corporate-governance.dk)

I Norge driver blant annet Eierforum arbeid på området. Boks 5.1 inneholder enkelte referanser til corporate governance-emner og statlig eierskap.

Utgangspunktet for prinsippene er den statlige eierens interesse i å bidra til verdiskapingen nasjonalt og på statens hånd i selskaper med statlige eierandeler. Det skjer ut fra den antagelse at utøvelsen av eierskapet har betydning for verdiskapingen i selskapet. Denne antagelsen er også testet ut og delvis underbygd i norsk empirisk forskning ⁶⁾.

Boks 5.1 Utvalgte kilder om corporate governance og statlig eierskap

Anbefalt litteratur:

- Bøhren, Øyvind & Bernt Arne Ødegaard (2000): Corporate Governance and economic performance in Norwegian Listed firms. Report 11-2000. Norwegian School of Management BI: Sandvika.
- Nørby-udvalgets rapport om Corporate Governance i Danmark (2001). Anbefalinger for god selskapsledelse i Danmark. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen: København. (www.corporate-governance.dk)
- OECD (1998): Corporate Governance, State-Owned Enterprises and privatisation. OECD: Paris
- OECD (1998): Corporate Governance: Improving Competitiveness and Access to Capital in Global Markets. OECD: Paris
- OECD (1999): OECDs Principles of Corporate Governance. OECD: Paris
- Kjell Roland, Victor D. Norman og Torger Reve (2001): Rikdommens problem. Universitetsforlaget: Oslo

Anbefalte nettsteder:

- International Corporate Governance Network. (www.icgn.org)
- OECD (www.oecd.org)

5.5 10 prinsipper for god eierstyring

Prinsippene supplerer lovgivningen på området. De angir hvordan staten vil agere som eier og hva staten vil forvente fra selskapene. Fremstillingen tar utgangspunkt i en situasjon der et departement er eier, men prinsippene bør anvendes tilsvarende så langt de passer der andre statlige organer sitter i en eierrolle. Prinsippene gjelder ikke minst deleide selskaper. Staten er i mange tilfeller en dominerende eier og har som sådan stor innflytelse gjennom generalforsamlingen. Denne innflytelsen må utøves på en forsvarlig måte, ikke minst ut fra hensynet til private medinvestorer. Eierskapet utøvet etter disse prinsipper skaper en forutsigbarhet som kan påvirke verdiene i slike selskaper positivt.

Fremstillingen tar sikte på å dekke både selskaper der driften er rent forretningsmessig basert og selskaper der en også søker å realisere ulike samfunnsmessige formål. På enkelte områder vil iverksettingen av prinsippene være forskjellig for disse to kategoriene av selskaper, men felles for begge er

⁶⁾ Bøhren, Øyvind & Bernt Arne Ødegaard (2000): Corporate Governance and economic performance in Norwegian Listed firms, Report 11-2000. Norwegian School of Management BI: Sandvika

at staten må være opptatt av å optimalisere verdiskapingen i selskapene. Betegnelsen selskap dekker aksjeselskap, allmennaksjeselskap, statsforetak og særlovsselskap. I enkelte særlovsselskaper kan det finnes bestemmelser som ikke er helt i tråd med prinsippene for god eierstyring. Det vil derfor i slike tilfeller måtte utøves skjønn ved utøvelsen av prinsippene.

Boks 5.2 10 prinsipper for godt eierskap

1. Aksjonærer skal likebehandles.
2. Det skal være åpenhet knyttet til statens eierskap i selskapene.
3. Eierbeslutninger og vedtak skal foretas på generalforsamlingen.
4. Staten setter mål for selskapene, styret er ansvarlig for realiseringen av målene.
5. Kapitalstrukturen i selskapet skal være tilpasset formålet med eierskapet og selskapets situasjon.
6. Styresammensetningen skal være kjennetegnet av kompetanse, kapasitet og mangfold ut fra det enkelte selskapets egenart.
7. Lønns- og insentivordninger bør utformes slik at de fremmer verdiskapingen i selskapene og fremstår som rimelige.
8. Styret skal ivareta en uavhengig kontrollfunksjon overfor selskapets ledelse på vegne av eierne.
9. Styret bør ha en plan for eget arbeid og arbeide aktivt med egen kompetanseutvikling. Styrets virksomhet skal evalueres.
10. Selskaper skal være bevisst sitt samfunnsansvar.

5.5.1 Prinsipp 1. Aksjonærer skal likebehandles

Et selskaps evne til å tiltrekke seg kapital er avhengig av investorenes tillit til at andre aksjonærer ikke gis muligheter til å fremme sine interesser på deres bekostning. Som en dominerende eier i flere selskaper er det vesentlig at også den statlige eieren arbeider for å sikre likebehandling.

Forskjellsbehandling kan for det første bestå i at staten i eierrollen handler på basis av informasjon om selskapet som ikke er kjent for andre aksjonærer. En annen form for forskjellsbehandling finner sted dersom staten utøver eiermakt i selskapet gjennom uformelle kanaler. Også der hvor staten i kraft av sin dominerende eierposisjon kan fatte bindende vedtak gjennom generalforsamlingen, skal staten vurdere hensynet til andre aksjonærer. Handlinger i strid med andre private aksjonærers interesser vil kunne svekke selskapenes evne til å tiltrekke seg ønsket privat kapital og er derfor ikke i selskapenes eller statens interesse.

5.5.2 Prinsipp 2. Det skal være åpenhet knyttet til statens eierskap i selskapene

Det anses å bidra positivt til selskapenes utvikling og statens omdømme som eier at investorer og andre interesserte får bedret kjennskap til interne statlige

prosesser om og målsettinger med eierskapet. Siden selskapene eies av staten har åpenhet rundt eierskapet også en demokratisk dimensjon.

Den statlige eieren vil derfor arbeide aktivt med å informere om eierskapsforvaltningen. Dette gjøres for det første i form av ekstern rapportering, for eksempel gjennom stortingsmeldinger og eierdepartementets internettsider. Videre vil den statlige eieren følge aktivt opp prinsippet om meroffentlighet i offentlighetsloven ⁷⁾ ved forespørsler om dokumentinnsyn på eierskapsområdet. Det må imidlertid understrekes at behovet for å ivareta statens forretningsmessige interesser kan tilsi unntak fra offentlighet i henhold til lovgivningen.

5.5.3 Prinsipp 3. Eierbeslutninger og vedtak skal foretas på generalforsamlingen

Det rettslige grunnlaget for statsrådets eiermyndighet i aksjeselskap er generalforsamlingen, i statsforetak, foretaksmøtene. I særlovsselskapene er myndigheten normalt avgrenset til en tilsvarende beslutningsarena. Heretter brukes generalforsamlingen som en fellesbetegnelse på disse arenaene. Det må unngås at man, for å gi økt fleksibilitet, etablerer en praksis med styringssignaler utenfor denne arenaen. Uformelle styringssignaler kan for det første skape en uryddig rollefordeling mellom statsråden og de styrende organer. Like viktig er imidlertid at mangelen på notoritet i slike uformelle styringskanaler medfører uklare ansvarsforhold omkring de beslutninger som fattes. Dette vil også kunne være av betydning for dokumentasjon ved en evt behandling i Stortinget. Ved at generalforsamlingen anvendes som eneste beslutningsarena der staten opptrer som eier sikres notoritet. En slik ryddighet er særlig viktig i selskaper staten eier sammen med private.

I tilfeller der staten ikke opptrer som eier, men som kunde eller gir tilskudd til driften, skal generalforsamlingsformen ikke anvendes. I det første tilfellet gjelder avtalerettslige regler. I det andre gjelder regler for tilskuddsforvaltning i statens økonomireglement ⁸⁾. Når bevilgninger gis på bestemte vilkår eller en gir beskjed om forutsetninger for andre typer vedtak, er det vanlig praksis at departementene formidler disse til selskapene i brevform med gjenpart til Riksrevisjonen.

Prinsippet er ikke til hinder for kontakt utenfor generalforsamlingen, på lik linje med det som er vanlig praksis i kapitalmarkedet for øvrig. Slik kontakt mellom det ansvarlige departement og selskapet vil være en forutsetning for at eier skal kunne sikre seg tilstrekkelig informasjon om virksomheten, og er således et viktig element i den normale utøvelsen av eierskapets oppfølgings- og kontrollfunksjon. Enkelte større saker vil dessuten kunne kreve et samarbeide mellom eier og selskap i forkant av beslutninger i generalforsamlingen eller Regjering og Storting. I slike situasjoner er det viktig at aktørene kjenner sine roller slik at kontakten ikke fungerer som uformell styring utenfor generalforsamlingen.

⁷⁾ Lov av 19. juni 1970 nr.69 Om offentlighet i forvaltningen. Forskrift til Offentlighetsloven. Delegering av myndighet, 14 feb. 1986 nr.351 V(10)

⁸⁾ Økonomireglement for staten. fastsatt ved kongelig resolusjon 24. januar 1996. Funksjonelle krav til økonomiforvaltningen i staten. Fastsatt av Finansdepartementet 24. oktober 1996 med endringer av 23. august 2001

5.5.4 Prinsipp 4. Staten setter mål for selskapene, styret er ansvarlig for realiseringen av målene

Eierne bør arbeide for å gi selskapet et klart og mest mulig entydig formål. En større grad av spesialisering må antas å fremme effektiv drift av selskapet og forenkle eieroppfølgingen. Formålsavgrensningen bør derfor angi en klart avgrenset kjernevirksomhet og ikke oppmuntre til fremstøt utenfor denne. Eventuelle andre formål enn de forretningsmessige bør i størst mulig grad ivaretas på annen måte enn gjennom eierrollen.

Et hovedprinsipp for forvaltningen av statens eierandeler er at den begrenser seg til overordnet styring. Staten som eier bidrar med kapital, utpeker et styre og gir det bestemte mål å arbeide etter. Deretter vurderer man måloppnåelse, eventuelt i samarbeid med private aksjonærer. Statens styring bør utformes slik at styret og daglig ledelse får forretningsmessig handlingsrom innenfor gitte rammebetingelser. Ledelsen har normalt bedre innsikt i selskaps daglige drift enn eieren. I tillegg har konkurranseutsatte selskaper behov for å kunne treffe raske avgjørelser. Det å trekke eierne inn ved for mange beslutninger er tidkrevende og gjør selskapet mindre fleksibelt. Videre kan detaljstyring fra eier lede til pulverisering av ansvar i styret.

Utgangspunktet er derfor at statsråden eller departementet ikke skal gripe inn i styrets forretningsmessige ledelse av selskapet. Situasjonen kan imidlertid ligge slik an at statsråden, som et ledd i en aktsom forvaltning av statens eierskap eller som oppfølging av stortingsvedtak, finner å måtte klargjøre for styret hva staten i generalforsamling vil mene.

Økonomisk teori⁹⁾ viser at styret kan forventes å fungere som et redskap for eierne i noe ulik grad. I tilfeller der eierskap, styre og ledelse er adskilt vil styret og ledelsen kunne ha avvikende interesser fra eierne. Disse vil også normalt ha bedre informasjon om selskapet enn eierne. Eierne bør kunne bedømme hvorvidt ineffektivitet skyldes ledelsen eller ukontrollerbare forhold. Dersom eierne ønsker en mest mulig effektiv drift stilles de således overfor store kontrollutfordringer selv om de bare hadde tenkt seg selv en overordnet styringsrolle. Dette fordrer betydelig kompetanse hos eierne.

Eierne vil kunne fremme verdiskapingen i selskapene ved å stille styret overfor klare krav til effektiv realisering av mål. Hvilke mål varierer avhengig av formålet med virksomheten og selskaps rammebetingelser. Eierne skal kontrollere måloppnåelse og holde styret ansvarlig for denne.

Dette innebærer at staten skal stille klare avkastningskrav til selskaper med statlige eierandeler og en forretningsmessig målsetting. Staten bør benytte samme prinsipper for fastsettelse av mål for avkastning som private investorer. Nivået på avkastningen bør tilpasses den risikoen som virksomheten påfører eier/staten. Dermed vil avkastningskravet øke med økende risiko. EØS-avtalens regler om offentlig støtte (art. 61 flg.) stiller også krav til at det offentlige opptrer som enhver fornuftig markedsinvestor når det skytes inn offentlig kapital til drift eller investeringer i offentlige bedrifter. Dette medfører at staten ikke kan tilføre statsbedriftene midler uten at det stilles krav til

⁹⁾ Korterud, Fredrik W. Og Hans I. Kvernmo (1997): Corporate governance: prinsipal-agent-teori i aksjeselskaper. Utredning i finansiering og finansiell økonomi – Norges handelshøyskole: Bergen

bedriftene om en viss avkastning eller utbytte på lik linje med det en privat investor ville akseptere for å stille tilsvarende midler til rådighet.

Dersom selve eierutøvelsen brukes til å oppnå ikke-forretningsmessige mål skal disse også presiseres og konkretiseres til klare etterprøvbare krav. Det er viktig at det rapporteres med samme grundighet på sektorpolitiske som forretningsmessige mål. I statlige selskaper bør slike pålegg ledsages av en økonomisk kompensasjon som er bundet til og står i forhold til kostnadene ved den pålagte ytelsen. Kostnadene og finansieringen av pålagte ytelser bør i størst mulig grad synliggjøres ved regnskapsmessig eller selskapsmessig utskilling av disse aktivitetene. Dette vil klargjøre ansvarsforhold, redusere spørsmål om krysssubsidierting, og muliggjøre effektiv eieroppfølging. I tillegg vil det synliggjøre kostnadene ved pålagte sektorpolitiske mål. Sektorpolitiske målsetninger blir på denne måten ikke kompensert for ved lavere avkastningskrav.

Den grunnleggende kontrollformen staten har som eier er gjennomgangen av selskapenes årsoppgjør. Etter økonomireglementet for staten § 22 ¹⁰⁾ har statsråden et spesielt ansvar for å følge opp selskapene med «... vektlegging på oppnådd årsresultat, eventuelt avkastningskrav og utbyttepolitikk». Eieren er videre pålagt å utarbeide retningslinjer/instrukser for styring og kontroll.

I noen få selskaper der staten er eneeier er det også etablert ordninger hvor styreprotokollene oversendes departementet og/eller bestemmelser om at særlig viktige saker skal oversendes departementet, såkalte §10-ordninger. I tillegg kommer den informasjon som tilflyter staten gjennom kontakt utenom generalforsamlingen. Eksterne evalueringer kan gjennomføres både når eieren selv ikke sitter med nødvendig kompetanse for å vurdere måloppnåelse, og som et supplement til eierens egne vurderinger. Kontrollsystemet som utformes må tilpasses eiernes målsettinger samt virksomhetens omfang og karakter.

Eierne må vurdere hvorvidt manglende måloppnåelse skyldes styret eller forhold utenfor styrets kontroll. Selskapslovgivningen bygger på en forutsetning om at det er tillit mellom eieren og selskapets styre. Det kan hende tillitsforholdet blir brutt som følge av manglende måloppnåelse. Kravene til styrets kompetanse i den situasjon selskapet står overfor kan også bli endret. I slike situasjoner vil det være normalt at eieren gjennom generalforsamlingen bytter ut styret, eventuelt de styremedlemmer som ikke lenger har eierens tillit.

5.5.5 Prinsipp 5. Kapitalstrukturen i selskapet skal være tilpasset formålet med eierskapet og selskapets situasjon

Med kapitalstruktur menes i hvilken grad selskapet er finansiert med gjeld og/eller egenkapital. For mye og for lite egenkapital kan medføre ineffektivitet i gitte situasjoner ¹¹⁾. Selskapets kapitalstruktur må derfor tilpasses selska-

¹⁰⁾ Økonomireglement for staten. fastsatt ven dongelig resolusjon 24. januar 1996. Funksjonelle krav til økonomiforvaltningen i staten. Fastsatt av Finansdepartementet 24. oktober 1996 med endringer av 23. august 2001

¹¹⁾ Jensen, Michael C. (1986): Agency costs of free cash flow, corporate finance and takeovers. American Economic Review 76:323-329; Easterbrook, Frank (1984): Two agency-costs explanation of dividends. American Economic Review, 74:650-659

pets situasjon. Styret har i lys av selskapets risiko og eierenes avkastningskrav ansvar for forholdet mellom egenkapital og gjeld. Det bør for hvert enkelt selskap foretas regelmessige analyser av om kapitalstrukturen i selskapet er i tråd med eierens interesser.

For staten som eier er verdiskaping over tid det overordnede målet. Som eier vil staten påvirke kapitalstrukturen gjennom avkastningskrav, forventninger til utbytte og deltagelse i emisjoner med videre.

I statlige selskaper skal også utbyttepolitikken være utformet slik at den ikke medfører uønskede konkurransevridninger mellom den statlige virksomheten og private selskaper, jf. også EØS-avtalens regler om offentlig støtte (art. 61 flg.).

Statens mål for avkastning og utbytte må være kjent for og drøftet med selskapet. Det er viktig at statens politikk på dette området er forutsigbar og ligger fast over noen tid. Staten som eier vil imidlertid ta hensyn til spesielle situasjoner, samt den enkelte bedrifts soliditet ved utarbeidelsen av forventninger til utbytte. Det vises i denne forbindelse til omtale i St.prp. nr 1 (2001-2002), Statsbudsjettet for 2002.

5.5.6 Prinsipp 6. Styresammensetningen skal være kjennetegnet av kompetanse, kapasitet og mangfold ut fra det enkelte selskaps egenart ¹²⁾

I lys av rollefordelingen mellom eier og selskap ligger det et betydelig ansvar på de enkelte selskapenes styre og bedriftsforsamlinger. Styret er ansvarlig for forvaltningen av selskapets verdier innenfor rammer og mål satt av eierne. Styreerkruttering er derfor en svært viktig arbeidsoppgave for staten som eier.

Styrevalgene finner vanligvis sted for en periode på to år, i samsvar med aksjelovens hovedregel. Ansvaret for styresammensetningen begrenser seg imidlertid ikke til de periodiske styrevalgene. Staten anser seg som å ha et løpende tilsynsansvar med styrenes ledelse i selskaper der staten er involvert, og plikter å gripe inn om denne ikke er tilfredsstillende.

I det følgende omtales styresammensetningen, men de samme prinsippene vil også gjelde for øvrige styrende organer, som for eksempel bedriftsforsamlingen. Målet er å sette sammen styrende organer som er best mulig tilpasset statens formål med eierskapet og selskapets virksomhetsområde. Det er imidlertid også satt enkelte grenser for hvem som er valgbare ut fra Stortingets og Regjeringens kontrollfunksjoner.

Stortinget har bestemt at stortingsrepresentanter ikke bør velges til verv i bedrifter som er underlagt Stortingets kontroll, med mindre det kan forutsettes at representanten ikke stiller til gjenvalg. Det er også en uskreven regel at statsråder, når de trer inn i Regjeringen, frasier seg slike verv. Tilsvarende gjelder statssekretærer.

Embets- og tjenestemenn ansatt i et departement eller i sentraladministrasjonen for øvrig, som har saker vedrørende virksomheten som sitt saksområde, eller som er ansatt i et departement eller annet sentraladministrativt

¹²⁾ En viktig kilde for betraktninger her er kapittel 5 V. Nørby-udvalgets rapport om Corporate Governance i Danmark (2001) Anbefalinger for god selskapsledelse i Danmark. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen: København. (www.corporate-governance.dk)

organ som regelmessig behandler saker av vesentlig betydning for selskapet eller for vedkommende bransje, bør ikke være representert i styre og lignende i selskapet. Administrerende direktør bør likeledes ikke velges til medlem av styret i eget selskap.

Det bør også vurderes om styrets rolle som et redskap for eieren har føringer for hvilken tilknytning til selskapet styremedlemmene bør ha. Som en hovedregel bør styremedlemmene som velges av staten som eier ikke være eller ha vært ansatt i selskapet i de siste fem år. Likeledes bør det vurderes nøye om personer som har vært eller er profesjonelle rådgivere for selskapet eller har andre strategiske interesser i selskapet er egnede representanter. Slike former for tilknytning kan være vanskelig forene med den kontrollfunksjon styret har på vegne av eierne.

Innenfor disse rammene vil staten fokusere på kompetanse, kapasitet og mangfold under arbeidet med styresammensetning.

Kompetansehensyn

Styresammensetningen må samlet sett gi den ønskede kompetansen ut fra statens formål med eierskapet og virksomhetsområdet. Det er nødvendig med solid bransjekunnskap fra den sektoren selskapet opererer på. For kommersielle selskaper legges det vekt på å velge representanter med erfaring fra næringsliv og industri, gjerne også fra eksportvirksomhet og markedsføring, forretningsjuss og finansiering. For selskaper som opererer i en internasjonal konkurransesituasjon vil internasjonal erfaring også være viktig.

Kapasitetshensyn

Styreverv krever betydelig innsats, særlig i perioder. Omfanget av aktuelle kandidaters øvrige stillinger og verv må være forenlig med den tidsbruken det er rimelig å påregne at styrevervet krever.

Mangfold

Regjeringen er opptatt av å trekke veksler på forskjeller i erfaringsbakgrunn i styresammensetningen. Mangfold vil kunne bidra til et bredere beslutningsgrunnlag i styrearbeidet.

Regjeringen vil legge vekt på kompetanse og mangfold når staten foreslår personer valgt inn i styret og bedriftsforsamlinger. Staten vil som et ledd i dette tilstrebe en mest mulig lik representasjon mellom kjønnene ved styreutvelgelse. Det tilfører en ønsket bredere erfaringsbakgrunn i arbeidet at begge kjønn er representert i styret. Kvinner har i dag høy utdanning og bred erfaring, og representerer ressurser som staten må nyttiggjøre seg. Per februar 2002 ligger kvinneandelen av de aksjonærvalgte styremedlemmene som staten direkte eller indirekte utpeker i selskaper under Nærings- og handelsdepartementet på cirka 40 pst.

Alderssammensetningen i styret er en annen faktor som kan påvirke styrets evne til nyskaping og bør således være et moment i styresammensetningen. På samme grunnlag bør det legges vekt på geografisk, kulturelt og sosialt mangfold når styret settes sammen.

Det vil i mange tilfeller måtte foretas en avveining mellom de ulike kriteriene etter som de ulike hensynene kan komme i konflikt. For eksempel vil personer med høy kompetanse kunne ha ervervet denne nettopp i kraft av andre engasjementer som kan være problematiske ut fra kapasitet. Hvilke hensyn som er viktige vil også forandre seg over tid, etter hvert som selskapet og den bransjen det operer i forandrer seg.

5.5.7 Prinsipp 7. Lønns- og insentivordninger bør utformes slik at de fremmer verdiskapningen i selskapene og fremstår som rimelige

For å tiltrekke ønsket kompetanse er det nødvendig at selskaper der staten har eierandeler er konkurransedyktige hva angår kompensasjon til styret, ledelsen og ansatte.

Staten er en betydelig eier i norsk næringsliv. Lederes ansettelsesvilkår påvirker lønnsutviklingen; så vel generelt som innen det enkelte selskap. Selv om lederlønnsnivået i statlige selskaper skal være konkurransedyktig, bør de ikke være lønnsledende innenfor sine bransjer. Konkrete statlige retningslinjer for heleide statlige selskaper vil kunne ha virkning i de aktuelle bedriftene, og de vil også kunne ha en positiv signaleffekt overfor andre selskaper innen norsk næringsliv.

Nærings- og handelsdepartementet har med virkning fra 3. september 2001 gitt ut veiledende retningslinjer for ansettelsesvilkår for ledere i heleide statlige foretak (statsaksjeselskaper, statsforetak og særlovselskaper).

Retningslinjene inneholder bestemmelser om lønn og andre ytelser, pensjonsytelser, sluttvederlag og etterlønn. De veiledende retningslinjene skal være en sjekkliste for styrene. De skal ikke rokke ved at det etter gjeldende lover er styret som fastsetter administrerende direktørs lønn og øvrige vilkår.

Det vises også til et veiledningshefte utarbeidet av Næringslivets Hovedorganisasjon, Godtgjørelse til toppledere. Arbeidsgiverforeningen NAVO har lagt en tilsvarende veiledning til grunn.

Både for styret, ledelse og øvrige ansatte kan resultatbasert avlønning vurderes. Riktig utformet kan slike virkemidler stimulere til arbeid som samsvarer med eierenes mål med virksomheten. Teorien og erfaringen med slike virkemidler tilsier imidlertid at de må utformes med stor presisjon for å sikre at de fungerer etter hensikten, slik at ikke utenforliggende forhold får store utilsiktede effekter ¹³⁾.

5.5.8 Prinsipp 8. Styret skal ivareta en uavhengig kontrollfunksjon overfor selskapets ledelse på vegne av eierne

Styret skal ivareta den strategiske ledelsen av selskapet innenfor de rammene som er gitt av eieren. I denne rollen bør styret ta føringen i diskusjonen om strategiske veivalg for selskapet og være i dialog med ledelsen om slike saker. Mer generelt kan et kompetent styre være en viktig diskusjonspartner og støttespiller for selskapets ledelse. Samtidig må styret kontrollere ledelsens

¹³⁾ For en gjennomgang av problematikken med resultatbasert lønn, jamfør kapittel 4 i Kortrud, Fredrik W. og Hans I. Kvernmo (1997): Corporate governance: prinsippal agentteori i aksjeselskaper. Utredning i finansiering og finansiell økonomi – Norges handelshøyskole: Bergen

arbeid ut fra gitte målsettinger og styret må derfor også ha en uavhengig rolle i forhold til ledelsen. Styret må i forlengelsen av kontrollfunksjonen vurdere selskapets ledelse og utskiftninger i denne. I dette ligger det også å sikre tilstrekkelig ledelseskapasitet, og at planlagte skifter i ledelsen skjer slik at midlertidige løsninger unngås. Det tilligger også styret å vurdere resultatbasert avlønning av ledelsen og øvrige ansatte for å motivere til forbedret måloppnåelse.

5.5.9 Prinsipp 9. Styret bør ha en plan for eget arbeid og arbeide aktivt med egen kompetanseutvikling. Styrets virksomhet skal evalueres

Styrelederen har et særlig ansvar for å sikre at arbeidet i styret fungerer godt. Det bør derfor lages en årsplan og møtefrekvens som sikrer at styret kan ivareta sine funksjoner. En slik årsplan bør inneholde rom for å diskutere strategiske spørsmål. Styrelederen bør også tilrettelegge for at styrets samlede kompetanse utnyttes på en best mulig måte.

Den store vekten på utvelgelsen av styremedlemmer bygger på en tanke om at det er de egenskapene styremedlemmene tar med seg inn i posisjonen som er de sentrale. Det må imidlertid også understrekes at det ligger et klart potensial i å utdanne styremedlemmene i styrearbeid etter at de har blitt valgt. Styret bør sørge for at styremedlemmenes kompetanse om styrets arbeid heves gjennom ulike utviklingstiltak. Dette gjelder både aksjonærvalgte medlemmer og medlemmer valgt av og blant de ansatte.

Evaluering av styrets virksomhet er et hensiktsmessig virkemiddel for eierene når disse vurderer utskiftninger i styret, men kan også gi verdifulle innspill om forbedringsmuligheter til styret. Slike evalueringer bør omfatte både styret som helhet og det enkelte medlem hver for seg. Videre bør samarbeidet mellom styret og ledelse evalueres. En slik evaluering kan organiseres på forskjellige måter. For det første kan eieren evaluere styrets virksomhet indirekte ut fra årsrapportering og annen rapportering til eier om måloppnåelse, jf. prinsipp 4. For det andre kan det foretas uavhengige vurderinger av styrene som grunnlag for eierdepartementets dialog med styret og fremtidig styresammensetning i det enkelte selskap. I selskaper med flere eiere kan valgkomiteer være et hensiktsmessig virkemiddel for å sikre prosessene ved utnevning av selskapets styrende organer. En valgkomité vil gjennom sin virksomhet også kunne evaluere styret og de enkelte medlemmenes virksomhet. I tråd med etablert praksis vil ansatte i eierdepartementet kunne representere staten i valgkomiteer der dette er etablert.

Styret bør imidlertid også vurdere årlig egeevaluering etter på forhånd fastlagte kriterier som et supplement til ekstern evaluering dersom dette er hensiktsmessig for å forbedre styrets arbeid. Egeevaluering bør forestås av styreleder, eventuelt med eksterne bidrag.

5.5.10 Prinsipp 10. Selskaper skal være bevisst sitt samfunnsansvar

Det stilles økte forventninger til bedrifters samfunnsansvar i sin forretningsvirksomhet. Hensyn til lokalsamfunn, ansatte, miljø og menneskerettigheter settes i økende grad på alle bedrifters dagsorden. Tiltak på disse områdene har en betydelig egenverdi, også i forhold til egne ansatte, kunder, leverandører og i økende grad kapitalmarkedet. En viktig årsak til at man tar mer hen-

syn til slike verdier nå er at selskaper og finansmiljøer i dag er utsatt for et mer kritisk blikk i den offentlige opinionen enn tidligere. Derfor har forretningsmessig samfunnsansvar blitt viktig for å ivareta et godt omdømme blant interessenter med innflytelse på selskapenes økonomiske utvikling, herunder kunder og investorer. På arbeidsgiversiden har tiltak som angår samfunnsansvar en sentral ressurside. Kvinner utgjør i dag cirka halvparten av de yrkesaktive. Det er imidlertid et stykke igjen til reell likestilling på arbeidsmarkedet. Særlig gjelder dette lederstillinger i næringslivet. Aktive tiltak for likestilling kan tilføre norsk industri og næringsliv nye ressurser, kompetanse og impulser. Evnen til å utnytte ressursene best mulig er avgjørende for et lands konkurranseevne. Likestillingsarbeid i bedrifter, rekruttering, avansement og opplæring, bør ha lønnsomhet og bedre ressursutnytting som et sentralt utgangspunkt. Det samme gjelder inkludering av minoriteter, eldre og yrkeshemmede.

For selskaper der staten er eier er utfordringene ekstra store. En omstilling fra forvaltning til forretning kan i seg selv være krevende. Utviklingen har medført at forskjellen mellom statlige og private selskaper har blitt gradvis mer utvisket på dette området. Næringslivet har i økende grad erkjent at de har et samfunnsansvar i forretningsvirksomheten, og arbeider aktivt med dette. Staten erkjenner det samme ansvar som eier. Eierposisjonen skal imidlertid ikke anvendes som et statlig virkemiddel for å realisere slike formål utover hva private bedrifter gjør. Staten vil på disse områdene arbeide med egne målsettinger utenfor eierrollen og bruke andre virkemidler for å realisere dem. Dette punktet må derfor forstås slik at det er samfunnsansvar innenfor rammen av en forretningsmessig drevet virksomhet det her er tale om.

Dette innebærer at der statlige selskaper er involvert i saker som angår samfunnsmessige sider ved virksomheten, vil det i første rekke være selskapets administrasjon og styre som har ansvaret for å følge opp saker av denne art. Den statlige eieren vil i alminnelighet søke å holde seg orientert om slike saker og følge opp behandlingen av dem. Eierne vil først og fremst vurdere hvorvidt det kan stilles spørsmål vedrørende styrets forvaltning av selskapet, som generalforsamlingen som øverste myndighet i selskapet bør ta stilling til.

5.6 Et bedre statlig eierskap

Regjeringen ønsker ved disse prinsippene å bidra til økt verdiskaping gjennom en forbedret statlig eierskapsutøvelse. Som en følge av dette er det også et ønske at prinsippene skal føre til at staten blir en mer attraktiv samarbeidspartner for andre investorer i delprivatiserte selskaper.

Prinsippene gir uttrykk for hva Regjeringen anser for å være godt eierskap og som den vil følge i sin eierforvaltning. Prinsippene retter seg også direkte mot selskapenes styrer og ledelse. I slike tilfeller har de en rådgivende status. Det bør imidlertid være i selskapenes interesse å følge opp arbeidet med prinsippene idet de i hovedtrekk bygger på synspunkter i den internasjonale debatten om hva som er investorers og andre interessenters forventninger til

selskapene ¹⁴⁾. Overholdelse av prinsippene må således antas å bidra positivt til selskapenes utvikling.

De ressursene Regjeringen investerer i bedre eierstyring skal gi bedre avkastning på investert kapital. Dette er et viktig suksesskriterium både for forvaltningsprinsippene og eventuelle reorganiseringer innenfor eierskapsforvaltningen.

¹⁴⁾ Jamfør blant annet: OECD (1998): Corporate Governanc: Improvin competitiveness an access til capital i global markets. OECD: Paris; Nørby-udvalgets kapitel 2.

Del II
Gjennomgang av statens eierinteresser

6 En bred portefølje av eierinteresser

I denne delen av meldingen gjennomgås statens eierinteresser i forskjellige virksomheter. Eierinteresser i forskningsinstitutter/-parker, kultur- og undervisningsinstitusjoner, arbeidsmarkedsbedrifter samt en del andre sektorpregede virksomheter, er ikke omhandlet selv om noen av disse er organisert som aksjeselskaper. Det kan være grunn til å vurdere formål og organisering av statens eierskap også for slike virksomheter, men det er ikke inkludert i denne meldingen. Noen av de virksomheter som er omtalt er av liten betydning i næringsøkonomisk henseende, men representerer likevel selskaper der staten har en definert eierrolle.

For de selskaper som driver ren forretningsvirksomhet, bør det gis gode begrunnelser for at staten skal beholde eierposisjoner. Dersom det ikke foreligger gode grunner for fortsatt statlig eierskap i det enkelte selskap, bør staten ta konsekvensen av dette og søke å avvikle eierskapet på en best mulig måte.

Noen selskaper hvor eierstyringen inngår som virkemiddel i sektorpolitikken gjennomgår en kommersialiseringsprosess, blant annet som følge av liberalisering av markedene og innføring av nye reguleringsregimer. For disse selskapene er det grunn til å tro at eierstyringen etter hvert vil kunne miste sin betydning som instrument i sektorpolitikken. For andre selskaper innenfor denne gruppen vil den sektorpolitiske begrunnelsen for statens eierskap av ulike grunner kunne bestå. Dette skyldes i en del tilfeller at det ligger alminnelig aksepterte politiske mål til grunn for statens eierskap i disse virksomhetene, mens det i andre tilfeller er selve produksjons- og markedsstrukturen innenfor sektoren som kan tilsi fortsatt statlig eierskap.

For selskaper som i hovedsak utfører sektorpolitiske oppgaver vil det ikke være relevant å vurdere omfanget av statens eierskap. For disse selskapene er det først og fremst spørsmål knyttet til selve organiseringen av virksomhetene og utøvelsen av eierskapet som det er hensiktsmessig å vurdere nærmere.

Virksomheter som er heleid av staten; statsaksjeselskaper, særlovselskaper og statsforetak omhandles først. Deretter gjennomgås aksjeselskaper hvor staten har henholdsvis majoritets- og minoritetsinteresser. Så følger en omtale av statens eierinteresser i ulike investeringsfond.

Tabell 6.1 for gir en oversikt over selskaper hvor staten har redusert sin eierandel de siste årene.

Tabell 6.1: Privatisering av selskaper med statlig eierandel. 1999-2002

Selskap	År for privatisering ¹⁾	Bokført egenkapital i privatiseringsåret, mill. kroner	Statens eierandel pst. pr 31.12.1998	Statens eierandel i pst. pr 1.01.2002
Norsk Jetmotor AS	1999	138	33,33	0
Sydvaranger ASA ²⁾	1999	130	87,45	0

Tabell 6.1: Privatisering av selskaper med statlig eierandel, 1999-2002

Selskap	År for privatisering ¹⁾	Bokført egenkapital i privatiseringsåret, mill. kroner	Statens eierandel pst. pr 31.12.1998	Statens eierandel i pst. pr 1.01.2002
Drevsjø trelast AS ³⁾	1999	-3	34	0
Norsk Hydro ASA ⁴⁾	1999	58 667	51	43,82
Cermaq ASA ⁵⁾	1999/ 2002	900	100	79,38
Kommunalbanken	2000	705	100	80
AS				
Norsk Vekst ASA ⁶⁾	2000	711	19,71	0
Telenor ASA ⁹⁾	2000	38 180	100	77,68
Postbanken (nå DnB ASA) ⁷⁾	2000	3 833	100	-
DnB ASA ⁷⁾	2001	23 914	52,2	47,28
Norsas AS	2001	1	52	0
A/S Olivin ⁸⁾	2001	285	99,99	51
Arcus-Gruppen ASA	2001	639	100	34
Statoil ASA ⁹⁾	2001	49 135	100	81,8
Norsk Medisinalde- pot ASA ¹⁰⁾	1999/ 2001	611	100	0
Statens skogplante- skoler AS ¹¹⁾	2000/ 2001	18	100	0
VESO AS	2001	12	100	51

¹⁾ Privatisering er definert som reduksjon av statens eierandel gjennom salg av aksjer eller utvanning i forbindelse med kapitalutvidelse.

²⁾ Staten solgte i 1999 sine aksjer i A/S Sydvaranger til Varanger Kraft AS, som er eiet av flere kommuner i Øst-Finnmark. Salget er her betraktet som privatisering, selv om selskapet gjennom salget fikk et indirekte kommunalt (offentlig) eierskap.

³⁾ Staten har solgt seg trinnvis ned i Drevsjø Trelast som opprinnelig var 100 pst. eiet av staten. Siste nedsalg fant sted i juni 1999.

⁴⁾ Reduksjonen av statens eierandel i Norsk Hydro i 1999 skjedde ved utvanning i forbindelse med en rettet emisjon til finansiering av oppkjøpet av Saga Petroleum.

⁵⁾ I 1999 gav Stortinget sin tilslutning til at staten kan redusere sin eierandel i Cermaq ned til 51 pst. I 1999 ble Stormøllen AS privatisert. I november 2001 vedtok Stortinget at statens eierandel i Cermaq knyttet til havbruksvirksomheten begrenses nedad til 34 pst. Den 20. mars 2002 offentliggjorde styrene i Cermaq ASA, Fjord Seafood ASA og Domstein ASA en intensjonsavtale om å slå sammen sine havbruksvirksomheter som i såfall vil vanne ut den statlige eierandelen i det sammenslåtte selskapet til noe under 40 pst.

⁶⁾ Ved etablering eide staten 49 pst. Staten har solgt seg trinnvis ned i selskapet. Siste nedsalg fant sted i januar 2000.

⁷⁾ Høsten 1999 gav Finansdepartementet tillatelse til fusjon mellom DnB og Postbanken. Det ble opprettet et holdingselskap hvor staten eide 60,6 pst. Våren 2001 ble statens eierandel

reduisert med 13,4 pst. gjennom nedsalg. Tabellen viser bokført egenkapital i Postbanken 31. desember 1998 og bokført egenkapital i DnB-konsernet 31. desember 2000.

⁸⁾ Arcus AS ble etablert i 1996 i forbindelse med omorganiseringen av virksomheten til A/S Vinmonopolet. 66 pst. av aksjene i Arcus AS ble solgt til Sucra AS 31. juli 2001. 49 pst. av aksjene i A/S Olivin ble solgt til North Cape Minerals 19. april 2001.

⁹⁾ Telenor ASA ble delprivatisert og børsnotert 4. desember, 2000. Statoil ble delprivatisert og børsnotert 18. juni 2001. Tabellen viser bokført egenkapital for Statoil 30. juni 2001.

¹⁰⁾ Staten har solgt seg trinnvis ned i selskapet. Statens eierandel ble redusert med til sammen 19 pst. i 1999. Resten av statens aksjer ble solgt ut 7. september 2001.

¹¹⁾ Datterselskapene Sønsterud Skogplanteskole AS og Reiersøl og Lyngdal Skogplanteskoler AS ble solgt hhv. i januar 2000 og januar 2001. Morselskapet som er et tomt selskap vil bli avviklet så raskt som mulig

7 Statsaksjeselskaper

7.1 Bjørnøen AS

- Stiftelsesår: 1918
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 0
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Bjørnøen AS har til formål drift og utnyttelse av selskapets eiendommer på Svalbard og annen virksomhet i forbindelse med dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Bjørnøen AS eier all grunn og noen kulturhistoriske bygninger på Bjørnøya. Det norske meteorologiske Institutt v/Værvarslinga for Nord-Norge leier grunn til en meteorologisk stasjon på Bjørnøya. I tillegg har Værvarslinga for Nord-Norge for tiden det koordinerende ansvaret for de vitenskapelige aktivitetene på sin leide eiendom på øya.

Luffartsverket og Telenor Kystradio har inngått avtale om leie av grunn.

Forskningsaktivitetene på Bjørnøya er økende. I verneplanen for Bjørnøya er det, foruten det arealet som Det norske meteorologiske Institutt leier, også satt av et område for fremtidig bruk som plattform for redningstjeneste for aktiviteter i nærområdene.

Det er ingen aktuelle føringer fra Stortinget mht. driften av Bjørnøen AS. Stortinget har imidlertid gitt sin tilslutning til St.meld. nr. 9 (1999-2000), jf. Innst.S. nr. 196 (1999-2000), som redegjør for planene for et områdevern på Bjørnøya. Det er forutsatt at store deler av øya blir naturreservat.

Organisasjon

Selskapet administreres av Kings Bay AS og har ingen ansatte.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.1.

Tabell 7.1: Hovedtall for Bjørnøen AS (mill.kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	0,04	0,01	0,01	0,01
Driftsresultat	-0,08	-0,27	-0,20	-0,10
Ordinært resultat	-0,08	-0,25	-0,20	-0,14
<i>Balanseregnskap</i>				

Tabell 7.1: Hovedtall for Bjørnøen AS (mill.kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1998	1999	2000	2001
				1)
Anleggsmidler	3,90	3,90	3,90	3,90
Omløpsmidler	0,05	0,02	0,02	0
Egenkapital	3,90	3,65	3,47	3,34
Langsiktig gjeld	0	0	0	0
Kortsiktig gjeld	0,05	0,27	0,45	0,56
Totalkapital	3,95	3,92	3,92	3,90

1) Foreløpige tall

Vurdering av statens eierskap

Selskapets hovedoppgave er å ivareta norsk suverenitet gjennom eiendomsbesittelse på Bjørnøya som Bjørnøen AS har hjemmel til.

Selskapet har beskjedne inntekter fra utleie av grunn til meteorologisk stasjon. Bjørnøya har en strategisk viktig geografisk posisjon, midt mellom Fastlands-Norge og Svalbard. Det arbeides med reguleringsbestemmelser som vil kunne begrense mulighetene for virksomhet på store deler av øya, men bruk av noe grunn vil kunne bli aktuelt for kommersielle formål. Øya vil kunne ivareta behov i forbindelse med forsyning, transport og som nødhavn.

Med bakgrunn i de spesielle hensyn som gjør seg gjeldende vedrørende nasjonalt eierskap til grunn i Svalbard-området, mener Regjeringen at Bjørnøen AS bør opprettholdes som et heleid statlig selskap.

7.2 Electronic Chart Centre AS

- Stiftelsesår: 1999
- Antall ansatte pr 31.12.01: 14
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å bygge opp og drive en offisiell elektronisk sjøkarttjeneste for maritim virksomhet og drive med virksomhet tilknyttet til dette, herunder samarbeide med, delta eller opprette andre virksomheter som har naturlig sammenheng med dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Electronic Chart Centre AS (ECC) var tidligere en divisjon i Statens kartverk. Divisjonen ble etablert som aksjeselskap i 1999 for å inngå som norsk operatør i et felles regionalt senter i Europa med ansvar for blant annet forvaltning, kvalitetssikring og tilgjengeliggjøring av autoriserte elektroniske navigasjonskart. Det var tidligere ventet at det ville bli etablert 5-6 slike regionale sentre (RENC – Regional Electronic Navigation Chart Co-ordinating Centre) i verden, men det har til i dag kun vært en europeisk RENC. Senteret ble etablert

i samarbeid mellom Statens kartverk og det britiske sjøkartverket og lokalisert i Stavanger under navnet PRIMAR. ECC AS ble ved etableringen den norske operatøren av PRIMAR og har hatt særlig ansvar for teknisk utvikling og daglig drift av virksomheten.

PRIMAR har avtale med 12 europeiske sjøkartverk om levering av kartdata som tilfredsstillende internasjonale sikkerhetskrav. I tillegg har det blitt gjort avtaler om leveranser av russiske sjøkart for salg gjennom arbeidsfellesskapets distributørnett.

Karttjenesten skal fungere som et gjennomgående tilbud av autoriserte sjøkart over landegrensene for å fremme sikkerhet til sjøs. Det har til nå vært et krav fra de samarbeidende sjøkartverk at bedriften skal være fullt ut stats-eid. Dette er begrunnet utfra sikkerhet og juridiske ansvarsforhold. Det vises til St.prp. nr. 67 for 1998-1999, jf. Innst.S. nr. 236 (1998-99) samt St.prp. nr. 1 (2000-01) og Budsjett-innst.S. nr. 8 (1999-2000). Det foreligger ingen fullmakter for salg av aksjer i ECC AS.

Organisasjon

Selskapet består av 14 ansatte og har ingen datterbedrifter. Tidlig på året 2002 ble det besluttet at PRIMAR skulle splittes i en norsk og en britisk RENC. Foreløpig er 5 sjøkartverk knyttet til RENC Stavanger.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.2.

Tabell 7.2: Hovedtall for ECC AS (mill. kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1999 ¹⁾	2000	2001 ²⁾
Driftsinntekter	8,0	18,5	19,8
Driftsresultat (3)	-0,3	- 33,1 ³⁾	- 8,1 ³⁾
Andel kostnader PRIMAR	- 7,1	-15,4	- 15,5
Ordinært resultat	- 4,9	- 34,2	- 23,0
<i>Balanseregnskap</i>			
Anleggsmidler	60,1	34,2	4,1
Omløpsmidler	26,1	17,6	9,1
Egenkapital	84,3	48,7	10,6
Langsiktig gjeld	0,0	0,0	0,0
Kortsiktig gjeld	2,0	3,1	2,6
Totalkapital	86,3	51,9	13,2

¹⁾ ECC var i full drift fra fjerde kvartal 1999. År 2000 var således det første året ECC AS presenterte et regnskap som strakk seg over et helt år.

²⁾ Foreløpige tall

³⁾ Nedskrivning FoU, var på henholdsvis 32,6 mill kroner i 2000 og 9 mill kroner i 2001, og justert driftsresultat på henholdsvis + 0,5 mill kroner i 2000 og + 0,9 mill. kroner i 2001.

Vurdering av statens eierskap

Da ECC ble etablert i 1999 var det et krav fra de europeiske sjøkartverkene at ECC skulle være et heleid statlig selskap, fordi selskapet skulle behandle og distribuere autoriserte elektroniske navigasjonsdata. Allerede i stortingsframlegget forut for etableringen ble det imidlertid forutsatt at det skulle kunne tas inn private investorer på eiersiden, så raskt dette var mulig. ECC og Statens kartverk ville arbeide aktivt for å få andre lands sjøkartverk med på dette.

Situasjon i ECC og samarbeidet innen PRIMAR er under vurdering. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en egen sak om dette, der også muligheten for å bringe nye eiere inn i selskapet vil bli vurdert.

7.3 Entra Eiendom AS

- Stiftelsesår: 2000
- Antall ansatte pr. 31.12.2001: 94
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets hovedformål er å dekke statlige behov for lokaler. Selskapet kan eie, kjøpe, selge, drive og forvalte fast eiendom og annen virksomhet som har sammenheng med dette. Selskapet kan også eie aksjer eller andeler i og delta i andre selskaper som driver virksomhet som nevnt i forrige punktum. Selskapet skal drives etter forretningsmessige prinsipper.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Entra Eiendom AS (tidligere Statens Utleiebygg AS) ble stiftet i forbindelse med gjennomføring av ny strategi for Statsbygg. De konkurranseutsatte byggene, dvs. bygg hvor det eksisterer et velfungerende marked, ble overført fra staten v/Statsbygg til Entra Eiendom AS, jf. St.prp. nr. 84 (1998-99) og Innst.S. nr. 81 (1999-2000).

Entra Eiendom AS forvaltet pr. 31 desember 2001 ca. 600.000 m² areal bestående hovedsakelig av kontoreiendommer. 98 pst. av leietakerne var da offentlige virksomheter. Av sentrale prosjekter kan nevnes utviklingen av Alnafossen kontorpark på Brynseng i Oslo og kjøp av Telenors tidligere hovedkvartal i Universitetsgaten sammen med Selmer ASA.

I forbindelse med opprettelsen av Entra Eiendom AS er formålene med selskapet og enkelte føringer for driften behandlet i St.prp. nr. 84 (1998-99), jf. Innst.S. nr. 81 (1999-2000). Selskapets hovedformål er primært å dekke statlige behov for lokaler. Dette skal skje ved å være en aktør i det konkurranseutsatte markedet. Stortinget gir også i sin innstilling enkelte andre føringer for Entra Eiendoms virksomhet ved at det blant annet stilles krav om at selskapet ivaretar verneinteressene på en tilfredsstillende måte. Det gis også føringer om at Entra Eiendom AS har et spesielt ansvar for utsmykking av offentlige bygg. Stortinget bemerket videre at det forutsettes ny politisk behandling ved delprivatisering og/eller endring i selskapets hovedstrategi.

Det vises for øvrig til Ot.prp. nr. 83 (1998-99) Om lov om omdanning av deler av Statsbyggs eiendomsmasse til aksjeselskap, jf. Innst.O. nr. 32 (1999-

2000) og St.prp. nr. 1 (1999-2000) Tillegg nr. 10, jf. Budsjett-innst.S. nr. 2 (1999-2000) om fastsettelse av åpningsbalansen.

Organisasjon

Entra Eiendom AS er inndelt i markedsområder (Oslo, Sør-, Vest-, Midt-/Nord-Norge). Entra Eiendom AS hadde pr. 31. desember 2001 fire heleide daterselskaper; Entra Eiendom Drift AS, Universitetsgaten 2 AS (tidligere Tele-nors hovedkontor), Biskop Gunnerus gate 14 AS (tidligere Postgirobygget) og Instituttveien 24 AS (Høgskolen på Kjeller).

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.3.

Tabell 7.3: Hovedtall for Entra Eiendom AS (mill. kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	261,0	657,2
Driftsresultat	132,2	349,9
Ordinært resultat	125,0	100,9
Utbytte	40,0	
Utbytteprosent ²⁾	32,0	
<i>Balanseregnskap</i>		
Anleggsmidler	3 380,5	4 614,8
Omløpsmidler	434,4	395,7
Egenkapital	1 499,2	1 551,2
Langsiktig gjeld	2 151,7	3 011,7
Kortsiktig gjeld	163,9	447,5
Totalkapital	3 814,8	5 010,4

¹⁾Foreløpige tall

²⁾Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Entra Eiendom AS er et relativt nytt selskap, da eiendommene ble overført med virkning 1. juli 2000. Selskapets ledelse og styre har tatt sikte på å utvikle Entra som en kommersiell aktør i eiendomsmarkedet. Entra Eiendom AS har kjøpt flere større eiendommer (Postgirobygget og Universitetsgaten 2) for utvikling. Risikoen og avkastningspotensialet knyttet til selskapets virksomhet har på denne bakgrunn økt i perioden fra stiftelsen av selskapet.

Statens formål med eierskapet i Entra Eiendom AS har vært å skaffe staten kontorlokaler i det konkurranseutsatte markedet. Det stilles samtidig krav til forretningsmessig drift og markedsmessig avkastning.

Entra Eiendom AS skal ikke ivareta spesielle sektorpolitiske hensyn. Regjeringen mener derfor at staten ikke bør være en langsiktig eier av virksomheten. Det vil derfor bli vurdert om staten kan redusere sin eierandel.

7.4 Gassco AS

- Stiftelsesår: 2001
- Antall ansatte: ca 100 (per 01.04.02)
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Drive transportsystemet for naturgass på og fra norsk kontinentalsokkel, herunder rørledninger og terminaler, enten selv eller gjennom deltakelse i eller sammen med andre selskaper, og virksomhet i tilknytning til dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

I forbindelse med delprivatiseringen av Statoil vedtok Stortinget å skille ut operatøransvaret for transportnettet for naturgass til en uavhengig enhet, jf. St.prp. nr. 36 (2000-01) Eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE og Innst.S. nr. 198 (2000-01).

Gassco ble stiftet 14. mai 2001 som et 100 pst. statlig eiet aksjeselskap. Aksjekapitalen er 10 mill. kroner. Gassco er operatør for et interessentskap som eier gassrørledninger og transportrelaterte anlegg på norsk sokkel. Gassco har ansvar for drift og videreutvikling av transportsystemet og skal selv ikke være eier i det. Gassco får dekket sine kostnader av eierne av transportsystemet, basert på innbetalinger fra brukerne av transportsystemet. Utover dette skal ikke selskapet ha inntekter.

Organisasjon

I oppstartsåret ble det gjennomført en oppbemanning i det nye selskapet for å sette dette i stand til å overta operatøransvaret fra 1. januar 2002. Oppbyggingen av selskapet har delvis vært gjennomført som en virksomhetsoverdragelse fra Statoil. Gassco har i 2001 også arbeidet med å få på plass nødvendige tillatelser fra ulike myndigheter og fra eiere av gasstransportsystemet.

Gassco har om lag 100 ansatte per 1. april 2002. Disse kommer hovedsakelig fra Statoil som en del av virksomhetsoverdragelsen. Det planlegges at antall ansatte vil økes til om lag 110 – 120.

Økonomiske nøkkeltall

Siden Gassco ble opprettet i mai 2001 har selskapet ikke publisert noen årsrapport per april 2002, og det foreligger ingen offisielle tall fra selskapet ennå.

Vurdering av statens eierskap

Transport- og behandlingsanleggene på norsk sokkel skal tjene alle produsenter av gass og bidra til en effektiv utnyttelse av ressursene på kontinentalsokkelen. Dette kan bare ivaretas av en enhet som er nøytral i forhold til alle brukere av transportsystemet. Statlig eierskap ivaretar en slik nøytralitet.

7.5 Grødegaard AS

- Stiftelsesår: 2001
- Antall ansatte pr. 31.12 00: 700
- Statens eierandel: 100 pst.

Selskapets formålsparagraf:

Selskapets formål er å drive kantiner, bevertningssteder og hoteller og alt som står i naturlig sammenheng med dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Forsvarets Kantiner ble opprettet ved kgl. res. 2. april 1948. Forsvarets Kantiner ble omdannet fra forvaltningsbedrift til statsforetak 1. januar 1997, jf. St.prp. nr. 61 (1995-96) Nye styrings- og organisasjonsformer for Statens kantiner og andre støttevirksomheter i Forsvaret, jf. Innst.S. nr. 247 (1995-96). Statsforetaksformen ble foretrukket fordi det statlige engasjementet i virksomheten primært skulle være et virkemiddel for å sørge for et tilfredsstillende og godt kantinetilbud i Forsvaret.

I 1997 fikk Statens Kantiner anledning til å konkurrere om drift av kantiner i privat virksomhet. I dag er kantinemarkedet på anbud og Statens Kantiner er i full konkurranse med øvrige aktører. Virksomheten ble 17. januar 2001 omdannet til statsaksjeselskap med firma Grødegaard AS.

Kantinebransjen er i vekst og sterk utvikling. Den årlige veksten anslås til 5-6 pst. I markedet for kantinedrift i Norge opererer Grødegaard i hovedsak i konkurranse med de tre store globale konsernene; ISS, Sodexo, og Compass Group

Organisasjon

Virksomheten omfatter forretningsområdene personalrestaurant og catering, fritidskantiner og hotell. I naturlig tilknytning til disse inngår blant annet kiosk og kaffebar. Cateringtilbudet er organisert under merkenavnet Gjestebudet og markedsføres mot bedriftskunder.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.4.

Tabell 7.4: Hovedtall for Grødegaard AS (mill.kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1999	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	376, 3	362, 3	362,2
Driftsresultat	9, 5	0,2	-29,2
Ordinært resultat	11, 3	2,3	-29,1
Utbytte	1,9	1,6	
Utbytteprosent ²⁾	16,8	69,6	
<i>Balanseregnskap</i>			

Tabell 7.4: Hovedtall for Grødegaard AS (mill.kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1999	2000	2001 ¹⁾
Anleggsmidler	21, 5	29,6	30,3
Omløpsmidler	65,4	69, 9	49,2
Egenkapital	44, 8	44, 8	23,5
Langsiktig gjeld	24,7	6,2	3,1
Kortsiktig gjeld	43,9	46, 6	62
Totalkapital	116, 9	99, 5	79,5

¹⁾ Foreløpige tall

²⁾ Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

I dag anses ikke sektorpolitiske hensyn å være relevante for eierstyringen i Grødegaard AS. Regjeringen mener på denne bakgrunn at staten kan selge seg helt ut av selskapet. Det vil innenfor rammen av forretningsmessige vilkår bli lagt vekt på å legge til rette for en god utvikling for selskapet.

7.6 Kings Bay AS

- Stiftelsesår: 1916
- Antall ansatte pr 31.12.01: 20
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Kings Bay AS har til formål drift og utnyttelse av selskapets eiendommer på Svalbard og annen virksomhet som står i forbindelse med dette. Selskapets virksomhet skal særlig ha som mål å yte tjenester til fremme av forskning og vitenskapelig virksomhet, samt bidra til å utvikle Ny-Ålesund som en internasjonal arktisk naturvitenskapelig forskningsstasjon.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Kings Bay AS (KB) eier grunn og det meste av bygninger og anlegg i Ny-Ålesund. Selskapet har ansvar for å tilrettelegge infrastrukturen på stedet. Selskapets virksomhet skal særlig ha som mål å yte tjenester til å fremme forskning og vitenskapelig virksomhet og å bidra til å utvikle Ny-Ålesund som en internasjonal arktisk naturvitenskapelig forskningsstasjon.

Utvikling av den internasjonale forskningsaktiviteten har særlig skjedd i løpet av 1990-årene. I Ny-Ålesund finner en Norsk Polarinstitutt permanente forskningsstasjon og målestasjonen på Zeppelinfjellet, Andøya Rakettskytefelts utskyttingsfasilitet Svalrak og Statens kartverks geodesiobservatorium. Her har også tyske, britiske, italienske, franske og japanske forskningsinstitusjoner etablert seg med egne stasjoner. I tillegg benytter andre norske og internasjonale forskningsinstitusjoner Ny-Ålesund som utgangspunkt for forskningsprosjekter av kortere varighet.

For KB har de siste 10 årene vært preget av store utbyggingsoppgaver. Ny kai i 1992 til 18 mill. kroner, utbygging av flyplassen for 17 mill. kroner i 1996, ny kraftstasjon til 37 mill. kroner i 1997-98, restaurering av Nordpolhotellet for 6,5 mill. kroner i 1998 og nytt messe-/servicebygg i 1999-2000 for 37 mill. kroner. I tillegg er det i selskapets regi gjort en rekke mindre investeringer i infrastruktur og bygninger.

Statsbygg har oppført en ny norsk forskningsstasjon som vil bli drevet av Norsk Polarinstitutt. Norsk Romsenter stod i 1997 for bygging av en rakettutskytningsbase.

Ny-Ålesund har opprettholdt sin status som «Large Scale Facility», som innebærer at EU-finansierte forskningsaktiviteter vil bli lokalisert til stedet.

Selskapet yter også i en viss utstrekning tjenester til reiseliv, særlig ved daganløp av større turistskip og andre fartøyer i sommersesongen.

Stortinget har slått fast at Ny-Ålesund skal utvikles som hovedsenter for norsk forskning på Svalbard, jf. St.meld. nr. 50 (1990-91) og Innst.S. nr. 105 (1991-92). I forbindelse med St.meld. nr. 9 (1999-2000) Svalbard ble det understreket at en videre vekst innen forskning må skje innenfor forsvarlige miljømessige rammer. I tråd med dette ga Stortinget sin tilslutning til at Ny-Ålesund blir videreutviklet som en grønn forskningsstasjon og forutsatte at KB sørger for nødvendige tiltak for å redusere miljøpåvirkningen av virksomheten i Ny-Ålesund-området til et minimum, jf. Innst.S. nr. 196 (1999-2000).

Organisasjon

Selskapet har 20 ansatte. Det er lagt til grunn at forskningsadministrativ innsikt skal være godt representert i selskapets styre. Flertallet av styremedlemmene har i dag slik bakgrunn.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.5.

Tabell 7.5: Hovedtall for Kings Bay AS (mill. kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
			0	1
Driftsinntekter	25,9	28,7	29,0	24,5
Driftsresultat	1,7	1,9	0,2	-0,8
Ordinært resultat	1,8	1,7	-0,2	-1,2
<i>Balanseregnskap</i>				
Anleggsmidler	7,3	7,6	10,7	6,9
Omløpsmidler	7,5	12,0	15,0	9,4
Egenkapital	2,5	2,5	2,0	2,1
Langsiktig gjeld	0	0	7,6	6,4

Tabell 7.5: Hovedtall for Kings Bay AS (mill. kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1998	1999	2000	2001
		0	1 ¹⁾	
Kortsiktig gjeld	12,3	17,1	16,0	7,8
Totalkapital	14,8	19,6	25,7	16,3
Statlige bevilgninger 1998-2001 (mill. kroner)				
Kap 953 post 70 tilskudd	25,0	26,0	11,0	11,0

¹⁾ Foreløpige tall

Vurdering av statens eierskap

Kings Bay eier grunn og anlegg i Ny-Ålesund og har ansvaret for infrastrukturen. Driften av infrastrukturen omfatter blant annet beredskap, sjøvertstjenester, fly-transport, verkstedstjenester, innkvartering, bespisning, samt vann- og elektrisitetsforsyning. Selskapet er ansvarlig for arealplanleggingen i Ny-Ålesund. Selskapet har bortleid deler av sine anlegg og bygninger til en rekke norske og utenlandske forskningsinstitusjoner, som driver en omfattende virksomhet på stedet. Det er lagt vekt på at selskapet framstår som en nøytral tilrettelegger av infrastrukturtenestene for de forskjellige forskningsmiljøene på stedet, slik at både norske og utenlandske interesser ivaretas.

Kings Bay AS ivaretar også forvaltningen av Bjørnøen AS, og de to selskapene har identiske styrever.

Stortinget har slått fast at Ny-Ålesund skal utvikles som hovedsenter for norsk forskning på Svalbard, jf. St.meld. nr. 50 (1990-91) og Innst.S. nr. 105 (1991-92).

Ut fra de nasjonale hensyn som gjør seg gjeldende på Svalbard, er det Regjeringens vurdering at det ikke er aktuelt med privat deltakelse på eiersiden i selskapet.

7.7 Norsk Eiendomsinformasjon as

- Stiftelsesår: 1987
- Antall ansatte pr. 31.12.00: 18
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å drive og å videreutvikle Eiendomsregisteret (EDR) og annen virksomhet knyttet til dette. Selskapet skal utføre oppgaver av samfunnsmessig betydning for å sikre drift, vedlikehold og systemutvikling av Grunnboken.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Norsk Eiendomsinformasjon as, som tidligere het Tinglysingsdata as, ble etablert i 1987 av A/L Kommunedata samt Statens Datasentral as i fellesskap. Hovedsiktemålet ved etableringen var dels å få gjennomført en konvertering av grunnboken fra papirbasert til elektronisk form og dels å innføre EDB i domstolene. Staten overtok alle aksjene i Tinglysingsdata as i 1992. Selskapet endret navn til Norsk Eiendomsinformasjon as i 1995, samtidig som det ble omorganisert.

Norsk Eiendomsinformasjon as er etablert med det formål å gi samfunnet sikker adgang til pålitelig informasjon om fast eiendom. Dette gjøres gjennom Eiendomsregisteret (EDR), infoLAND og annen tilknyttet virksomhet. Selskapet har i henhold til avtaler med Justisdepartementet og Statens kartverk rett og plikt til å distribuere informasjon fra Grunnboken og GAB-registeret (Grunneiendoms,- Adresse- og Bygningsregisteret). Gjeldende avtale med Justisdepartementet løper i fem år fra 1. januar 2000. Siden selskapet har monopol på kommersiell utnyttelse av grunnboken, er det forpliktet til å gjøre informasjonen tilgjengelig på ikke-diskriminerende grunnlag.

Selskapet har gjennom mange år hatt ansvaret for flere store edb-prosjekter, blant annet digitalisering av grunnboksark. Etter avtale med Justisdepartementet har selskapet fått ansvaret for å utvikle et nytt sentralt tinglysningssystem med elektronisk dokumentbehandling. Prosjektet skal være ferdig innen 1. juli 2004. Selskapet er derfor inne i en periode med betydelige investeringer.

Omsetningen av elektronisk eiendomsinformasjon har økt med mer enn 10 pst. årlig fra 1997 til 2000. Et aktivt eiendomsmarked, nye produkter og bruk av ny teknologi er de viktigste årsakene til økningen. Man forventer imidlertid ikke tilsvarende økninger de kommende år.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.6.

Tabell 7.6: Hovedtall for Norsk Eiendomsinformasjon as (mill. kroner).

<i>Resultatregnskap</i>	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	58,4	68,4	77,8	91,5
Driftsresultat	8,1	10,0	12,7	8,9
Ordinært resultat	8,1	9,0	12,3	7,4
Utbytte	6,4	7,2	9,9	1)
Utbytteprosent ²⁾	79	80	80	
<i>Balanseregnskap</i>				
Anleggsmidler	8,5	7,2	15,9	15,7
Omløpsmidler	51,8	55,4	60,2	50,4
Egenkapital	40,0	41,8	34,2	35,7
Kortsiktig gjeld	20,3	20,9	41,9	30,4
Totalkapital	60,3	62,6	76,1	66,1

1) Ordinært utbytte. I tillegg ble det tatt ut 10 mill. kroner i ekstraordinært utbytte.

1) Foreløpige tall

2) Utbytte/ordinært resultat. I følge utbyttepolitikken som Justisdepartementet har fastsatt med virkning fra regnskapsåret 1998, skal det utbetales utbytte med 80 pst. av oppnådd årsresultat etter skatt. (ordinært resultat).

Vurdering av statens eierskap

Norsk Eiendomsinformasjon as er etablert med det formål å gi samfunnet sikker adgang til pålitelig informasjon om fast eiendom.

I Innst.S. nr 242 (2000-01) ba Stortinget Regjeringen om å utrede ulike løsningsalternativer for hvem som skal ha ansvaret for tingslysningen i fremtiden. Det legges opp til å komme tilbake til Stortinget med en egen sak om dette. Formålet med virksomheten og selskapets monopolstilling tilsier etter Regjeringens oppfatning at Norsk Eiendomsinformasjon as fortsatt bør eies av staten.

7.8 Norsk rikskringkasting AS

- Stiftelsesår: NRK ble omdannet til statsaksjeselskap i 1996.
- Antall ansatte pr. 31.12.2001: 3486
- Statens eierandel: 100 pst

Formålsparagraf:

NRK skal drive allmennkringkasting i radio og fjernsyn og virksomhet som har sammenheng med dette. Selskapet skal gjennomgå programvirksomhet nasjonalt, regionalt og på fylkesnivå.

1. Konsekvent fremme ytrings- og informasjonsfrihet, de demokratiske grunnverdier og de grunnleggende menneskerettigheter og det enkelte menneskes frihet og verdighet. Programvirksomheten skal preges av allsidighet, upartiskhet, saklighet og skal legge vekt på det vesentlige.
2. Støtte demokratiet gjennom et mangfoldig tilbud av nyheter, fakta, kommentarer og debatt om samfunnsspørsmål, også for mindretall og spesielle grupper.
3. Støtte, skape og utvikle norsk kultur, kunst og underholdning.
4. Legge vekt på programtilbudets allmenndannende karakter, og formidle livssynsprogrammer og religiøse programmer.
5. Produsere og formidle kvalitetsprogram for barn og ungdom.
6. Fremme bruk og respekt for norsk språk og tilse at de to målformer er representert med minst 25 pst. av verbalsendingene i radio og fjernsyn og i NRKs informasjonsvirksomhet.
7. Bidra til å sikre og utvikle samisk språk og kultur.
8. Sende programmer for etniske og språklige minoriteter.

Norsk rikskringkasting AS kan med samtykke fra generalforsamlingen opprette datterselskaper eller delta i andre selskaper som driver annen type virksomhet enn allmennkringkasting.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

NRK er et ikke-kommersielt selskap som i all hovedsak er finansiert via kringkastingsavgiften, som for 2001 utgjorde ca. 95 pst av selskapets inntekter. De samlede lisensinntektene til NRK for 2001 var på 3 mrd. kroner.

NRKs kjernevirksomhet som allmennkringkaster består i å produsere og distribuere et radio- og fjernsynstilbud til hele den norske befolkningen som er preget av mangfold og kvalitet, og som ivaretar norsk språk, kultur og identitet. NRK leverer også et tilbud på Internett.

I løpet av 1990-årene og spesielt etter 1996 har NRK økt både program- og kanaltilbudet. Antall sendetimer i radio er doblet og tallet på sendetimer i fjernsyn er tredoblet siden 1990. Samtidig som det totale antall sendetimer har økt har kostnaden per sendetime gått merkbart ned.

NRKs økonomiske situasjon har vært preget av til dels betydelige driftsunderskudd de senere årene. For å dekke underskuddene har selskapet blant annet redusert egenkapitalen. Etter krav fra generalforsamlingen er NRK nå i gang med å gjennomføre omfattende innsparingstiltak. Selskapet forventes derfor å gå i balanse fra og med 2003.

I forbindelse med omdannelsen av NRK fra stiftelse til aksjeselskap ble det lagt til grunn et behov for å styrke NRK som allmennkringkaster, jf Ot.prp. nr 69 (1994-95). Gjennom å omdanne NRK til aksjeselskap ønsket man å gi NRK den nødvendige frihet for møte stadig økende konkurranse om seerne og en rask teknologisk utvikling. Samtidig ønsket man at viktige medie- og kulturpolitiske beslutninger også i fremtiden skulle underlegges politisk behandling og kontroll. Det ble derfor lagt vekt på at selskapsformen skulle gi klare eier- og ansvarsforhold som ga muligheten for styring og kontroll. Stortinget sluttet seg til at NRK ble omdannet til aksjeselskap med staten som eier av alle aksjer i selskapet, jf Innst.O. nr. 16 (1995-96).

Ved omdanning til aksjeselskap ble det åpnet for at NRK kunne danne datterselskaper som kan drive forretningsvirksomhet. I forbindelse med behandling av Ot.prp. nr. 55 (1998-99) har Stortinget gitt sin tilslutning til rammene for den forretningsmessige virksomheten i NRK, jf Innst.O. nr. 14 (1999-2000). Forutsetningene knyttet til den kommersielle virksomheten er at det allmenne programtilbudet skal holdes reklamefritt, overskudd fra forretningsmessig virksomhet skal nyttes til å finansiere programproduksjon og -kjøp, og lisensmidlene kan ikke benyttes til kryssubsidiering av den kommersielle virksomheten.

Organisasjon

NRK er organisert etter en modell som skiller kringkasterrollen og programproduksjonen. All programproduksjon utenom nyhetsproduksjonen er samlet i flermediale divisjoner som produserer program for radio, fjernsyn og nye medier. Produksjon av nyheter for radio, fjernsyn og interaktive medier er samlet i en egen divisjon. Kringkasterfunksjonen er skilt ut i en egen enhet, NRK Kringkasting, som har ansvaret for å programsette alle NRKs radio- og fjernsynskanaler.

NRK produserer og distribuerer et programtilbud som består av:

- 10 radiokanaler, hvorav tre er basiskanaler (P1, P2 og Petre), og de andre er nisjekanaler (Alltid Klassisk, Alltid Nyheter, MPetre, NRK Storting,

- regionale sendinger, Europakanalen, Sami Radio)
- 2 fjernsynskanaler (NRK 1 og NKR 2)
- Internett
- Tekst-TV
- NRK 1 tegnspråk

I tillegg til hovedkontoret på Marienlyst i Oslo, NRK-senteret på Tyholt i Trondheim og Sámi Radio i Karasjok produserer og distribuerer NRK programmer fra 17 distriktskontorer (reduseres til 15 i løpet av 2002).

NRK Aktivum AS er et heleid datterselskap av NRK og tar hånd om NRKs forretningsmessige virksomhet. Selskapet ble stiftet i 1997. NRK Aktivum har til oppgave å utvikle, omsette og foredle NRKs programproduksjon til nye markeder, i nye former og medier. Virksomheten bygger på NRKs programproduksjon og er konsentrert om salg av bilder, lyd og tekst til andre land og medier.

NRK hadde totalt nær 3 500 ansatte ved utgangen 2001. Antall ansatte har ligget på et stabilt nivå gjennom de siste årene.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.7.

Tabell 7.7: Hovedtall for Norsk rikskringkasting AS (mill. kroner) ¹⁾

<i>Resultatregnskap</i>	1998	1999	2000
Inntekter fra kringkastingsavgiften	2 650	2 810	2 919
Andre driftsinntekter	226	225	248
Driftskostnader	2 975	3 070	3 352
Driftsresultat	-62	- 35	-184
Ordinært resultat	-20	63	-128
<i>Balanseregnskap</i>			
Anleggsmidler	1 530	1 341	1 320
Omløpsmidler	992	1 301	1 340
Egenkapital	1 493	1 555	1 427
Avsetning for forpliktelser	219	239	278
Kortsiktig gjeld	809	848	956
Totalkapital	2 522	2 642	2 661

¹⁾ Regnskap for NRK 2001 vil ikke foreligge før senere i vår.

Vurdering av statens eierskap

NRK har som stor offentlig eid aktør i medienæringen en betydelig konkurranseflate mot kommersielle aktører blant innholdsleverandører, TV- og radiostasjoner og andre tilbydere av informasjon og underholdning. I disse markedene skjer det en konvergens mellom medie- og innholdsprodusenter og teknologi- og tjenesteleverandører. De potensielle kostnadene ved etablering av et digitalt bakkenett viser i seg selv utfordringene både i forhold til

fremtidig finansiering og i forhold til kommersiell risiko for aktørene i dette markedet.

Statens eierskap i NRK baserer seg på ønsket om å ha et uavhengig finansiert kringkastingsselskap som kan fylle rollen som allmennkringkaster. Når Stortinget i 1995 vedtok at NRK skulle omdannes til aksjeselskap, var motivet å gi NRK de frihetsgrader som er nødvendige for å kunne konkurrere på et stadig mer internasjonalt og mangfoldig mediemarked. NRK har ut fra rollen som allmenkringkaster gjennom de senere år foretatt tilpasninger i virksomheten, og eier for eksempel ikke lenger det analoge bakkenettet for kringkasting (Norkring).

NRKs overordnede rolle som allmennkringkaster er å sørge for produksjon og distribusjon av et programtilbud som er preget av mangfold og kvalitet, og som ivaretar norsk språk, kultur og identitet. NRK er forpliktet til å produsere og distribuere programmer for såvel brede som smale grupper i samfunnet. Til gjengjeld mottar NRK sine inntekter uavhengig av enkeltprogrammernes kommersielle verdi, gjennom lisensinntektene.

Fordi eierstyringen av NRK i det vesentlige er sektorpolitisk motivert, anser Regjeringen det som uaktuelt å endre selskapets status som heleid aksjeselskap.

7.9 SND Invest AS

- Stiftelsesår: SNDs Egenkapitaldivisjon fra 1993, SND Invest fra 17.09.98
- Antall ansatte pr: 31.12.01: 27
- Statens eierandel via SND: 100 pst

Formålsparagraf:

Selskapet er eiet av Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) og har samme formål som er fastsatt for SND i lov av 3. juli 1992 nr. 97. Selskapets formål er å fremme en bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsom næringsutvikling både i distriktene og i landet for øvrig ved å:

medvirke til utbygging, modernisering og omstilling av, samt produktutvikling og nyetablering i norsk næringsliv i hele landet og fremme tiltak som vil gi varig og lønnsom sysselsetting i distrikter med særlige sysselsettingsvansker eller svakt utbygd næringsgrunnlag gjennom å investere i aksjer og yte ansvarlige lån i fortrinnsvis små og mellomstore bedrifter eller i ventureselskap.

Selskapet skal ha samme virkeområde som fastsatt for SND og virksomheten skal være i samsvar med de regler som fastsettes av Kongen eller den han bemyndiger i henhold til lov om SND.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

SND ble etablert 1.1.1993. Som et av SNDs virkemidler ble det etablert en ny egenkapitalordning, jf. Ot.prp. nr. 57 (1991-92). Begrunnelsen var at egenkapital i en del tilfeller kan være et mer egnet virkemiddel enn lånefinansiering. Videre var det på det tidspunktet mangel på aktører i venturemarkedet med risikokapital kombinert med kompetanse om SMB-markedet.

Utover på 1990-tallet ble det reist spørsmål om habilitet knyttet til at SND kunne gå inn på både eiersiden i en bedrift, samtidig som fondet behandlet søknader om støtte til bedriften og til konkurrenter. For å unngå slike diskusjoner ble det besluttet at egenkapitalordningen skulle skilles ut fra SND og bli en egen juridisk enhet; SND Invest AS, jf. St.meld. nr. 51 (1996-97). Utskillingen ble gjennomført ved etableringen av SND Invest AS i 1998 som et heleid datterselskap av SND.

I løpet av ni års drift har SND Invest AS bygget opp et miljø med bred investeringsfaglig og bransjemessig kompetanse og et aktivt eierskapsmiljø.

Summen av SND Invests innskudd av aksjekapital og ansvarlig lånekapital i et selskap der de deltar skal bare unntaksvis overstige 35 pst., og ikke i noe tilfelle overstige 49 pst. av egenkapitalen. Gjennomsnittlig eierandel i porteføljebedriftene er pr. 31.12.01 19 pst. Taket på enkeltinvesteringer ble økt fra 125 til 200 mill. kroner i 2001 blant annet for i større grad å kunne delta i kapitalutvidelser i bedrifter og følge disse i flere utviklingsfaser. Ved utgangen av 2000 hadde selskapet investert i 140 bedrifter, med et betydelig engasjement i bedrifter i distriktene og særlig i de tre nordnorske fylkene.

De siste 4 årene har vært preget av sterke svingninger i aksjemarkedet, noe også selskapets regnskaper bærer preg av. I tider med fallende kurser og lav investeringsvilje som det siste halvannet år, blir SND Invest AS relativt sett viktigere, da det er få andre som vil investere venturekapital i fasene før eventuell børsintroduksjon. I tider med lav investeringsvilje er det normalt vanskeligere å selge seg ut og investeringer i nye prosjekt kan bli noe hemmet. SND Invest har imidlertid i 2001 investert 677 mill. kroner, som er det høyeste investeringsvolumet i selskapets historie, og har samtidig realisert aksjegevinster, utbytte og renteinntekter på 202 mill. kroner, som er selskapets nest høyeste nivå hva gjelder driftsinntekter i et enkelt år.

Stortinget vedtok 06.12.01 å gi Nærings- og handelsdepartementet fullmakt til å lage et opplegg for å gjennomføre salg av aksjene i SND Invest AS, jf. St. prp. nr. 1 (2001-02) Tillegg nr. 4. Som et ledd i denne prosessen er det lagt opp til at aksjene i SND Invest AS overføres fra SND til Nærings- og handelsdepartementet.

Organisasjon

Selskapet er organisert i fem operative avdelinger: sjømat, olje & maritim, teknologi, service og kapitalforvaltning.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.8.

Tabell 7.8: Hovedtall for SND Invest AS (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000 ¹⁾	2001 ²⁾
Driftsinntekter	110,6	103,4	309,8	202,3
Driftsresultat	-50,8	-29,4	157,8	-111,5
Ordinært resultat	4,2	52,8	201,2	-79,4

Tabell 7.8: Hovedtall for SND Invest AS (mill. kroner)

<i>Resultatregnskap</i>	1998	1999	2000 ¹⁾	2001 ²⁾
Utbytte	3, 1	39,6	112, 2	
Utbytteprosent ³⁾	73,8	75	55,8	
<i>Balanseregnskap</i>				
Eiendeler	2 503, 4	2 473, 8	2 592,9	2 388,0
Egenkapital	2 347, 2	2 370, 4	2 459, 4	2 380,0
Gjeld	146, 1	103, 3	133, 4	8,0
Totalkapital	2 503, 4	2 473, 8	2 592, 9	2 388,0

¹⁾ Tallene for 2000 og 2001 representerer konsernregnskapet som inkluderer datterselskapet Venturefondet AS.

²⁾ Foreløpige tall Regnskapet 2001 er framlagt av styret 24. januar 2002.

³⁾ Utbytte av ordinært resultat begynte å løpe fra og med 1998.

Vurdering av statens eierskap

Stortinget vedtok 06.12.01 å gi Nærings- og handelsdepartementet fullmakt til å lage et opplegg for og gjennomføre salg av aksjene i SND Invest AS, jf. St.prp. nr. 1 (2001-02) Tillegg nr. 4 og B. Innst.S. nr. 8 (2001-02). Arbeidet er under gjennomføring.

7.10 BaneTele AS

- Stiftelsesår: 2001
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 160
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets virksomhet er direkte eller indirekte å etablere og drive infrastruktur for transport av teletjenester, både fast og trådløst, samt levering av teletjenester og dertil naturlig tilhørende virksomhet.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

BaneTele AS var tidligere en intern forretningsenhet i Jernbaneverket, og ble etablert som ordinært aksjeselskap 1. juli 2001, jf. St.prp. nr. 80 og Innst.S. nr. 274 (2000-01). BaneTele AS er 100 pst. eid av staten ved Jernbaneverket. Formålet med selskapsetableringen er å realisere de potensielle merverdier som ligger i kommersiell utnyttelse av overskuddskapasiteten i jernbanens fiber-optiske telenett, ved å gi virksomheten konkurransedyktige rammebetingelser. Virksomhets-området til BaneTele AS er kommersielt.

Organisasjon

På etableringstidspunktet var det om lag 30 ansatte i virksomheten. Høsten 2001 kjøpte BaneTele AS nettverksvirksomheten fra konkursboet i Enitel

ASA. Denne virksomheten ble først organisert som et datterselskap under BaneTele AS, og det pågår nå arbeid med å integrere de to virksomhetene.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 7.9.

Tabell 7.9: Revisorbekreftet åpningsbalanse (mill.kr)¹

Anleggsmidler	333,2
Omløpsmidler	223,2
Egenkapital	224,0
Langsiktig gjeld	327,9
Kortsiktig gjeld	4,6
Totalkapital	556,5

¹) Åpningsbalansen skal godkjennes ved ordinær generalforsamling i 2002, ved godkjenning av selskapets årsregnskap og årsoppgjørdisposisjoner.

Vurdering av statens eierskap

Det primære hensynet ved statens eierskap i BaneTele AS er at det ved selskapsetableringen var (og fortsatt er) knyttet en viss usikkerhet i forhold til grensesnittet mellom Jernbaneverket og BaneTele AS. Av hensyn til potensielle konflikter mellom kommersiell utnyttelse av jernbanens teleinfrastruktur og driften av jernbanens øvrige infrastruktur, valgte Samferdselsdepartementet å plassere eierskapet under forvaltningsorganet Jernbaneverket, med jernbanedirektøren som generalforsamling. Før en eventuell endring i dagens eierskap vurderes, må det være avklart at sikker og hensiktsmessig togframføring effektivt kan håndteres uavhengig av hvem som eier BaneTele AS. Når det kan konkluderes med at eierskapet ikke er avgjørende for en effektiv og sikker drift av jernbanen, vil det være aktuelt å vurdere eventuelt salg av hele eller deler av statens eierinteresser i selskapet. En eventuell endring i eierskapet til BaneTele AS vil kunne kreve godkjenning av Statens jernbanetilsyn.

8 Særlovsselskaper

8.1 Helseforetakene

Generelt om virksomhetene og rammer for statens eierskap

Formålet for virksomheten til helseforetakene er å bidra til at spesialisthelsetjenestens målsetting blir oppfylt innenfor det geografiske ansvarsområdet som er angitt. Målsettingen er nedfelt blant annet i helseforetaksloven § 1, spesialisthelsetjenesteloven § 1-1, psykisk helsevernloven § 1, pasientrettighetsloven § 1-1 og i øvrig helselovgivning som retter seg mot foretakets virksomhet.

Samlet er det ca. 100 000 ansatte i helseforetakene. De enkelte helseforetak er juridisk selvstendige, og står således som arbeidsgivere for sine ansatte. Samlet sett gis det tilskudd på over 50 mrd. kr. til de fem regionale helseforetakene gjennom statsbudsjettet for 2002.

Helse Nord RHF

I Helseregion Nord ytes det offentlig spesialisthelsetjeneste gjennom helseforetaksgruppen Helse Nord. Denne består av det regionale foretaket Helse Nord RHF og seks helseforetak under det regionale foretaket. Disse er Helse Helgeland HF, Helse NSS HF, Helse NorTro HF, Helse Finnmark HF, Universitetssykehuset Nord-Norge HF og Sykehusapotek Nord HF.

Helse Midt-Norge RHF

I Helseregion Midt-Norge ytes det offentlig spesialisthelsetjeneste gjennom helseforetaksgruppen Helse Midt-Norge. Denne består av det regionale foretaket Helse Midt-Norge RHF og syv helseforetak under det regionale foretaket. Disse er St.Olavs hospital HF, Orkdal Sanitetsforenings Sjukehus HF, Psykisk Helsevern i Sør-Trøndelag HF, Helse Nord-Trøndelag HF, Helse Nordmøre og Romsdal HF og Helse Sunnmøre HF og Sykehusapotekene i Midt-Norge HF.

Helse Vest RHF

I Helseregion Vest ytes det offentlig spesialisthelsetjeneste gjennom helseforetaksgruppen Helse Vest. Denne består av det regionale foretaket Helse Vest RHF og fem helseforetak under det regionale foretaket. Disse er Helse Stavanger HF, Helse Fonna HF, Helse Bergen HF, Helse Førde HF og Apotekene Vest HF.

Helse Sør RHF

I Helseregion Sør ytes det offentlig spesialisthelsetjeneste gjennom helseforetaksgruppen Helse Sør. Denne består av det regionale foretaket Helse Sør RHF og tretten helseforetak under det regionale foretaket. I tillegg kommer

sykehusapoteket Sør-Østlandet. Disse er Rikshospitalet HF, Det norske radi-umhospital HF, Spesialsykehuset for epilepsi HF, Sykehuset Buskerud HF, Ringerike sykehus HF, Sykehuset i Vestfold HF, Psykiatrien i Vestfold HF, Spesialsykehuset for rehabilitering HF, Sykehuset Telemark HF, Helse Ble-fjell HF, Aust-Agder sykehus HF, Vest-Agder sykehus HF, Lister sykehus HF og Sykehusapotekene Sør-Østlandet ANS (sammen med Helse Øst RHF).

Helse Øst RHF

I Helseregion Øst ytes det offentlig spesialisthelsetjeneste gjennom helsefor-etaksgruppen Helse Øst. Denne består av det regionale foretaket Helse Øst RHF og femten helseforetak under det regionale foretaket. Sykehuset Østfold HF, Psykisk helsevern Østfold HF, Ullevål universitetssykehus HF, Aker uni-versitetssykehus HF, Sunnaas Sykehus HF, Barne- og ungdomspsykiatri Oslo HF, Sentralsjukehuset i Hedmark HF, Kongsvinger sjukehus HF, Sanderud sykehus HF, Akershus universitetssykehus HF, Bærum sykehus HF, Ski sykehus HF, Blakstad sykehus HF, Oppland Sentralsykehus HF, Tynset sju-kehus HF.

Vurdering av statens eierskap

Organiseringen av spesialisthelsetjenesten som heleide statlige foretak ble vedtatt av Stortinget i juni 2001 og trådte i kraft 1. januar 2002. Bakgrunnen for det statlige eierskapet ligger i et ønske om en mer samordnet og effektiv utnyttelse av ressursene som det offentlige benytter til spesialisthelsetjeneste. Denne ordningen baseres på at eierskap skal brukes som et sektorpolitisk vir-kemiddel. I samsvar med dette fastslår loven at staten er eneeier, og at eier-skapet skal forvaltes av det sektorpolitisk ansvarlige departement. Det er bred enighet om at man i Norge skal ha et offentlig helsevesen, og St.prp. nr. 1 (2001-2002) fastslår at helsevesenet skal tilby et likeverdig helsetilbud uavhen-gig av bosted. Gjennom Ot.prp. 66 nr. (2000-01) legges det til grunn at dette best ivaretas gjennom et statlig eierskap.

Den statlige overtagelsen av eierskapet til spesialisthelsetjenesten og kon-sekvenser av dette vil bli underlagt evaluering i tiden som kommer.

8.2 Norsk Tipping AS

- Stiftelsesår : 1946
- Antall ansatte pr. 31. 12 2001: 273
- Statlig eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Det fremgår av pengespilloven § 1 og § 3 at selskapets formål er å tilby penge-spill ved idrettskonkurranser og visse andre pengespill som ikke er regulert i andre lover.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Norsk Tipping AS ble opprettet i 1946. Aksjene var da fordelt mellom staten, Norges Idrettsforbund og Norges Fotballforbund. Ved lov 28. august 1992 nr.

103 om pengespill m.v. ble selskapet omdannet til et heleid statlig aksjeselskap. Lov om pengespill angir nærmere regler for selskapets drift i forhold til styrefunksjoner, forvaltning av selskapets midler og fordeling av selskapets overskudd. Disse bestemmelser er utdypet i egne vedtekter for selskapet, i instruks for selskapets styre og i retningslinjer for fondsavsetninger. Regler for det enkelte spill fastsettes av departementet.

Selskapets overskudd fordeles ihht. pengespillovens § 10 på følgende måte: Etter at det er foretatt fondsavsetninger, skal selskapets overskudd fordeles med 1/3 til idrettsformål, 1/3 til kulturformål og 1/3 til vitenskapelige formål. Midlene til idrettsformål fordeles av Kongen. Midlene til kulturformål og vitenskapelige formål fordeles av Stortinget.

Spilleselskapet tilbyr i dag; Tipping, Oddsen, Lotto, Viking Lotto, Flaxskrapelodd og Joker. Norsk Tipping AS er også operatør for det private tallspillet Extra, på vegne av stiftelsen Helse- og Rehabilitering. Alle spillene retter seg kun mot det norske markedet.

Spilleselskapets virksomhet har vokst jevnt siden opprettelsen. Brutto omsetning i selskapet har økt fra 4 254,1 mill. kroner i 1991 til 7 562,3 mill. kroner i år 2000. Netto omsetningen (brutto omsetning fratrukket utbetaling av gevinster) blir fordelt mellom formål, operatør (Norsk Tipping AS) og kommisjonærene. I år 2000 ble nettoomsetningen 3 625,4 mill. kroner fordelt med 2 409, 2 mill. kroner til formålet, 640,8 mill. kroner til Norsk Tipping AS og 575,4 mill. kroner til kommisjonærene. I år 2000 ble 2 472 mill. kroner (medregnet operatørgodtgjørelsen for Extraspillet) fordelt til formålene idrett, kultur og forskning.

Organisasjon

Selskapet Norsk Tipping AS blir ledet av et styre på minst 5 personer som er oppnevnt av Kultur- og kirke departementet for en periode på to år. Departementet gir instruks for styret og oppnevner leder og nestleder. Styret skal påse av virksomheten drives i samsvar med selskapets formål, vedtekter og retningslinjer. Styret har ansvaret for en tilfredsstillende organisering og forvaltning av selskapet, herunder regulering av forholdet til forhandlerne. Etter lovendring vedtatt 21. september 2001, er det styret som tilsetter administrerende direktør og fastsetter direktørens lønn og andre tilsetningsvilkår. Styret skal sende regnskap og årsmelding til departementet til godkjenning. Riksrevisjonen reviderer selskapets regnskap. Lotteritilsynet skal føre tilsyn med at selskapets virksomhet foregår i samsvar med lov og spilleregler.

Norsk Tipping AS overtok med virkning fra 3. januar 2000, samtlige aksjer i Video Øst (nå Fabelaktig AS). Fabelaktig AS produserer blant annet TV trekninger for Norsk Tipping og programmer etc. for TV – stasjoner.

Spilleverden AS er et heleid datterselskap av Norsk Tipping AS. Selskapet ble opprettet 12 september 2001 og skal ivareta Norsk Tippings ulike rettigheter knyttet til morselskapets spill og driften av disse. Norsk Tipping eier gjennom Spilleverden AS 50 pst. av aksjene i selskapet ByPass. Medeier er Ergo group. Selskapet ble opprettet 2. oktober 2001 og selger løsninger knyttet til sikker identifikasjon og overføring av penger.

Norsk Tipping hadde 273 ansatte ved utgangen av 2001, mot 242 ansatte ved utgangen av 1998.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 8.1

Tabell 8.1: Hovedtall for Norsk Tipping AS (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	7 620	8 042	8 277	8 607
Driftskostnader	5 096	5 351	5 554	5 814
Driftsresultat	2 524	2 692	2 724	2 792
Resultat	2 559	2 719	2 764	2 847 ²⁾
Balanseregnskap				
Anleggsmidler	159	135	147	166
Omløpsmidler	2 586	3 011	3 249	3 480
Egenkapital	142	239	358	466
Langsiktig gjeld	155	191	227	255
Kortsiktig gjeld	2 447	2717	2 810	2 925
Totalkapital	2 745	3 147	3 395	3 647

¹⁾ Foreløpige tall

²⁾ Overskuddsfordeling

Til Helse og rehabilitering: 182,8 mill. kroner

Idrett: 858,3 mill. kroner

Kultur: 858,3 mill. kroner

Forskning: 858,3 mill. kroner

Vurdering av statens eierskap

Forbud mot pengespill har alltid vært et prinsipp i norsk lovgivning, og det har vært bred politisk enighet om at adgangen til pengespill skal være positivt regulert og ha krav til hjemmel i lov. I Ot. prp. nr. 52 (1991-92) Om lov om pengespill m.v. angis det i pkt 2.3 Mål og idegrunnlag at «moralske hensyn alltid har vært sentrale elementer for lovgivningen for spill og lotterier i Norge». Samtidig har de politiske myndigheter til alle tider erkjent at det vi være en viss interesse for pengespill i samfunnet. Kanalisering av spillelyst gjennom et offentlig selskap er blitt ansett som en tjenlig organisering av pengespill, fordi det skjer i betryggende former under full offentlig kontroll og innsyn innenfor et fastsatt lovverk. I tillegg gjør offentlig eie at de betydelige inntektene som følger med pengespill kommer fellesskapet til gode.

Det norske spill- og lotterimarkedet reguleres ved lov om pengespill, lov om veddeløp ved totalisator og lov om lotterier m.v. Norsk Tipping og stiftelsen Norsk Rikstoto er de største aktørene i det norske pengespillmarkedet. Med hjemmel i lotteriloven driver samfunnsnyttige og humanitære organisasjoner lotterivirksomhet med bistand av kommersielle aktører. Den største kommersielle aktøren i lotterimarkedet er Norsk Lotteridrift ASA. Markedet har de senere årene vært preget av betydelig produktutvikling, både gjennom nye spill og bruk av ny teknologi.

Norsk Tipping AS er som statseid selskap den største aktør i pengespillmarkedet. Det bedriftsøkonomiske formålet til selskapet er å skape størst

mulig midler til formålene; idrett, kultur og forskning. Så lenge Norsk Tipping AS på denne måten fungerer som et politisk instrument for utviklingen i pengespillmarkedet, vil det være et nært samspill mellom den konkurransesøgende utvikling av selskapet på den ene side, og regulering av selskapets spill og vilkår, herunder også regelverkets utvikling for det øvrige lotterimarkedet på den annen side.

Den særlovsform som lov om pengespill representerer har ivaretatt statens formål med Norsk Tipping AS' virksomhet på en hensiktsmessig måte. Norsk Tippings viktige sektorpolitiske rolle gjør det ikke aktuelt å endre selskapets status som heleid statlig selskap.

8.3 NSB BA

- Stiftelsesår: NSB ble omdannet til særlovselskap i 1996.
- Antall ansatte pr. 31.12.2000: 10 029
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Selskapet skal drive gods- og persontransport på jernbane. I tillegg kan selskapet drive beslektet virksomhet som bygger opp under denne transporten. Selskapet skal utføre samfunnsplagte beredskapsoppgaver.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

NSBs hovedvirksomhet er persontransport med tog og buss, samt godstransport.

For første gang siden 1990 hadde NSB en negativ trafikkvekst i 2001. Konsernets driftsinntekter beløp seg til 7 126 mill. kroner i 2000, som er ca. 200 mill. kroner høyere enn i 2000.

NSB er inne i en periode med en meget omfattende fornying av persontogmateriellet, med investeringer på nærmere 5 mrd. kroner i nye tog som leveres i perioden 1999-2002. De store investeringene innebærer et finansielt løft som betinger at selskapet har nødvendig soliditet, samtidig som økte renter og avskrivninger krever at NSB raskt oppnår en betydelig forbedring av kontantstrømmen fra driften.

Som et ledd i eieroppfølgingen av NSB BA gjennomførte DnB Markets høsten 2000, på oppdrag fra Samferdselsdepartementet, en verdivurdering av NSB-konsernet, ekskl. NSB Gardermobanen AS. For NSB Gardermobanen AS ble Deloitte&Touche's verdivurdering fra våren 2000 lagt til grunn, jf. St.prp. nr. 52 (1999-2000). På denne bakgrunn anslo DnB Markets en selskapsverdi på NSB-konsernet til 12 mrd. kr. Den samlede egenkapitalverdien ble anslått til 8,7 mrd. kr.

Selskapets organisering m.v. går fram av lov om statens jernbanetrafikkselskap av 22. november 1996. Organiseringen av og myndighetsforholdene i selskapet svarer i dag til det som gjelder for statsaksjeselskapene. Staten er ikke ansvarlig for selskapets forpliktelser ut over den innskutte selskapskapitalen. Det er kun de ansattes rett til ny stilling i staten og rett på ventelønn som

i dag formelt sett er spesielt for NSB. Disse rettighetene gjelder frem til 1. januar 2005 – for de som var ansatt i selskapet pr. 1. juli 2001.

I samsvar med selskapsvedtektenes § 10 skal styret i NSB-konsernet årlig legge fram for generalforsamlingen en plan om selskapets virksomhet. Planen skal blant annet inneholde saker av vesentlig, prinsipiell, politisk eller samfunnsmessig betydning og saker som gjelder utskilling av basisvirksomhet og vesentlige støttefunksjoner. Annet hvert år danner planen grunnlaget for Samferdselsdepartementets framlegg av en stortingsmelding om konsernets virksomhet. Formålet med stortingsmeldingen om NSBs virksomhet er å gi Stortinget en orientering om utviklingen i forrige planperiode og om selskapets hovedutfordringer, strategier og planer for de kommende årene, for med basis i dette å utforme politikken for eierstyringen av selskapet. Statens eierstyring av selskapet er særlig knyttet til fastsettelse av avkastningskrav og utbyttepolitikk. Siste stortingsmelding ble lagt fram våren 2001, jf. St.meld. nr. 48/Innst. S. nr. 328 for 2000-2001.

I St.meld. nr. 19 (1998-99), jf. Innst.S. nr. 138 (1998-99) er NSBs basisvirksomhet definert som person- og godstransport med tog på det norske jernbanelinjenettet. Vesentlige støttefunksjoner er den aktivitet som er nødvendig for NSB å eie selv for å kunne nå den visjon og de mål som er fastsatt for basisvirksomheten. I St.meld. nr. 48 (2000-01), jf. Innst.S. nr. 328 (2000-01), ble det videre åpnet for utskilling av gods- og vedlikeholdsvirksomhetene i egne aksjeselskaper. Samtidig ble det åpnet for at det nye godsselskapet kunne inngå allianse med en europeisk samarbeidspartner, dog slik at selskapet fortsatt er en del av NSB-konsernet.

Etter omorganiseringen av forvaltningsbedriften NSB i 1996 er forvaltningsansvaret for jernbaneinfrastrukturen underlagt Jernbaneverket. Ansvaret for omfanget og betingelsene for statlig kjøp av persontransporttjenester er tillagt Samferdselsdepartementet som kjøper av persontransporttjenester. Ansvaret for regulatoriske spørsmål innen jernbanesektoren er underlagt Samferdselsdepartementet som regulator. Ved omorganiseringen i 1996 ble i tillegg forvaltningsorganet Statens jernbanetilsyn etablert for å ivareta sikkerheten innen jernbanesektoren. Både operatørene (NSB med datterselskaper) og infrastrukturforvalter er underlagt tilsyn fra Statens jernbanetilsyn.

Dette er alle viktige rammevilkår med stor betydning for NSB-konsernets virksomhet, spesielt er utviklingen av infrastrukturen av avgjørende betydning for at selskapet skal kunne tilby et pålitelig togtilbud til sine kunder.

Ved behandlingen av statsbudsjettet for 2002 13. desember 2001 ba Stortinget Regjeringen om å sette i gang arbeidet med å omgjøre NSB BA til statsaksjeselskap. Regjeringen tar sikte på å legge fram en stortingsproposisjon og en odelstingsproposisjon om slik omdanning av NSB BA (samt Posten BA) til aksjeselskaper for Stortinget i vårsesjonen 2002.

Organisasjon

NSBs organisasjon er bygd opp rundt konsernets kjernevirksomhet som består av morselskapet NSB BA, CargoNet AS, Flytoget AS og Nettbuss AS.

Morselskapet NSB er hovedleverandøren av persontransporttjenester med tog. Dette gjelder nærtrafikk rundt i de større byene i Sør-Norge, (inter-

city-trafikk i trianglet Skien-Lillehammer-Halden inn mot Oslo, lokal- og regionaltrafikk, samt langdistansetog mellom de største byene i Sør-Norge.

Fra 1. januar 2002 ble virksomheten til NSB Gods' overført til det nyetablerte CargoNet AS, hvor NSB eier 55 pst. av aksjene, mens svenske Green Cargo (tidligere SJ Gods) eier de resterende 45 pst.

En sterk godsaktør i Norge er en forutsetning for å kunne nå målet om å få overført godstransporter fra veg til bane.

Flytoget AS' virksomhet er konsentrert om transporten av flypassasjerer mellom Asker og Lufthavnen på Gardermoen.

Nettbuss AS driver med persontransport i en rekke norske byer og tettsteder. Videre driver selskapet ekspressbussvirksomhet mellom en rekke byer i Norge, samt turbusser og ferieturer for grupper, lag og foreninger. Selskapets tidligere lastebilvirksomhet ble i 2001 solgt til Posten.

Som ledd i den betydelige omstilling som NSB gjennomgår, er det foretatt betydelige strukturelle grep der etablering av datterselskaper og konkurranseutsetting er essensielle elementer.

Av NSB-konsernets øvrige virksomhet kan følgende enheter nevnes:

ROM Eiendomsutvikling AS er eier av NSB-konsernets driftsuavhengige eiendomsportefølje. Selskapets oppgave er å utvikle eiendommer for salg, enten i egen regi eller i samarbeid med andre. Selskapet forvalter en viktig del av NSBs verdier. Styret har i samsvar med St.meld. nr. 48 (2000-01), jf. Innst.S. nr. 328 (2000-01) besluttet nedsalg av ROM.

Mantena AS ble etablert 2. januar 2002 og er NSBs nye vedlikeholdsselskap. Vedlikeholdsavdelinger i Oslo, Trondheim, Skien, Drammen, Stavanger og Bergen utgjør stammen i det nye selskapet.

Trafikkservice AS ble etablert 29. juni 2001 og er NSBs togrenholdsselskap som eies av NSB med 85 pst. og ISS (International Service System) med 15 pst.

Antall ansatte i konsernet var 9 358 ved utgangen av 2001, som er 1 442 færre enn ved utgangen av 1998.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 8.2.

Tabell 8.2: Hovedtall for NSB BA (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	6 310	6 912	6 925	7 126
Driftsresultat	332	20	-304	108
Ordinært resultat	122	-347	-325	-33
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	14 400	14 237	9 536	10 192
Omløpsmidler	2 751	3 504	3 432	2 909
Egenkapital	3 348	3 633	3 978	6 078
Langsiktig gjeld	11 866	12 268	7 191	4 702

Tabell 8.2: Hovedtall for NSB BA (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Kortsiktig gjeld	1 932	1 835	1 798	2 320
Totalkapital	17 151	17 741	12 968	13 101
Statlig kapitaltilførsel 1998-2001 (mill. kroner)				
Kap. 1353 NSB BA post 90 egenkapital	-	-	669,5	2135

¹⁾ Foreløpige tall

Ved behandlingen av St.prp. nr. 52 (1999-2000), jf. Innst.S. nr. 237 (1999-2000) Om NSB Gardermobanen AS og oppfølging av NOU 1999: 28 Gardermoprojektet. Evaluering av planlegging og gjennomføring, ble det besluttet at NSB Gardermobanen AS' infrastruktur skulle overdras til Jernbaneverket. Selskapet fikk samtidig et tilskudd til avskrivning av lån knyttet til infrastrukturen på til sammen 6 711 mill. kroner og et egenkapitalinnskudd på 669,5 mill. kroner gjennom morselskapet NSB BA. Flytoget AS ble dermed et rent togooperatørselskap.

I forbindelse med behandlingen av Innst. S. nr. 328 (2000-01) Om NSB BAs virksomhet 2001-2003 og Innst. S. nr. 325 (2000-01) ble det fattet vedtak om å øke innskuddskapitalen i NSB BA med 2 135 mill. kr.

Vurdering av statens eierskap

NSBs hovedvirksomhet er passasjertransport på jernbane, godstrafikk og busstransport. I tillegg eier NSB et eiendomsselskap som forvalter NSBs eiendommer, et vedlikeholdsselskap og et trafikkserviceselskap, som er støttefunksjoner til NSBs virksomhet. Det er i dag i liten grad åpnet for konkurranse på jernbanesporet. Bussmarkedet blir i dag regulert gjennom konsesjoner. På passasjerområdet for jernbane er konkurransen først og fremst gjennom alternative transportmidler (bil, buss og fly).

På godsområdet er NSB BA i dag deleier av en nordisk aktør, CargoNet AS, som konkurrerer på det nordiske godstransportmarkedet. Selskapet er i hovedsak eneste godstransportør på det norske jernbanenettet. Som eier av Norges største buss-selskap er NSB gjennom Nettbuss AS i konkurranse med andre ekspress- og regionale bussoperatører (ved konsesjoner/anbud). Det er i dag ingen reell konkurranse innen passasjertrafikk på jernbane, ut over den begrensede konkurranse som er mellom NSB Persontrafikk og NSBs heleide Flytoget.

I henhold til St.meld. nr. 48/Innst. S. nr. 328 for 2000-2001 Om NSB BAs virksomhet 2001-2003, er begrunnelsen for statens eierinteresse i NSB BA at selskapet i dag er den eneste reelle jernbaneoperatøren i Norge. Eierskapet i NSB BA sikrer blant annet de overordnede politiske mål knyttet til den transportvirksomhet som ble lagt med St.meld. nr. 46 for 1999-2000)/Innst. S. nr. 119 for 2000-2001 Nasjonal transportplan 2002-2011, med utvikling av et konkurransemarked mellom de ulike transportformene.

Ved behandlingen statsbudsjettet for 2003 vedtok Stortinget 13. desember 2001 en anmodning til Regjeringen om å sette i gang arbeidet med å omgjøre NSB til et aksjeselskap. Regjeringen legger til grunn at NSB skal etableres som et statsaksjeselskap der staten eier alle aksjene. Stortinget vil behandle dette som en egen sak, og det vises til eget stortingsfremlegg om dette .

En omdanning av NSB BA til aksjeselskap vil i dagens situasjon ikke endre statens behov for å ivareta andre hensyn enn de rent bedriftsøkonomiske. Det vil imidlertid måtte foretas en løpende vurdering av de ulike aktiviteter innenfor NSBs totale virksomhetsområde. Regjeringen vil i samarbeid med styret gjennomgå eierskapet i NSB BA, med sikte på å vurdere om enkelte av selskapene som i dag er eid av NSB bør ha en annen eiertilknytning til staten, for eksempel gjennom direkte eie av departementet. I en slik sammenheng vil også det fremtidige eierskapet i CargoNet AS, Nettbuss AS og Flytoget AS vurderes.

8.4 Petoro AS

- Stiftelsesår: 2001
- Antall ansatte: 60
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets formål er på vegne av staten for statens regning og risiko å ha ansvar for å ivareta de forretningsmessige forhold knyttet til statens direkte engasjement i petroleumsvirksomheten på norsk kontinentalsokkel og virksomhet i tilknytning til dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Beslutningen om å introdusere flere eiere i Statoil innebar at forvalterordningen for statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) på norsk kontinentalsokkel måtte endres. Dette var både begrunnet i forholdet til Grunnloven § 19 som innebærer at Olje- og energidepartementet må ha full instruksjonsmyndighet i forhold til SDØE-andelene, og i forhold til de nye minoritetsaksjonærene i Statoil. Det vises til Grunnloven § 19, St.prp. nr. 36 (2000-2001), Innst S. nr. 198 (2000-2001), Innst. S. nr. 262 (2000-2001), Ot.prp. nr. 48 (2000-2001), Innst. O. nr. 131 (2000-2001) og petroleumsloven kapittel 11.

Som følge av dette ble et nytt statsaksjeselskap under navnet Petoro opprettet for å ivareta SDØE-porteføljen. Petoro ble stiftet 9. mai 2001 og overtok det formelle ansvaret for SDØE 17. juni samme år.

Det overordnede langsiktige målet for forvaltningen av SDØE-porteføljen er å oppnå høyest mulig avkastning til staten fra engasjementet på eller i tilknytning til norsk kontinentalsokkel. Selskapets hovedoppgaver er:

1. Ivaretagelse av statens deltagerandeler i de interessentskap der staten til enhver tid har slike;
2. Overvåkning av Statoils avsetning av den petroleum som produseres fra statens direkte deltagerandeler, i tråd med avsetningsinstruksen til Statoil;
3. Føre regnskap for statens direkte deltagerandeler.

Stortinget og Regjeringen har tidligere klarlagt rammer for Petoros virksomhet og ekspansjonsmuligheter. Selskapet skal ikke utvikles til et nytt oljeselskap. Selskapet har som mål å være en best mulig deltager i de utvinningstillatelser og interessentskap staten har andeler i, uten å inneha operatørskap. Selskapet vil legge vekt på godt samspill med de beste aktørene.

Staten er fortsatt eier av SDØE-andelene, men Petoro vil som forretningsfører være rettighetshaver i utvinningstillatelsene, rørledningene og landanleggene. Styret i Petoro skal i henhold til petroleumslovens § 11-6 vurdere sammensetningen av porteføljen av deltagerandeler og eventuelt fremme forslag til Olje- og energidepartementet om mulige endringer. Petoros eventuelle forslag om salg, kjøp eller bytte av andeler vil bli vurdert av Olje- og energidepartementet før saken eventuelt legges frem for Stortinget. Det er dessuten svært viktig at Petoros ressurser fremover konsentreres om hovedoppgavene slik de er definert av eier.

Selskapet vil prioritere de felt som genererer størst kontantstrøm til statskassen uavhengig av om det er olje- eller gassfelt. I dag og i mange år fremover vil det være de store oljefeltene, og noen få gassfelt, som genererer størst kontantstrøm. I den fremtidige produksjonsutviklingen vil gass få en økende rolle sammenlignet med olje, dette gjør det naturlig at Petoro også har et langsiktig fokus på gass. I tillegg reguleres og ivaretas statens olje- og gassinteresser av Statoils avsetningsinstruks. Petoro vil i noen grad benytte forretningsførere i felt som genererer en lavere kontantstrøm, og i utvinningstillatelser som har lavere potensiale eller som ikke representerer store utfordringer for SDØE.

Petoro vil ikke være en aktør i olje- og gass markedet, da Statoil har ansvar for avsetning av statens petroleum. Både Petoros og Statoils ansvar i forhold til avsetningen av statens samlede petroleumsvolumer er nedfelt i selskapenes vedtekter. Petoro skal rapportere til Olje- og energidepartementet hvordan Statoil i praksis har etterlevd avsetningsinstruksen. Både Statoil og Petoro har et stort og selvstendig ansvar for at statens felles eierskapsstrategi iverksettes og gjennomføres etter hensikten.

Kontantstrømmen fra salg av SDØE-petroleum går direkte fra Statoil og inn i statskassen, den går ikke via Petoro. Petoro vil følgelig ikke ha inntekter fra SDØE-andelene.

Organisasjon

I tråd med Stortingets forutsetninger er det lagt opp til en relativt liten, fleksibel organisasjon i selskapet som kan ivareta de funksjoner det er tillagt. Dette kan blant annet gjøres ved bruk av forretningsførere og kjøp av andre eksterne tjenester for deler av oppgavene. Det må likevel understrekes at det er et krevende og omfattende forretningsføreroppdrag Petoro har. SDØE-porteføljen representerer svært store verdier og staten ønsker en best mulig forvaltning av ressursene. Dette stiller krav til oppbyggingen av organisasjonen, kjøp av eksterne tjenester og gjennomføring av oppdraget. Selskapet vil i all hovedsak måtte bemannes med personell som har god kompetanse, bred erfaring og en overordnet forståelse av virksomheten, herunder av utviklingsforløpet i utvinningstillatelsene og av områdene på norsk sokkel. Det må også benyttes erfarne personer i forbindelse med de eksterne tjenestene.

Det legges opp til at Petoro bygges opp til et selskap med 60 fast ansatte, først og fremst knyttet til primær oppgavene. Disse er oppfølging av utvin-

ningstillatelsene, rørledningene, landanleggene, eventuelt nye prosjekt og overvåking av Statoils avsetning av statens petroleum. Virksomheten vil dessuten være avhengig av kjøp av eksterne tjenester, innleid ekspertise for en del spesialist- og prosjektrelaterte aktiviteter samt administrative tjenester.

Økonomiske nøkkeltall

Petoro ble opprettet i juni 2001. Selskapet har ennå ikke publisert årsoppgjør for virksomheten.

Vurdering av statens eierskap

Formålet med det statlige eierskapet i Petoro er å sikre en best mulig forvaltning av SDØE-porteføljen. Regjeringen har derfor ikke vurdert noen endringer i eierstrukturen i Petoro.

8.5 Posten Norge BA

- Stiftelsesår: 1996
- Statens eierandel i selskapet: 100 pst.
- Antall ansatte pr. 31.12.2000: 32 365

Formålsparagraf:

Posten Norge skal drive postvirksomhet og annen virksomhet som har sammenheng med dette. Posten Norge skal utføre samfunnspålagte oppgaver (herunder banktjenester) i henhold til lovgivning og konsesjon.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Postens hovedvirksomhet er knyttet til formidling av brev, pakker og lettgoods, samt tilbud og utvikling av elektroniske kommunikasjonstjenester og logistikk-løsninger, herunder tjenester som støtter opp under postvirksomheten. Posten tilbyr også gjennom datterselskapet ErgoGroup AS en rekke administrative støttefunksjoner og infrastruktur-tjenester. Gjennom avtale med Den norske Bank ASA/Postbanken tilbyr Posten grunnleggende banktjenester gjennom hele sitt ekspedisjonsnett.

Utviklingen i postmarkedet har de senere årene vært preget av stadig større konkurranse og internasjonalisering, nye teknologiske løsninger og nye, skjerpede kundekrav. Følgende trender og utviklingstrekk i Europa har og vil ha stor betydning for Posten i årene fremover. Fremveksten av elektroniske alternativer, økt globalisering, bransjeskiller blir mindre tydelige, det blir færre og større aktører, fristilling og delprivatisering av statligere postvirksomheter (nederlandske TPG og tyske Deutsche Post er delprivatisert), ytterligere liberalisering av brevmarkedet og endrede kundekrav. Utviklingen har hatt og har stor betydning for Postens virksomhet og strategier. Postens utfordringer i perioden 1998-2001 har særlig vært knyttet til evnen til å møte den økte konkurransen og den forventede nedgangen i fysisk brevpost gjennom forbedring av service og kvalitet, utvikling av nye tjenester og kostnads-

effektivitet i alle deler av produksjonen. Videre har det vært en stor utfordring for selskapet å rekruttere, utvikle og beholde kvalifisert arbeidskraft.

De omfattende strukturendringene og den globalisering som skjer i markedene Posten opererer i, stiller selskapet overfor store utfordringer. Oppkjøp, fusjoner og inngåelse av strategiske allianser skjer i et stadig større tempo og omfang. Tidligere samarbeidspartnere blir konkurrenter, og nye aktører kommer inn på markedet. Endrede og skjerpede kundekrav, den teknologiske utviklingen og den økte konkurransen i markedet med press på kostnadsstruktur, marginer og priser fremtvinger strukturendringene og globaliseringen. I tillegg til høy oppkjøpsaktivitet, etableres det nye kommersielle nettverk gjennom forpliktende allianser mellom ulike aktører både innen de enkelte land og over landegrensene. Utenlandske aktører er allerede i konkurranse med Posten i Norge gjennom eierskap i/allianse med logistikkelskaper som opererer i Norge.

Virksomheten til Posten har i perioden 1998-2001 vært sterkt preget av omfattende omstillinger innen alle deler av virksomheten, herunder i ekspedisjons-, sorterings- og omdelingsnett og mht. administrative funksjoner. Omstillingene har medført store personalmessige konsekvenser. Ekspedisjonsnettet baseres i stadig større grad på samarbeid med butikker o.a. om tilbud av leveringspliktige posttjenester, noe som innebærer økt tilgjengelighet til slike tjenester ved at åpningstider utvides og antallet ekspedisjonssteder økes. Bare på større steder med godt kundegrunnlag vil det fortsatt være ekspedisjonssteder drevet av Posten selv, postkontor og såkalt Posthandel, der tjenestetilbudet også omfatter andre tjenester enn leveringspliktige posttjenester og grunnleggende banktjenester.

Som et ledd i eieroppfølgingen av Posten gjennomfører Samferdselsdepartementet jevnlig verddivurderinger av selskapet for å kunne synliggjøre endringer i formuesverdi. Førrige verddivurdering ble gjennomført våren 2000 og neste gjennomføres nå våren 2002. Det er lagt til grunn at verddivurderingene skal fokusere på Postens resultater både på en absolutt basis og relativt til andre selskaper. Markedsverdien av konsernet er i 2002 vurdert å være om lag 6,3 mrd. kroner.

Selskapets organisering m.v. går fram av lov om statens postselskap av 22. november 1996. Organiseringen av og myndighetsforholdene i selskapet svarer i dag til det som gjelder for statsaksjeselskapene. Staten er ikke ansvarlig for selskapets forpliktelser ut over den innskutte selskapskapitalen. Det er kun de ansattes rett til ny stilling i staten og rett på ventelønn som i dag formelt sett er spesielt for Posten. Disse rettighetene gjelder frem til 1. januar 2005 for de som var ansatt i selskapet pr 1. juli 2001. Etter endringer i postselskapsloven våren 2001 har Posten gått ut av det statlige tariffsystemet og blitt medlem i den statlige arbeidsgiverforeningen NAVO.

Saker om utskilling av basistjenester skal i henhold til gjeldende rammevilkår for selskapet legges fram for Stortinget. Styret i Posten legger i samsvar med § 10 i vedtektene hvert år fram en plan for selskapets virksomhet for generalforsamlingen. Annet hvert år legges det fram for Stortinget en melding om virksomheten i selskapet (Eiermelding) som tar utgangspunkt i Postens § 10-plan det respektive år. Siste stortingsmelding ble lagt fram våren 2001, jf. St.meld. nr. 26 (2000-01) og Innst.S. nr. 275 (2000-01).

Ved behandlingen av statsbudsjettet for 2002 vedtok Stortinget den 13. desember 2001 en anmodning til Regjeringen om å sette i gang arbeidet med å omgjøre Posten til aksjeselskap. Regjeringen legger til grunn at Posten skal etableres som et statlig heleid aksjeselskap. Stortinget vil behandle dette som en egen sak, og det vises til eget stortingsfremlegg om dette.

Organisasjon

Posten var pr. 01.01.02 inndelt i fire forretningsdivisjoner (Kommunikasjon, Logistikk, Konsument og ErgoGroup AS) og to driftsområder (Distribusjonsnett og Forretningspartner).

Kommunikasjon har ansvaret for å utvikle, markedsføre og selge kommunikasjonsløsninger til bedriftskunder nasjonalt og internasjonalt.

Konsument omfatter formidling av egne og andre forretningsområders tjenester i Postens ekspedisjonsnett og har ansvaret for all markedsføring og salg mot privatmarkedet.

Logistikk har ansvaret for Postens logistiktjenester overfor bedriftsmarkedet og for utviklingen av pakketjenester for privatmarkedet som tilbys gjennom forretningsområdet Nærtjenester.

Det heleide datterselskapet ErgoGroup AS er organisert som ett av Postens forretningsområder og representerer hovedtyngden i Postens satsing på elektroniske tjenester. Selskapet bidrar blant annet med utvikling av postale tjenester for nettbrukere, herunder framstillingen av Postens postkontor på Internett (ePosten). Posten er en dominerende leverandør av logistiktjenester, og ErgoGroup har betydelig kompetanse innen støttende IT-tjenester for dette området. Posten Norge BA er den største enkeltkunden.

Driftsdivisjonen Distribusjonsnett har ansvaret for alle aktiviteter ved distribusjonen av postsendinger fra innsamling, via sorteringsterminaler og transport, til ombæring til postmottakere.

Regnet i heltidsstillinger var bemanningen i konsernet på 24 506 pr. 31.12.01, fordelt med 21 211 i morselskapet og 3 295 i datterselskaper. Tilsvarende for 2000 var 25 684 i konsernet, hvorav 23 389 i morselskapet og 2 295 i datterselskaper. Bemanningen i morselskapet (regnet i heltidsstillinger) vil i løpet av 2002 bli redusert med om lag 5 000 sammenlignet med gjennomsnittet i 2000.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 8.3.

Tabell 8.3: Hovedtall for konsernet Posten Norge (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	12 234	13 130	13 659	15 008
Driftsresultat	565	656	-848	843
Ordinært resultat	538	622	- 886	718

Tabell 8.3: Hovedtall for konsernet Posten Norge (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
				1)
Utbytte (mor)	86	131	0	
Utbytteprosent ³⁾	16	21	-	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	3 881	4 276	5 233	5 434
Omløpsmidler	4 339	3 133	2 875	3 732
Egenkapital ⁴⁾	2 353	2 659	2 012	2 193
Langsiktig gjeld	2 216	1 306	1 119	1 133
Avsetning og forpliktelse	591	293	1 279	748
Kortsiktig gjeld	3 060	3 151	3 698	5 092
Totalkapital	8 220	7 409	8 108	9 166

1) Foreløpige tall

2) Resultat er påvirket av at det ble foretatt avsetninger på 1 200 mill. kroner

3) Utbytte/ordinært resultat

4) Herav innskuddskapital 1 515 mill. kroner

Vurdering av statens eierskap

Posten BA er i dag et diversifisert selskap som i tillegg til posttjenester for brev og pakkepost, også har andre betydelige virksomheter. Alle markeder for brev- og pakkepost, med unntak for lett brevpost, er i dag åpent for konkurranse. Lovverket som åpner for dette er postloven av 29. november 1996 nr. 73 (lov om formidling av landsdekkende postsendinger) og postforskriften av 1. juli 1997 som trådte i kraft 1. juli 1997. Gjennom dette ble det for første gang fastsatt et regelverk som gjelder for alle postoperatører som formidler landsdekkende postsendinger (brevpost inntil 2 kg, aviser og blad i abonnement inntil 2 kg eller lettgoods inntil 20 kg). Samtidig ble det innført et konsesjonssystem. Samferdselsdepartementet fastsatte på denne bakgrunn den 1. oktober 1997 konsesjon for Posten som nærmere utdypet rettigheter og plikter for selskapet. Gjeldende konsesjon trådte i kraft 1. oktober 2001 og gjelder til og med 31. desember 2005. Det er i konsesjonen gitt en nærmere beskrivelse av de samfunnsplagte oppgavene, både når det gjelder innhold av slike oppgaver (leveringspliktige tjenester) og spesifikke krav i forhold til service og kvalitet.

Gjennom statlig kjøp av posttjenester betaler staten for de samfunnsplagte bedriftsøkonomisk ulønnsomme posttjenestene selskapet utfører ihht. konsesjonen. I 1997 ble det også etablert et tilsynsorgan på postområdet; Post- og teletilsynet. Post- og teletilsynet er et selvstendig tilsynsorgan som rapporterer til Samferdselsdepartementet. Det er Post- og teletilsynet som er tilsynsmyndighet etter konsesjonen til Posten. I tillegg skal Post- og teletilsynet blant annet føre tilsyn med andre postoperatører på det norske markedet i forhold til oppfyllelse av bestemmelser i postlov og postforskrift.

Postens enerett omfatter i dag regelmessig formidling mot vederlag av lukket adressert innenriks brevpost med vekt inntil 350 gram, og formidling i

Norge av tilsvarende sendinger til/fra utlandet. Eneretten omfatter bare brevpost med pris inntil 5 ganger grunntaksten for et innenriks prioritert brev innenfor første vektklasse (20 gram). Den omfatter ikke formidling av bøker, kataloger, aviser og blad, selv om disse sendes i lukket og adressert form. Fysiske brev er en del av et større kommunikasjonsmarked. Elektroniske alternativer til fysiske brev og andre kanaler for markedskommunikasjon, inklusive aviser/innstikk, er konkurrenter til Postens produkter også innenfor enerettsområdet. Konkurransen fra slike substitutter er sterkere i dag enn for få år siden og vil bli stadig sterkere. I tillegg ventes brevmarkedet å bli ytterligere liberalisert i de kommende årene. Posten regner på denne bakgrunn med fallende brevvolumer i årene framover og møter denne utviklingen bl.a. med en pridfrysstrategi for å livsførleuge fysiske brev. Inntektene fra eneretten utgjorde i 2000 om lag 33 pst. av Postens omsetning.

Ved behandlingen statsbudsjettet for 2002 vedtok Stortinget 13. desember 2001 en anmodning til Regjeringen om å sette i gang arbeidet med å omgjøre Posten til et aksjeselskap. Regjeringen legger til grunn at Posten skal etableres som et statlig heleid aksjeselskap. Stortinget vil behandle dette som en egen sak, og det vises til eget stortingsframlegg om dette.

Så lenge Posten er tillagt eneretter vurderes det som ønskelig at selskapet forblir heleid av staten, uavhengig av selskapsform. Posten opererer i markeder med stadig økende krav til omstillinger og fleksibilitet. Posten bør derfor ha samme rammevilkår som konkurrentene, med de nødvendige tilpasninger som følger av Postens eneretter og pålegg om å utføre samfunnspålagte oppgaver i henhold til konsesjon.

8.6 Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND)

SND er organisert ihht. lov av 3. juli 1992 nr. 97 om Statens nærings- og distriktsutviklingsfond. Denne loven er i all hovedsak sammenfallende med statsforetaksloven. Nærings- og handelsdepartementet forvalter statens eierinteresser i SND.

SND er et sektorpolitisk virkemiddel. Gjennom loven, retningslinjer og de årlige statsbudsjettene blir institusjonen pålagt mål av næringspolitisk, distriktpolitisk, fiskeripolitisk, landbrukspolitisk og miljøpolitisk art. SND har landsdekkende ordninger som i større grad enn andre ordninger er underlagt rent forretningsmessige kriterier. Dette gjelder først og fremst lavrisikordningen og egenkapitalaktiviteten. Sistnevnte er skilt ut som et 100 pst. heleid datterselskap av SND (SND Invest AS).

SND har nylig vært gjenstand for en evaluering og behandling i Stortinget, jf. St.meld. nr. 36 (2000-2001) SND: Ny giv, ny vekst, nytt næringsliv og Innst.S. nr. 305 (2000-2001). SNDs virksomhet og organisering vil bli nærmere vurdert i den brede gjennomgangen av det samlede virkemiddelapparatet mot næringslivet som Nærings- og handelsdepartementet er i ferd med å gjennomføre. Saken vil bli lagt fram for Stortinget.

8.7 AS Vinmonopolet

– Stiftelsesår: 1922

- Antall ansatte per 31.12.00: 1 461
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets virksomhet skal bestå i omsetning av alkoholholdige varer og av alkoholfrie festedrikker i den utstrekning som selskapet får rett til og på den måten som til enhver tid bestemmes. (Lov 19. juni 1931 nr 18 om Aktieselskapet Vinmonopolet § 3, første ledd (vinmonopolloven))

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Formålsbestemmelsen angir den ytre rammen for selskapets virksomhet. Vinmonopolets nærmere oppgaver framgår av lov 2. juni 1989 nr 27 om omsetning av alkoholholdig drikk m v (alkoholloven), jf § 3-1, første ledd som gir AS Vinmonopolet enerett til detaljsalg av brennevin, vin og sterkøl. Vinmonopolet kan ikke inneha engros- eller tilvirkningsbevilling. Selskapet er et sentralt virkemiddel til oppfyllelse av alkohollovens formål (§ 1-1):

«Reguleringen av innførsel og omsetning av alkoholholdig drikk etter denne lov har som formål å begrense i størst mulig utstrekning de samfunnsmessige og individuelle skader som alkoholbruk kan innebære. Som et ledd i dette sikter loven på å begrense forbruket av alkoholholdige drikkevarer.»

Sektor- og eierstyring av Vinmonopolet ligger til Sosialdepartementet. Selskapet følges opp i forhold til de sektorpolitiske oppgavene som følger av vinmonopolloven, alkoholloven, det årlige tildelingsbrevet og annen instruksjon, og i forhold til oppnådd årsresultat og utbytte.

I Innst.S. nr. 209 (1994-95) Innstilling fra sosialkomiteen om deling av AS Vinmonopolet, delte flertallet Regjeringens oppfatning om at det er ønskelig å opprettholde en restriktiv alkoholpolitikk. Et annet flertall uttalte at detaljmonopolet er det viktigste alkoholpolitiske virkemiddelet, og at det må organiseres slik at det kan opprettholdes i fremtiden. Et tredje flertall sluttet seg til at detaljmonopolet føres videre som fullt ut statseid selskap under etablert navn og i utgangspunktet med dagens selskapsform.

I Innst.O. nr. 59 (1996-97) Innstilling fra sosialkomiteen om 1) lov om endringer i alkoholloven, 2) forslag fra stortingsrepresentant Carl I. Hagen om endringer i alkoholloven og 3) forslag fra stortingsrepresentantene Anders C. Sjaastad og Annelise Høegh om endringer i alkoholloven, forutsatte komiteens flertall at Regjeringen vil arbeide aktivt og målrettet for å sikre at Vinmonopolets detaljmonopol fortsatt vil bestå og uttalte at det er av avgjørende betydning for å nå målet om et redusert alkoholforbruk og for å få redusert alkoholskadene.

Organisasjon

I henhold til vinmonopolloven § 5 skal selskapet ledes av et styre med 9 medlemmer. Kongen oppnevner 6 av medlemmene og blant disse leder og nestleder, samt det nødvendige antall varamedlemmer. Tre av styrets medlemmer med varamedlemmer i nødvendig antall velges av og blant de ansatte. I henhold til samme bestemmelse beskikkes selskapets administrerende direktør

av Kongen i statsråd. Vinmonopolloven § 9 fastsetter at selskapet skal ha en bedriftsforsamling på 21 medlemmer. 2/3 av medlemmene med varamedlemmer oppnevnes av Stortinget. 1/3 av medlemmene med varamedlemmer velges av og blant de ansatte. I henhold til vinmonopolloven § 13 skal selskapet ha en kontrollkomite med tre medlemmer og tre varamedlemmer som velges av og blant de stortingsoppnevnte medlemmer av bedriftsforsamlingen.

Per 1. oktober 2001 driver Vinmonopolet 148 utsalg over hele landet. Gjennom landsplan for AS Vinmonopolet (1999-2002) av 8. mai 1998 og tilleggsplan til landsplanen om etablering av 20 nye butikker i distriktene innen utløpet av 2002, skal en mer likeverdig tilgjengelighet til Vinmonopolets tjenester på landsbasis sikres uten at dette går ut over målet om å redusere alkoholforbruket. Med disse vedtatte utvidelsene vil det være etablert 182 butikker ved utgangen av planperioden.

Vinmonopolet forestår med virkning fra 1. januar 1999 innførsel, engrosomsetning og detaljsalg av alkohol på Svalbard gjennom datterselskapet Nordpolet AS.

Antall ansatte i virksomheten var om lag 1300 ved utgangen av 2000, som er om lag 150 færre enn ved utgangen av 1998.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 8.4.

Tabell 8.4: Hovedtall for AS Vinmonopolet (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
				1) 7
Driftsinntekter	6 058,2	6 552,5	6 990,9	117,3
Driftsresultat	163,9	65,5	98,8	56,7
Resultat før vinmonopolavgift	178,8	90,1	124,3	92,4
Balanseregnskap				
Egenkapital	334,0	379,6	436,3	481,2
Totalkapital	1 187,3	1 478,6	1 567,5	1 500,8

1) Foreløpige tall

Vinmonopolet betaler både aksjeutbytte og en andel av overskuddet til staten. Statens andel av overskuddet fastsettes ved eget Stortingsvedtak.

Vinmonopolavgiften, som betales til staten i stedet for ordinær skatt, ble for 2000 beregnet til 29,8 mill. kroner (14,2 mill. kroner i 1999). Stortinget fastsatte at 40 pst. av overskuddet etter vinmonopolavgift tilfaller staten. Dette utgjorde 37,8 mill. kroner i 2000 (30,4 mill. kroner i 1999). Statens overskuddsandel er i praksis statens aksjeutbytte i AS Vinmonopolet, da det ordinære aksjeutbyttet ikke kan overstige 5 pst. av aksjekapitalen på 50.000 kroner, dvs. 2.500 kroner. Vinmonopolavgift for 2001 er foreslått fastsatt til 17,6 mill. kroner og overskuddsandel og utbytte til 29,9 mill. kroner.

AS Nordpolet hadde i 2000 et resultat på 4,9 mill. kroner. Av årsresultatet ble 3,0 mill. kroner tilbakeført til lokalsamfunnet på Svalbard gjennom Svalbardrådet, mens de resterende 1,9 mill. kroner ble lagt til egenkapitalen i selskapet.

Vurdering av statens eierskap

Frem til 1. januar 1996 hadde Vinmonopolet omfattende eneretter knyttet til innførsel, engrossalg, produksjon og omsetning av alkoholholdig drikk. Som følge av EØS-avtalen ble virksomheten omorganisert og delvis avmonopolisert. Det ble etablert et bevillingssystem for innførsel, engrossalg og produksjon av alkoholholdig drikk. Innførsels-, engros- og produksjonsdelen ble skilt ut i eget selskap, Arcus AS. Arcus-Gruppen driver virksomhet i konkurranse med andre bevillingshavere og importører. Eierstyringen for dette selskapet er lagt til Nærings- og handelsdepartementet.

Det gjenværende AS Vinmonopolet er et sentralt alkoholpolitisk instrument, og det sektorpolitiske formålet er dominerende for virksomheten. En reduksjon av statens eierandel i selskapet anses uforenlig med de overordnede alkoholpolitiske målsettinger. Spørsmålet om lovligheten av et detaljmonopol for alkoholomsetning ble prøvet for EF-domstolen i den såkalte Franzen-saken om Systembolaget i Sverige. Sverige vant denne saken. EF-domstolen la til grunn at det statlige handelsmonopolet er etablert for å forfølge et mål i allmennhetens interesse fordi det har som formål å beskytte offentlig sunnhet mot alkoholens skadevirkninger.

9 Statsforetak

9.1 ENOVA SF

- Stiftelsesår: 2001
- Antall ansatte per 15.01.2002: 19
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Enova SFs formål er å fremme en miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon.

Enova SF skal forvalte midlene fra et energifond. Enova SF skal påse at energifondet tilføres de inntekter som følger av forskrift til energiloven. Rammer for bruken av midler fra energifondet er nedfelt i vedtektene for fondet.

Enova SF kan forvalte midler for andre oppdragsgivere når oppdraget ligger innenfor foretakets formål.

Enova SF skal i sitt operative arbeid fremme konkurranse og benytte eksterne aktører der det er hensiktsmessig.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Enova SF ble stiftet den 22. juni 2001 i Trondheim. Foretaket hører inn under Olje- og energidepartementet. Foretaket tok 1. januar 2002 offisielt over ansvaret for statens arbeid knyttet til omlegging av energibruk og energiproduksjon, et arbeid som fram til denne dato hadde vært delt mellom Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) og distribusjonsselskapene for elektrisitet. Målet med omorganiseringen har vært å legge til rette for en klarere ansvars- og rollefordeling i arbeidet knyttet til energiomlegging.

Opprettelsen av Enova SF har sin bakgrunn i at Stortinget den 5. april 2001 sluttet seg til Regjeringens forslag til ny finansieringsmodell og omorganisering av arbeidet med omlegging av energibruk og energiproduksjon, jf. Innst. O. nr. 59 (2000-2001). Forslaget ble fremmet i Ot.prp. nr. 35 (2000-2001) Om lov om endringer i lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning og fordeling av energi m.m. (energilova).

Enovas virksomhet finansieres gjennom et energifond som ble opprettet 1. januar 2002. Fondet får inntekter fra et påslag på nettariffen (0,3 øre/kWh) og fra ordinære bevilgninger over statsbudsjettet. I 2002 utgjør dette til sammen 480 mill. kroner.

Enova skal bruke Energifondets midler til å sette i verk tiltak rettet mot energisparing, mindre bruk av el til oppvarming og ny miljøvennlig energiproduksjon. Samtidig skal Enova legge til rette for en miljøvennlig utvikling av energisektoren på lang sikt, bl.a. gjennom tiltak knyttet til kunnskapsheving i befolkningen. Enova velger selv strategier for hvilke teknologer og løsninger som det bør satses på, og innretningen på de tiltak som velges.

Overfor Enova vil Olje- og energidepartementet først og fremst opptre som oppdragsgiver, mens eierrollen vil være av mindre betydning. Departementet vil før sommeren 2002 inngå en fireårig avtale om Enovas forvaltning av midlene på Energifondet. Avtalen vil angi overordnede og konkrete resultatmål for forvaltningen av Energifondet. I 2005 legger departementet opp til en grundig evaluering av Enovas resultater, samt Enovas organisering av virksomheten. Evalueringen vil bli lagt fram for Stortinget.

Økonomiske nøkkeltall:

Innskuddskapitalen i Enova er på 5 mill. kroner. Energifondet hadde per 1.1.2002 forpliktelser på 520 mill. kroner som er overtatt fra NVE. Budsjettet disponibel ramme for energifondet per 1.1.2002 var 426,7 mill. kroner. Siden virksomheten ble startet opp 1. januar 2002, foreligger det enda ikke regnskapstall for energifondet eller foretaket.

Organisasjon:

Enova er organisert i fire fagavdelinger (Informasjon og samfunnskontakt, Fornybar energi og naturgass, Energibruk, Nasjonal infrastruktur, analyse og politikk) og en avdeling for økonomi og administrasjon.

Det er opprettet et styre for foretaket bestående av fem medlemmer.

Vurdering av statens eierskap

Enova skal være et redskap for å nå energipolitiske mål og skal ikke generere egne inntekter. Den politiske styringen av Enovas virksomhet vil i hovedsak skje gjennom Olje- og energidepartementets rolle som oppdragsgiver. Kompetanse vil være kjernen i Enova, og vil være avgjørende for om Enova lykkes i sitt arbeid og oppnår de resultatene Stortinget ønsker.

Regjeringen er opptatt av at virksomheten skal ha stor grad av fleksibilitet i valg av arbeidsform og virkemidler. Regjeringen legger opp til at Enova fortsatt skal være heleid av staten.

9.2 SIVA – Selskapet for industrivekst SF

- Stiftelsesår: 1968
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 39
- Statens eierandel: 100 pst

Formålsparagraf:

I.

SIVA skal være et nasjonalt foretak for økt verdiskapning og sysselsetting i distriktene, gjennom:

Forvaltning av SIVAs eiendeler samt investeringer i tomter og bygg for utleie eller salg til ulike typer virksomheter eller næringer. Å arbeide aktivt i forhold til bedrifter for å øke sitt eget inntektsgrunnlag. SIVA SF har anledning til å yte lån og tilskudd til forprosjekter, prosjektvurderinger, konsulent-tjenester og ledelsesinnsats i arbeidet for å utvikle bedrifter i eksisterende

eller framtidige bygg eller anlegg. Deltakelse med minoritetsandeler i regionale eller bransjerettede investerings- og utviklingselskaper for å få tilgang på risikokapital, forretningsideer og nettverk.

II.

I tillegg til oppgaver som nevnt under I kan foretaksmøtet pålegge SIVA SF andre sektorovergripende oppgaver.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

SIVA arbeider for å utvikle sterke regionale og lokale verdiskapingsmiljøer i hele landet. Selskapet har utviklet et omfattende nettverk av innovasjonsselskap som legger til rette for nyskaping. De senere årene har SIVA utviklet seg fra å være en statlig, distriktbasert eiendomsaktør til et moderne innovasjons- og investeringsselskap. SIVA utnytter et stort nettverk av private og offentlige samarbeidspartnere og oppnår resultater gjennom felles innsats av arbeid og kapital.

I sin innstilling til statsbudsjettet for 2002 uttrykte et flertall i kommunalkomiteen følgende:

«Komiteen vil peke på at SIVAs Fornebu-opdrag er et øremerket prosjekt. Samtidig venter en rekke prosjekter som for eksempel bygg til telemedisin i Tromsø på å realiseres. På denne bakgrunn finner komiteen at SIVAs investeringsevne bør økes ved å utvide lånerammen i statskassen allerede i 2002.»

Jf. St.prp. nr. 1 og Budsjett-innst. S. nr. 5 for 2001-2002, kap. 2426.

Regjeringen kommer tilbake til denne saken i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett for 2002.

Organisasjon

SIVA er i dag et konsern som foruten morselskapet, som er organsiert som et statsforetak, består av ca. 40 datterselskaper. I tillegg kommer ca 65 tilknyttede og felleskontrollerte selskaper, samt ca 20 andre nærstående selskaper. Konsernets virksomhet er inndelt i følgende ledelsesområder: Eiendom, Innovasjon, Invest, Internasjonal, Energi/miljø og Bio. De to sistnevnte er under oppbygging. I tillegg kommer Kommunikasjon/utvikling, herunder næringshage og inkubatorutvikling. I dette ledelsesområdet inngår også fellesfunksjoner for de øvrige aktivitetene.

Morselskapet SIVA er en liten organisasjon i seg selv. Kapasiteten til å løse store oppgaver er derfor sterkt knyttet til det nettverket SIVA bygger opp og selv er en del av. SIVA legger mye av sine ressurser i å tilrettelegge og utvikle innovasjons-, infrastruktur- og investeringsselskaper i samarbeid med bedrifter og andre private og offentlige aktører. Nettverket gjør det mulig å drive utviklingsprosesser med vesentlig større effektivitet og mangfold enn om SIVA kun skulle satse på egne ressurser for å nå sine mål.

Gjennom øremerket innskuddskapitaløkning i 2001 (1 225 mill. kroner) er SIVA også 50 pst. eier av Statens investeringsselskap AS (nytt navn: Argentum Fondsinvestering AS).

De øvrige 50 pst. eies av SND. Det nye selskapet skal ikke investere direkte i bedrifter, men kun i minoritetsandeler i andre investeringsfond etter nærmere definerte retningslinjer.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 9.1.

Tabell 9.1: Hovedtall for SIVA-konsernet (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
	8	0	1)	
Driftsinntekter	136	184	220	235
Driftsresultat	64	84	79	75
Ordinært resultat	10	16	19	6
Utbytte (mor)	0	0	0	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	1 324	1 526 598	1	3 220
Omløpsmidler	103	131	407	140
Egenkapital	271	362	636	1 900
Statskasselån	705	695	635	770
Langsiktig gjeld	350	551	606	595
Kortsiktig gjeld	101	49	128	95
Totalkapital	1 427	1 657 005	2	3 360
Statlige bevilgninger (mill.kroner)				
Kap. 551 post 55 Etabl. stipend	2			
Kap. 552 post 55 Fond (gen. utvikl./inkubator)	17	17	34,4	
Kap. 552 post 57 Næringshager		30	31	
Kap. 552 post 70 Fond (gen. utvikl./inkubator)				31,5
Kap. 552. post 71 Næringshager				26
Kap. 552 post 90 Innskuddskapital	110	10	270	1 240
Kap. 2426 post 90 Lån til SIVA ³⁾	180	208	250	315

1) Tallene for 2001 er kun foreløpige anslag.

2) Til innskuddskapitaløkningene skal følgende bemerkes:

1998: Av beløpet er 100 mill. kroner konvertering av statskasselån til innskuddskapital

2000: Av beløpet er 260 mill. kroner øremerket innskuddskapitaløkning til engasjementet i IT Fornebu.

2001: Av beløpet er 1 225 mill. kroner øremerket innskuddskapitaløkning til engasjementet i det statlige investeringsselskapet, mens 5 mill. kroner er øremerket IT Fornebu.

³⁾ Brutto innlån og avdrag var som følger i perioden 1998-2001:
1998: Innlån 110 mill. kroner – avdrag 125 mill. kroner.
1999: Innlån 130 mill. kroner – avdrag 140 mill. kroner.
2000: Innlån 180 mill. kroner – avdrag 240 mill. kroner.
2001: Innlån 315 mill. kroner – avdrag 180 mill. kroner.

Vurdering av statens eierskap

SIVA ble etablert i 1968 og administrativt underlagt Kommunal- og arbeidsdepartementet. Selskapets formål var å bygge og drive industrivekstanlegg. I 1993 ble SIVA omdannet til et statsforetak. I omdanningen ble formålet endret til at SIVA skulle være et nasjonalt foretak for økt verdiskapning og sysselsetting i distriktene.

Forvaltningen av statens eierinteresser i SIVA ble pr. 1. januar 2002 overført fra Kommunal- og regionaldepartementet til Nærings- og handelsdepartementet.

Formålet med statens eierskap i SIVA er å utøve en overordnet styring og kontroll med sikte på at selskapet bidrar effektivt til utvikling av norsk innovasjonsevne, samt effektiv oppnåelse av aktuelle distrikts- og regionalpolitiske mål. I tillegg stiller departementet krav om en tilfredsstillende avkastning på investert kapital.

Nærings- og handelsdepartementet foretar i 2002 en omfattende gjennomgang av det statlige virkemiddelapparatet under departementet. Forutsatt at SIVA også i fremtiden skal ha en rolle som statlig virkemiddel, er det etter departementets syn formålstjenlig at selskapet forblir heleid av staten, men det vil bli vurdert om selskapet bør omdannes til aksjeselskap. SIVA benytter allerede i dag aksjeselskapsformen i sitt eierskap i innovasjons-, infrastruktur- og investeringsselskaper.

Som omtalt ovenfor vil Regjeringens tilrådninger fra virkemiddelgjennomgangen bli forelagt Stortinget som egen sak.

9.3 Statkraft SF

- Stiftelsesår: Statkraft SF ble etablert 1. januar 1992 som et statsforetak etter en omorganisering av forvaltningsbedriften Statkraft.
- Antall ansatte: 1187
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Statkraft SF har til formål, selv gjennom deltakelse i eller samarbeid med andre selskaper, å planlegge, prosjektere, oppføre og drive energianlegg, kjøpe og selge energi, samt drive virksomhet som står i naturlig sammenheng med dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Statkrafts visjon er å være et av de ledende energiselskaper i Nord-Europa med kjernekompetanse innen vannkraft. Statkraft er den største elektrisitetsprodusenten i Norge. Statkraft er i fremste rekke innen flere kompetanseom-

råder knyttet til utbygging og drift av vannkraftverk, foruten handel med elektrisk kraft i konkurranseutsatte markeder.

I de første årene etter stiftelsen ble oppmerksomheten konsentrert om å endre organisasjonen fra forvaltningsorientering til markedsorientering. Investeringsomfanget ble kraftig redusert i denne perioden. I 1993 kjøpte Statkraft 100 pst. av aksjene i Finnmark Energiverk AS. I disse årene inngikk Statkraft langsiktige kraftutvekslingsavtaler med europeiske kraftselskap.

I 1996 innledet Statkraft en ekspansjonsfase for å styrke posisjonen i det norske- og nordiske kraftmarked blant annet gjennom kjøp av eiendeler i flere norske energiselskap. Siden 1996 har Statkraft kjøpt eierandeler i Oslo Energi Produksjon AS, BKK AS, HEAS, SKK AS og i Vestfold Kraft AS. Disse kjøpene er et ledd i Statkrafts strategi om å bli en stor aktør i det nord-europeiske energimarkedet.

Kraftmarkedet er et felles nordisk marked, med en felles nordisk kraftbørs. Norden vil bli tettere integrert i det nord-europeiske energimarkedet og det forventes en tettere markedsmessig integrasjon mellom gass og elektrisitet. I det europeiske kraftmarkedet foregår det i dag en konsolidering samtidig som det kommer nye internasjonale aktører.

Av sektorpolitiske grunner har Statkraft blitt pålagt å inngå avtaler for å forsyne den kraftkrevende industrien og treforedlingsindustrien. En stor del av kraftproduksjonen til Statkraft er knyttet til slike avtaler. Avtalene vil få mindre betydning i årene frem mot 2010. I 1997 og 1998 inngikk Statkraft kraftavtaler med Norske Skog ASA og Norsk Hydro ASA som er med på å dekke det langsiktige kraftbehovet til disse bedriftene, etterhvert som industrikontraktene går ut.

Parallelt med at Statkraft kjøpte seg opp i norske kraftselskap, gjorde selskapet omfattende investeringer i det svenske energiselskapet Sydkraft AB. Siden 1996 har Statkraft investert 11,3 mrd. kroner i dette selskapet, og har nå en kontrollerende minoritetsinteresse i dette selskapet. Statkraft eier aksjer tilsvarende 44 pst. av egenkapitalen.

Internasjonalt har Statkraft ambisjoner om å utvikle, eie og drive energiprojekter i prioriterte geografiske regioner utenfor Nord-Europa. Med utgangspunkt i sin finansielle styrke og kompetanse har Statkraft vært en pionér innen utvikling av vannkraftprosjekter i Nepal og Laos.

Statkraft er også aktivt engasjert i å utvikle andre energisystemer enn vannkraft. I 2000 mottok selskapet konsesjon for bygging av 3 vindmølleparker i Norge, og er med på å utvikle norsk gasskraft gjennom deltakelse i selskapet Naturkraft AS. Statkraft har også 100 pst. eierskap i krafthandelselskaper i Tyskland og Nederland, og i det multidisiplinære ingeniør/konsulentselskapet Statkraft Grøner AS.

Da åpningsbalansen til Statkraft ble fastsatt, ble det lagt til grunn at kraftprisene etter noen år ville stige til et nivå som avspeilet kostnadene ved ny kraftutbygging (langtidsgrensekostnad), noe som innebar at åpningsbalansen ble omtrent dobbelt så stor som de bokførte verdier. Ved stiftelsen ble Statkraft finansiert med 40 pst. egenkapital, 30 pst. ansvarlig lån og 30 pst. ordinære lån. Det ble fastsatt en låne- og garantiramme på 25 mrd. kroner som en øvre grense for hva statsforetaket kunne oppta av lån og ta på seg av garantipliktelser. Rammen skulle fungere som en sikring for å avgrense et poten-

sielt statlig ansvar, og ikke være et instrument for detaljstyring fra statens side.

Statkrafts kjøp av eiendeler i andre kraftselskap ble støttet av Stortinget i 1996 og 1999 ved at innskuddskapitalen ble økt. I 1996 ble 3 mrd. kroner av foretakets ansvarlige lån gjort om til innskuddskapital for å øke Statkrafts finansielle handlefrihet i forbindelse med restruktureringen av kraftmarkedet i Norge og Nord-Europa, jf. St.prp. nr. 26 (1996-97) og Innst. S. nr. 95 (1996-97). Av samme grunn ble resten av det ansvarlige lånet på 3,85 mrd. kroner gjort om til innskuddskapital i 1999, jf. St.prp. nr. 18 (1999-2000) og Innst. S. nr. 66 (1999-2000). Låne- og garantirammen ble forhøyet fra 25 mrd. kroner til 32,5 mrd. kroner i 1996, jf. St.prp. nr. 58 (1995-96) og Innst. S. nr. 283 (1995-1996). Låne- og garantirammen ble videre forhøyet til 42,5 mrd. kroner i 1999, jf. St.prp. nr. 18 (1999-2000) og Innst. S. nr. 66 (1999-2000). Gjennom framlegget av St.prp. nr. 51 (2000-2001), Innst. S. nr. 200 (2000-2001) og vedtak nr. 363 for 2001 ble Statkraft SF tilført 6 mrd. kroner i innskuddskapital, og fikk samtidig økt sin låneramme fra 42,5 mrd. kroner til 52,5 mrd. kroner.

Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget i løpet av 2002 med en gjennomgang av utviklingen i Statkraft og næringen for øvrig, jf. Innst. S. nr. 200 (2000-2001), jf. også St.prp. nr. 1 (2001-2002), fra Olje- og energidepartementet.

Organisasjon

Statkraft har en organisering som bygger på konsernets satsningsområder. Selskapet er organisert i fem divisjoner:

Divisjon for strategisk forretningsutvikling skal kartlegge og følge opp nye forretningsmuligheter både i Norge, Norden og Nord-Europa. Hovedmålet er å legge et godt grunnlag for beslutninger om selskapets utvikling basert på Statkrafts visjon. Divisjonen skal også ha oversikt over utviklingen i sentrale rammebetingelser for konsernet, og initiere nødvendige tiltak for å søke å påvirke disse.

Markedsdivisjonen har som hovedmål å maksimere Statkrafts inntekter på kort og lang sikt ved optimal utnyttelse av egne vannressurser og ved å inngå lønnsomme kontrakter for salg og kjøp av kraft. Viktige oppgaver er salg og kundeoppfølging på ulike markeder, markedsanalyse og -strategi, utvikling og oppfølging av handlingsstrategi, inkludert prisprognoser og produksjonsplanlegging.

Samtlige salgs- og kjøpskontrakter for kraft i Norden inngår i ansvarsområdet og styres som en samlet portefølje. Sammen med produksjonsapparatet er porteføljen innrettet for maksimal inntjening, gitt et akseptabelt risikonivå.

Produksjonsdivisjonen gjennomfører all teknisk aktivitet knyttet til oppgradering og vedlikehold av bedriftens anlegg for produksjon av elektrisk energi, slik at Statkrafts verdiskapning over tid blir størst mulig. Divisjonens ansvar omfatter i hovedsak effektiv utnyttelse av produksjonsapparatet, opprettholdelse av nødvendig tilgjengelighet, gjennomføring av vedlikehold og utvikling av produksjonsapparatet. Hovedtyngden av ressursene brukes til å holde produksjonsanleggene operative og sørge for at realverdien av anleggene opprettholdes og utvikles over tid. Divisjonens operative virksomhet foregår i fire regioner – Region Nord, Region Midt, Region Vest og Region Øst.

Teknologidivisjonen har som hovedansvar å være teknologisk tilrettelegger og skal planlegge og realisere Statkrafts nye produksjonskapasitet i Norge på en lønnsom måte. Det gjelder både ny vannkraftutbygging og andre fornybare energikilder. Divisjonen følger også opp større anleggs- og teknologiprojekter og koordinerer Statkrafts FoU-aktivitet. Divisjonen har også ansvaret for oppfølging av prosjekter som Statkraft har interesser eller eierandeler i.

Internasjonal divisjon skal bidra til å etablere Statkraft som et internasjonalt profilert energiselskap gjennom å utvikle, eie og drive kraftprosjekter i prioriterte geografiske vekstområder. Divisjonenes viktigste aktiviteter er knyttet til utvikling, gjennomføring og oppfølging av Statkrafts engasjementer utenfor Nord-Europa gjennom utøvelse av aktivt eierskap.

Statkraft hadde om lag 1200 ansatte ved utgangen av 2000, mot om lag 1500 ved utgangen av 1998.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 9.2

Tabell 9.2: Hovedtall for Statkraft-konsernet (mill. kroner)

Konsernresultat	1999	2000	2001 ¹⁾
Netto driftsinntekter	4 912	4 671	9 714
Driftsresultat	2 174	2 178	6 725
Årsresultat etter skatt	947	847	4 342
Utbytte (mor)	600	631	
Utbytteprosent ²⁾	87,5	88,4	
Konsernbalanse			
Anleggsmidler	43 085	51 886	55 628
Omløpsmidler	2 162	2 194	9 080
Egenkapital	20 694	20 778	27 972
Langsiktig gjeld	21 130	30 713	31 276
Kortsiktig gjeld	3 423	2 589	5 460
Egenkapital og gjeld	45 247	54 080	64 708
Statlig kapitaltilførsel 1998-2001 (mill. kroner)			
Kap 1860 post 90 Statsforetak under OED	3 850	-	6 000

¹⁾ Foreløpige tall

Statkrafts årsresultat før skatt ble vel 6,5 mrd. kroner i 2001. Dette er 4,8 mrd. kroner mer enn året før. Av dette utgjør engangsinntekter rundt 2,5 mrd. kroner. Etter skatt ble årsresultatet

vel 4,3 mrd. kroner, som er en forbedring på nesten 3,5 mrd. kroner fra 2000. Resultatet ga en avkastning på egenkapitalen på 16,1 pst. etter skatt, hvorav 9,5 pst. kommer fra ordinær drift.

²⁾ Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Statkraft SF er Norges største kraftprodusent og blant de tre største kraftprodusentene i Norden. For at Statkraft SF skal kunne forbli en ledende markedsaktør i kraftnæringen i Norden vil selskapet ha behov for å vokse ytterligere. Regjeringen ønsker å legge til rette for en god strategisk utvikling for Statkraft SF, samtidig som en klar norsk forankring i selskapet opprettholdes for blant annet å sikre og utvikle kompetansemiljøet.

Statkraft var i fjor Norges største landbaserte skatteyder. Også proveny-messige betraktninger tilsier derfor at det er attraktivt for staten at Statkraft fortsatt er registrert, lokalisert og styrt fra Norge.

Statkraft har gjennom industrikraftregimet vært benyttet som et sektorpolitisk instrument. En stor del av selskapets produksjon er bundet til langsiktige industrikontrakter som løper frem til 2010. Det er Olje- og energidepartementet som er forvaltningsmyndighet på dette området. I samsvar med Stortingets behandling av St.prp. nr. 52 (1998-1999), jf. Innst.S. nr. 233 (1998-1999), legges det til grunn at det ikke er aktuelt å tildele nye industrikontrakter på myndighetsbestemte vilkår i fremtiden.

Samfunnets kontroll av Statkrafts bruk av naturressursene skjer blant annet gjennom lover, forskrifter og konsesjonsvilkår. En betydelig del av verdiskapingen i vannkraften disponeres av stat, fylkeskommune og kommune gjennom særskilte skatteregler og konsesjonsvilkår. Utbyttet fra Statkraft er også en del av overføringen av inntekter fra vannkraftproduksjon til det offentlige.

Statsforetak, fylkeskommuner og kommuner er unntatt fra hjemfallsretten, noe som ESA oppfatter som konkurransevridende, og følgelig i strid med EØS-avtalen. Regjeringen har nedsatt en arbeidsgruppe som vurderer hjemfallsreglene.

ESA vurderer også garantibestemmelsene i statsforetaksloven som konkurransevridende, og dermed i strid med EØS-avtalen. Som følge av dette vil Regjeringen foreslå å fjerne disse garantibestemmelsene. Eventuelle endringer i statsforetaksloven vil ikke endre statens ansvar for statsforetakenes inn-gåtte forpliktelser.

Strukturutviklingen i kraftnæringen gjør det over tid naturlig å vurdere behovet for industrielle partnere for Statkraft. I tillegg kan Statkraft se behov for ytterligere egenkapital som ledd i fortsatt utvikling av selskapet. Regjeringen legger til grunn at Statkraft fortsatt skal kunne videreutvikles som en sterk aktør i kraftnæringen i Norden, men at staten i utgangspunktet ikke skal bidra med mer kapital. Det vil bli tatt initiativ til å omdanne selskapet til aksjeselskap. Regjeringen vil være åpen for industrielle løsninger der Statkraft inn-går, og der staten ikke lenger vil være eneeier.

9.4 Statnett SF

– Stiftelsesår: 1992

- Antall ansatte pr. 30.12.2000 i Statnett konsern: 785
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Statnett SF er systemansvarlig i det norske kraftsystemet. Foretaket skal ha ansvar for en samfunnsøkonomisk rasjonell drift og utvikling av det sentrale overføringsnett for kraft. Statnett SF skal alene eller sammen med andre planlegge og prosjektere, bygge, eie og drive overføringsanlegg. Statnett SF skal utføre de oppgaver som det er pålagt i henhold til lovgivning og konsesjoner. Statnett SF skal for øvrig følge forretningsmessige prinsipper.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap.

Statnett SF ble stiftet i 1992 som en følge av omorganiseringen av forvaltningsbedriften Statkraft, jf. St.prp. nr. 100 (1990-91) og Innst.S. nr. 28 (1991-92). Omorganiseringen la grunnlag for et skille mellom statens produksjon av kraft og statens anlegg for overføring av kraft.

Statnett er gjennom St.prp. nr. 100 (1990-91) og Innst.S. nr. 28 (1991-92) gitt det sentrale ansvaret for driftskoordineringen, oppgaven som eier av statens del av sentralnettet, samt ansvaret for sentralnettsordningen og kraftsystemplanlegging i sentralnettet.

Statnett SF er underlagt Norges vassdrags- og energidirektorat sin monopolkontroll. Statnett konsern oppnådde for 2000 en regnskapsmessig egenkapitalavkastning på 13,7 pst. etter skatt, og den bokførte egenkapitalandelen var på 37,1 pst. pr. 31 desember 2000.

Statnetts gjeldende utbyttepolitikk for regnskapsårene 1999-2002 er 50 pst. av årsresultatet etter skatt, jf. St.prp. nr. 1 (1999-2000). Det fastsettes ikke et avkastningskrav for Statnett SF, og det innhentes ikke eksterne verdivurderinger av foretaket. Reguleringsregimet for nettselskaper er basert på et normalt avkastningskrav, og med regler for maksimal og minimal avkastning, fastsatt av Norges vassdrags- og energidirektorat. Som en konsekvens av dette reguleringsregimet, vil den reelle verdien av Statnett SF ligge nær opptil den bokførte.

Lov om statsforetak av 30. august 1991 (statsforetaksloven) gir de overordnede rammer for Olje- og energidepartementets eieroppfølging av Statnett. Videre legger reglementet for økonomiforvaltning, jf. kongelig resolusjon av 26. januar 1996 og instruks for Riksrevisjonens kontroll med forvaltningen av virksomheter organisert etter lov om statsforetak av 30. august 1991, jf. Innst. S. nr. 107 (1991-92) rammer for Olje- og energidepartementets eieroppfølging av Statnett.

St.prp. nr. 1 (2001-2002) jf. Innst. S.nr. 83 (2001-2002) gir en gjennomgang av Statnetts oppgaver og organisering. Dette er den første gjennomgangen av foretaket etter at det ble stiftet. Gjennomgangen konkluderer blant annet med at Statnett fortsatt bør være organisert som et systemansvarlig nettselskap. Olje- og energidepartementet legger i sin vurdering spesielt vekt på hensynet til en effektiv utøvelse av systemansvaret og behovet for samfunnsmessig effektive investeringer i overføringssystemet.

Organisasjon

Konsernet omfatter foruten morselskapet Statnett SF de heleide datterselskapene Statnett Transport AS, Statnett Entreprenør AS og Statnett Forsikring AS. Morselskapet eier 50 pst. av Nord Pool ASA, Viking Cable AS og EuroKabel AS. Morselskapet eide om lag 7,7 pst. av aksjene i teleselskapet Enitel ASA inntil september 2001, da dette selskapet gikk konkurs. Både heleide datterselskap og selskaper der Statnett SF eier 20 pst. eller mer inngår i konsernregnskapet. Antall ansatte i konsernet var om lag 800 ved utgangen av 2000, som er om lag 100 færre enn ved utgangen av 1998.

Statnett Entreprenør AS og Statnett Transport AS

Statnett Rederi AS ble opprettet i 1996 for å ivareta eierskapet til Statnetts skip. Ved etableringen av Statnett Entreprenør AS i 1997, ble Statnetts transportvirksomhet overført til entreprenørselskapet. Frem til nå har landtransport med utstyr og personell samt management og sjømannskap for båten M/S Elektron vært en del av Statnett Entreprenør AS, mens eierskapet til båten har vært i Statnett Rederi AS.

Statnett Entreprenør AS skal bygge og vedlikeholde høyspenningsanlegg, primært i Norden og utvalgte markeder internasjonalt, samt entreprenør- og transportvirksomhet innen spesialområder.

Transportvirksomheten i Statnett Entreprenør AS ble overført til Statnett Rederi AS i januar 2002. Samtidig har Statnett Rederi AS skiftet navn til Statnett Transport AS. Dette er gjort for å samle konsernets transportvirksomhet i ett selskap.

Statnett Forsikring AS

Statnett Forsikring AS ble stiftet 1. april 1998. Selskapets formål er å drive forsikringsvirksomhet innen skadeforsikring som direkte tegnede selskap som reassurandør. En overordnet målsetning er å iverksette risikoreduserende tiltak gjennom skadeforebyggende virksomhet, samt å gjennomføre en risikoavlastning av Statnett SFs samlede risikoprofil. Selskapet har konsesjon som er begrenset til kun å dekke risiki vedrørende Statnett SF og enheter i Statnett konsernet.

NordPool ASA

Nord Pool ASA ble etablert i 1993. Statnett SF eier 50 pst av selskapet. Nord Pool har 69 ansatte, og har sitt hovedkontor på Lysaker ved Oslo, og kontorer i Stockholm og Odense.

Nord Pools forretningsmessige grunnlag er å være en elbørs for handel og clearing av kraftkontrakter mellom produsenter, forbrukere, tradere og mellommenn i kraftmarkeder. Forretningsidéen er å gjøre dette som en varebørs der nøytralitet, anonymitet, likebehandling og gjennomsiktighet er grunnleggende prinsipper for virksomheten. Nord Pool ASA fisjonerte 02.01.2002, og den delen av virksomheten som driver fysisk krafthandel ble skilt ut i Nord Pool Spot AS. Virksomhetene knyttet til marked for finansielle kraftkontrakter og clearing av kraftkontrakter ligger fortsatt i Nord Pool ASA.

Viking Cable AS og Eurokabel AS

Viking Cable AS og Eurokabel AS ble hhv. opprettet i 1994 og 1995. Statnett eier 50 pst. av disse selskapene, som har ansvaret for å forvalte Statnetts investeringer i kabler mellom Norge og kontinentet.

Enitel ASA

Statnett SF eide om lag 7,7 pst. av teleselskapet Enitel ASA. Enitel AS og Enitel ASA ble 29. august 2001 satt under administrasjon av gjeldsnemda. Driften av Enitels televirksomhet foregår i Enitel AS, som er et datterselskap av Enitel ASA. Enitel AS begjærte seg selv konkurs 17. september 2001. BaneTele AS har siden kjøpt nettverksevirsomheten i Enitel AS fra konkursboet.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 9.3.

Tabell 9.3: Hovedtall for Statnett SF (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	6	7 974	9	2 924
	944		279	
Driftsresultat	816	800	1	937
			030	
Ordinært resultat	475	415	581	341
Utbytte (mor)	350	208	390	
Utbytteprosent ²⁾	74	50	67	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	9	9 600	9	9 534
	268		476	
Omløpsmidler	2	1 934	2	2 494
	220		099	
Egenkapital	3	4 149	4	4 491
	943		340	
Langsiktig gjeld	5	6 003	5	5 629
	966		357	
Kortsiktig gjeld	1	1 340	1	2 000
	525		886	
Totalkapital	11	11	11	12 028
	488	534	575	

¹⁾ Foreløpige tall

²⁾ Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Statnett SF ble opprettet i 1992 som et statsforetak. Ønsket om å kunne ivareta sektorpolitiske hensyn gjennom drift av selskapet var viktig i dannelsen av selskapet.

Statnett er et spesielt selskap med klare myndighets- og monopoloppgaver innen kraftsektoren. Systemansvaret er en viktig samfunnsoppgave og er nødvendig for å oppnå et effektivt kraftmarked og for å ivareta vitale interesser vedrørende forsyningssikkerhet. Videre skal Statnett drives etter samfunnsøkonomiske kriterier. Dette legger sterkere bånd på Statnett enn på andre selskaper i bransjen.

Fullt statlig eierskap av Statnett gir et ekstra styringsredskap i tilfelle reguleringer av transmisjonsnettet i Norge er utilstrekkelig. I tillegg bidrar statlig eierskap av Statnett til at aktørene i kraftmarkedet oppfatter Statnett som en nøytral aktør, samt at det gir et signal om at systemansvaret har høy viktighet for staten og samfunnet.

Statnett er i all hovedsak en monopolbedrift da størstedelen av foretakets forretningsområde ikke er konkurranseutsatt. Virksomhet som opererer i et konkurranseutsatt marked er i all hovedsak organisert som datterselskaper. Statnett SF er underlagt Norges vassdrag- og energidirektorat sin monopolkontroll.

Statnett skal som systemansvarlig nettselskap gjennomføre investeringer som er samfunnsøkonomisk lønnsomme og systemansvaret skal utøves på ikke-diskriminerende og samfunnsmessig rasjonell måte. For øvrig skal Statnett opptre etter forretningsmessige prinsipper og gi best mulig avkastning på innskuddskapitalen innenfor de rammer foretaket er pålagt.

Gjennom systemansvaret og eierskap til storparten av sentralnettet, utenlandsforbindelsene og den nordiske kraftbørsen, er Statnett et helt sentralt element for å sikre en tilfredsstillende forsyningssikkerhet. Statnett har oppfylt statens intensjon ved etablering av selskapet og utviklet seg til en sentral og uunnværlig aktør for å sikre et velfungerende kraftmarked.

Regjeringen vurderer det som viktig at staten eier Statnett. Inngående kjennskap til sektoren gjør at eierskapet av Statnett er med på å sikre at selskapet utfører sine samfunnsoppgaver best mulig, særlig på de områder reguleringer ikke er fullt ut tilfredsstillende. Regjeringen vil på denne bakgrunn at Statnett fortsatt skal være heleid av staten.

9.5 Statskog SF

- Stiftelsesår: 1993
- Antall ansatte pr. 31.12.2000: 248
- Statens eierandel: 100 pst.

Formålsparagraf:

Statskog SF har til formål selv gjennom deltakelse eller i samarbeid med andre å forvalte, drive og utvikle statlige skog- og fjelleiendommer med tilhørende ressurser og annen naturlig tilgrensende virksomhet.

Eiendommene skal drives effektivt med sikte på å oppnå et tilfredsstillende økonomisk resultat. Det skal drives et aktivt naturvern og tas hensyn til friluftslivet. Ressursene skal utnyttes balansert, og fornybare ressurser skal tas vare på og utvikles videre.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap:

Direktoratet for statens skoger ble omorganisert til statsforetaket Statskog SF med virkning fra 01.01.1993. Siktemålet med omorganiseringen var blant annet å legge til rette for en mer rasjonell utnyttelse av direktoratets næringsvirksomhet, jf. St.prp.nr. 52 (1991-92) Omorganisering av Direktoratet for Statens skoger og Innst.S. nr.158 (1991-1992).

Foretaket har ansvaret for forvaltningen av statens grunn, i alt ca. 110.000 km² eller 1/3 av Norges landareal. Bare 5000 km² av dette er produktivt skogareal hvor det utøves et næringsmessig skogbruk. Resten er fjell- og utmarksarealer, vesentlig i de tre nordligste fylkene i landet.

Statskog SFs forretningsdrift består i hovedsak av skogsdrift og eiendomsforvaltning, mens forvaltningsoppgavene blant annet består av offentligrettslig myndighetsutøvelse, eiendoms- og almenningstilsyn, forvaltning av jakt- og fiske på statsgrunn m.v. Disse oppgavene utføres blant annet i henhold til delegert myndighet og på oppdrag fra Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet.

I foretakets vedtekter, § 8, heter det:

«Før styret treffer vedtak i en sak som antas å være av vesentlig betydning for foretakets formål eller som i vesentlig grad vil endre virksomhetens karakter, skal saken skriftlig forelegges foretaksmøtet.

Statskog SF har fullmakt til å selge innkjøpt og opprinnelig stats-eiendom for inntil 10 mill. kroner pr. år, og utover dette selge eiendommer fjellovens §13.3. Statskog SF har fullmakt til å kjøpe skogeiendommer for til sammen 10 mill. kroner pr. år. Forslag om salg og kjøp av grunneiendommer ut over dette skal forelegges departementet.

Statskog SF kan ikke uten departementets samtykke være deltaker i selskap eller i annet samarbeidsforhold der Statskog har ubegrenset ansvar for den felles virksomhets samlede forpliktelser, eller har fordeler av disse.»

Organisasjon

Statskog konsern omfatter morselskapet Statskog SF, datterselskapene, og de tilknyttede selskaper som nevnt under. Morselskapet Statskog SF omfatter den linjestyrte delen av organisasjonen, herunder grunneierfunksjonen med tilhørende distrikter og avdelinger. Statskog Kontraktservice, som håndterer festekontrakter m.v. for hytter, hus og eiendom for Statskog samt Opplysningsvesenets fond, er ikke skilt ut som eget selskap.

Terra Eiendomsutvikling AS (100 pst) driver eiendomsutvikling for Statskog, Opplysningsvesenets fond og private grunneiere. Statskog Borregaard Skogsdrift AS (50 pst.) som er et driftsselskap for det alt vesentligste av skogsdriften på blant annet Statskogs arealer. Det tilknyttede selskapet Prevista AS (35 pst.) er et konsulentselskap innenfor ressurskartlegging i skog og utmark og BioVarme (20 pst.) som er en leverandør av biobrenselbasert fjernvarme.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 9.4.

Tabell 9.4: Hovedtall for Statskog-konsernet (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	257,8	238,2	221,5	235,5
Driftsresultat	24,8	11,6	11,4	42,0
Ordinært resultat	29,0	16,8	8,1	28,2
Utbytte (mor)	9,4	16,1	7,6	
Utbytteprosent ²⁾	32,4	95,8	93,8	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	151,0	132,1	127,4	153,1
Omløpsmidler	159,5	151,3	137,2	129,7
Egenkapital	197,8	198,5	199,0	210,4
Langsiktig gjeld	34,3	20,4	7,3	7,6
Kortsiktig gjeld	78,4	64,5	58,3	64,8
Totalkapital	310,5	290,1	264,6	282,8

¹⁾ Foreløpige tall

²⁾ Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Statskog SF ble etablert i 1993 med utgangspunkt i daværende Direktoratet for statens skoger. Hensikten med omorganiseringen var å legge til rette for en mer rasjonell næringsvirksomhet, og statsforetaksformen ble valgt for å sikre at disse arealene, som er av stor samfunnsmessig betydning, fortsatt skulle være statlige.

Begrunnelsen for at staten bør eie skog- og utmarksarealer er å sikre en effektiv ressursutnyttelse til beste for samfunnet, tilrettelegge for allmennhetens behov for jakt-, fiske- og friluftstilbud m.v.

Det viktigste fremover i forhold til Statskogs areal blir å sikre spredte Statskogsarealer i Sør-Norge for barskogvern, eller som arealer til bruk i make-skifte mellom de berørte private grunneiere og staten. Når disse hensyn er ivarettatt kan det også være aktuelt med arronderingssalg av statlig eiendom.

Samerettsutvalgets utredningsarbeid og oppfølgingen av dette, gjør det lite aktuelt å diskutere salg av arealer som omfattes av dette arbeidet. Samerettsutvalget har foreløpig utredet spørsmålet om retten til land og vann i Finnmark (NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur), og er nå i gang med utredning av rettighetsspørsmålene i områdene sør for Finnmark, dvs. fra Troms og til Hedmark. En vesentlig del av det området som utredes er statsgrunn, som forvaltes av Statskog. Store deler av Statskogs arealer i Sør-Norge er dessuten statsallmenning hvor det påhviler omfattende, lokale bruksretter og som av den grunn er lite aktuelt å selge.

Mht. salg av datterselskaper og eierandeler i deleide selskaper, er de langt fleste av disse selskapene så sterkt knyttet til Statskog som grunneier at det synes lite aktuelt å avhende disse. Dette gjelder planselskapet (Prevista), driftsselskapet for skogsdriften (SB Skog) og eiendomsutviklingselskapet (Terra), som er organisert som hel- og deleide selskaper ut fra effektivitets-hensyn. Det er for eksempel viktig for langsiktig forvaltning av de statlige arealene at Statskog har tilstrekkelig plankompetanse.

Regjeringen vil på denne bakgrunn at Statskog fortsatt skal være heleid av staten.

10 Majoritetsinteresser

10.1 Cermaq ASA (Fjord Cermaq ASA/Cernova AS)

- Stiftelsesår: 1994
- Antall ansatte i konsernet pr. 31.12.2000: 2.686
- Statens eierandel: 79,38 pst.

Formålsparagraf:

Selskapet har til formål å drive fiskefôrproduksjon, fiskeoppdrett og annen havbruksvirksomhet samt annen virksomhet som står i naturlig sammenheng med dette. Selskapet skal ha en aktiv rolle knyttet til forskning og utvikling i marin sektor og oppdrettsnæringen.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Statkorn Holding AS (nå Cermaq ASA) ble stiftet 12.12.1994 som morselskap for statens virksomheter i korn-, mel- og kraftfôrsektoren da statens kornmonopol opphørte ved årsskiftet 1994/95. Statkorn Holding skulle ta vare på og videreutvikle de verdier som staten hadde lagt ned i sine virksomheter innenfor korn-, mel- og kraftfôrbransjen under statsmonopolet samt bidra til å holde konkurransen oppe i de deregulerte markedene. Statkorn-gruppen har siden 1994/95 omstilt og utviklet seg betydelig med nåværende hovedvirksomheter innen kornhandel (Statkorn/Unikorn), fiskefôr (NorAqua og EWOS), mølleindustri (Norgesmøllene) samt fiskeoppdrett (Mainstream, AquaScott og PNA).

I forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 1997 vedtok Stortinget delprivatisering av Statkorn Holding med salg av statsaksjer for inntil 200 mill. kroner. Høsten 1998 ble Statkorn Holding omdannet til et allmennaksjeselskap (Statkorn Holding ASA). I desember 1999 solgte departementet 20 pst. av aksjene i Statkorn Holding ASA gjennom et rettet salg basert på auksjon (bookbuilding). Høsten 2000 vedtok generalforsamlingen i selskapet en rettet emisjon på 1,5 mrd. kroner for å videreutvikle forretningsområdet AQUA. Staten tegnet seg pro rata for 1,2 mrd. kroner i emisjonen. 300 mill kroner ble tegnet i markedet i hovedsak pro rata blant de eksisterende private aksjonærene.

Ved Stortingets behandling av Innst.S. nr. 27 (2000-01), jf. St.prp. nr. 4 (2000-01) ble det lagt vekt på at statens eierengasjement i selskapet sammen med langsiktig privat-industriell kapital bl.a. skal være med på å sikre et nasjonalt eierskap med flertallskontroll i en fremtidsrettet havbruksnæring. Stortinget har vedtatt at selskapets hovedkontor skal ligge i Norge. Stortinget har samtykket i at selskapet kan børsnoteres ved Oslo Børs' hovedliste. Stortinget knyttet i sine vedtak forutsetninger om at selskapet skal være aktivt innen forskning og utvikling samt at det skulle utarbeides særskilte miljøhandlingsplaner for virksomheten. Staten ved Landbruksdepartementet fikk fullmakt til å selge seg ned/la seg vanne ut til 34 pst. i Cermaq ASA, jf. Stortingets vedtak

III av 17. november 2000 med grunnlag i Innst.S. nr. 27 (2000-01) (selskapet er nå overført til Nærings- og handelsdepartementet.)

Den 5. oktober 2001 ble det vedtatt å fusjonere Cermaq ASA i ett havbrukskonsern og ett landbrukskonsern etter likedelingsprinsippet. Det nye navnet på morselskapet i landbrukskonsernet, som foreløpig er organisert som et heid datterselskap til Cermaq ASA er, Cernova AS.

Organisasjon

Det var totalt i underkant av 2.700 ansatte i virksomheten ved utgangen av år 2000. Av disse arbeidet 558 i Norge. Ved utgangen av 1998 hadde gruppen vel 500 ansatte. Økningen i bemanningen skyldes i hovedsak oppkjøp av virksomheter i utlandet.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.1

Tabell 10.1: Hovedtall for Cermaq-konsernet. Mill kr.

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	2 991	2 682	4 566	7 055
Driftsresultat	66	90	418	323
Ordinært resultat	23	40	277	99
Utbytte (mor)	9,2	0	0	
Utbytteprosent ²⁾	40	-	-	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	802	909	4 198	4 375
Omløpsmidler	1 427	1 104	2 489	3 566
Egenkapital	1 082	1 248	2 933	2 883
Langsiktig gjeld	233	436	2 417	3 338
Kortsiktig gjeld	913	329	1 336	1 719
Total kapital	2 229	2 013	6 688	7 941

1) Foreløpige regnskapstall

2) Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Styrene i Cermaq ASA, Fjord Seafood ASA og Domstein ASA offentliggjorde den 20. mars 2002 en intensjonsavtale om å fusjonere havbruksaktivitetene i de tre selskapene. Fjord Seafood ASA vil være det overtakende selskap som sikrer at det sammenslåtte selskapet automatisk vil bli børsnotert ved Oslo Børs, da Fjord Seafood i dag er et notert selskap. Det nye selskapet vil bli et globalt og fokusert havbruksselskap, som er fullt ut integrert fra fiskefôr til marked. Det er forventet at selskapet vil bli en sterk enhet som kan kapitalisere på markedspotensialet innen industrialisert havbruk over hele verden.

Det nye selskapet vil ha en markedsandel på 12 pst. av det globale lakseoppdretts-markedet og om lag 40 pst. av det globale laksefôrmarkedet. I 2001 slakket selskapene til sammen 130 000 tonn laks og ørret mens Cermaq solgte 720 000 tonn fiskefôr til egne og eksterne kunder.

Styrene skal ta endelig stilling til intensjonsavtalen i begynnelsen av mai etter at juridisk-økonomisk gjennomgang (due dilligence) er slutført. Forslaget ventes å kunne bli behandlet på generalforsamlingene i selskapene i løpet av mai måned.

Dersom fusjonen gjennomføres legges det til grunn at det vil bli gjennomført en emisjon for å øke egenkapitalen i det nye selskapet. Departementet har lagt til grunn at Staten ikke skal tegne seg i en slik ny emisjon. Med det samlede opplegget vil Staten vanne ut sin eierposisjon fra 79,38 pst. i Cermaq ASA til mellom 35 og 40 pst i det sammenslåtte selskapet

10.2 Cernova AS

Formålsparagraf:

Selskapet har til formål å være et holdingselskap hvis formål vil være å eie og investere i virksomhet innenfor kornhandel, møllevirksomhet og annen næringsmiddelrelatert virksomhet samt annen virksomhet som står i naturlig sammenheng med dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Staten ved Nærings- og handelsdepartementet har fullmakt til å redusere sitt eierskap til 51 pst. i selskapet, jf. Stortingets vedtak XVII av 18. juni 1999 i Innst.S. nr. 236 (1998-99), jf. St.prp. nr. 67 (1998-99). Det vises til Innst.S. nr. 236 (1998-99), jf. St.prp. nr. 67 (1998-99) og St.prp. nr. 4 (2000-2001), jf. Innst.S. nr. 27 (2000-2001).

Cernova AS eier Norgesmøllene DA (60 pst.), Unikorn AS (66 pst.) (tidl. Statkorn AS), Fiskå Mølle AS (49 pst.) og flere andre mindre virksomheter bl.a. diverse kraftverk.

Cernova AS er foreløpig som nevnt foran et datterselskap av Cermaq ASA. Dersom havbruksvirksomheten i Cermaq overføres til Fjord Seafood ASA og dagens Cermaq-aksjonærer får utdelt aksjer i dette selskapet som oppgjør, vil rest-Cermaq ASA og Cernova AS fusjonere til ett selskap som vil utgjøre det nye landbruksselskapet med navn Cernova. Staten vil eie 79,38 pst. av aksjene i det kommende fusjonerte landbruksselskapet Cernova ASA.

Cernova kan utvikles til enten å bli et permanent morselskap i et industri-konsern eller til å bli et rendyrket investeringsselskap. En aksjonæravtale regulerer aksjonærenes plikter og rettigheter i selskapet. De strategiske veivalgene er trukket opp i aksjonæravtalen. Cernova ASA vil fremstå som et selskap med flere ulike typer næringsmiddelrelatert virksomhet. Alle virksomhetene er konkurransutsatte med få aktører i et marked som er preget av stor-driftsfordeler. Alle datterselskapene og de tilknyttede selskapene har private medeiere. Cernova har således skaffet seg industrielle partnere til sine operative industrivirksomheter.

Vurdering av statens eierskap

Under statens kornmonopol fra 1928 skulle staten direkte ivareta beredskaps- og distriktpolitiske hensyn, samt en sikker import av korn som basisvare for den samlede matforsyningen. En høy norsk kornproduksjon i dag sammenlignet med for 20-30 år siden kombinert med at den kalde krigen er slutt, gjør at fokuset på importkriser ikke lenger er et relevant tema. I dag er beredskaps-hensynene dekket i markedet.

Regjeringen legger til grunn at Cernova ASA og dets underliggende virksomheter skal drives etter bedriftsøkonomiske kriterier, og at det statlige eierskapet i Cernova ASA for fremtiden kan begrenses til 34 pst. Dette for bl.a. å ivareta et hensyn til en effektiv konkurranse i kornmarkedene. En restrukturering av landbrukskonsernet slik det nå fremstår kan være aktuelt for å møte fremtiden. Dagens kornordning bygger på den forutsetning at det skal være reell konkurranse i kornmarkedet. Ved etableringen av dagens kornordning ble det lagt opp til at Unikorn AS skulle utgjøre en varig konkurrent til Felleskjøp-gruppen som er markedsregulator når det gjelder kornhandel, jf. Ot.prp nr. 69 (2000-01). Utviklingen av virksomheten fremover må ta hensyn til dette.

10.3 Kommunalbanken AS

- Stiftelsesår: 1999
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 29
- Statens eierandel: 80 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å yte lån til kommuner, fylkeskommuner, interkommunale selskaper og andre selskaper som utfører kommunale oppgaver enten mot kommunal garanti, statlig garanti, eller annen betryggende sikkerhet. Selskapet kan påta seg andre oppgaver som naturlig hører sammen med selskapets virksomhet.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Kommunalbanken AS ble stiftet 1.november 1999 som en videreføring av virksomheten til statsbanken Norges Kommunalbank. Aksjeselskapet var 100 pst. eid av staten ved stiftelsen. I 2000 ble 20 pst. av aksjekapitalen solgt fra staten til Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Målet, ifølge Ot prp nr 44 (1998-99), er at alle statens aksjer skal overdras til kommunesektoren over tid.

Kommunalbanken har konsesjon til å drive virksomhet som finansieringsforetak. Selskapet er underlagt det generelle lovverket for finansinstitusjoner og deltar i kredittmarkedet på like vilkår med andre finansieringsforetak. Banken holder til i Oslo.

Kommunalbanken gir lån med inntil 40 års løpetid for alle typer kommunale oppgaver, herunder refinansiering. Låntagerne kan velge mellom forskjellige lånetyper og rentetilknytninger. En viktig oppgave for Kommunalbanken er å bidra til konkurranse om utlån til kommunene, slik at kommunal sektor sikres billige lån.

Det er marginen mellom ut- og innlånsporteføljen som er avgjørende for bankens finansielle utvikling. I 2000 hadde Kommunalbanken et overskudd (etter skatt) på 53, 6 mill kroner i resultatregnskapet. Utlånsporteføljen kom opp i om lag 37 mrd. kroner pr. 31. desember 2000, noe som tilsvarer om lag 32 pst. av totalmarkedet. Det ble i 2000 innvilget lån på til sammen om lag 10 mrd. kroner.

Organisasjon

Bemanningen ved utgangen av år 2001 var på 29 personer. Kommunalbanken er organisert i en utlånsavdeling, en finansavdeling og en markeds- og informasjonsavdeling. I tillegg har banken egne enheter for regnskap, «financial control», personaladministrasjon og IT.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.2.

Tabell 10.2: Hovedtall for Kommunalbanken AS

Resultatregnskap	Proforma 1999 ¹⁾	2000	2001 ⁴⁾
Driftsinntekter	2 119	2 407	3 304
Driftsresultat	89	75	104
Ordinært resultat	84	54	75
Utbytteprosent ²⁾	³⁾	38,73	
Balanse			
Anleggsmidler	30 007	36 788	42 413
Omløpsmidler	4 060	8 782	14 248
Egenkapital	672	705	743
Langsiktig gjeld	32 655	42 719	53 330
Kortsiktig gjeld	740	2 146	3 587
Total kapital	34 066	45 569	56 661

¹⁾ Norges kommunalbank ble omdannet til Kommunalbanken AS 1. november 1999. Det er utarbeidet proformatall som dekker hele 1999 etter resultatregnskapet.

²⁾ (Utbytte pr aksje / fortjeneste pr aksje) x 100

³⁾ Kommunalbanken betalte utbytte på kr. 19 mill. for perioden 01.01.-31.10. basert på en egenkapital på kr. 292 mill. For perioden 01.11.-31.12. ble det ikke betalt utbytte. Aksjekapitalen var da kr. 660 mill.

⁴⁾ Revidert. Godkjennes endelig 06.03.02.

Vurdering av statens eierskap

Norges kommunalbank ble fra 01.11.99 omdannet fra forvaltningsbedrift regulert gjennom egen lov, til et aksjeselskap 100 pst. eid av staten. Omdanningen skjedde etter nødvendige lovendringer, jf. Ot.prp. nr. 44 (1998-99). I Ot.prp. nr. 44 er bakgrunnen for omdanningen beskrevet nærmere. Norges Kommunalbank konkurrerer med den øvrige banksektoren om å gi lån til kommuner. Ved omdanning av Kommunalbanken til aksjeselskap ble statsgarantier avviklet for nye innlån i Kommunalbanken. Lån som omfattes av statsgarantier er blitt gradvis redusert etter omdanningen. For lån som omfatter statsgarantier betales det garantiprovisjon på 0,1 pst. på basis av bankenes innlån. Dette gjør at Kommunalbanken har en fordel i forhold til andre banker.

Kommunalbanken har hatt og har fortsatt som hovedoppgave å yte kreditt til kommuner og fylkeskommuner. Dette er særlig viktig overfor små og mellomstore kommuner, som ikke oppnår like gode rentevilkår i markedet som de større kommunene og fylkeskommunene. Omdanningen til aksjeselskap innebærer større handlefrihet for banken. Oppheving av de tidligere utlånsbegrensningene har gitt banken bedre mulighet til å gi lån til kommuner som ellers måtte låne i andre banker. En viktig oppgave for banken er å bidra til konkurranse om utlån til kommuner/fylkeskommuner, slik at kommunesektoren sikres billige lån. Større handlefrihet gir banken bedre mulighet til å tilpasse sitt tilbud til endrede behov i kommunene.

I 2000 solgte staten 20 pst. av aksjene til KLP, med et mål om ytterligere kommunalt eierskap. Regjeringen vil vurdere ulike måter å følge opp dette på.

10.4 Kongsberg Gruppen ASA

- Stiftelsesår: 1987
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 4 012
- Statlig eierandel pr. 31.12.01: 50,001 pst.

Formålsparagraf:

Kongsberg Gruppen ASA har til formål å drive verkstedindustri og annen industriell virksomhet. Selskapet kan samarbeide med, delta i eller opprette andre selskaper som har naturlig sammenheng med dette. Selskapet skal ha for øye utvikling og fremstilling av forsvarsmateriell.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Kongsberg Gruppen er i dag et almenaksjeselskap og selskapets aksjer er notert på Oslo Børs. Statens eierandel utgjør 50,001 pst. Forskjellige private aksjonærer og institusjonelle investorer eier resten av aksjene.

Forsvarsvirksomheten til Kongsberg Gruppen ASA representerer en videreføring av tidligere aktiviteter ved Kongsberg Våpenfabrikk A/S (KV) og senere Norsk Forsvarsteknologi AS (NFT). KV ble opprettet ved kongelig forordning i 1814. Selskapet var organisert som en forvaltningsbedrift under Forsvarsdepartementet. Formålet var å fremstille våpen og skyts til landets forsvar.

I 1919 samtykket Stortinget i at KV kunne oppta supplerende sivil produksjon. I 1948 ble KV omdannet til et selvstendig rettssubjekt etter en særlov. På begynnelsen av 1960-tallet begynte KV å levere avanserte forsvarsprodukter som raketter og våpensystemer basert på bruk av informasjonsteknologi. KVs forsvarsdivisjon utviklet etter hvert ledende kompetanse på disse områdene. I 1968 ble bedriften organisert som aksjeselskap. Fra 1981 viste KV underskudd på driften og i 1986 ble det klart at bedriften måtte restruktureres. For å bevare verdiene og legge grunnlaget for reetablering av lønnsom industrivirksomhet ble det lagt vekt på å holde KVs forsvarsdivisjon samlet. I juni 1987 åpnet Kongsberg skifterett gjeldsforhandlinger for KV.

Norsk Forsvarsteknologi A/S (NFT) ble etablert som et heleid statlig aksjeselskap i 1987 for å videreføre forsvarsdivisjonen i det kriserammede Kongsberg Våpenfabrikk. Et sentralt element i NFTs strategi var å bygge opp tilnærmet like stor sivil virksomhet som militær. Ved oppkjøpet av Norcontrol i 1992 ble målet om balanse mellom militære og sivile markeder langt på vei nådd. Ved en kapitalutvidelse i 1993 reduserte staten sin eierandel i NFT fra 100 pst. til 51,28 pst. og selskapet ble børsnotert.

Ved oppkjøpet av Simrad-konsernet i 1996 ble konsernet ytterligere vektet mot maritim elektronikk. I 1996 ble det gjennomført en rettet emisjon til selskapets ansatte, noe som økte egenkapitalen med 21 mill. kroner, fordelt med 3 mill. kroner til aksjekapitalen og og resten til reservefondet. Statens eierandel ble som følge av dette redusert til 50,001 pst.

Norsk Forsvarsteknologi AS endret navn i 1995 til Kongsberg Gruppen ASA.

I 1999 ble aksjekapitalen økt med 30 mill. kroner til 150 mill. kroner gjennom en kapitalutvidelse. Emisjonen tilførte selskapet 600 mill. kroner i økt egenkapital. Staten opprettholdt sin eierandel ved å tegne aksjer for 300 mill. kroner. Oppgjør for aksjene ble foretatt ved at statens ansvarlige lån til selskapet på 300 mill. kroner ble avskrevet.

Det er forutsatt at staten skal opprettholde en aksjemajoritet i selskapet, jf. St.prp. nr. 108 og Innst. S. nr. 233 for 1991-92.

Det foreligger ingen fullmakter fra Stortinget om salg av aksjer i Kongsberg Gruppen ASA.

Organisasjon

Kongsberg Gruppen er et internasjonalt teknologikonsern med 4 012 ansatte, hvorav 799 utenfor Norge. Konsernet, som omfatter i alt 13 heleide datterselskaper, og er etablert i mer enn 20 land og stater med mer enn 30 lokasjoner. Konsernet har to hovedforretningsområder: Kongsberg Maritime og Kongsberg Defence & Aerospace.

Kongsberg Maritime, som er det største forretningsområdet, er delt i tre hovedområder: Offshore & Subsea, Yachting & Fishery og Merchant Marine. Konsernet er verdensledende på en rekke områder innen maritim informasjonsteknologi.

Kongsberg Defence & Aerospace, som er Norges ledende produsent av forsvarsmateriell, er en nisjeleverandør med hovedvekt på sjømålsmissiler, kommando- og kontrollsystemer og kommunikasjon.

Felles for begge hovedforretningsområdene er gjennomgående kjernekompetanse innen signalbehandling, kybernetikk, systemintegrasjon og programvare. Basert på denne kjernekompetansen genereres over 70 pst. av konsernets inntekter fra eksportmarkedet.

Antall ansatte i Kongsberg Gruppen var over 4000 ved utgangen av 2001, mot vel 3300 ved utgangen av 1998.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.3.

Tabell 10.3: Hovedtall for Kongsberg Gruppen ASA (i mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2000
		³⁾	0	¹⁾
Driftsinntekter	4 404	4 412	5 296	6 176
Driftsresultat	189	213	225	328
Ordinært resultat før skattekostnad	279	205	188	191
Utbytte (mor)	48	66	0	
Utbytteprosent ²⁾				
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	1 611	1 592	2 538	2 619
Omløpsmidler	2 338	2 420	2 833	3 010
Egenkapital	806	1 490	1 406	1 538
Langsiktig gjeld	1 126	306	1 536	1 540
Kortsiktig gjeld	2 017	2 216	2 429	2.551
Totalkapital	3 949	4 012	5 371	5 629
Statlige bevilgninger (mill. kroner)				
Kap. 957 Post 90 kjøp av aksjer		300		

¹⁾ Foreløpige tall

²⁾ Utbytte/ordinært resultat

³⁾ Tallene for 1999 er omregnet i forbindelse med årsregnskapet for 2001. Gevinst ved salg av eiendom presenteres etter ordinært resultat før skattekostnad i henhold til ny norsk regnskapsstandard.

Vurdering av statens eierskap

Formålet med statens eierskap i Kongsberg Gruppen er å sikre kontroll i et selskap som er en viktig leverandør av forsvarsmateriell til det norske forsvaret. For øvrig er staten som største aksjonær opptatt av å sikre og videreutvikle de økonomiske verdiene i konsernet og oppnå en akseptabel avkastning på investert kapital.

Kongsberg Gruppen ASA har hatt en positiv utvikling de senere år, både innen de sivile/maritime virksomhetsområder og hva angår forsvarsrelatert produksjon, men selskapets aksjeverdi på Oslo Børs i de siste to årene har ikke utviklet seg tilsvarende. Selskapet vil etter hvert ha et klart behov for å styrke egenkapitalen med sikte på å finansiere fortsatt vekst. Som leverandør til fremmede lands forsvar er også selskapet interessert i å ha staten som en stor aksjonær. Ut fra disse hensyn er det imidlertid ikke påkrevet at staten opprettholder aksjemajoriteten i selskapet.

Regjeringen mener at staten bør åpne for å redusere sin eierandel ned mot 34 pst. Hvorvidt dette skal skje ved at staten selger aksjer eller unnlater å tegne ved eventuelle fremtidig kapitalutvidelser, blir en forretningsmessig vurdering. Reduksjon av statens eierandel ved strukturelle endringer i Kongsberg Gruppen, samarbeid med andre etc., kan også være et alternativ. Industrielle løsninger som både sikrer selskapets utvikling og statens verdier kan føre til en ny vurdering av statens eierandel.

10.5 Moxy Trucks AS

- Stiftelsesår: 1991
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 220
- Statlig eierandel pr. 31.03.02 48,99 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å drive produksjon, utvikling og salg av anleggsmaskiner av type ADT, samt alt som står i forbindelse med dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Staten v/Nærings- og handelsdepartementet overtok 48,99 pst. av aksjene i Moxy Trucks AS vederlagsfritt fra A/S Olivin i desember 2000. Overdragelsen skjedde som ledd i forberedelsene for en delprivatisering av A/S Olivin. I april 2001 skjøt staten inn ny aksjekapital på 50 mill. kroner i Moxy Trucks.

Det ble våren 2001 inngått en opsjonsavtale mellom Nærings- og handelsdepartementet og Spilka Invest A/S, Ålesund, om kjøp av statens aksjer i selskapet for 50 mill. kroner. Samtidig mottok Moxy et lån fra Spilka på 12 mill. kroner med 3 års løpetid. Innen 1. mars 2002 måtte opsjonen erklæres for minst 51 pst. av aksjene og innen 31. desember 2002 for resten. Konsulentfirmaet Hartmark Consulting AS formidlet opsjonsavtalen. Ved utøvelse av opsjonen vil 5 pst. av kjøpesummen tilfalle Hartmark som formidlingsprovisjon.

Nærings- og handelsdepartementet gav Spilka Invest A/S en utsettelse av fristen for å erklære opsjonen til 22. mars 2002. I brev av 22. mars 2002 gav

Spilka melding om at de utøver opsjonen på kjøp av 51 pst. av statens aksjer i Moxy Trucks. Statens eierandel i Moxy er dermed redusert til 48,99 pst.

Departementets fullmakt til å selge statens aksjer i Moxy Trucks AS ble gitt ved Stortingets behandling 6. desember 2001 av St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 4 og Budsjett-innst.S. nr. 8 (2001-02).

Økonomiske nøkkeltall

Tabell 10.4: Hovedtall for Moxy Trucks AS (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
Driftsinntekter	405	556	324	404
Driftsresultat	- 2	18	- 82	- 19
Ordinært resultat	- 5	13	- 73	- 24
Balanseregnskap				
Anleggsmidler	71	71	100	133
Omløpsmidler	172	232	169	212
Egenkapital	119	136	62	88
Langsiktig gjeld	64	56	66	79
Kortsiktig gjeld	61	111	141	177
Totalkapital	243	303	270	345
Statlige bevilgninger				
Kap. 959 Post 90 aksjekapital				50

Ved Stortingets behandling av St.prp. nr. 46 (2000-2001), jf. Innst.S. nr. 295 (2000-2001) og St.vedtak 5. april 2001, ble Nærings- og handelsdepartementet gitt fullmakt til å stille garanti for en driftskreditt på 30 mill. kroner til Moxy Trucks AS. Garantifullmakten utløp 31. desember 2001.

I St.prp. nr. 37 (2001-2002), som ble framlagt 18. januar 2002, foreslo Regjeringen at løpetiden for ovennevnte garantifullmakt forlenges med 12 måneder frem til 31. desember 2002. Et flertall i næringskomiteen sluttet seg til Regjeringens forslag i Innst.S. nr. 90 (2001-2002). Stortinget fattet 28. februar 2002 vedtak i samsvar med komiteens innstilling.

Vurdering av statens eierskap

Det foreligger i dag ingen særskilte grunner til at staten skal opprettholde sitt eierskap i Moxy Trucks AS. Statens nåværende eierengasjement i Moxy må sees på bakgrunn av prosessen med nedsalg av statens eierandel i A/S Olivin.

Ved Stortingets behandling 6. desember 2001 av St.prp. nr. 1 (2001-02) Tillegg nr. 4, jf. Budsjett-innst.S. nr. 8 (2001-02), ble Nærings- og handelsdepartementet gitt fullmakt til å selge resten av statens aksjer i Moxy Trucks AS. Salgsarbeidet er igangsatt.

10.6 NOAH AS

- Stiftelsesår: 1991
- Antall ansatte pr. 31.12. 00: 102
- Statlig eierandel: 70,89 pst.

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å bygge, eie og drive anlegg for spesialavfall og annen virksomhet som står i forbindelse med dette, herunder delta i annen virksomhet med naturlig tilknytning til dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Selskapet NOAH AS, tidligere Norsk Avfallshandtering AS, ble etablert i 1991 av staten sammen med en rekke ledende industribedrifter for å etablere en norsk behandlingsskapasitet for spesialavfall, jf. St.prp. nr. 103 (1990-91) Om dannelsen av selskap for behandling av spesialavfall m.m. og Innst.S. nr. 24(1991-92). NOAH ble opprettet som et nasjonalt instrument for å sikre en tilstrekkelig innenlandsk behandlingsskapasitet for spesialavfall. Foruten å være aksjonær deltok staten ved å stille visse garantier for nye prosjekter, som senere er konvertert til aksjekapital.

I juni 1999 ble Norges nasjonale anlegg for behandling av organisk spesialavfall i Brevik innviet. Anlegget er dimensjonert for å kunne motta og behandle de 30 000 tonn med organisk spesialavfall som motsvarer det nasjonale behandlingsbehovet. NOAH inngikk i 1999 en avtale med Statskog Miljø og Anlegg AS om kjøp av et jordvaskeanlegg fra dette selskapet. Som en del av dette avtaleverket kom Statskog-selskapet inn på eiersiden i NOAH AS.

Selskapets økonomiske utvikling er avhengig av resultatene fra selskapets to hovedvirksomheter på henholdsvis Langøya og Brevik. På Langøya er behandlingstilbudet komplett og gir fullverdige nasjonale løsninger for alle typer uorganisk spesialavfall. I 2000 hadde anlegget i Brevik sitt første hele driftsår. Selskapet har snudd trenden fra negativ lønnsomhet til positivt resultat. NOAHs omsetning hadde en sterk økning i 2000. Omsetningen i 2001 var 247 mill. kroner, mot 239 mill. kroner året før.

Virksomheten i Brevik har vært i en igangkjøringsfase siden høsten 1999. Anlegget i Brevik er avhengig av samarbeidet med Norcem AS/ Heidelberg Cement. NOAH har en forbrenningsavtale med Norcem. Anlegget i Brevik går på lav kapasitet og har problemer med lønnsomheten. Hovedproblemet er at anlegget får for lite avfall. De tekniske problemene er i hovedsak løst. Samlet mottak i 2000 var 11 800 tonn avfall. Anlegget har ikke lyktes i å hente tilstrekkelige volumer i markedet. Det er et mål at NOAH kan øke utnyttelsen av anlegget til om lag 30 000 tonn. I St.meld. nr. 24 (2000-01), jf. Innst.S. nr 295 (2000-01) er virksomheten i NOAH AS nærmere omtalt.

NOAH er etter en lang planleggings- og investeringsfase kommet over i en regulær driftssituasjon. Etter en periode der politikk og rammebetingelser har preget selskapets utvikling, vil hovedfokus i tiden fremover være normale forretningsmessige utfordringer som driftsoptimalisering, kostnadseffektivisering, markedsbearbeiding, utvikling av virksomheten gjennom ulike strategiske allianser og samarbeid, samt etablering av nye forretningsområder. Sty-

ret arbeider med å reorganisere bedriften og legge til rette for introduksjon av nye eiere i selskapet.

Organisasjon

Selskapet driver virksomhet på Langøya (uorganisk spesialavfall og deponi) og i Brevik (organisk spesialavfall). Det var 102 ansatte i virksomheten ved utgangen 2000 mot 63 ved utgangen av 1998.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.5.

Tabell 10.5: tall for NOAH AS (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	76	158	239	247
Driftsresultat	5	-2	40	14
Ordinært resultat	4	-13	28	5
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	379	480	466	451
Omløpsmidler	73	86	84	94
Egenkapital	189	220	249	254
Langsiktig gjeld	217	231	204	217
Kortsiktig gjeld	46	99	79	74
Totalkapital	452	566	550	544

1) Foreløpige tall

Vurdering av statens eierskap

Behandlingen av spesialavfall innen hvert land er regulert av internasjonale avtaler, og Norsk Avfallshandtering ble på denne bakgrunn etablert i et samarbeid mellom staten og en del store norske industribedrifter.

På det tidspunktet hvor det kan konstateres at det er bygd opp en kommersiell virksomhet med kapasitet til å behandle norsk spesialavfall og som er kommet over i en stabil driftsfase, foreligger ikke lenger noen begrunnelse for at staten skal være eier i et slikt selskap. Det vurderes nå om dette grunnlaget foreligger, og det er iverksatt arbeid for å bringe flere private eiere inn i selskapet.

10.7 A/S Olivin

- Stiftelsesår: 1948
- Statlig eierandel pr. 31.12.01: 50,99 pst.
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 194

Formålsparagraf:

A/S Olivin har til formål å drive steinbruddsdrift, fabrikkvirksomhet, verkstedsindustri, handel og hermed forbunden virksomhet, herunder også deltakelse i andre liknende foretak.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

A/S Olivin ble etablert i 1948 av staten v/Handelsdepartementet. Selskapet hadde til formål å utnytte en mineralforekomst til verdiskaping og arbeidsplasser. Statens engasjement på eiersiden i selskapet må sees på bakgrunn av behovet for gjenreisning etter 2. verdenskrig og det forhold at det var stor mangel på privat investeringskapital i de første etterkrigsårene. For øvrig hadde staten i flere år forut for etableringen av bedriften dekket kostnadene til utforskning og prøvedrift på den aktuelle mineralforekomsten. Når det deretter skulle igangsettes regulær drift på forretningsmessig basis ønsket staten å sikre at ressursgrunnlaget ble forvaltet og brukt til nasjonens beste, og at fellesskapet fikk del i inntektene.

Nærings- og handelsdepartementet fikk i juni 2000 fullmakt fra Stortinget til å gjennomføre en delprivatisering av A/S Olivin med sikte på å redusere statens eierandel i selskapet ned mot 51 pst., jf. St.prp. nr 61 (1999-2000) og Innst.S. nr. 220 (1999-2000). I proposisjonen pekte departementet på at A/S Olivin var en veldrevet og lønnsom bedrift med god inntjening og en solid finansiell plattform. Etter departementets vurdering forelå det ingen tungtveiende grunner til at staten fortsatt skulle eie tilnærmet samtlige aksjer i dette selskapet. Forholdene lå vel til rette for at staten kunne redusere sitt eierengasjement i A/S Olivin og slippe andre inn på eiersiden, fortrinnsvis aktører som har et langsiktig og industrielt perspektiv på sine investeringer. Et naturlig første mål var at staten solgte seg ned til en eierandel på 51 pst.

Staten ved Nærings- og handelsdepartementet inngikk 2. mars 2001 avtale om salg av 49 pst. av statens aksjer i A/S Olivin til North Cape Minerals AS. Det vises til St.prp. nr. 84 (2000-01) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet for 2001, og Innst.S. nr. 325 (2000-01).

Nærings- og handelsdepartementet har fullmakt til å selge statens gjenværende aksjer i A/S Olivin. Fullmakten ble gitt ved Stortingets behandling av St.prp. nr. 1 og St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 4 (2001-02), jf. Budsjett-innst.S. nr. 8 (2001-02) og stortingsvedtak 6. desember 2001.

Organisasjon

Virksomheten er organisert som et konsern bestående av morselskapet A/S Olivin og de heleide datterselskapene Industrimineraler AS og Imin AS. I tillegg inngår Olivin Chartering AS, hvor Olivin har en eierandel på 51 pst.

Industrimineraler AS ligger i Raubergvik i Nordal kommune. Selskapet er i likhet med morselskapet produsent av mineralet olivin. Antall ansatte pr. 31.12.01 var 25. Imin AS er et hvilende selskap uten ansatte pr. 31.12.01. Olivin Chartering AS har forretningskontor i Oslo. Selskapets hovedoppgaver er å inngå fraktkontrakter og leie inn skip for transport.

Det tidligere heleide datterselskapet Moxy Trucks AS ble overdratt til staten v/Nærings- og handelsdepartementet i desember 2000.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.6.

Tabell 10.6: Hovedtall for Olivin-konsernet (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	395	369	395	365
Driftsresultat	61	51	54	40
Ordinært resultat	47	39	36	26
Utbytte (mor)	116,5	14	0	
Utbytteprosent ²⁾	248	36	0	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	276	278	226	250
Omløpsmidler	157	144	162	144
Egenkapital	264	289	277	296
Langsiktig gjeld	1	63	60	60
Kortsiktig gjeld	168	70	52	38
Totalkapital	433	422	389	394

1) Foreløpige tall

2) Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Det foreligger i dag ingen særskilte grunner til at staten skal opprettholde sitt eierskap i A/S Olivin på lengre sikt. Ved Stortingets behandling 6. desember 2001 av St.prp. nr. 1 for 2001-2002 Tillegg nr. 4, jf Budsjett-innst. S. nr. 8 for 2001-2001, ble Nærings- og handelsdepartementet gitt fullmakt til å selge resten av statens aksjer i A/S Olivin. Salgsarbeidet er igangsatt.

10.8 Raufoss ASA

- Stiftelsesår: 1896
- Statlig eierandel pr. 31.12.01: 50,27 pst.
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 1 090

Formålsparagraf:

Raufoss ASA har til formål å drive verkstedindustri og annen virksomhet som har naturlig sammenheng med dette. Selskapet skal drives etter forretningsmessige prinsipper. Selskapet kan samarbeide med, opprette og delta i andre selskaper.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Sommeren 1990 ble det gjennomført en delprivatisering av Raufoss og selskaps aksjer ble notert på Oslo Børs, jf. St.prp. nr. 85 og Innst.S. nr. 168 (1989-90) og Stortingets vedtak 15. mai 1990. Statens eierandel ble som følge av dette redusert til 53,3 pst. I forbindelse med delprivatiseringen ble selskapets aksjekapital nedskrevet fra 260 mill. kroner til 80 mill. kroner. Nedskrivningsbeløpet på 180 mill. kroner ble omdannet til et rente- og avdragsfritt ansvarlig lån fra staten. Lånet skulle kunne benyttes til tegning av aksjer ved fremtidige kapitalforhøyelser til ordinær tegningskurs, for å opprettholde statens aksjemajoritet.

Høsten 1998 ble ammunisjonsvirksomheten overdratt til det nyetablerte nordiske ammunisjonsselskapet Nammo AS. Selskapet ble eiet 45 pst. av Raufoss og 27,5 pst. hver av svenske Celsius AB og finske Patria Industries Oy. Det vises til særskilt omtale av Nammo AS under eget avsnitt. Sommeren 2000 ble Raufoss' aksjepost i Nammo overdratt til staten v/Nærings- og handelsdepartementet, jf. St.prp. nr. 41 og Innst.S. nr. 154 (1999-00). Nærings- og handelsdepartementet fikk også fullmakt til, ved en aksjeemisjon i Raufoss ASA og etter det opplegg som var skissert i proposisjonen, å la statens eierandel reduseres ned mot 34 pst. Fullmakten ble bekreftet ved Stortingets behandling av statsbudsjettet for 2002.

Organisasjon

Raufosskonsernet har de senere år vært igjennom en omfattende restruktureringsprosess. Konsernet, som ved utgangen av 2001 hadde 1090 ansatte, omfatter følgende forretningsområder: Chassis Technology og Fluid Technology.

I tillegg kommer Raufoss Industrial Tools (RIT) og Raufoss Technology and Industrial Management (RTIM) som rapporteres under «Øvrig virksomhet».

Chassis Technology består av hjulopphengkomponenter i aluminium med produksjonsvirksomhet på Raufoss og en ny fabrikk under etablering i Montreal, Canada. Fluid Technology omfatter produktområdene bremsørskoblinger, vann- og gasskoblinger, og systemer for alternative drivstoff. RIT utvikler, produserer og vedlikeholder produksjonsverktøy og utgjør en sentral del av RAs kjerneteknologi. RTIM er konsernets teknologiske kompetanse- og forskningssenter.

Ved utgangen av 1998 hadde konsernet 3 867 ansatte, hvorav 2 062 utenfor Norge. Bemanningsreduksjonen fra 1998 på vel 2 700 ansatte er hovedsakelig oppnådd ved at virksomheter er solgt og videreført av andre selskap. Restruktureringsprosessen har ikke ført til vesentlig endret sysselsetting for de forskjellige virksomhetene.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.7.

Tabell 10.7: Hovedtall for Raufoss – konsernet (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	2 953	2 062	2 375	720
Driftsresultat	- 65	149	- 132	- 17
Ordinært resultat	- 35	98	- 165	- 124
Utbytte (mor) ²⁾	0	0	0	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	1 352	979	647	599
Omløpsmidler	1 480	1 093	1 488	572
Egenkapital	876	802	620	492
Langsiktig gjeld	1 179	782	826	397
Kortsiktig gjeld	777	488	689	282
Totalkapital	2 832	2 072	2 135	1 171
Statlige bevilgninger				
Kap. 960 Post 70 tilskudd til avskrivning av ansvarlig lån			80	
Kap 960. Post 90 Kjøp av aksjer i Nammo AS			340	

1) Foreløpige tall

2) RA har siden 1995 ikke utdelt utbytte til sine aksjonærer.

Statens kjøp av Nammo-aksjer ble dels gjort opp i form av tilbakebetaling av et statlig ansvarlig lån med 100 mill. kroner. Resten av kjøpesummen ble betalt kontant.

Vurdering av statens eierskap

Formålet med statens eierskap i Raufoss er å bidra til en positiv industriell utvikling for selskapet. Som største aksjonær er staten opptatt av å sikre og videreutvikle aksjonærverdiene og oppnå en akseptabel avkastning på investert kapital.

Nærings- og handelsdepartementet har fullmakt til å redusere statens eierandel i Raufoss ned til 34 pst. Selskapet har i dag ikke produksjon for militære formål, og den opprinnelige begrunnelsen for å opprettholde en statlig eierandel i selskapet er falt bort.

Raufoss har de siste årene vært gjennom en krevende omstillingsprosess, med etablering av nye produksjonslinjer, samtidig som selskapet har en relativt svak egenkapitalbase. Bedriften har behov for et stabilt eierelement. Styret arbeider med å utforme en langsiktig vekststrategi for selskapet og mener at en endring i det statlige eierskapet bør sees i sammenheng med den strategiske utviklingen av bedriften.

På denne bakgrunn mener Regjeringen at staten bør kunne redusere sin eierandel ned til null i selskapet. Det bør søkes etter løsninger som er indus-

trielt gode for selskapet. Videre vil staten redusere sin eierandel på en måte som best mulig ivaretar aksjonærverdiene.

10.9 Statoil ASA

- Stiftelsesår: Den norske stats oljeselskap a.s. ble stiftet 18. september 1972. I 2001 ble selskapet børsnotert og ble omdannet til et allmennaksjeselskap, Statoil ASA.
- Statens eierandel: 81,8 pst.
- Antall ansatte pr. 31.12.2000: 16 408

Formålsparagraf:

Statoil ASA har til formål selv, eller gjennom deltagelse i eller sammen med andre selskaper å drive undersøkelse etter og utvinning, transport, foredling og markedsføring av petroleum og avledede produkter, samt annen virksomhet.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Da Statoil ble opprettet i 1972, ble det vurdert som viktig å ha et heleid statlig selskap for at staten skulle kunne dra mest mulig fordeler av og oppnå den ønskede styring med utviklingen av landets petroleumsressurser.

Statoil var lenge et privilegert, nasjonalt, statlig oljeselskap, noe som blant annet kom til uttrykk ved konsesjonstildelingene. Selskapet har ikke lenger en preferert posisjon i Norge på basis av det statlige eierskapet, men må konkurrere om andeler i utvinningstillatelser på like vilkår med andre på basis av erfaring og kompetanse.

Selskapet har utviklet seg til å bli et internasjonalt oljeselskap som driver virksomhet på lik linje med andre selskaper og innen flere forretningsområder: undersøkelse og produksjon av olje- og gass i Norge og internasjonalt, naturgass, foredling og markedsføring. Statoil har gradvis ekspandert sin virksomhet utenfor Norge, særlig innen olje- og gassutvinning de siste 10 årene.

Det har vært ønskelig at selskapet skal videreutvikles som et forretningsmessig drevet selskap som skaper store verdier for eierne.

Petroleumsvirksomheten utvikles kontinuerlig. De siste årene har markeds- og konkurranseforholdene endret seg mye. Selskapene står overfor store utfordringer både med henhold til ressurspotensial, kostnadseffektivisering, miljø og strenge krav til verdiskaping. I lys av endringene og nye utfordringer var det også naturlig å vurdere det statlige eierskapet i sektoren, herunder eierskapet i Statoil. Etter en grundig vurdering kom Regjeringen til at introduksjon av flere eiere og børsnotering av Statoil ville sikre fellesskapets interesser på en bedre måte enn 100 pst. statlig eierskap, jf. St.prp. nr. 36 (2000-2001) kapittel 5.

Stortinget vedtok 26. april 2001 delprivatisering og børsnotering av Statoil. Staten skulle beholde 2/3 av aksjene i selskapet.

I første omgang ble det åpnet for nye eiere tilsvarende 10-25 pst. av selskapets verdi, gjennom en kombinasjon av emisjon og statlig nedsalg av aksjer.

Statoil ble børsnotert og delprivatisert den 18. juni 2001. Selskapet ble notert på Oslo Børs og New York Stock Exchange samme dag. I forkant av privatiseringen solgte staten SDØE-andeler tilsvarende 15 pst. av SDØE-porteføljens verdi til Statoil.

Etter børsnotering eier staten 81,8 pst. av aksjene og private aksjonærer 18,2 pst.

Konsernets driftsinntekter beløp seg til 230 425 mill. kroner i 2000, en betydelig økning fra 1999.

Som operatør er Statoil ansvarlig for mer enn halvparten av samlet norsk olje- og gassproduksjon. Dette gjør Statoil til den største aktøren på norsk kontinentalsokkel, foran blant annet Norsk Hydro, Shell og BP. Statoil eier også andeler i rørledninger og landanlegg. I tillegg eier selskapet 100 pst. av shippingsselskapet Navion og 50 pst. av petrokjemiselskapet Borealis.

Organisasjon

Statoils virksomhet er fordelt på 21 land, blant annet i Aserbajdsjan, Angola, Venezuela og Storbritannia.

Selskapet har fire ulike forretningsområder: Undersøkelse og produksjon Norge, Internasjonal undersøkelse og produksjon, Naturgass og Foredling og markedsføring.

Undersøkelse og produksjon Norge

Statoils virksomhet på den norske kontinentalsokkelen omfatter leting, utvikling og produksjon. Hovedtyngden av selskapets inntekter kommer herfra. Statoil deltar i de fleste av de 48 produserende olje- og gassfeltene på Norsk sokkel, og er operatør i 15 av dem. Norsk sokkel begynner å modnes, men den er fortsatt basis for Statoils oppstrømsaktiviteter.

Statoils produksjon på norsk sokkel var i 2000 på 936 000 fat oljeekvivalenter per dag.

Internasjonal undersøkelse og produksjon

Statoils internasjonale oppstrømsvirksomhet er konsentrert i de fire kjerneområdene Vest-Afrika, Kaspiahavet, Venezuela og Vest-Europa.

Statoils produksjon fra felt i utlandet var i 2000 66 000 fat oljeekvivalenter per dag.

Naturgass

Statoils virksomhet innen Naturgass omfatter transport, salg og markedsføring av egne og statens mengder (SDØE). Hovedmarkedene er i nord-vest Europa. Samlet salg av Statoils egne gassmengder utgjorde 14 bcm (mrd. kubikkmeter) i 2000.

Foredling og markedsføring

Denne virksomheten omfatter Oljehandel og forsyning, Raffinering, Petrokjem, Nordisk energi, Detaljmarkedsføring og Navion.

Selskapet hadde i år 2000 16 408 ansatte fordelt på 21 land.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.8.

Tabell 10.8: Hovedtall for Statoil konsernet (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	114 648	150 132	230 425	236 336
Resultat før finans	10 287	17 578	59 991	56 154
Årsresultat	1 640	6 409	16 153	17 245
Utbytte (mor)				
Utbytteprosent ²⁾				
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	142 937	158 976	158 326	151 038
Omløpsmidler	34 764	54 193	55 323	48 657
Egenkapital	54 245	57 695	70 306	53 270
Langsiktig gjeld	85 544	101 692	87 733	88 229
Kortsiktig gjeld	37 912	53 782	55 610	58 196
Totalkapital	177 701	213 169	213 649	199 695

¹⁾ Foreløpige tall

²⁾ Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Statoils overordnede mål er å realisere størst mulige verdier for aksjonærene.

Som en av de ledende aktørene på norsk kontinentalsokkel spiller Statoil en viktig rolle for utviklingen av det norske petroleumsmiljøet og verdiskapingen i Norge. Staten ønsker av den grunn å sikre et nasjonalt forankret eierskap i selskapet.

Statoil er også en del av statens felles eierskapsstrategi for Statoil, Petoro og Statens direkte økonomiske engasjement. Statoil har ansvar for å avsette statens olje- og gass.

Stortinget har vedtatt å åpne for private eiere med inntil 1/3 av selskapets verdi. Stortinget har samtidig slått fast at formålet med å beholde statlig medeierskap i Statoil er å sikre at selskapet forankres med hovedkontor i Norge. Regjeringen vil på denne bakgrunn ikke foreslå noen endring i den eksisterende fullmakten.

10.10 Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S

- Stiftelsesår: 1916
- Statlig eierandel pr. 31.12.01: 99,94 pst.
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 249

Formålsparagraf:

Store Norske Spitsbergen Kulkompani Aktieselskap (SNSK) har til formål ved drift eller på annen måte å utnytte selskapets eiendommer og rettigheter på Svalbard. Selskapet kan videre delta i og drive annen virksomhet som står i forbindelse med dette.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Staten overtok aksjene i SNSK midt på 1970-tallet. Kullvirksomheten ble betraktet som et viktig virkemiddel for å sikre norsk aktivitet og bosetting på Svalbard. Et fåtall private aksjonærer ønsket ikke å selge, og disse er fortsatt medeiere i selskapet.

SNSKs kullvirksomhet ved Longyearbyen har i mange år gått med underskudd og driften har vært opprettholdt med statlige tilskuddsbevilgninger. Bakgrunnen for statens eierengasjement i selskapet og den økonomiske støtten er i hovedsak de nasjonale hensyn som gjør seg gjeldende på Svalbard. Arbeidsplassene knyttet til kullgruvedriften har bidratt vesentlig til stabil, helårlig norsk aktivitet og bosetting.

Selskapet startet høsten 2001 opp produksjonsdrift i et nytt gruveområde kalt Svea Nord. Forutgående undersøkelser og prøvedrift hadde vist at Svea Nord har ressurser som vil kunne gi grunnlag for drift i 20 – 30 år. Ved Stortingets behandling 19. desember 2001 av prosjektet, jf. St.prp. nr. 2 og Innst.S. nr. 67 (2001-02) ble det lagt til grunn at gruvedriften heretter skal drives ut fra bedriftsøkonomiske forutsetninger og uavhengig av statlig støtte i fremtiden. Videre ble det gitt tilslutning til at gruvedriften i Svea ved årsskiftet 2001/2002 skulle skilles ut i et heleiet datterselskap av SNSK, kalt Store Norske Spitsbergen Grubekompani A/S (SNSG). Samtidig vedtok Stortinget en bevilgning på 150 mill. kroner i ny aksjekapital til Store Norske.

Det foreligger ingen fullmakter fra Stortinget for reduksjon av statens eierandel i Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S. Det foreligger heller ingen fullmakt til å ta inn private medeiere i datterselskapet Store Norske Spitsbergen Grubekompani A/S.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 10.9.

Tabell 10.9: Hovedtall for Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
Driftsinntekter	144	124	223	540
Driftsresultat	- 56	- 60	- 216	- 104

Tabell 10.9: Hovedtall for Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
				1)
Ordinært resultat	- 52	- 57	- 220	- 127
Balanseregnskap				
Anleggsmidler	1	35	292	362
Omløpsmidler	72	39	81	137
Egenkapital	36	37	15	171
Langsiktig gjeld	0	0	22	210
Kortsiktig gjeld	36	37	336	118
Totalkapital	73	74	373	499
Statlige bevilgninger				
Kap 951. Post 70 Tilskudd	62	87	154	136
Herav vedr. prosjekt Svea	0	30	109	136
Nord				
Kap 951. Post 90 Aksjekapital				150

1) Foreløpige tall

Vurdering av statens eierskap

Formålet med statens eierskap i SNSK og SNSG er – gjennom ringvirkningene av selskapenes aktiviteter – å bidra til at Longyearbysamfunnet opprettholdes og videreutvikles på en måte som understøtter de overordnede målene i norsk Svalbardpolitikk. I tillegg ønsker staten å oppnå en akseptabel avkastning på investert kapital i de to selskapene.

SNSK vil – etter at kullvirksomheten nå er skilt ut – konsentrere seg om forvaltning og utvikling av selskapets anlegg og eiendommer ved Longyearbyen, samt utvikling av bergrettigheter og øvrige eiendommer på Svalbard. Styret i SNSK har ved flere anledninger pekt på at selskapet har en unik kompetanse i logistikk og anleggs- og driftsarbeider under polare forhold. Denne kompetansen er det viktig at bevares og videreutvikles. Det er ventet at styret framlegger forslag om hvordan dette kan organiseres.

Ut fra nasjonale hensyn mener Regjeringen at det er viktig at staten fortsatt er den dominerende aksjonær i selskapet. Det synes derfor ikke aktuelt med salg av aksjer i SNSK.

Styret i SNSK har tidligere vært inne på at det kunne være en fordel for gruvedriften i Svea at man fikk inn private interessenter i virksomheten. Eventuelle kapitalinnskudd fra nye eiere burde imidlertid vente til den nye gruva Svea Nord var i regulær drift. Regjeringen mener at det bør legges til rette for at private interessenter på et forretningsmessig grunnlag kan få anledning til å delta på eiersiden i SNSG. Undersøkelsene av forekomsten ved Svea Nord er finansiert ved statlige tilskudd. Kulldriften i Svea er et sentralt element i norsk næringsvirksomhet på øygruppen. På denne bakgrunn synes det natur-

lig at staten beholder kontroll med virksomheten i Svea. SNSK bør derfor beholde en eierandel på minst 51 pst. i SNSG.

10.11 Telenor ASA

- Stiftelsesår: Telenor ble omdannet fra forvaltningsbedrift til aksjeselskap 1. november 1994. Selskapet ble omdannet til allmennaksjeselskap i 2000.
- Statens eierandel: 77,68
- Antall ansatte pr. 31.12.01: 22 000

Formålsparagraf:

Selskapets virksomhet er å drive telekommunikasjonsvirksomhet og annen virksomhet som har sammenheng med dette. Virksomheten kan utøves av selskapet selv, av datterselskaper eller gjennom deltakelse i andre selskaper eller i samarbeid med andre.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Telenors virksomhet er basert på formidling av tale, informasjon, kunnskap og underholdning til sluttbrukere gjennom et bredt spekter av moderne kommunikasjons-tjenester. Tjenestene baserer seg både på trådløse kommunikasjonsplattformer som mobil-, satellitt- og kringkastingsnett, og faste plattformer, som telefoni-, IP-(Internett-protokollbaserte) og kabelnett.

Telenors omsetning har vokst kraftig siden omdannelsen til aksjeselskap i 1994. Konsernets driftsinntekter beløp seg til 46 mrd. kroner i 2001, en økning på 22,5 pst. i forhold til 2000 og mer enn en fordobling i forhold til 1994.

Telenor har siden selskapsdannelsen blitt et vesentlig mer internasjonalt orientert selskap. Med utgangspunkt i selskapets kompetanse og markedsposisjon i et krevende norsk brukermiljø, har selskapet foretatt store investeringer særlig innen mobil- og internettområdet i land med lovende markedsutsikter. Innenfor mobilområdet har Telenor realisert svært store gevinster på sine investeringer, mens satsingen på internettområdet har vært mindre vellykket.

I dag fokuserer Telenor mer på å konsolidere sin internasjonale forretningsportefølje. I selskaper der Telenor kan oppnå kontroll på eiersiden vurderes videre oppkjøp, mens der det ikke ligger til rette for dette søker Telenor å selge sine eierandeler.

I juni 1997 ble verdien av egenkapitalen i Telenor vurdert til å ligge mellom 24- 30 mrd. kroner av uavhengige fondsmeglere. En tilsvarende verdivurdering i juni 1998 estimerte verdien av egenkapitalen til 45-50 mrd. kroner. Ved børsintroduksjonen av selskapet 4.12.2000 ble aksjen notert til 42 kroner, tilsvarende en markedsverdi av egenkapitalen på 75,7 mrd. kroner. Det har vært en negativ kursutvikling for telekom-aksjer i 2001. Telenor aksjen har klart seg relativt bra, men kursen lå ennå vesentlig under introduksjonsprisen ved utgangen av året på et nivå i området 36-37 kroner. Dette tilsvarer en egenkapitalverdi på om lag 65 mrd. kroner, hvorav statens andel da utgjorde om lag 51 mrd. kroner.

Ved behandlingen av St.prp. nr. 66 for 1999-2000 Om Telenor AS, jf. Innst. S. nr. 242 for 1999-2000, fikk Regjeringen fullmakt til å selge statens aksjer i

selskapet gjennom en kombinasjon av emisjon og direkte nedsalg av statens aksjer, men da slik at statens eierandel skulle utgjøre minst 51 pst. Som et ledd i prosessen solgte staten sine aksjer i Telenor AS til et nyetablert holdingselskap, Telenor ASA, mot vederlag i aksjer i dette selskapet. Delprivatiseringen av Telenor ASA ble gjennomført 4. desember 2000, jf. St.prp. nr. 84 for 2000-2001. Transaksjonen ble gjennomført ved utstedelse av nye aksjer i selskapet. Statens eierandel ble gjennom dette redusert til 77,68 pst. Selskapet er børsnotert i Norge og USA.

Ved behandlingen av St. prp. nr. 95 for 2000-2001 Statens eierandel i Telenor ASA, jf. Innst. S. nr. 348 for 2000-2001, fikk Regjeringen fullmakt til å redusere statens eierandel i Telenor ASA videre ned mot 34 pst. gjennom en kombinasjon av emisjon og direkte nedsalg av statens aksjer.

Organisasjon

Telenors organisasjon er bygd opp rundt konsernets kjernevirksomhet som består av de fire forretningsområdene Telenor Mobile, Telenor Plus, Telenor Networks og Telenor Business Solutions.

Telenor Mobile

Telenor Mobile tilbyr mobile tjenester innen tale, data, Internett, innholdstjenester og elektronisk handel. Telenor er den klart ledende leverandør av slike tjenester i det norske markedet. Med utgangspunkt i posisjonen som markedsleder i et av verdens mest avanserte brukermarkeder, etablerte Telenor seg internasjonalt på 90-tallet, først og fremst i Europa og Sørøst-Asia.

Forretningsområdet består av tre enheter; mNorway driver mobilvirksomheten i Norge gjennom Telenor Mobil og Zalto; mHorizon samler Telenors internasjonale mobilvirksomhet; mFuture utvikler nye mobile Internett- og portaltjenester, nasjonalt og internasjonalt.

Telenor Plus

Telenor Plus tilbyr fastnett-tilknytning, internett-tjenester, analoge og digitale TV-tjenester, samt innholds- og interaktive tjenester rettet mot forbrukermarkedet. Telenor er markedsleder for disse tjenestene i Norge.

Telenor Networks

Telenor Networks tilbyr fastnettbaserte tjenester. Forretningsområdet forsyner andre operatører og grossistmarkedet med kapasitet, transport og tilgang.

Systemene omfatter analog og digital fastlinjetelefon, leide linjer, datakommunikasjon og en rekke andre tjenester for operatører og grossistmarkedet. Telenor Networks grossistmarked er delt inn i innenlandstjenester og internasjonale tjenester. I grossistmarkedet i Norge tilbys samtrafikk-tjenester (terminering, transitt og originering basert både på fast forvalg og prefiks). Andre operatører tilbys tjenesten Operatøraksess, som gir tilgang til Telenors kobbernett.

Telenor Networks tilbyr også bredbåndstilgang basert på digital teknologi (ADSL) og IN- tjenester (Intelligente Nett) for Internett-leverandører og andre operatører og tjenestetilbydere.

Telenor Business Solutions

Telenor Business Solutions er samlingspunktet for selskapets satsinger rettet mot bedriftsmarkedet i Norge og i utlandet. Forretningsområdet tilbyr et bredt spekter av IKT- (Informasjons- og KommunikasjonsTeknologi) baserte tjenester (blant annet ASP (Application Service Provider)-løsninger, IP-baserte tjenester og e-handel-løsninger)

Øvrige forretningsområder

Foruten forretningsområdene innenfor kjernevirksomheten, har Telenor betydelige eierinteresser i tre relaterte forretningsområder:

Bravida; som er Norges største leverandør av installasjon, vedlikehold og drift av telekommunikasjonstjenester. Telenors eierandel er 48 pst.

EDB Business Partner; som er et ledende informasjonsteknologiselskap i Norge. Telenors eierandel er 51,8 pst.

Itworks; som tilbyr norske bedrifter rådgivning i valg av integrerte løsninger innenfor tale-, data- og videokonferanseløsninger. Telenors direkte eierandel er 45 pst. I tillegg har Telenor indirekte en eierandel gjennom EDB Business Partner på 45 pst.

Katalogvirksomheten, Telenor Media, ble i sin helhet solgt til Texas Pacific Group 17. november 2001. Salget er i tråd med Telenors strategi om å fokusere på kjernevirksomheten og realisere verdier fra de relaterte områdene.

Det var 21 660 ansatte i konsernet ved utgangen av 2000. Av disse arbeidet 16 260 i Norge og 5 400 i utlandet. Det samlede antall ansatte har ikke endret seg vesentlig gjennom de siste årene.

Økonomiske nøkkeltall

Tabell 10.10: Hovedtall for Telenor-konsernet (konserntall i mill. kr)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
				1)
Driftsinntekter	28 999	33 567	37 572	46 040
Driftsresultat	3 797	4 002	3 629	3 177
Årsresultat	1 666	1 991	1 142	6 358
Utbytte (mor)	700	500	532	
Utbytteprosent ²⁾	42,0	25,1	46,6	
Konsernbalanse				
Anleggsmidler	31 783	37 617	80 881	66 095

Tabell 10.10: Hovedtall for Telenor-konsernet (konserntall i mill. kr)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
				1)
Omløpsmidler	8 967	10 409	12	16
			804	528
Egenkapital	18 754	21 265	38	45
			180	683
Langsiktig gjeld	11 446	15 333	42	18
			908	885
Kortsiktig gjeld	9 708	10 799	12	17
			597	294
Totalkapital	40 750	48 026	93	82
			685	623

1) Foreløpige tall

2) Utbytte/årsresultat

Telenors foreløpige resultat før skatt for 2001 er på 10,3 mrd. kroner og er det beste i konsernets historie. Resultatet er 8,3 mrd. kroner høyere enn året før. Rekordresultatet skyldes i hovedsak realiserte salgsgvinster og økt inntjening fra mobil- og fastnettvirksomheten.

Den internasjonale mobilporteføljen har et betydelig vekstpotensial og den norske mobil- og fastnettvirksomheten har en fortsatt solid resultatutvikling. Telenor vil fortsette arbeide med effektivisering og kostnadsreduksjoner i alle deler av organisasjonen. Dette forventes å gi god effekt også på kommende års resultatutvikling.

Vurdering av statens eierskap

Telenors overordnede mål er å skape størst mulig verdier for aksjonærene.

Staten forventer at selskapet oppnår en kapitalavkastning på linje med andre europeiske selskaper med en tilsvarende markedsposisjon i samme bransje.

Telenor har stor betydning for norsk næringsliv innen IKT-sektoren, og spiller derigjennom også en viktig rolle for øvrig næringsutvikling og verdiskaping. Regjeringen ønsker av denne grunn å sikre et norsk forankret eierskap til selskapet. Dette kan imidlertid sikres ved at staten beholder en kontrollerende minoritetsandel i selskapet. Regjeringen vil derfor ikke foreslå noen endringer i de fullmakter Stortinget har gitt når det gjelder statens eierandel i Telenor ASA.

11 Minoritetsinteresser

11.1 Arcus ASA

- Stiftelsesår: 1995. Selskapet ble omdannet til allmennaksjeselskap i 2001. Selskapet skiftet firma til Arcus-Gruppen ASA i april 2002.
- Statens eierandel: 34 pst.
- Antall ansatte pr. 31.12.2001: 466

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å drive import, eksport, produksjon, lagring og distribusjon av alkoholholdige drikker og andre varer, samt virksomhet som står i forbindelse med dette, samt eie andeler i andre selskaper som driver slik virksomhet.

Selskapets virksomhet skal drives forretningsmessig med sikte på overskudd og øke alle aksjonærenes verdi i selskapet. Innenfor disse rammer skal virksomheten søkes drevet og videreutviklet i Norge.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Arcus-konsernet ble etablert høsten 1995 med det formål å overta Vinmonopolets produksjons-, import-, engros- og eksportvirksomhet, jf. St.prp. nr. 11 (1995-96) og St.prp. nr. 49 (1994-95). Utfisjoningeringen skjedde med virkning fra 1. januar 1996.

Konsernets driftsinntekter økte i perioden 1996 – 2001 fra 1 296 mill. kr. til 1 546 mill. kr. I årene 1997 og 1998 framviste konsernregnskapet negative driftsresultater. Siden har effekten av omstillingstiltak materialisert seg i resultatutviklingen. I 2001 oppnådde selskapet et driftsresultat på 65,7 mill. kr. og et ordinært resultatet på 57,6 mill. kr, en resultatfremgang på nær 11 mill. kr. i forhold til 2000.

I 2001 solgte staten 66 pst. av aksjene i Arcus AS til Sucra AS. I denne forbindelse ble selskapet også omdannet til allmennaksjeselskap for å legge til rette for en børsnotering av selskapet, dersom dette skulle vise seg hensiktsmessig på et senere tidspunkt, jf. St.prp. nr. 84 (2000-01) og Innst.S. nr 325 (2000-01). Sucra er et holdingselskap for aksjer i Arcus AS som eies av flere norske og et tysk selskap med interesser særlig innen næringsmiddelbransjen. Staten har ved avtale mellom aksjonærene forpliktet seg til å bidra til at selskapet gis et profesjonelt eierskap og en drift basert på forretningsmessige prinsipper for å oppnå overskudd og økning av aksjonærverdiene i selskapet. Innenfor disse rammer skal avtalepartene søke å videreføre selskapets forretningsområder ved å utvikle virksomheten videre i Norge.

Stortinget vedtok 6. desember 2001 å gi Nærings- og handelsdepartementet fullmakt til å selge resten av statens aksjer i selskapet, jf. St.prp. nr. 1 (2001-2002) Tillegg nr. 4 og Budsjett-innst.S. nr. 8 (2000-01).

Organisasjon

Arcus-gruppen omfatter morselskapet Arcus-Gruppen ASA og de heleide datterselskapene Arcus Produkter AS og Vectura AS.

Arcus Produkter

Arcus Produkter produserer brennevin og tapper vin for det norske markedet og utvalgte eksportmarkeder. I Norge har selskapet ca. 35 pst. av markedet for brennevin og ca. 25 pst. av markedet for vin. Selskapets viktigste eksportvirksomhet er salg av linjeakevitt til det tyske markedet. Virksomheten til Arcus Produkter omfatter også produksjon og salg av teknisk og medisinsk sprit.

Vectura

Vectura er den største distributør av vin og brennevin i Norge med 50-55 pst. av markedet. Selskapet tilbyr komplette logistikk-løsninger for det norske markedet. Vectura distribuerer produkter for Arcus Produkter og ca. 50 eksterne agenter og importører av vin og brennevin.

Ved utgangen av 2001 hadde konsernet til sammen 466 ansatte, som er vel 200 færre enn ved etableringen av selskapet i 1996.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 11.1.

Tabell 11.1: Hovedtall for Arcus-gruppen (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
Driftsinntekter	1 192,8	1 435,4	1 487,4	1 546,2
Driftsresultat	-45, 7	21,6	60, 9	65,7
Ordinært resultat	-99, 8	25,4	46, 3	57,6
Utbytte (mor)	200,0	0	0	200,0
Konsernbalanse				
Anleggsmiddel	580, 0	537, 2	426,0	399,2
Omløpsmiddel	1 045, 6	1 023, 0	1 055, 9	1 097,6
Eigenkapital	767,3	592,7	638,9	494,5
Langsiktig gjeld	300,0	-	-	2,6
Kortsiktig gjeld	858,3	967, 5	842,9	999,7
Totalkapital	1 625,6	1 560, 2	1 481, 8	1 496,8

Vurdering av statens eierskap

Selskapet har ikke lenger noen sentral rolle i kontrollen av omsetningen av alkohol. Arcus` produkter omsettes helt på linje med produkter fra andre produsenter, og datterselskapet Vectura AS konkurrerer på distribusjonssiden med andre aktører i markedet. Ved Stortingets vedtak av 6. desember 2002, jf. St.prp. nr. 1 (2001-02) Tillegg nr. 4 og Budsjett-innst.S. nr. 8 (2001-02) fikk

Nærings- og handelsdepartementet fullmakt til å selge resten av statens aksjer i Arcus AS. Salgsprosessen er påbegynt.

11.2 Eksportfinans ASA

- Stiftelsesår: 1962
- Statens eierandel: 15 pst.
- Antall ansatte: 88

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å drive finansvirksomhet

- a) for eksportnæringen, bl.a deres;
 - i. eksport av varer og tjenester
 - ii. etablering og kjøp av produksjonsmidler og bedrifter
 - iii. investeringer i eksportskapende produksjonsmidler og anlegg
 - iv. etablering av varelagre i utlandet
 - v. innenlandske kontrakter hvor det er kredittkonkurranse
- b) i samråd med eller etter oppdrag fra norske myndigheter og
- c) gjennom datterselskaper til kommuner og fylkeskommuner

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Eksportfinans ASA ble etablert i 1962 på initiativ fra Finansdepartementet og Bankforeningen. De norske forretningsbankene etablerte Eksportfinans ASA som sitt spesialinstitutt for langsiktig eksportfinansiering.

Staten ved Nærings- og handelsdepartementet ble ved en rettet emisjon sommeren 2001 eier av 15 pst. av aksjene i Eksportfinans ASA. Bakgrunnen for statens inntreden i selskapet er at staten legger vekt på at norske eksportbedrifter må ha konkurransedyktige vilkår sammenlignet med sine utenlandske konkurrenter. Stabil nasjonal tilknytning kan være en faktor som påvirker ratingen til et låneinstitusjon som Eksportfinans ASA. Et statlig deleierskap bidrar til å forankre et nasjonalt kompetansesenter for eksportfinansiering i Norge og til at også små og mellomstore bedrifter har tilbud om konkurransedyktig eksportfinansiering. Det vises til St.prp. nr. 84 og Innst. S. nr. 325 (2000-01). Eksportfinans ASA deltar sammen med Nærings- og handelsdepartementet i det arbeidet som pågår i OECD vedrørende eksportfinansiering.

Fra 1978 har Eksportfinans håndtert den offentlige, norske ordningen for eksportfinansiering på vegne av myndighetene. Avtalen med Nærings- og Handelsdepartementet ble fornyet i 1999.

I samarbeid med NORAD har Eksportfinans vært långiver til 99 pst. av blandede kreditter til utviklingsland siden ordningen ble opprettet i 1985.

Fra midten av 1980-tallet og frem til i dag har Eksportfinans benyttet sin gode kredittverdighet til å hente gunstige innlån i de internasjonale kapitalmarkedene, og tilby dette videre til norsk eksportnæring og deres kunder i form av konkurransedyktig finansiering til markedsvilkår som supplement til de offentlige støtteordninger.

I 1999 fikk Eksportfinans konsesjon fra norske myndigheter til å kjøpe selskapet Kommunekreditt Norge AS fra Kreditkassen. I likhet med Eksportfi-

nans yter Kommunekreditt langsiktige utlån forbundet med lav risiko. Kommunekreditt inngår nå som en del av konsernet Eksportfinans ASA.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 11.2.

Tabell 11.2: Hovedtall for Eksportfinans ASA (mill. kroner)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
Netto rente- og provisjonsinntekter	343	384	425	460
Driftsresultat før skatt	210	286	316	343
Resultat for regnskapsåret	161	212	251	249
Balanse				
Utlån og fordringer	34	45	52	54
	191	267	086	657
Investeringer og andre eiendeler	24	24	27	-
	599	712	219	
Egenkapital	1 886	2 084	2 216	2 368
Ansvarlig lånekapital/fondsobligasjoner	2 657	2 912	3 006	2 877
Gjeld	54	64	74	79
	257	983	083	883
Totalkapital	58	69	79	85
	790	979	305	128

Vurdering av statens eierskap

Det vises til Stortingets bevilgningsvedtak av 15. juni 2001, jf. St.prp. nr. 84 og Innst.S. nr. 325 (2000-01), der det ble besluttet at staten skulle gå inn med 15 pst. i selskapet. Regjeringen legger ikke opp til å endre dette nå.

11.3 Nammo AS

- Stiftelsesår: 1998
- Statens eierandel: 45 pst.
- Antall ansatte pr 31.12.00: 1521

Formålsparagraf:

Selskapet har til formål å drive utvikling, produksjon og markedsføring av ikkestyrte ammunisjonsprodukter samt opprettelse, deltagelse i og samarbeid med andre selskaper og virksomheter med lignende formål. Selskapet drives etter forretningsmessige prinsipper.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Høsten 1998 inngikk bl.a. ammunisjonsvirksomheten til Raufoss i det nyetablerte selskapet Nammo AS. Raufoss ASA ble eier av 45 pst. av aksjene i NAMMO. Svenske Celsius AB og finske Patria Industries OY ble eier av 27,7 pst. hver av aksjene i NAMMO AS. NAMMOs hovedkontor ble lokalisert til Raufoss. Bakgrunnen for etableringen av Nammo AS var å styrke inntjening og konkurransedyktighet i et marked preget av stagnasjon og overkapasitet både nasjonalt og internasjonalt. Gjennom en samordning av ressursene skulle det legges et bedre grunnlag for teknologiutvikling, produktutvikling og en mer hensiktsmessig og kostnadseffektiv produksjon.

Etableringen av Nammo AS er et eksempel på den utvikling som foregår på bred front i europeisk og internasjonal sammenheng i retning av økt samarbeid og integrasjon over landegrensene om utvikling og produksjon av forsvarsmateriell.

Ved stortingsvedtak den 13. april 2000 ble det bevilget 340 mill. kroner til statlig kjøp av Raufoss ASAs eierandel på 45 pst. i Nammo AS, jf. St.prp. nr. 41 (1999-2000) Statens engasjement i Raufoss ASA og Nammo AS og Innst.S. nr. 154 (1999-2000). Kjøpesummen på 340 mill. kroner ble gjort opp ved at statens ansvarlige lån til Raufoss ASA på 100 mill. kroner ble benyttet som delbetaling, mens restbeløpet ble utbetalt i kontanter. Bakgrunnen for salget av aksjene til staten var behovet for en refinansiering av Raufoss konsernet.

Organisasjon

Nammo AS er morselskap i et konsern bestående av 5 heleide datterselskaper: Nammo Raufoss AS, Nammo Sweden AB, Nammo Laqua OY, Nammo Buck GmbH og Nammo Inc., samt et deleid (51 pst.) selskap, Norwegian Ammunition Disposal Company.

Selskapet har 12 produksjonsenheter med virksomhet i Norge, Sverige, Finland og Tyskland. Virksomheten er organisert i følgende divisjoner: Divisjon Håndvåpen, Divisjon Mellomkaliber, Divisjon Grovkaliber, Divisjon Rakettmotorer og Divisjon Demilitarisering.

Divisjon Håndvåpen produserer militær standard fra 5,6 mm til 9 mm NATO – ammunisjon, og ammunisjon til jakt- og konkurranseskyting.

Divisjon Mellomkaliber produserer ammunisjon fra 12,7 mm opp til 57 mm. Multipurpose ammunisjon utgjør hovedtyngden av divisjonens produktspekter.

Divisjon Grovkaliber produserer artilleri- og stridsvognsammunisjon, samt panservåpen M72 og pyrotekniske produkter. Det er etablert et artillerisenter i Finland. En del av produksjonen er delproduksjon av komponenter til bil- og flyindustrien.

Divisjon Rakettmotorer produserer rakettmotorer og deltar i produksjonsprogrammer som Penguin, ESSM, Bamse, IRIS-T, NSM, og Ariane 5 aksellerasjonsmotorer. Nammo har et tett samarbeid med deler av amerikansk missil- og rakettmotorindustri.

Divisjon Demilitarisering demonterer, destruerer og gjenvinner overskuddslagre av gammel og ukurant ammunisjon på en miljøvennlig måte. Nammo har fire demilitariseringselskaper, som driver virksomhet i Norge, Sverige, Tyskland og USA.

Samtlige forretningsområder eksporterer betydelige deler av produksjonen, (ca. 50 pst.). Hovedmarkedene er de nordiske landene, USA, Canada og andre NATO-land.

NAMMO har totalt ca. 1390 ansatte, hvorav 593 i Norge.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 11.3.

Tabell 11.3: Hovedtall for Nammo AS (mill. kroner)

Resultatregnskap	1999	2000	2001
Driftsinntekter	1 286	1 411	1 352
Driftsresultat	58	60	77
Ordinært resultat	27	30	39
Balanseregnskap			
Anleggsmidler	377	368	339
Omløpsmidler	773	751	749
Egenkapital	321	353	394
Langsiktig gjeld	329	303	241
Kortsiktig gjeld	323	308	325
Totalkapital	1 151	1 119	1 088

Vurdering av statens eierskap

Det er en klar trend i den omstrukturingsprosess som pågår i europeisk forsvarsindustri at statlig eierskap i forsvarsindustrien reduseres. Blant annet i Frankrike, Storbritannia og Spania er statens rolle som eier i forsvarsindustrien blitt redusert i forbindelse med industriell restrukturering.

Nammos virksomhet ligger i dag ikke innenfor kjerneområdene til Patria og SAAB. Det kan derfor ikke forventes at disse selskapene skal opptre som aktive industrielle eiere i Nammo.

Den norske eier har gitt uttrykk for at staten kan være innstilt på å gå ned i eierandel, dersom dette kan skje til fornuftige vilkår, og det er ledd i en restrukturering innen bransjen. Det er en felles oppfatning hos alle eierne at selskapet trenger tilknytning til en stor internasjonal aktør, fortrinnsvis på eiersiden.

Det er liten grunn til at staten skulle øke sin eierandel i Nammo til 51 pst. Aksjonæravtalen krever enighet mellom eierne i alle vesentlige spørsmål. Dermed gir ikke en aksjemajoritet på 51 pst. reell kontroll. Nærings- og handelsdepartementet har fullmakt til å justere statens eierandel i Nammo AS i intervallet 34-51 pst., jf. Stortingets vedtak av 13. april 2000, St.prp. nr. 41 for 1999-2000 og Innst.S. nr. 154 for 1999-2000. Justeringer av den norske stats eierandel i Nammo AS kan skje ved emisjoner eller børsnotering, eller ved mer omfattende endringer av eiersituasjonen ved omstruktureringer i denne delen av forsvarsindustrien.

Et eventuelt salg bør rettes mot en strategisk alliert som kan bidra til å øke verdien av Nammo. I vedlegg til Innst. S. nr. 154 (1999-2000) framgår at det er viktig for Forsvaret at produksjonen av mellomkaliber ammunisjon (kaliber 12,7 mm –57 mm) forblir i Norge.

Det foreligger ikke lenger tunge forsvarspolitiske eller andre hensyn som tilsier at staten bør forbli langsiktig eier i Nammo. Derfor bør statens eierandel på sikt kunne reduseres helt. Dette bør imidlertid skje på en måte som bidrar til å styrke selskapet industrielt.

11.4 Norsk Hydro ASA

- Stiftelsesår: 1905
- Statens eierandel: 43,82 pst.
- Antall ansatte pr 31.12.01: 35.567

Formålsparagraf:

Selskapets formål er å drive industri, handel og transport, og å nyttiggjøre energi og råstoffforekomster, samt å drive annen virksomhet i forbindelse med disse formål. Virksomheten kan også drives ved deltagelse i eller i samarbeid med andre foretagender.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Norsk Hydro ASA er et ledende energi- og industriselskap med kjernevirksomhet innenfor Landbruk, Olje og Energi, og Lettmetall. Norsk Hydro ASA er Norges største børsnoterte selskap og er representert i over 100 land verden over.

Norsk Hydro ble etablert i 1905, vesentlig med fransk kapital for å utnytte Norges store vannkraftressurser til verdens første industrielle produksjon av nitrogenbasert mineralgjødsel. Energi i form av vannkraft, olje og naturgass har vært grunnlaget for Hydros vekst og representerer fellesnevneren for selskapets virksomhet. I 1951 utvidet selskapet virksomheten med produksjon av lettmetallet magnesium og plastråstoffet polyvinylklorid (PVC) og i 1967 med aluminium. Videre var Hydro med fra den første konsesjonstildelingen da olje- og gassletingen begynte på norsk sokkel i Nordsjøen i 1965. Hydros interesser i de olje- og gassfunn som ble gjort i Ekofiskfeltet i 1969 og Friggfeltet i 1971, la grunnlaget for konsernets utvikling som olje- og gassprodusent. Som operatør for store offshoreprosjekter, først og fremst Oseberg-, Troll- og Bragefeltene, har konsernet utviklet en betydelig oljevirksomhet og høy teknologisk erfaring.

Staten fikk aksjemajoriteten i selskapet i 1971 jf. St.prp. nr. 63 og Innst.S. nr. 110 (1970-71) og Stortingets vedtak 9. februar 1971. I proposisjonen ble overtakelsen av aksjemajoriteten spesielt begrunnet ut fra oljepolitiske perspektiver. De øvrige eierinteresser er spredt på et stort antall private aksjonærer i Norge, Europa og USA. Etterat staten i mange år hadde 51 pst. av aksjene i selskapet, ble andelen redusert til 43,82 pst. i 1999. Dette var en følge av en kapitalutvidelse som Hydro foretok, som ledd i et tilbud om å overta Saga

Petroleum ASA sommeren 1999. Det vises til Stortingets vedtak av 17. juni 1999, jf. St.prp. nr. 81 og Innst.S. nr. 234 (1998-99).

Hydro leverte etter en rekke år med omstillingsprosesser sitt beste resultat noensinne i år 2000, mens lavere oljepriser og svake markedsforhold for aluminium svekket resultatet for 2001. Det meste av det som ligger utenfor de definerte kjerneområdene Lettmetall, Agri og Olje og Energi, er blitt avhendet og selskapet framstår i dag som et integrert energi- og industriselskap.

Hydro er godt posisjonert som en betydelig produsent av gass til det kontinentale marked. Hydros andel av olje- og gassproduksjonen i og utenfor Norge passerte 421.000 fat oljeekvivalenter i 2001. Selskapet har sikret seg en rekke leteområder i ulike land utenfor Norge og legger opp til en betydelig internasjonal letevirksomhet de nærmeste år.

Gjennom kjøpet av det tyske selskapet VAW Aluminium, som ble formelt gjennomført 15. mars 2002, er Hydro blitt Europas største aluminiumselskap og nummer tre på global basis. Etter en omfattende snuoperasjon de siste par år inntar Hydro Agri en klar global lederstilling innen gjødselindustrien.

Organisasjon

Hydros organisasjons- og ledelsesstruktur har blitt vesentlig endret i løpet av de siste årene med en sterkere fokus på rendyrking av de tre forretningsområdene Olje og Energi, Lettmetall og Agri.

Olje og energi

Hydro Olje og Energi består av seks divisjoner. Drift og Utvinning Norge er den største av divisjonene og omfatter de fleste av selskapenes produserende felt på norsk sokkel. Leting og Utvikling Norge omfatter lisenser i letefasen og felt under utbygging på norsk sokkel. De andre divisjonene er Utforskning og Produksjon Internasjonal, Hydro Energi, Oljemarkedsføring og Hydro Teknologi og Prosjekter.

Lettmetall

Lettmetall består også av fem divisjoner i 2001. Dette er Hydro Aluminium Metall, Hydro Aluminium Extrusion, Hydro Automotives Structure, Hydro Aluminium Valsede Produkter og Hydro Magnesium. Etter kjøpet av tyske VAW vil den samlede virksomheten bli videreført under navnet Hydro Aluminium, og det vil bli etablert en ny organisasjon for forretningsområdet som etter planen skal være fullt operativ fra juli 2002.

Agri

Agri omfatter selskapets virksomhet innenfor plantenæring og agronomiske tjenester. Agri består av tre divisjoner, Hydro Plantenæring, Hydro Gass og Kjemikalier samt det danske Korn- og Foderstof Kompagniet (KFK) der Hydro eier 62 pst. Den omfattende snuoperasjonen i perioden fra 1999 til og med 2001 har gitt betydelige resultatforbedringer. Både forretningsområdets kostnadsnivå og bemanning lå ved utgangen av 2001 omkring 35 pst. lavere enn nivået i 1998. På bemanningssiden innebærer dette en reduksjon på ca. 3.700 personer.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 11.4.

Tabell 11.4: Hovedtall Norsk Hydro (mill. kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Driftsinntekter	105	111	156	152
	784	955	861	835
Driftsresultat	5 828	7 754	28	21 083
			481	
Ordinært resultat	4 019	3 459	13	7 892
			981	
Utbytte (mor)	1 718	2 094	2 470	
Konsernbalanse				
Omløpsmidler	45	58 695	81	80 323
	311		795	
Anleggsmidler	78	118	114	117
	712	724	559	599
Sum eiendeler	124	177	196	197
	023	419	354	922
Kortsiktig gjeld	26	36 993	44	42 993
	627		726	
Langsiktig gjeld	47	79 606	78	79 085
	839		982	
Minoritetsinteresser	1 266	1 323	1 419	1 051
Egenkapital	48	59 497	71	74 793
	291		227	
Totalkapital	124	177	196	197
	023	419	354	922

¹⁾ Foreløpige tall

²⁾ Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

Det har vært ansett som viktig for staten å ha en markert aksjepost i Norsk Hydro ASA, som er Norges største industriselskap, både når det gjelder opprettholdelse av kompetanse, arbeidsplasser og forvaltning av store norske naturressurser. Aksjeposten i Norsk Hydro er også blitt begrunnet med betydningen av å beholde kompetansearbeidsplasser som hovedkontorfunksjoner og forsknings- og utviklingsoppgaver i Norge.

Da aksjeandelen ble redusert til 43,82 pst. i 1999 som følge av kapitalutvidelsen som Hydro foretok som ledd i Saga-oppkjøpet i 1999 ble Regjeringen gitt fullmakt til å kjøpe seg tilbake til 51 pst. av aksjene i Norsk Hydro ASA hvis det skulle være ønskelig. Det vises til Stortingets vedtak av 17. juni 1999, jf St.prp. nr. 81 og Innst.S. nr. 234 (1998-99).

Regjeringen ønsker å opprettholde posisjonen som en stor aksjonær i Norsk Hydro ASA. Som det er redegjort for ovenfor kan imidlertid disse hensynene ivaretas selv om staten skulle redusere sin andel i selskapet noe, dog ikke under 34 pst. Det vises i denne forbindelse til Regjeringens forslag i St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 4 (2001-02). Regjeringen vil i forvaltningen av eierskapet legge vekt på den langsiktige industrielle utviklingen av Norsk Hydros forretningsområder samt verdien av statens aksjer.

Norsk Hydro ASA er et selskap i positiv utvikling og vekst. En fremtidig styrking av egenkapitalen i Hydro bør fortrinnsvis skje ved å hente inn kapital fra norske og utenlandske private finansieringskilder.

11.5 SAS AB

- Stiftelsesår: SAS-Konsortiet var inntil juni 2001 eid av de tre morselskapene SAS Norge ASA (2/7), SAS Danmark A/S (2/7) og SAS Sverige AB (3/7). I 2001 ble denne eierstrukturen i SAS endret gjennom etablering av ett felles eierselskap og innføring av én aksjeklasse i selskapet.
- Statens eierandel: 14,3 pst.
- Gjennomsnittlig antall ansatte i konsernet i 2001: 31 035

Formålsparagraf:

Bolaget skal ha til föremål för sin verksamhet att, direkt eller indirekt, driva lufttrafik främst genom Konsortiet Scandinavian Airlines System (SAS), annan transport- och reserelatert verksamhet samt varje annan därmed förenlig verksamhet.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

SAS-konsernets hovedoppgave er å tilby passasjertrafikk med fly med utgangspunkt i hjemmemarkedet i Nord-Europa. SAS-konsernet skal også engasjere seg i flyrelatert virksomhet forutsatt at dette øker SAS-konsernets markedsverdi. Rezidor SAS Hospitality tar sikte på å bli ett av Europas ledende foretak innen hospitality management.

Konsernets driftsinntekter økte fra 40,9 mrd. SEK til 47,5 mrd. SEK i perioden 1998-2000. Driftsresultatet for 2000 beløp seg til 3,0 mrd. SEK, som er tilnærmet likt driftsresultatet for 1998. Det ordinære resultatet for 2000 lå også på samme nivå som i 1998, med et beløp på ca. 2,1 mrd. SEK.

Flymarkedet utviklet seg positivt i første kvartal 2001, men svekket seg gradvis utover året og ble videre hardt rammet av terrorangrepene i USA 11. september og de påfølgende krigshandlinger. SAS ble dessuten rammet av den største katastrofe i selskapets historie ved at et av selskapets fly havarerte i Milano 8. oktober og 118 mennesker mistet livet.

SAS har iverksatt en omfattende tiltaksprogram for å motvirke en ellers forventet svært negativ resultatutvikling. Tiltakene kommer suksessivt til å gi effekt i løpet av 2002. I 2001 måtte konsernet imidlertid regnskapsføre et tap på nær 1,1 mrd. SEK.

SAS's finansielle stilling er fortsatt sterk og gir rom for å fullføre det investeringsprogram som pågår med utskifting og fornyelse av flyflåten. Med en av

bransjens mest moderne flyflåter, sin ledende markedsstilling i Skandinavia og sine strategiske partnerskap internasjonalt, bør selskapet ha gode forutsetninger for å opprettholde sin konkurransedyktighet og gjenopprette lønnsomheten i virksomheten.

SAS-Konsortiet var inntil juni 2001 eid av de tre morselskapene SAS Norge ASA (2/7), SAS Danmark A/S (2/7) og SAS Sverige AB (3/7). Morselskapene var børsnotert i henholdsvis Oslo, København og Stockholm. Halvparten av aksjene i hvert av morselskapene var i den respektive stats eie, mens den andre halvparten var eid av private interesser. I 2001 ble denne eierstrukturen i SAS endret gjennom etablering av ett felles eierselskap og innføring av én aksjeklasse i selskapet, jf. St. prp. nr. 72 (2000-01) Endring av aksjestrukturen i SAS og Innst. S. nr. 287 (2000-01). Omstruktureringen ble gjennomført ved at alle eierne i de tre morselskapene fikk tilbud om å bytte sine aksjer i tilsvarende antall aksjer i et nytt børsnotert holdingselskap; SAS AB. Etter gjennomføringen av transaksjonen eier den danske, norske og svenske staten respektive 14,3 pst., 14,3 pst. og 21,4 pst. av aksjene i SAS AB. De øvrige 50 pst. av aksjene eies av private interesser. Selskapet er børsnotert i Oslo, København og Stockholm. Det nye holdingselskapet har som viktigste oppgave å eie og forvalte samtlige aksjer i morselskapene. SAS' virksomhet skal først og fremst drives gjennom konsortiet, som fortsatt eies av de tre morselskapene.

Konsortialavtalen utgjør selve grunnlaget for det skandinaviske luftfartspolitiske samarbeidet og regulerer blant annet forutsetningene for virksomheten, virksomhetens omfang, samt hvordan virksomheten skal bedrives.

Den første avtalen ble undertegnet i 1946. Etter de seneste endringer gjelder avtalen frem til 2020, jf. St.meld. nr. 26 (1996-97). Om skandinavisk luftfartspolitikk og forlengelse av SAS-samarbeidet og Innst. S. nr. 175 (1996-97). I forbindelse med endring av aksjestrukturen i SAS ble det lagt til grunn at konsortialavtalens fremtidige stilling skulle sikres gjennom vedtektene til det nye holdingselskapet. Spørsmål om endringer eller opphør av konsortialavtalen skal forelegges holdingselskapets generalforsamling og besluttes med 2/3 flertall. Betydningen av konsortiet omhandles også i formålsbestemmelsen i selskapsvedtektene, hvor det er fastsatt at virksomheten fortrinnsvis (främst) skal drives gjennom konsortiet.

Konsortialavtalen regulerer blant annet SAS' fordeling av flyregistreringen mellom de tre skandinaviske landene. Denne bestemmelsen sikrer at alle tre land har tilgang til luftfartøy i en beredskapssituasjon.

Internasjonal regulær luftfart som omfatter land utenfor EU/EØS-området, bygger tradisjonelt på et sett av bilaterale luftfartsavtaler mellom statene. I disse avtalene reguleres blant annet spørsmål om eierskap og kontroll av flyselskapene («nasjonalitetsklausuler»). Avtalene bygger på at et land peker ut ett eller flere flyselskaper som får rett til å fly på de avtalte flyrutene. Motparten har rett til å avvise en slik utpeking, eller til å tilbakekalle en tidligere aksept, i de tilfeller der motparten ikke er overbevist om at flyselskapet er i vesentlig grad eller effektivt kontrollert av statsborgere i det land som har utpekt selskapet.

De tre skandinaviske landene har en felles luftfartspolitikk og i prinsippet identiske luftfartsavtaler med tredjeland. Disse avtalene er framforhandlet i fellesskap. I forhold til motparten har man alltid sikret seg aksept for at det er

SAS-Konsortiet og ikke de tre morselskapene som flyr rutene, men det er de respektive morselskapene som formelt har vært utpekt av de tre landene for å oppfylle kravet i luftfartsavtalene om nasjonalt eierskap. Etter endringen av aksjestrukturen i SAS er ikke de tre morselskapene nasjonalt, men skandinavisk eide. Opprettholdelse av det skandinaviske eierskapet er sikret ved at det gjennom selskapsvedtektene er gitt mulighet for å begrense ikke-skandinavisk eierskap i den utstrekning det risikeres at dette overstiger 50 pst.

Organisasjon

SAS-konsernet er inndelt i fire forretningsområder:

- SAS Airline (74 pst. av omsetningen); omfatter passasjertrafikk med egne fly under eget varemerke. I forretningsområdet inngår produksionselskapet SAS Commuter, samt blant annet de selvstendige forretningsenhetene Scandinavian Ground Services og Scandinavian Technical Services.
- Subsidiary & Affiliated Airlines (6 pst. av omsetningen); omfatter øvrige flyselskap i konsernet. Flyselskapet Braathens ble kjøpt opp i 2001. Fra tidligere eier SAS Widerøe og Air Botnia. Høsten 2001 ble det inngått en avtale om å øke eierandelen i Spanair fra 49 pst. til 74 pst. Avtalen ble godkjent av EU-kommisjonen 5. mars 2002. SAS har også eierinteresser i blant annet Skyways, Cimber Air, British Midland, airBaltic og Grønlandsfly.
- Airline Related Businesses (14 pst. av omsetningen); inkluderer SAS Cargo, Jetpak, SMART, SAS Trading, SAS Hosting og SAS Media, der mesteparten av salget for samtlige enheter skjer till eksterne kunder. Videre inngår SAS Flight Academy og SAS Flight Support som selger tjenester til både interne og eksterne flyselskap, samt Scandinavian IT Group, som har mesteparten av sine kunder internt i konsernet.
- Rezidor SAS Hospitality (6 pst. av omsetningen); er konsernets hotellvirksomhet som driver to hotellkjeder; Radisson SAS Hotels & Resorts og Malmaison.

Gjennomsnittlig antall ansatte i konsernets ulike forretningsområder i 2001 var 31 035, hvorav 22 364 i SAS Airline, 1 530 i Subsidiary & Affiliated Airlines, 4 038 i Airline Related Businesses, samt 3 103 i Rezidor SAS Hospitality.

Gjennomsnittlig antall ansatte i Norge var 8 857 i 2001.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 11.5.

Tabell 11.5: Hovedtall (proforma) for SAS AB (mill. svenske kroner)

Konsernresultat	1998	1999	2000	2001
Driftsinntekter	40 946	43 746	47 540	51 433
Driftsresultat	2 971	1 730	3 040	-1 121
Ordinært resultat	2 134	1 379	2 135	-1 064
Utbytte (mor)	678	637	666	0
Utbytteprosent ¹⁾	31,8	46,1	31,2	0
Konsernbalanse				

Tabell 11.5: Hovedtall (proforma) for SAS AB (mill. svenske kroner)

Anleggsmidler	26 491	28 587	33 422	42 407
Omløpsmidler	19 940	15 628	16 003	20 355
Egenkapital	15 340	16 011	17 520	15 544
Langsiktig gjeld	11 207	12 552	15 026	24 832
Kortsiktig gjeld	13 926	15 652	16 879	22 386
Totalkapital	40 473	44 215	49 425	62 762

¹⁾ Utbytte/ordinært resultat

Vurdering av statens eierskap

SAS ble dannet i 1946 på bakgrunn av en avtale mellom de tre nasjonale opererende flyselskapene i Skandinavia om i fortsettelsen å drive virksomheten i form av et konsortium. Ved å slå markedene i Danmark, Norge og Sverige sammen, og på denne måten gi mulighet for flere internasjonale ruter og høyere antall frekvenser kunne det skapes et mye større trafikkpotensial. Dette la grunnlaget for det skandinaviske luftfartspolitiske samarbeidet og har gitt SAS muligheten til å utnytte de trafikkrettigheter som de tre land til sammen har forhandlet fram med tredjeland.

Statens eierskap i SAS AB har i dag et forretningsmessig formål. Dette innebærer først og fremst at det stilles krav til avkastning og utbytte, men også et ansvar for å legge til rette for at selskapet kan konkurrere på linje med andre luftfartsselskaper, herunder gjennom muligheten til å delta aktivt i industrielle strukturforretninger.

Regjeringen vil ut fra en samlet vurdering ikke tilrå at staten selger seg ut av SAS AB.

11.6 Stor-Oslo Lokaltrafikk AS

- Stiftelsesår: 1974
- Statens eierandel: 33,33 pst.
- Antall. ansatte pr. 31.12.01: 84

Formålsparagraf

Selskapets formål er å forestå avviklingen av kollektiv persontransport i Oslo og Akershus, ev. også i tilstøtende områder etter nærmere avtale.

Generelt om virksomheten og rammer for statens eierskap

Stor-Oslo Lokaltrafikk a.s er et aksjeselskap hvor staten v/Samferdselsdepartementet, Oslo kommune og Akershus fylkeskommune hver har 1/3 av aksjene.

Selskapets formål er å forestå takst- og rutesamordning av kollektiv rute-transport i Oslo og Akershus. Selskapet har områdekonsesjon i Akershus og har i dag sitt primære arbeids- og ansvarsområde innenfor kollektivtrafikken i Akershus og til/fra Oslo. Selskapet har samarbeidsavtaler med AS Oslo Spor-

veier og NSB BA. Akershus fylkeskommune har det økonomiske ansvaret for selskapet.

Statens begrunnelse for deltakelse i selskapet i 1974 var et ønske om aktivt å medvirke til å utvikle kollektive kommunikasjoner som kunne gi et godt transporttilbud i Oslo og Akershus med bakgrunn i de helt spesielle nærtrafikkproblemene en hadde i Oslo-området sammenlignet med byområdene ellers i landet.

Ved opprettelsen av Stor-Oslo Lokaltrafikk a.s. (SL) inngikk staten, Oslo kommune og Akershus fylkeskommune en aksjonæravtale der partene forpliktet seg til å gi tilskudd til driften av det kollektive transportsystemet som skulle drives i SLs regi. Staten tok det økonomiske ansvaret for driften av jernbanens nærtrafikk i Oslo og Akershus, samt en videreføring av statstilskuddene til bussdriften i Oslo og Akershus. Det øvrige tilskuddsbehovet dekkes av Oslo kommune og Akershus fylkeskommune. Fordelingen av dette tilskuddsbehovet ble definert som de beregningsmessige underskuddene ved driften som kunne henføres til henholdsvis Oslo og Akershus.

Statens tilskudd til bussdrift inngår f.o.m. 1994 i fylkeskommunens generelle rammetilskudd og overføres til SL som del av det samlede tilskuddet til Akershus. Oslo kommunes bidrag til SLs drift ble i 1976 begrenset til et tilskudd til driften av SLs administrasjon fordi SL ikke overtok ansvaret for rute-driften i Oslo som opprinnelig forutsatt. Det resterende tilskuddsbehovet er Akershus sitt ansvar og betales som følge av dette av Akershus fylkeskommune. I praksis gjennomføres det ved at SLs regnskap salderes med det tilskuddet fra Akershus som er nødvendig for å bringe regnskapet i balanse. Hvorvidt SL har fått for mye eller for lite tilskudd kan leses av balansen. Ved evt. oppløsning av SL, står Akershus fylkeskommune ansvarlig for å dekke evt. underskudd.

Organisasjon

SL er et administrasjonsselskap med ansvar for planlegging, koordinering og markedsføring av rutegående kollektivtrafikk i Akershus og mellom Akershus og Oslo. Selskapet har områdekonsesjon for hele Akershus fylke og kjøper tjenester fra en rekke ulike buss- og båtselskaper som avvikler den daglige trafikken. Billettakster fastsettes av Akershus fylkeskommune, som også yter nødvendig tilskudd til driften. SL har avtale med AS Oslo Sporveier og NSB BA om bruk av SLs billett- og takstsystem i Oslo og på tog i Akershus. I tillegg til administrasjonen av ordinær rutetransport, har SL forvaltningsoppgaver knyttet til skolekjøring i Akershus, til transport av funksjonshemmede og administrasjon av syketransport for Rikstrygdeverket. SL har også operative driftsoppgaver gjennom drift av et antall kollektivterminaler i Akershus. Sammen med Oslo Sporveier og NSB eier SL også selskapet «Trafikanten» som driver ruteopplysning og billettsalg for all kollektivtrafikk i Oslo-regionen.

Økonomiske nøkkeltall

Se tabell 11.6.

Tabell 11.6: Hovedtall for Stor-Oslo Lokaltrafikk AS (mill. kr)

Resultatregnskap	1998	1999	2000	2001
Driftsinntekter	1 134	1	1	1
		319	369	369
Driftsresultat	- 3	- 2	0	2
Årsresultat	0	0	0	0
Balanseregnskap				
Anleggsmidler	11	9	9	10
Omløpsmidler	125	131	168	127
Egenkapital	2	2	2	2
Gjeld	134	138	176	136
Sum egenkapital og gjeld	136	140	178	138

Vurdering av statens eierskap

Nye samarbeidsmodeller mellom Oslo og Akershus for kollektivtransporten er blitt drøftet bl.a. i regi av Hovedstadsutvalget, Oppgavefordelingsutvalget og i forarbeidene til Nasjonal Transportplan. Spørsmålet om organisering av kollektivtransporten i hovedstadsområdet drøftes også i den kommende stortingsmelding om kollektivtransport. Uavhengig av den framtidige organiseringen av transportsystemet i Oslo-regionen, fins det etter Regjeringens oppfatning verken forretningsmessige eller sektorpolitiske hensyn som tilsier at staten fortsatt skal ha aksjeinteresser i Stor-Oslo Lokaltrafikk AS.

Regjeringen vil derfor legge til rette for at statens aksjer i Stor-Oslo Lokaltrafikk AS selges.

12 Statlige investeringsfond

12.1 Statens Bankinvesteringsfond

- Stiftelsesår: 1991
- Statlig eierandel: 100 pst.
- Antall ansatte pr 31.12.01: 3

Det rettslige grunnlaget for Statens Bankinvesteringsfond

Statens Bankinvesteringsfond ble opprettet ved egen lov av 29. november 1991 med en grunnkapital på 4 500 mill. kroner. Grunnkapitalen ble økt til kroner 8 658 552 640 i 2000. Statens Bankinvesteringsfond har som formål å stille ansvarlig kapital til disposisjon for norske banker med utgangspunkt i forretningsmessige vurderinger, men kan i særlige tilfeller tilegne seg aksjer og grunnfondsbevis fra Statens Banksikringsfond, eller overta ansvarlige lån fra Statens Banksikringsfond uten at forretningsmessige vurderinger ligger til grunn for kjøpet.

Aktuelle stortingsforutsetninger

Fondet har fullmakt til å redusere statens eierandel i DNB ned mot 1/3.

Generelt om fondet

Statens Bankinvesteringsfond er et eget rettssubjekt. Fondet har et eget styre og en administrerende direktør. Styret forestår forvaltning av investeringsfondets midler. Før styret treffer vedtak av særlig viktighet skal saken legges fram for Nærings- og handelsdepartementet skriftlig. Nærings- og handelsdepartementet kan i særlige tilfeller instruere styret i enkeltsaker. Styret skal ha mulighet til å uttale seg før departementet treffer et slikt vedtak.

Helt fra begynnelsen av 1995 har Bankinvesteringsfondet hatt en forvaltningsavtale med Statens Banksikringsfond om forvaltning av Banksikringsfondets aksjeportefølje. Både Banksikringsfondet og Bankinvesteringsfondet ble opprettet som en følge av bankkrisen på slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-årene. Bakgrunnen for opprettelsen var den vanskelige situasjonen banknæringen etter hvert var kommet i med store underskudd etter tap på utlån mv., som for mange banker medførte manglende evne til å tilfredsstille krav til ansvarlig kapital. En rekke banker som under mer normale forhold i markedet burde være i stand til å reise tilstrekkelig kapital, fikk vanskeligheter med å skaffe nok midler til dekning av kapitalkravene på grunn av at egenkapitalmarkedet ikke fungerte.

Fra januar 1995 forvaltet og utøvet Bankinvesteringsfondet eierskapet for

- 72,0 pst. av DnB
- 68,9 pst. av Kreditkassen
- 97,9 pst. av Fokus Bank
- 43,7 pst. av Sparebanken NOR og

- 13,9 pst. av Bergens Skillingsbank

Organisasjon

Administrasjonen bestod i 2001 av tre personer. I tillegg bruker fondet både faste rådgivere og særskilt engasjerte eksterne utenlandske og norske rådgivere for nærmere definerte analyse- og rådgivingsoppgaver, samt eventuelle transaksjoner.

Økonomiske nøkkeltall

Regnskapet for 2001 viser et årsresultat på 1 155,8 mill. kroner mot 9 187,4 mill. kroner i 2000. Forskjellen mellom de to årsresultatene skyldes hovedsakelig gevinsten ved salget av 191 mill. aksjer i Kreditkassen til Merita-Nordbanken i desember 2000.

I samsvar med forvaltningsavtalen mellom Bankinvesteringsfondet og Banksikringsfondet datert 12. januar 1995, har Bankinvesteringsfondet inntektsført 0,3 mill. kroner i forretningsførerhonorar i 2001. Endelig avregning mellom fondene fant sted i oktober 2001 i forbindelse med avviklingen av forvalteroppdraget etter at Bankinvesteringsfondet solgte hele Banksikringsfondets portefølje av aksjer i DnB våren 2001.

Sum renter av bankinnskudd og kontolån er økt sammenlignet med i fjor som følge av høyere gjennomsnittsbeholdning av likvide midler. Bankinvesteringsfondet har inntektsført totalt 828,4 mill. kroner i utbytte fra DnB, svarende til kroner 2,25 pr aksje. Bankinvesteringsfondet har ikke gitt tilsagn om deltagelse i ny ansvarlig kapital i 2001. Bankinvesteringsfondet har heller ikke avhendet egne aksjer i 2001.

Andre driftskostnader inkludert lønn er redusert sammenlignet med 2000. Det skyldes hovedsakelig et noe lavere aktivitetsnivå i 2001 sammenlignet med 2000, da fondet gjennomførte et betydelig salg av egne aksjer.

Markedsverdien for Bankinvesteringsfondets beholdning av aksjer i DnB utgjorde 14 799,9 mill. kroner pr 31. desember 2001, svarende til en merverdi på om lag 7 733,0 mill. kroner sammenlignet med bokført verdi på samme tidspunkt. Årets overskudd på 1 155 822 157 kroner er i sin helhet avsatt som utbytte til staten.

Resultatet for Banksikringsfondets portefølje utgjør 3 305,8 mill. kroner mot 183 mill. kroner i 2000. Hele Banksikringsfondets aksjeportefølje, bestående av 104 mill. aksjer i DnB, ble solgt i 2001.

Verdipapirporteføljen Bankinvesteringsfondet totalt forvaltet hadde i 2001 et samlet nettoresultat på 4 461,6 mill. kroner etter fradrag av kostnader mot 9 370,4 mill. kroner foregående år.

Ved inngangen til 2001 forvaltet Bankinvesteringsfondet på vegne av Statens Banksikringsfond 104 000 000 aksjer i DnB. Våren 2001 solgte Bankinvesteringsfondet alle de 104 000 000 i DnB som man forvaltet for Banksikringsfondet. Eierandelen Bankinvesteringsfondet forvalter/eier i DnB ble således redusert fra 60,6% ved begynnelsen av året til 47,3% av aksjene i DnB ved utgangen av året.

Tabell 12.1: Samlet markedsverdi av Bankinvesteringsfondet. Mill kr.:

DnB	31.12.01	31.12.00
Eierandel	47,3	60,6
Markedsverdi	14 799,9	22 474,7

Stortingets beslutning om å redusere den statlige eierandelen i DnB mot en tredjedel står fast. Styrets vurdering er at det vil antagelig være naturlig å vurdere et nedsalg i DnB første halvår 2003. Styrets avgjørelse tas på forretningsmessig grunnlag, hvor det bl.a. legges vekt på markedsmessige og strategiske forhold.

12.1.1 DnB Holding ASA

- Stiftelsesår: 1999
- Statens eierandel: 47,3
- Antall ansatte: 7236

Formålsparagraf i DnB Holding ASA

Selskapets formål er å eie eller delta i andre foretak som driver bank-, forsikrings- eller finansieringsvirksomhet og virksomhet som er forbundet med dette innenfor rammen av den til enhver tid gjeldende lovgivning.

Generelt om DnB-konsernet

DnB-konsernet er Norges største finanskonsern med over 7.000 ansatte og 460 mrd. kroner i forvaltet kapital ved utgangen av 2001. Konsernet består blant annet av sterke merkenavn som DnB, Postbanken og Vital.

Bankdelen av konsernet, Den norske Bank ASA, ble stiftet 1. januar 1990 som resultat av fusjonen mellom Bergen Bank og Den norske Creditbank (DnC). DnC ble stiftet i 1857. Bergen Bank ble stiftet i 1975 som et resultat av fusjonen mellom Bergens Privatbank (1855) og Bergens Kreditbank (1928). Senere ble også Postbanken infusjonert.

DnB har rundt 1,8 mill. personkunder, og vel 50.000 bedriftskunder har kontoforhold i konsernet. I tillegg har Vital en kundebase på rundt 410.000 kunder, hvorav 208.000 personer har opprettet individuelle livsforsikringsavtaler.

Den 7. januar 2002 inngikk Skandia og DnB avtale om overdragelse av Skandia Asset Management til DnB for totalt 3.2 mrd. svenske kroner. Avtalen omfattet overtakelse av forvaltning av totalt 239 mrd. kroner. Forvaltningen inkluderte blant annet midlene til Skandia Liv på 166 mrd. kroner, samt forvaltningen til Skandia Fondene på 24 mrd. kroner. Inkludert i overtakelsen var over 200 ansatte, og Carlson Asset Management med totalt 49 mrd. kroner under forvaltning.

Avtalen ble godkjent i DnB's representantskap 15. januar 2002 og endelig gjennomføring av transaksjonen antas å finne sted innen sommeren 2002. Dette gjør DnB-konsernet til den femte største kapitalforvalter i Norden.

Organisasjonen

Som nevnt har DnB-konsernet over 7.000 ansatte og konsernet har et landsomfattende nettverk av finanssentre og salgskontorer. I tillegg er DnB-konsernet representert internasjonalt med enheter i Amerika, Europa og Asia. Over halvparten av betalingsstrømmen knyttet til norsk utenlandshandel går gjennom DnB-konsernets systemer. Videre er Den norske Bank ASA den ledende valutabanken i landet og Norges største euro-bank. Det finnes 125 DnB-kontorer rundt omkring i hele landet, hvorav 51 er fullt automatiserte, inklusive 11 finanssentre. DnB-konsernets hovedkontor finner du på Aker Brygge i Oslo sentrum.

Økonomiske nøkkeltall

DnB-konsernet hadde i 2001 et årsresultat på 4 100 mill. kroner . Dette er en økning fra 2000 resultatet med vel 100 mill. kroner. DnB-konsernet oppnådde en egenkapitalavkastning på 15,8 pst. i 2001. Risikojustert avkastning var 14,3 pst. I 2000 utgjorde avkastningen henholdsvis 17 og 15,7 pst. Resultatet per aksje utgjorde 5,29 kroner i 2001 og 5,47 kroner før goodwillavskrivninger.

Tabell 12.2: Resultat- og balanseregnskap for DnB-konsernet: Mill kr.

<i>Resultatregnskap</i>	2001	2000
Netto rente- og kredittprovisjonsinntekter	7999	7221
Netto andre driftsinntekter	5325	5751
Driftskostnader	8128	7960
Driftsresultat for tap og skatt	5196	5012
Driftsresultat	4687	5248
Resultat for regnskapsåret	4100	4018
<i>Balanse</i>		
Eiendeler	358190	344208
Gjeld	332354	320294
Egenkapital	25836	23914
Sum gjeld og egenkapital	358190	344208

Vurdering av statens eierskap

Statens Bankinvesteringsfond er et særlig instrument opprettet for å håndtere statens bankaksjer som følge av bankkrisen. Vurderingen av statens eierskap vil derfor i første rekke knytte seg til Statens Bankinvesteringsfonds eneste eiendel, 47,3 pst. av aksjene i Den norske Bank.

Den norske Bank er i dag Norges største finansinstitusjon, som et blandet finanskonsern med omfattende bankvirksomhet, livsforsikring, kapitalforvaltning mv. DnB gjennomførte i 1999 en fusjon med Postbanken. DnB har nylig offentliggjort en avtale om å kjøpe en betydelig kapitalforvaltningsvirksomhet, Skandia Asset Management.

Regjeringen legger ikke opp til å endre Stortingets fullmakt til Statens Bankinvesteringsfond om å redusere statens eierandel i DnB til 34 pst.

12.2 Statens investeringsselskap AS (Argentum Fondsinvesteringer AS)

Det statlige investeringsselskapet ble etablert 01.10.01. Selskapet er et aksjeselskap, som Stortinget fastsatte skulle eies med 50 pst. hver av SND og SIVA. Nærings- og handelsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet har gjennom foretaksmøter i SND og SIVA gitt retningslinjer for utformingen av dette eierskapet. Senere endringer av disse retningslinjene, samt eventuell instruksjon av SND og SIVA vedrørende investeringsselskapet, skal behandles i foretaksmøtene.

Investeringsselskapet skal gjennom innskudd av kapital være med å etablere bransjerettede investeringsfond. Selskapets virksomhet skal drives på rent forretningsmessige kriterier, på linje med de private investorene i fondene. Selskapet inngår i gjennomgangen av det statlige virkemiddelapparatet Nærings- og handelsdepartementet gjennomfører, som også er omtalt ovenfor under kapitlene om SND og SIVA. Regjeringen vil fremme egen sak for Stortinget basert på denne gjennomgangen.

12.3 Folketrygdfondet

- Stiftelsesår: 1968
- Statlig eierandel: 100 pst.
- Antall ansatte per 31.12.2001: 22

Rammer for virksomheten

Folketrygdfondet ble opprettet i forbindelse med innføring av folketrygden og ble operativt våren 1968. Opprettelsen ble gjort med hjemmel i folketrygdloven av 17. juni 1966 nr. 12, § 16-6. I lov om folketrygden er det bestemt at dersom folketrygdens inntekter i et kalenderår blir større enn utgiftene, overføres differansen til Folketrygdfondet. I årene 1967-79 ble det overført i alt 11,8 mrd. kroner til fondet. Senere er det ikke overført midler fra folketrygden til fondet. Gjennom avkastning på fondets investeringer i verdipapirer, er fondets kapital økt til knapt 134 mrd. kroner per 31.12.2001.

Folketrygdfondet består i dag av et fondsstyre på ni medlemmer og en administrasjon med kontor i Oslo. Styremedlemmene og administrerende direktør oppnevnes av Kongen.

Retningslinjene for fondets virksomhet er definert i Reglementet for Folketrygdfondet som er fastsatt av Stortinget. Fram til 1991 hadde fondet anledning til å plassere i norske ihendehaverobligasjoner, lån til Distriktenes utbyggingfond og innskudd i banker. Fondet ble også gitt visse midlertidige plasseringsmuligheter som kontolån til statskassen og sertifikater.

Folketrygdfondet fikk adgang til å plassere i aksjer i 1990 i forbindelse med Stortingets behandling av St.prp. nr. 69 (1990-91) Om adgang for Folketrygdfondet til å plassere i aksjer m.v. Rammen var opprinnelig satt til 10 pst. av forvaltningskapitalen, men er senere økt til 20 pst. av forvaltningskapitalen.

I forbindelse med Nasjonalbudsjettet 2001 ble fondet gitt adgang til å plassere 5 pst. av denne rammen i selskaper notert på børs i Danmark, Finland og Sverige.

Folketrygdfondet er en finansiell investor, og foretar sine investeringer på bakgrunn av forventet avkastning og risiko. Folketrygdfondets kan eie inntil 15 pst. av selskapskapitalen i enkelt-selskaper. Fondet skal ikke utøve et aktivt eierskap f.eks. gjennom styrerepresentasjon i de selskapene hvor fondet har investert. Fondet kan være representert i bedriftsforsamlinger. Finansdepartementet har ikke instruksjonsmyndighet overfor Folketrygdfondet i enkelt-saker.

Om lag 60 pst. av Folketrygdfondets kapital er i form av lån til staten. Nær 80 pst. av dette er kontolånsplasseringer. Folketrygdfondets kapital framkommer i tabellen nedenfor:

Tabell 12.3: Folketrygdfondets kapitalplasseringer.

Mill. kroner	31.12.2001
Bankinnskudd	53
Verdipapirer til kostpris	
Sertifikater	5 564
Kontolån til statskassen	75 643
Stats- og statsgaranterte obligasjoner	7 732
Andre ihendehaverobligasjoner	17 985
Konvertible obligasjoner	66
Aksjer, grunnfondsbevis	18 694
Aksjer, Norden	989
Urealiserte verdipapirgevinster	3 294
Opptjente, ikke forfalte renter	3 298
Fordring TRG ¹⁾	316
Andre fordringer	54
Driftsmidler	4
SUM	133 692

¹⁾ Folketrygdfondets aksjer i Aker RGI hvor fondet nektet innløsning.

13 Økonomiske og administrative konsekvenser

Hovedformålene i denne meldingen er å legge grunnlag for en reduksjon av det statlige eierskapet i norsk næringsliv og for en profesjonalisering av forvaltningen.

Reduksjon i statens eierandeler i enkeltselskaper kan skje på flere måter. Ved salg av statlige aksjer blir salgssummen inntektsført i statsbudsjettet som en formuesomplussing (på 90-poster).

Dersom reduksjoner i statens eierandel skjer ved at staten ikke deltar ved kapitalutvidelser eller ved at de selskapene det gjelder fusjonerer med andre selskaper og benytter aksjer som byttemiddel, fører en slik reduksjon i statens eierandel, ofte kalt utvanning, ikke til noen inntekter på statsbudsjettet. Verdien av statens (reduerte) aksjepost i selskapet vil opprettholdes eller øke noe. I meldingen understrekes det at Regjeringen vil velge den formen for reduksjon i statens eierandeler som best kan bidra til statens aksjonærverdier og selskapenes industrielle utvikling. Det vil kunne variere fra selskap til selskap både hvilken form for reduksjon i statens eierandel som vil bli valgt, samt hva som vil være et egnet tidspunkt for å gjennomføre en eventuell transaksjon. Det lar seg derfor ikke gjøre på forhånd å lage anslag for hva en reduksjon i statens eierandeler i enkeltselskaper kan medføre av salgssproveny.

Gjennom å fastlegge, gjennomføre og formidle prinsipper for godt eierskap er siktemålet at staten fremstår som en tydeligere og mer forutsigbar eier i norske og internasjonale kapitalmarkeder. Det er et mål at det kan bidra positivt også til vurderingen i markedet av de selskapene hvor staten er en stor eier.

En mer profesjonalisert forvaltning av statens eierskap er et bidrag til en modernisering og effektivisering av statsforvaltningen. Det vil være en målsetting at en gradvis samling av forvaltningsoppgavene og et videre arbeid med å rydde opp i statens ulike roller som regulatorisk myndighet og eier gir en mer effektiv eierskapsforvaltning ved blant annet å redusere behovet for å opprettholde dobbelkompetanse.

Nærings- og handelsdepartementet

tilrår:

Tilråding fra Nærings- og handelsdepartementet av 19. april 2002 om et mindre og bedre statlig eierskap blir sendt Stortinget.
